

17205

MUZEUL OLTENIEI CRAIOVA

OLTENIA

STUDII ȘI COMUNICĂRI

VOL. XI

ARHEOLOGIE - ISTORIE

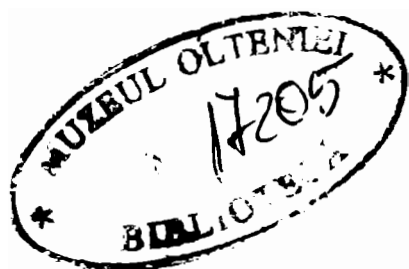
CRAIOVA

1999

<https://biblioteca-digitala.ro>

MUZEUL OLTENIEI CRAIOVA

OLTENIA
STUDII ȘI COMUNICĂRI
VOL. XI

ARHEOLOGIE - ISTORIE

CRAIOVA
1999

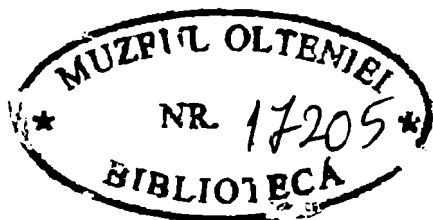

OLTENIA

STUDII ȘI COMUNICĂRI
ARHEOLOGIE - ISTORIE

VOL. XI

Craiova 1999

Colectivul de redacție :

- Mihai Duțescu (director)
- Otilia Gherghe (șef secție)
- Dr. Luchian Deaconu (cercetător științific)

Coordonator volum :

Otilia Gherghe (șef secție)

Secretar de redacție :

Dorel Bondoc

Revista "Oltenia. Studii și comunicări" editată de Muzeul Olteniei a apărut :

VOL I.	1974
VOL. II	1980
VOL. III	1981
VOL. IV	1982
VOL. V-VI	1986
VOL. VII-VIII	1989
VOL. IX (Polonezi în România după anul 1939)	1996
VOL. X (vol. I serie nouă)	1998

ORICE CORESPONDENȚĂ SE VA ADRESA

Strada Madona Dudu, nr. 44

1100 Craiova

CÂTEVA DATE DESPRE SISTEMUL DE PROTECȚIE ȘI APĂRARE AL AȘEZĂRILOR PREISTORICE DE LA CÂRCEA, "HANURI" ȘI "VIADUCT"

**MARIN NICA
BOGDAN TĂNĂSESCU**

În anul 1970 cu ocazia săpării șanțului pentru instalarea unei mari conducte de gaze, locuitorul Staicu Nicolae ne aducea la cunoștință primele dovezi (ceramică, unelte de silex și piatră), provenite din cele două așezări preistorice și daco-romane de la Cârcea, punctele "Hanuri" și "Viaduct".

Situată la limita dintre terasa inferioară și cea superioară a Jiului, pe malul stâng al pârâului Cârcea, la 9 km sud-est de Craiova și la sud-vest de sat, așezarea preistorică de la "Hanuri" a fost distrusă în cea mai mare parte cu ocazia lucrărilor de construire a căii ferate și a șoselei București-Craiova.

Suprafața din spatele cișmelei, mai precis din curtea locatarii Popa Elena precum și o parte din șosea, unde se afla chiar centrul așezărilor preistorice, au fost practic desființate. Astfel, din suprafața inițială de 150x60m nu au mai rămas decât două porțiuni: una în fața haltei CFR de 25x6m, cealaltă situată între halta CFR și șosea de 50x45m. Aceasta a fost afectată de gropile plantației de viță de vie și de cele ale necropolei medievale din secolul al XVI-lea.

Așezările preistorice și daco-romane de la "Viaduct", situate pe malul drept al pârâului Cârcea, vis-a-vis de cea de la "Hanuri", se întinde pe o suprafață de 700x300m. Suprafața cuprinsă între calea ferată și șosea, mai ales complexele de locuire daco-romane și ale epocii bronzului de tip Verbicioara, au fost grav afectate de lucrările pentru plantarea viței de vie.

În cadrul celor 75 de secțiuni săpate în așezarea de la "Viaduct" (fig. 1), au fost descoperite până în prezent resturile a 27 de locuințe de suprafață neolitice, 12 cuptoare neolitice de ars oale, șanțul de protecție al așezării cu ceramică pictată policrom, gropi rituale, vetre, locuințe și șanțul epocii bronzului din faza Verbicioara III, două colibe și groapa unui bordei cu ceramică daco-romană și numeroase gropi menajere din toate epocile (fig. 1).

Rezultatele cercetărilor din așezările de la Cârcea, au intrat deja în literatura arheologică prin definirea unui nou grup cultural Cârcea, cu caracteristici proprii ale neoliticului timpuriu și mijlociu de la sud de Carpați, cât și prin rezolvarea problemei originii și evoluției culturii Verbicioara, surprinsă stratigrafic în ambele așezări de la "Hanuri" și "Viaduct".

În toamna anilor 1997 și 1998, odată cu eliberarea așezării de la "Hanuri" de plantația de viță de vie, Muzeul Olteniei a finanțat reluarea săpăturilor în această așezare, urmărindu-se limitele așezărilor neo-eneolitice, precum și cele ale așezării de tip Verbicioara. S-au trasat în acest scop, două secțiuni (SXVI și XVII) lungi de 40 și respectiv 30 m, chiar pe mijlocul așezării (fig. 4/1). Pe lângă descoperirea mai multor complexe de locuire neo-eneolitice, am avut surpriza să identificăm șanțul așezării epocii bronzului de la "Hanuri" (fig. 4/1-5). În stadiul actual al cercetărilor, în cele două așezări de la Cârcea au fost identificate până în prezent 3 șanțuri, din care două cu rol de protecție a așezării de animalele sălbatice (fig. 1; 2/1-3,5; 3/1; 4/6) și numai unul, cel de la "Hanuri" poate fi apreciat ca șanț de apărare (fig. 4/2-5) împotriva unor eventuale atacuri care puteau pune în pericol însăși existența așezării. Un al patrulea șanț de protecție ar putea fi identificat în așezarea gumelnițeană de la "Viaduct", așa cum indică adâncitura în formă de șa ușor observabilă în marginea de sud a terasei care urmează a fi secționată. Numai o așezare de mari dimensiuni cu o comunitate numeroasă și stabilă putea să se protejeze sau să se apere în acest mod pentru o perioadă mai îndelungată. Un exemplu în acest sens ni-l oferă șanțul de protecție din așezarea neolitică de la "Viaduct", care a fost săpat în decursul fazei ceramiciei pictate negru pe roșu (Cârcea II b) de la sfârșitul neoliticului timpuriu. Încă din primele carouri ale secțiunii I trasată în 1971, la marginea de sud a așezării am avut șansa să identificăm șanțul de protecție al acesteia (fig. 2/1-3, 5). Pentru a delimita forma curbă a șanțului, am executat 14 secțiuni așa cum se observă și pe planul general al așezării (fig. 1).

Șanțul cu pereții ușor înclinați, avea dimensiuni mici: lărgimea gurii de 3 m, fundul de 2,25 m, iar adâncimea nu depășea 2,40 m față de nivelul actual al solului și 1,30 m față de cel preistoric (fig. 2/1-5, 3/1,2). Spre capătul de nord șanțul se îngustează. Faptul că șanțul coboară depășind marginea de sud a terasei, constituie o dovadă că acesta a fost săpat pentru a proteja așezarea de animalele sălbatice care puteau pătrunde dinspre valea pâ râului. Marginea de nord-est a așezării era protejată de râpa abruptă care se mai poate vedea și astăzi (fig. 1).

Numeroasele situații stratigrafice surprinse în cele 14 secționări ale șanțului (fig.1), ceramica pictată negru pe roșu (fig. 2/6-8) descoperită pe fundul acestuia și cea pictată policrom (fig. 2/9,10) descoperită în umplutura șanțului sau în gura cuptorului nr. 1 (fig. 2/2), constituie dovezi sigure că șanțul a fost săpat în decursul fazei ceramicii pictate negru pe roșu (Cârcea II b), înaintea celei policrome. Pe profilele de la fig. 2/1-3 se poate vedea clar cum cuptoarele de ars ceramică au fost săpate în umplutura șanțului de protecție care în faza Cârcea III nu mai avea nici un rol. Diferențele de nivel în care au fost amenajate cele 4 vetre din imediata apropiere a șanțului (fig. 2/4), constituie dovezi stratigrafice clare a fazelor de evoluție ale așezării neolitice de la Cârcea "Viaduct".

Resturile unei locuințe de suprafață cu ceramică de tip Dudești-Vinșa de la 0,50 m adâncime, suprapune șanțul de protecție (fig. 2/5), timp în care așezarea cu ceramică pictată policrom de la începutul neoliticului mijlociu, încetase să mai existe.

Profilul stratigrafic al șanțului din S LX (fig. 3/1,2), ne prezintă fazele de umplere ca o dovadă a existenței de scurtă durată a acestuia. Astfel pe fundul șanțului se poate observa un strat foarte subțire de umplutură cu cenușă, care s-a depus în decursul funcționării acestuia (fig. 3/1), după care urmează o altă umplutură de culoare maroniu- gălbuie puțin mai groasă, intermediară, suprapusă de o altă umplutură groasă de 1 m de culoare ciocolatie, cu ceramică pictată policrom din faza Cârcea III. Gropița care se poate observa atât în planul și profilul șanțului din S LX (fig. 2/2), constituie dovada dublării cu un eventual gard, nu prea înalt, al șanțului de protecție din faza Cârcea II b.

În stadiul actual al cercetărilor, acesta este cel mai vechi șanț de protecție cunoscut pe teritoriul țării noastre, care proteja sau delimita partea sudică a așezării a cărei suprafață atingea în faza Cârcea II b, dimensiunile de 340 x 200 m, așa cum se poate observa și pe planul general al așezării de la "Viaduct" (fig.1). Este vorba de o așezare a neoliticului timpuriu de dimensiuni considerabile la acea vreme, în care putea locui o comunitate numeroasă, cu al cărei efort s-a reușit săparea cu săpăligi de lemn al șanțului de protecție pe o lungime de sute de metri. El reprezintă în acest sens un anume moment legat de așa zisul fenomen al *starcevizării* populației locale din zona centrală a Olteniei. Se poate vorbi și de o anumită migrație a unei populații sudice asimilată de comunitatea de la "Hanuri", care-și întemeiază o nouă așezare pe terasa opusă a pâ râului Cârcea la "Viaduct".

Nu este exclus ca eforturile de protejare prin săparea șanțului să reflecte tocmai presiunea acestor comunități de origine sudică sau sud- vestică de tip Starcevo. Oricum durata scurtă a așezării neolitice de la "Viaduct", constituie dovada unor impulsuri sudice nu numai în evoluția culturală exprimată mai ales în splendida ceramică pictată policrom, ci și demografic, încât așezarea neolitică de la "Viaduct" a devenit neîncăpătoare. Așa se și explică umplerea într-un ritm așa rapid, a șanțului de protecție cu numeroase resturi menajere și uneori cu cranii umane, obicei întâlnit și în gropile rituale din fazele timpurii ale așezării neoliticului de la "Hanuri".

Dacă în timpul săpării șanțului de protecție din faza Cârcea II b, suprafața așezării măsura peste 300 x 200 m, după umplerea acestuia ea se extinde spre sud cu încă 200 m.

Așadar în decursul fazei cu ceramică pictată policrom (Cârcea III), așezarea de la începutul neoliticului mijlociu, depășea dimensiunile de 500 x 200 m.

În stadiul actual al cercetărilor, nu am reușit să identificăm șanțurile de protecție din această fază și nici ale așezării Dudești-Vinșa din perioada neoliticului mijlociu și târziu, care suprapune pe cea cu ceramică pictată policrom, a cărei dimensiune depășea 700m. Existența acestora este posibilă și la Cârcea "Viaduct", deoarece în perioada neoliticului mijlociu și târziu, în majoritatea așezărilor neolitice cercetate din Oltenia, de la Hotărani- Fărcașele, Vădastra², Sălcuța³, și mai ales cele de tip Boian⁴, din Muntenia, acestea sunt prevăzute cu șanțuri de protecție care au în general aceleași

dimensiuni. Abia în perioada eneolitică, ca o consecință a procesului de indoeuropenizare, când se produc mișcări de populații din zonele stepice, așezările de tip Gumelnița⁵, Sălcuța⁶, Cucuteni⁷, sunt înconjurate cu șanțuri de apărare de dimensiuni mai mari.

Nu este exclus ca și în așezarea gumelnițeano-sălcuțeană de la Cârcea-"Viaduct", să putem identifica șanțul de apărare, așa cum indică adâncitura în formă de șa din marginea terasei.

Așa cum aminteam mai înainte, eliberarea așezării de la "Hanuri" de plantațiile viței de vie, ne-a permis în cadrul secțiunilor XVI și XVII trasate la 20 m distanță una de cealaltă, chiar pe mijlocul așezării (fig. 4/1), să urmărim caracteristicile șanțului de apărare, de formă ușor curbată, care înconjură sau delimitează marginea de sud a așezării din epoca bronzului, în zona de contact a pantei cu terasa inferioară a Jiului (fig. 4/1,2).

Așa cum se poate observa pe cele trei profile ale secțiunilor, șanțul de apărare de tip Verbicioara, prezintă în general aceleași elemente. Astfel, de la gura șanțului largă de 14m, pornesc oblic spre fundul acestuia cele două praguri, la baza cărora s-au săpat gropile palisadei, la adâncimea de 3 m față de nivelul de călcare al așezării (fig. 4/3-5). Primul prag al șanțului din secțiunea XVI (fig 4/3), larg de 4 m, pornește lin din marginea așezării către exterior, după care coboară brusc spre fundul șanțului, formând un al doilea prag înalt de 1,25 m, la baza căruia a fost săpată groapa de par a palisadei cu diametrul de 0,20 m și adâncă de 1,14 m (fig. 4/3); ea pornește chiar de la baza resturilor prabușite spre exterior ale palisadei incendiate, așa cum se poate observa și pe profilul secțiunii XVI între carourile 6 și 4 (fig. 4/3,4). Pe fundul neted al șanțului larg de 2,08 m a fost săpat un canal de scurgere a apei cu lățimea de 0,36 m și adâncimea de 0,40 m ca o dovadă că ne aflăm în apropiere de gura șanțului așa cum se poate observa și pe planul general al așezării de la "Hanuri" (fig.4/1).

Fundul șanțului din SXVI este suprapus de un strat de umplutură cu cenușă, gros de 0,40 m amestecat cu numeroase resturi de chirpic (bucăți de lut cu urme de nuiel) cu puternice urme de arsură, până la vitrifiere, provenite de la pereții palisadei incendiați și prăbușiți spre exterior (fig. 4/3,4). Urmează apoi, un strat de umplutură cu cenușă afânată, în grosime de 1,70 m cu rare urme menajere mai ales fragmente ceramice tipice primei faze a culturii Verbicioara (fig. 6/1-9). Acesta este suprapus de ultimul strat în grosime de 0,90 m, care se confundă cu stratul vegetal, puternic tasat, cu rare urme menajere și pe care-l socotim remaniat după ce așezarea a fost părăsită.

În secțiunea XVII săpată la 20 m nord de SXVI, elementele aceluiași șanț de apărare sânt mai clar conturate sau profilate (fig.4/5).

Din gura largă tot de 14 m, (fig. 4/5) pornesc cele două praguri puternic înclinate spre fundul șanțului, la 3 m adâncime în care s-au săpat două gropi de pari ale palisadei de data aceasta, cu pereții dubli (fig. 4/5). Stâlpii peretelui exterior ai palisadei erau groși și fixați într-un șanț săpat mai adânc și mai larg pînă la 1m spre deosebire de cei ai peretelui interior așa cum se poate observa și pe profilul secțiunii XVII (fig. 4/5). Umplutura cu chirpic incendiat între metrii 11 și 15 ai secțiunii XVII ar putea să aparțină primei faze de construcție ale aceleiași palisade (fig. 4/5).

Fundul șanțului din secțiunea XVII este mult mai larg pînă la 6,5 m suprapus de două straturi de umpluturi menajere, primul cu cenușă, afânată cu rare resturi menajere, gros de 1m și al doilea care-l suprapune, în grosime de 1,20 m este remaniat și tasat, format după părăsirea așezării. Umplutura cu cenușă, în grosime de 1m cu resturi menajere care suprapune pereții incendiați și prăbușiți ai palisadei constituie o dovadă sigură că așezarea de la "Hanuri" a continuat să fie locuită și după distrugerea palisadei. Numai după ce vom compara materialul arheologic obținut prin săpături și observații stratigrafice clare în așezarea epocii bronzului de la "Hanuri" cu cel descoperit pe fundul șanțului de apărare vom da răspuns și la această problemă a continuității de locuire.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem da un răspuns clar dacă comunitățile Verbicioara de pe ambele terase ale pârâului Cârcea "Hanuri" și "Viaduct" au putut conviețui în decursul aceleiași faze Verbicioara I sau cea de la "Viaduct" reprezintă rezultatul roirii populației de la "Hanuri" când șanțul de apărare nu și-a mai avut rolul. Este îndeobște cunoscut că în așezarea de tip Verbicioara de la "Viaduct" se poate urmări întreaga evoluție a acestei culturi începînd încă din faza Proto-Verbicioara⁸. Ceștile cu corpul jos, rotunjit, cu toarte ușor supraînălțate și buza puțin lobată (fig.5/1,2,5) de pe

fundul șanțului de apărare de la "Hanuri", reprezintă o formă evoluată a celor din faza Pre-Verbicioara de la Locusteni⁹ și Cârcea "Viaduct" (fig.5/6).

Întrucât ceștile cu toarte puțin supraînălțate (fig.5/1,2,5) au fost descoperite pe fundul șanțului în condiții stratigrafice clare iar cele cu toartă supraînălțată terminate cu proeminențe (fig. 5/3,4,7,8,13,14) în umplutura șanțului de apărare, s-ar putea ca acestea din urmă să aparțină unei etape evolute ale aceleiași faze. Ceea ce știm sigur este că șanțul a fost săpat în prima etapă a acestei faze, adică în etapa ceștilor cu toarta puțin supraînălțată (fig. 5/1,2,5) de tradiție Pre-Verbicioara, adică chiar de comunitatea de la "Viaduct" care și-a întemeiat o nouă așezare pe terasa mai înaltă, ușor de apărat, de la "Hanuri" în condiții istorice mai greu de precizat. Numai așa putem explica întreruperea pentru o scurtă etapă a locuirii de la "Viaduct", adică tocmai în faza de constituire a elementelor caracteristice primei faze a culturii Verbicioara.

După ce evenimentele s-au liniștit în urma incendierii șanțului de apărare, comunitatea de la "Hanuri" revine la vechea așezare de la "Viaduct" și își continuă evoluția așa cum o demonstrează și ceramica¹⁰ legată strâns prin forme și ornamente de cea de la "Hanuri" în sensul că se renunță la ceștile cu toarte supraînălțate terminate cu "ansa lunată", iar motivele rămân în general, aceleași, dar redactate mai complicat¹¹. Nu este exclus ca părăsirea așezării de la "Hanuri" să se fi produs în urma unor presiuni culturale și etnice dinspre sud-vest, de la Gârla-Mare (fig. 8/3,6,7,9) din fazele târzii ale epoci bronzului.

Într-adevăr, procesul de restructurare a formelor de vase de la sfârșitul epocii bronzului s-a putut observa și în așezarea de la Cârcea "Viaduct". Apar noi forme de vase ca ceașca și cupa cu picior inelar (fig. 8/3,5,6a,6b,7,10) și toarta supraînălțată prevăzută cu buton (fig. 8/6a,6b,10) sau vase de mari dimensiuni apropiate ca formă de cele de tip Gârla-Mare (fig. 8/1,9).

În ornamentarea vaselor continuă să se combine motive sau registre și metope de motive tipice culturii Verbicioara ca: șiruri de triunghiuri alungite cu spațiul interior hașurat, de romburi de asemenea, hașurate și dispuse în metope, benzi liniare, combinate cu cercul solar și cârligul spiralic, tipic ceramicii culturii Gârla-Mare (fig. 8/9). Meandru (fig.8/6) și cercul solar (fig. 8/3,9) sunt cele mai frecvente. Însă, majoritatea motivelor folosite pe noile forme de vase sunt tipice culturii Verbicioara care își au originea pe vasele și ceștile descoperite pe fundul șanțului de apărare de la Cârcea "Hanuri" (fig.5,6) cât și din așezare (fig.7/1-13).

Insistăm asupra acestui lucru deoarece, în ultima vreme se vehiculează ipoteza existenței, la sfârșitul epocii bronzului a unui aspect cultural denumit Govora- Sat - Fundenii Doamnei, fără să se uite că acesta s-a format, mai întâi, în mediul culturii Verbicioara chiar în zona centrală a Olteniei cu influențe binefăcătoare ale culturii Gârla Mare.

Șirul triunghiurilor redactate simplu pe sub buza ceștilor sau cupelor (fig.8/3,5,8,10) este motivul cel mai frecvent folosit în șiruri paralele sau combinate cu alte motive incizate pe toate formele de vase descoperite, de asemenea, pe fundul șanțurilor de apărare de la "Hanuri" (fig. 5\1,2,8,9,11,14; 6\2,3-5,11; 7\3,5-9,11,13).

Șirurile de romburi hașurate sau cruțate este un motiv la fel de frecvent în așezarea de la "Hanuri" (fig. 6\7,8; 7\10,11,13) ca și pe vasele din fazele finale ale culturii Verbicioara (fig. 8/9).

Benzile de linii incizate orizontal sau vertical combinate în cele mai multe cazuri, și cu alte motive, sunt întâlnite pe toate formele de vase descoperite de asemenea, pe fundul șanțului de la "Hanuri" (fig. 5\9,11,14; 6\1-8,11; 7/2,4,5,6-13) care s-au perpetuat și pe vasele din ultima fază a culturii Verbicioara (fig. 8\5,8,9).

Șirul punctelor înțepate, ornament frecvent pe ceștile și cupele din ultima fază ale acelei culturi de la "Viaduct" își au originea de asemenea, pe toarte de cești și vasele descoperite pe fundul șanțului sau în așezarea de la "Hanuri" (fig. 5\14; 6\3,5,9,10). Canelura, însoțită de motive incizate s-a întâlnit, doar, pe un singur fragment ceramic descoperit tot în așezarea de la "Hanuri" (fig. 7\4a, 4b).

Identificarea șanțului de protecție la marginea de nord a așezării de tip Verbicioara, faza III, de la "Viaduct" (fig. 1; 4\6,8) constituie o dovadă în plus că acesta a fost săpat de comunitatea provenită de la "Hanuri" obișnuită cu acest sistem de protejare a așezării, în cazul de față, de animale sălbatice.

El are o formă curbă (fig. 1) și este de dimensiuni reduse: gura largă de 3,5 m și adâncimea de 1,5 m (fig. 4\6). Pe fundul șanțului s-au descoperit fragmente ceramice și un pandantiv de piatră, perforat (fig. 8\2), specifice ultimei faze a culturii Verbicioara.

Cele 3 vetre amenajate, în apropierea șanțului (fig. 8\7) reprezintă nivelurile de locuire ale așezării culturii Verbicioara în așezarea de la "Viaduct".

În sprijinirea acestor ipoteze este necesară continuarea săpăturilor, cu observații stratigrafice clare, mai ales în așezarea de la "Hanuri" unde săparea șanțului prevăzut cu palisadă a reprezentat, într-adevăr, un monument istoric important, de explozie demografică și culturală, obișnuit la nașterea fiecărei civilizații, în cazul nostru, al culturii Verbicioara cu urmările amintite mai sus.

Cronologic, așezarea culturii Verbicioara de la Hanuri, în speță ceramica de pe fundul șanțului de apărare, ar corespunde fazei mijlocii a culturii Hatvan¹², Füzesabony din N. V. Ungariei¹³, Vatyá II¹⁴, Toszeg¹⁵ etc. și posterioară așezărilor de la Dobra¹⁶, Gruia¹⁷, Breznița Ocol¹⁸, Crivina¹⁹, Ponoarele²⁰, Mărăcine²¹, Padea²² și Orodel²³ etc.

Dar despre corespondențele culturale și cronologice ale descoperirilor de la Cârcea "Hanuri" și "Viaduct" vom reveni cu ocazia prezentării ceramicii din ambele așezări de la Cârcea.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Cârcea "Viaduct", plan general.

Fig. 2. Cârcea "Viaduct", 1-3, profilurile șanțurilor de protecție; 4- vetre; 5- planul șanțului de protecție; 6-10- ceramică pictată.

Fig. 3. Cârcea "Viaduct", 1,2- profilul și planul șanțului de protecție.

Fig. 4. Cârcea "Hanuri", 1- plan general; 2- planul șanțului de apărare; 3-5- profilurile șanțului de apărare; Cârcea "Viaduct", 6- planul șanțului de protecție; 7- vetre; 8- planul șanțului.

Fig. 5. Cârcea "Hanuri", 1-5, 7-14- ceramică din faza Verbicioara I; Cârcea "Viaduct", 6- ceașcă din faza ProtoVerbicioara; 15- Cernavoda III.

Fig. 6. Cârcea "Hanuri", 1-9- ceramică de pe fundul șanțului (Verbicioara I); 10-11- din așezare.

Fig. 7. Cârcea, "Hanuri", 1-13- ceramică din faza Verbicioara I.

Fig. 8. Cârcea "Viaduct", 1,3-10- ceramică din faza Verbicioara III; 2a,2b- pandantiv de piatră din faza Verbicioara III.

NOTE

¹ Marin Nica, Drobeta, VII, 1996, pl. 5/6,7.

² Corneliu Mateescu, Materiale, IX, 1970, p.73, pl.III.

³ D. Berciu și colaboratori, SCIV, I-II, 1971, p.232.

⁴ Dinu V. Rosetti, Sebastian Morintz, Materiale, VII, 1958, p. 196; idem. Materiale VIII, 1960, p. 67.

⁵ Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p.134, pl. 45; p. 130, fig. 39.

⁶ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România*, București, 1969, p. 164, fig. 39.

⁷ Marin Petrescu Dâmbovița, Adrian C. Florescu, Materiale VI, 1959, p. 153, 154, 158.

⁸ Marin Nica, op. cit. p. 18, 19, pl. 2-5.

⁹ *Ibidem* pl. 4 / I, 3, 6.

¹⁰ *Ibidem* pl. 8 / 1-5, 8, 9, 10.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Nandor Kalicz, *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Belgrad, 1984, I, pl. III/1-3.

¹³ Emily Schalk, P. Z. 69, Band. 1994, Heft 2, p. 159, pl. 4, 7/5, 10/1, 40/6; T. Kovacs, *Kulturen der Frühbronzezeit...*, pl. LXV/2,6,9.

¹⁴ Idem, pl. LXI/1-3.

¹⁵ Emily Schalk, Dacia, 25, 1991, pl. 8/101-104.

¹⁶ G. Crăciunescu, *Die Kulturen der Bronzezeit in dem gebiet des eiseren Tores*, Buc. 1998, p. VIII/1-4, IX/1-3.

¹⁷ *Ibidem*, pl. X/1,5.

¹⁸ *Ibidem*, pl. X/2.

¹⁹ *Ibidem*, pl. X/3.

²⁰ *Ibidem*, pl. X/5.

²¹ M. Nica, op. cit.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

CÂRCEA "Viaduct" PLAN GENERAL

Legendă:

- IIIIIIIIII - CALE FERATĂ
- - LIMITA TERASEI
- - SAŢI NEOLITIC
- ===== - SAŢI EPOCA BRONZULUI
- ▨ - LOCUINŢĂ CU CERAMICĂ PICTATĂ
- ▨ - LOCUINŢĂ VINCA DUDÊŞTI
- ▨ - COMPLEX GUMELNIŢA
- ▨ - LOCUINŢE DACO-ROMANE

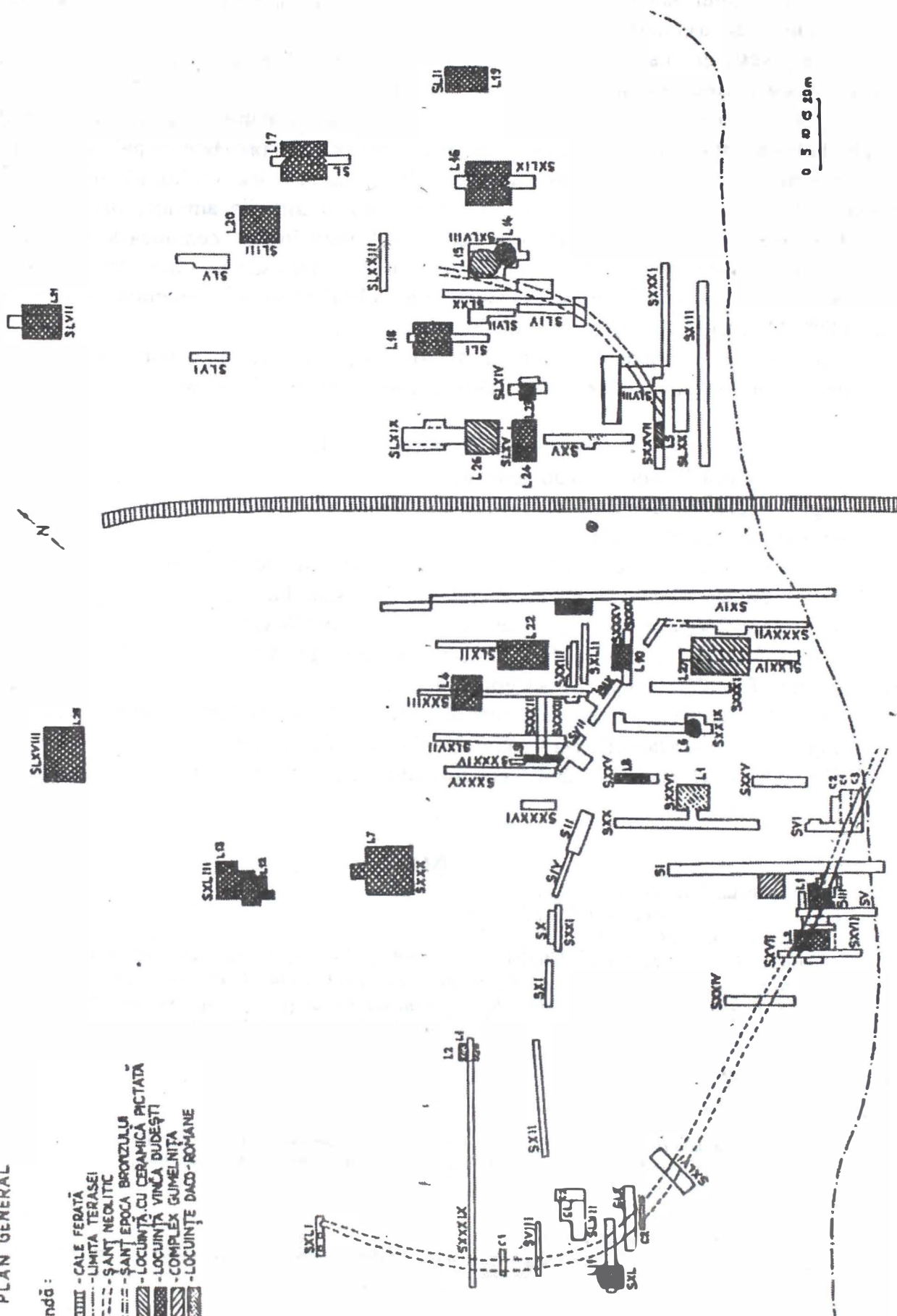

Fig. 1

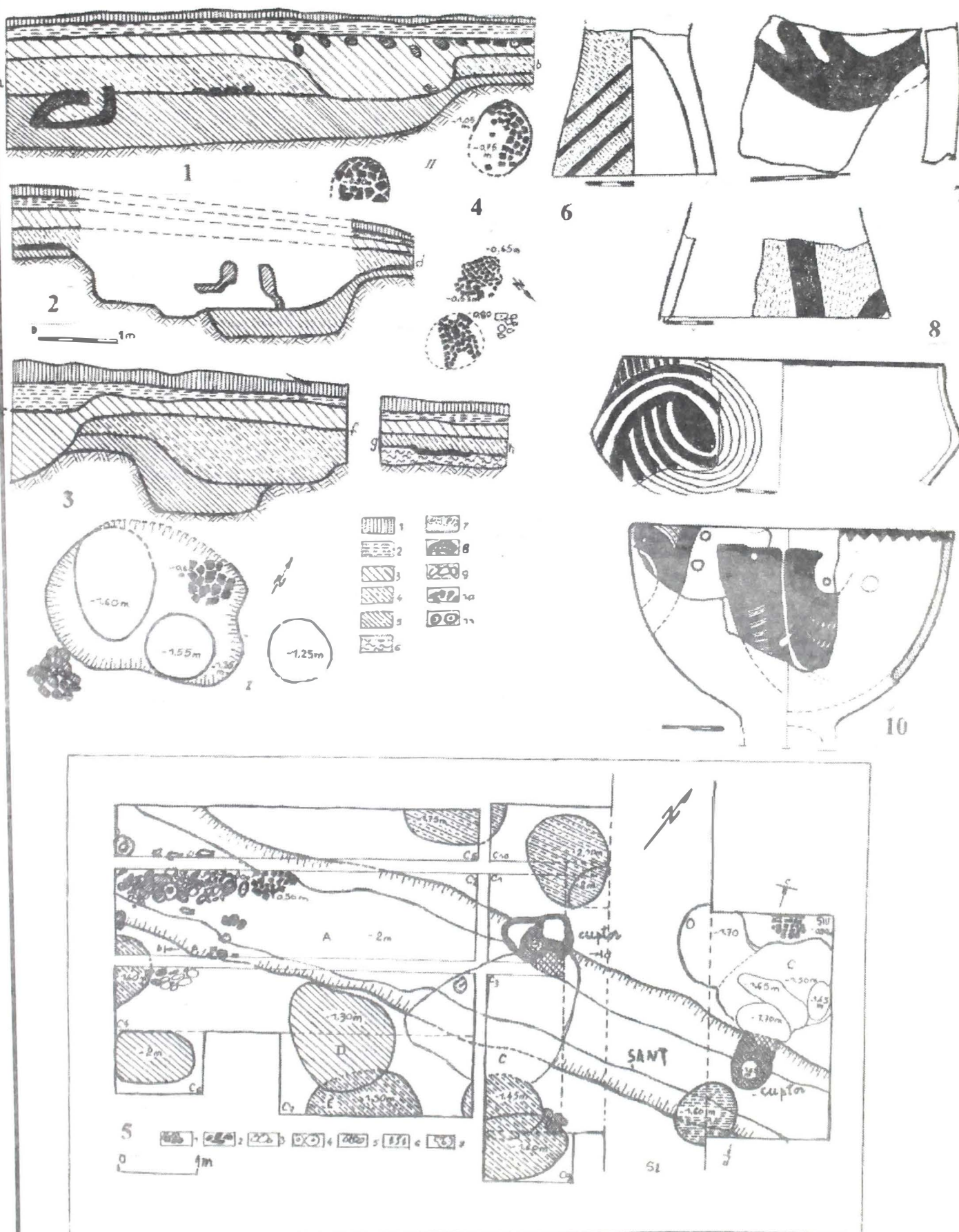
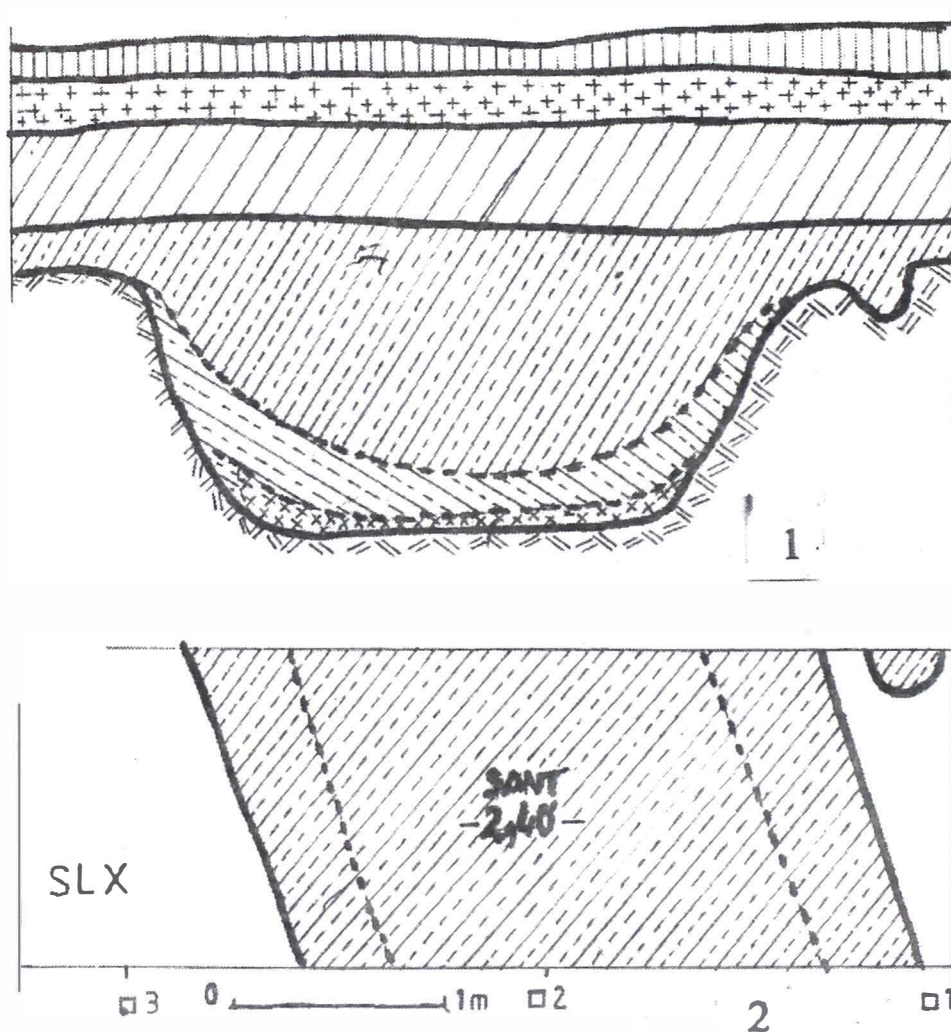

Fig. 2

CÂRCEA VIADUCT 1990 PLANUL ȘI PROFILUL ȘANTULUI DE PROTECȚIE DIN SLX

- LEGENDĂ :
	-STRAT VEGETAL CENUȘIU		-STRAT NELOCUIT GALBUI
	-STRAT DACO-ROMAN ȘI EPOCA BRONZULUI CENUȘIU		
	-STRAT NEOLITIC VINÇA - DUDEȘTI CIOCOLATIU ÎNCHIS		
	-STRAT NEOLITIC CIOCOLATIU CÂRCEA III C CIOCOLATIU DESCHIS		
	-STRAT UMLUTURA MARONIE GALBENĂ		
	-STRAT UMLUTURA CENUȘOASĂ		

Fig. 3

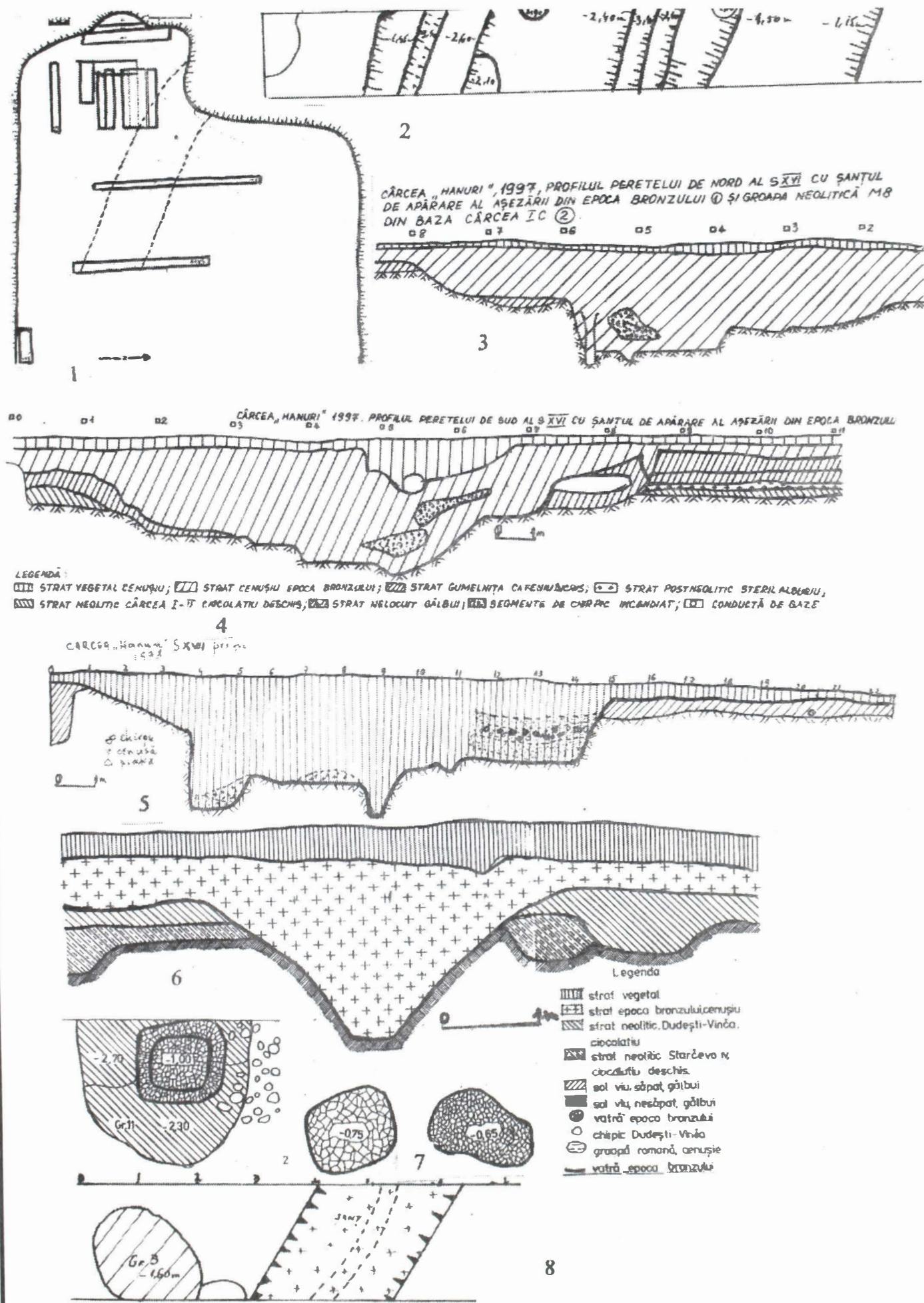

Fig. 4

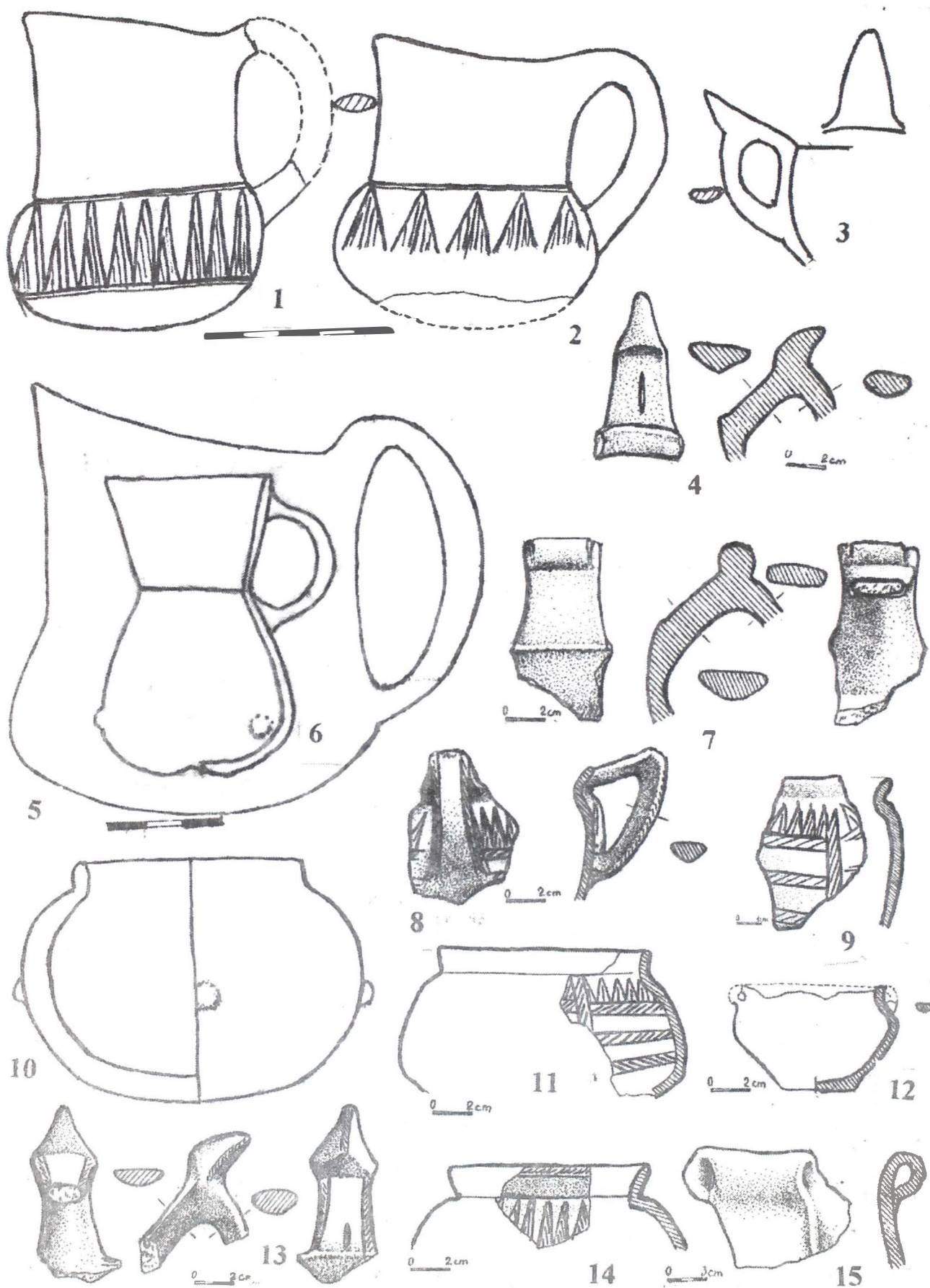

Fig. 5

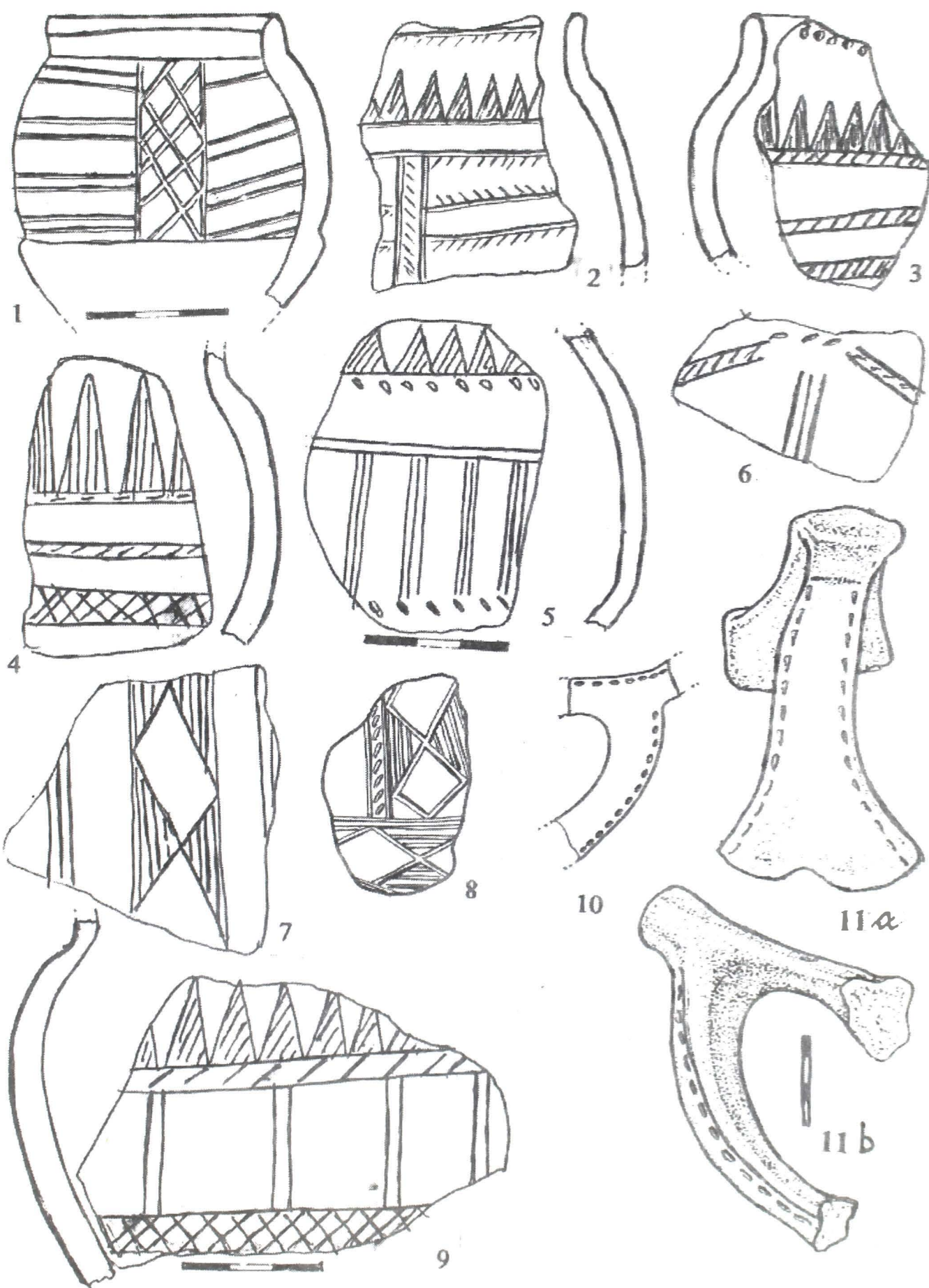

Fig. 6

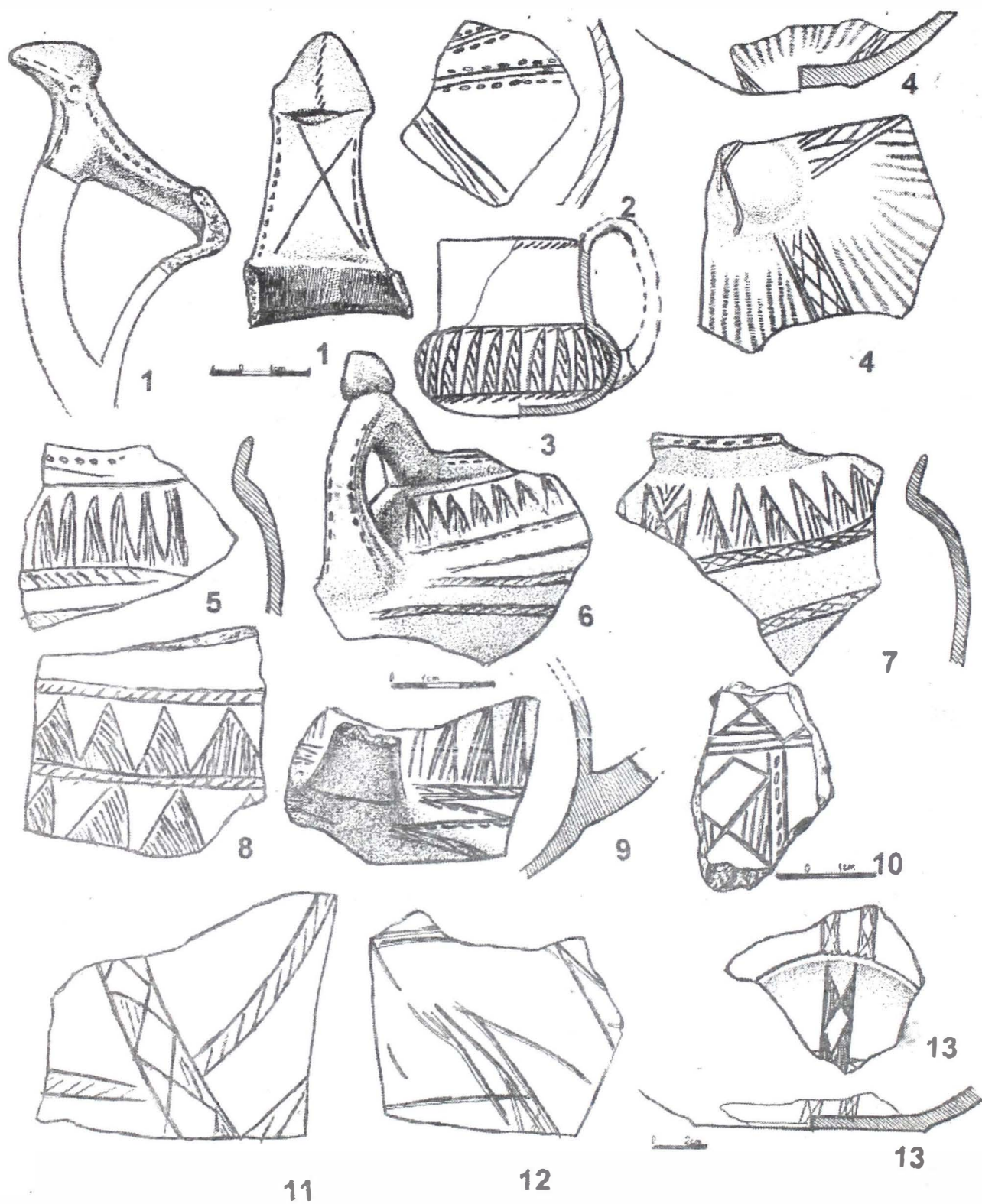

Fig. 7

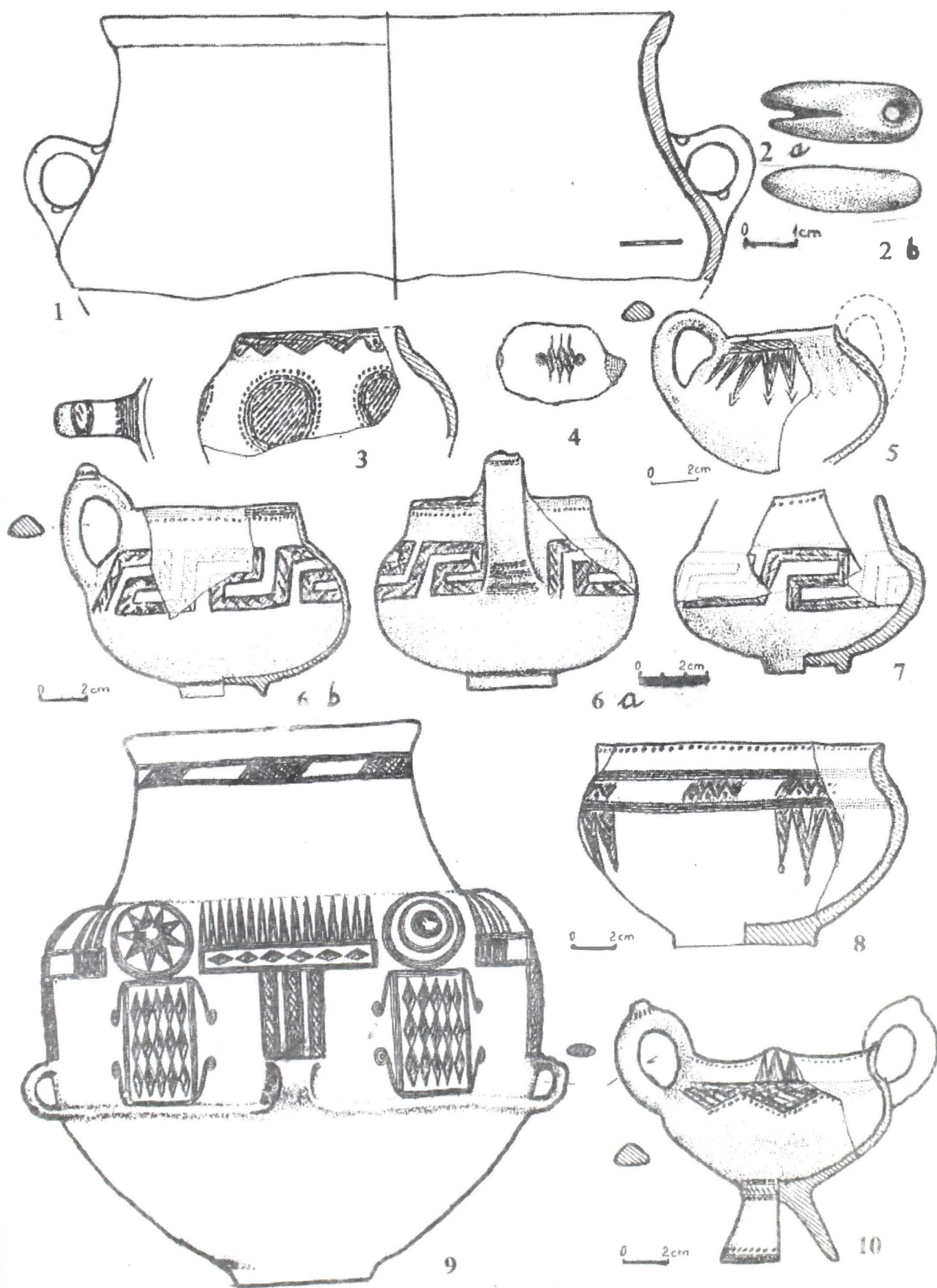

Fig. 8

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRELIMINARE PRIVIND PERIODIZAREA CULTURII VERBICIOARA

FLORIN RIDICHE

Cultura Verbicioara, identificată acum aproape 50 de ani de către D. Berciu în sud-vestul Olteniei¹, este cunoscută astăzi în peste 159 de așezări situate pe un teritoriu ce depășește limitele Olteniei. Rezultatele cercetărilor din așezarea eponimă și din alte așezări publicate de D. Berciu² au constituit, multă vreme, pentru arheologii români, punctul de plecare pentru interpretarea și încadrarea cronologică a materialelor Verbicioara, descoperite întâmplător sau din cercetări de suprafață, de salvare și sistematice.

În articolul de față, care se sprijină numai pe informație arheologică publicată, vom încerca o discuție asupra diverselor periodizări atribuite culturii Verbicioara, neglijând total criteriul tipologiei ceramicii și referindu-ne în mod special la o analiză statistică a punctelor arheologice atribuite culturii. Așa cum se observă în tabelul de la sfârșit ne vom opri asupra a 159 de puncte în care s-au găsit materiale Verbicioara, iar periodizarea la care apelăm în această analiză este cea făcută de D. Berciu în 1961³.

Prima periodizare a culturii Verbicioara este stabilită în 1961 când D. Berciu deosebește cinci faze în evoluția acestei culturi. Primele trei au fost atribuite epocii bronzului mijlociu, iar ultimele două, epocii bronzului târziu; ultima fază a fost la rândul ei împărțită în două subfaze, a și b. În anul 1976, B. Hänsel⁴ consideră că termenul de "cultura" Verbicioara are de suferit și că trebuie demonstrat dacă noțiunea cuprinde efectiv o cultură cu o lungă evoluție sau doar o variantă vestică a unei mari unități în care intră deasemenea, și grupurile Tei și Gârla Mare. În continuare, B. Hänsel consideră, pe baza materialului arheologic publicat până în 1976, că se pot observa doar două faze sigur distincte ale culturii, din care cea veche, care cuprinde fazele I până la III după D. Berciu, reprezintă grupul Verbicioara, iar cea târzie (fazele IV-Vb) a fost numită grupul Govora. Folosindu-se de criteriul tipologiei ceramicii, N. Tasić⁵ împarte cultura Verbicioara în trei faze. Ultima periodizare a culturii o face M. Nica⁶ care consideră că există șase faze în evoluția acestei culturi: prima fază, numită Proto-Verbicioara, corespunde cu aspectul Gornea - Orlești, a doua fază, numită Pre - Verbicioara, corespunde cu faza I după D. Berciu, faza I corespunde cu faza II după D. Berciu, faza II (clasică) corespunde cu faza III după D. Berciu, faza III corespunde cu faza IV după D. Berciu, iar faza IV corespunde cu faza V după D. Berciu. Această ultimă periodizare a fost făcută în exclusivitate după criteriul tipologiei ceramicii.

Așa cum reiese din tabelul de la sfârșitul acestui studiu, în momentul de față avem următoarea situație: din 159 de puncte arheologice, luate în evidență până acum, 53 au fost atribuite fazelor I-III după D. Berciu, 59, fazelor IV-V, 5, fazelor I-V, 2, fazelor I-IV, 1, fazelor I și V, 4, fazelor II și V, 4, fazelor III-IV, 4, fazelor III-V, iar 27, culturii Verbicioara fără a se specifica concret căror faze.

Punctul în care s-au identificat materiale arheologice din fazele I-IV ale culturii este discutabil și anume cel de la Almăj unde informația nu este prea clară. Astfel, S. Morintz⁷ și Gh. I. Petre⁸ atribuie materialul arheologic de aici primelor trei faze ale culturii, dar M. Nica⁹ consideră că există și ceramică din faza IV; problema este că D. Berciu semnalează o zonă, aflată între valea Almăjului și comuna Coțofenii din Față, în care s-a găsit ceramică de tip Verbicioara¹⁰, așa că nu se știe dacă materialul arheologic provine numai dintr-un punct. Deasemenea, situația de la Vlădești este puțin confuză în ceea ce privește atribuirea materialului arheologic; astfel, D. Berciu atribuie acest material fazei V¹¹ iar M. Nica¹² și S. Morintz¹³ îl atribuie fazelor III și IV cu specificarea că ultimul autor îl plasează mai mult în faza IV. Aceeași situație o avem la Verbița în punctul "La Eleșteu"¹⁴ și la Leu în punctul "Locurile Lungi"¹⁵. Punctul în care s-a găsit ceramică tipică numai fazei I și V este "Huidu I., de la Govora Sat și a fost semnalat de Gh. I. Petre¹⁶ ; aici s-a făcut o săpătură în 1982 și s-a găsit un singur nivel de locuire care a fost atribuit fazei V; în literatură nu se precizează dacă cele câteva fragmente ceramice caracteristice fazei I au fost scoase din săpătură. Situație neclară avem și pentru

localitatea Rocșoreni în care s-au găsit materiale arheologice, atribuite fazelor II și V; aici s-a găsit ceramică de tip Verbicioara în șase puncte¹⁷ fără ca aceasta să fie atribuită, distinct, pe puncte; în literatură se precizează¹⁸ doar că materialul din fazele timpurii este mai puțin numeros decât cel din fazele târzii.

Dintre stațiunile arheologice care sunt amintite în literatură cu detalii despre situația stratigrafică le vom lua în discuție pe cele de la Orodol, Cârcea, Orevița Mare, Orlești, Vlădești și Căzănești. La Orodol, în punctul "Țuțuroaie", este semnalat material arheologic ce a fost atribuit fazelor I-V ale culturii Verbicioara¹⁹ dar, se pare, că materialul timpuriu nu a fost găsit în același loc cu cel târziu deoarece D. Berciu a făcut săpături în 1950 în trei așezări cu aspect de "sălașe" în care a găsit un singur strat de cultură care a fost atribuit, citez, "perioadei de trecere de la epoca bronzului la epoca fierului"²⁰. În momentul de față avem o situație mai clară la Cârcea în punctele "Viaduct" și "La Hanuri". În timp ce fazele I-III sunt documentate în ambele puncte, materiale arheologice din fazele IV-V au fost descoperite numai în punctul "Viaduct"²¹. Pentru Orlești, punctul "Malul pâraului Sâlea", în literatură se precizează că nivelul cu materiale arheologice, atribuite fazei târzii a culturii Verbicioara, suprapune direct stratul cu materiale de tip Gornea - Orlești²².

În punctul de la Vlădești, amintit mai sus, situația este foarte elocventă pentru că stratul atribuit fazelor III-V suprapune direct pământul viu²³. O situație cu totul neobișnuită avem la Căzănești în punctul "Săveasca"; aici, în urma săpăturilor făcute în 1978, s-a descoperit o așezare, întinsă pe circa 3 ha., care a fost atribuită fazelor I-V; observațiile stratigrafice sunt următoarele: nivelul cultural, aflat între 0,40 m și 0,60 m adâncime, a fost atribuit fazei IV iar nivelul cultural de deasupra, în grosime de 0,40 m, a fost atribuit fazei V; conform literaturii²⁴ cele două niveluri suprapun pământul viu și sunt suprapuse de un nivel cu materiale arheologice care au fost datate în sec. II-III d. Ch. O imagine clară avem la Orevița Mare, în punctul "Păulești", unde s-a descoperit o așezare din epoca bronzului cu două niveluri de locuire; nivelul de locuire de deasupra, atribuit fazei V a culturii Verbicioara, suprapune un nivel cu materiale arheologice de tip Glina²⁵.

Așa cum se observă în tabelul de la sfârșit, în literatură am găsit 27 de puncte arheologice în care sunt semnalate așezări de tip Verbicioara fără a se preciza, concret, în care faze se încadrează materialul arheologic de aici. Dintre aceste puncte cele de la Aninoasa, Balota de Jos, Belcinu, Boureni, Bugiulești - Tetoiu, Căpreni, Dobrești, Drăgotești, Ghercești, Godeni, Murgăși, Pârșani, Pielești - Nichitoaia, Vișoara sunt doar menționate pe o hartă ca având materiale arheologice de tip Verbicioara²⁶.

În concluzie se poate spune, pe baza celor arătate mai sus, că dacă din punct de vedere al tipologiei ceramicii ar exista o continuitate de evoluție între cele cinci faze ale culturii Verbicioara, din punct de vedere stratigrafic acest lucru nu se confirmă decât în patru cazuri. Se pare că B. Hänsel a avut dreptate când a afirmat că fazele IV-Vb reprezintă altceva decât primele trei faze. Apariția culturii Gârla Mare la est de Porțile de Fier, cam pe la sfârșitul fazei III a culturii Verbicioara, a produs o schimbare în dispunerea așezărilor din Oltenia, fapt dovedit de analiza de mai sus din care reiese că în așezările cu ceramică din fazele IV-V nu găsim ceramică din fazele I-III și invers. De altfel, chiar și D. Berciu consideră că materialul arheologic din stratul Verbicioara III de la Verbicioara se încadrează în două faze²⁷.

Această concluzie trebuie totuși completată prin studii chorologice, bazate pe tipuri de așezări, descoperiri funerare, ceramică și piese de metal.

NOTE

¹ D. Berciu și colab., *Așezările și cimitirele din societatea primitivă în Oltenia, I. Șantierul arheologic de la Verbicioara - Dolj*, SCIV, 1, 1950, p. 103-107, pl. I; idem, *Șantierul arheologic Verbicioara - Dolj*, SCIV, 2, 1951, 1, p. 229, 232, 238-242, pl. I, fig. 12; idem, *Șantierul Verbicioara*, SCIV, 3, 1952, p. 149-154, 156-157, planul, fig. 8-9, 13.

² D. Berciu, *Câteva probleme ale culturii Verbicioara*, SCIV, 12, 1961, 2, p. 227-239; idem, *Die Verbicioara - Kultur. Vorbericht über eine neue, in Rumänien entdeckte bronzezeitliche Kultur*, Dacia, N.S., 5, 1961, p. 123-161.

- ³ Idem, *Dacia*, N.S., 5, 1961, p. 152 și urm.
- ⁴ B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau, Die Verbicioara - Gruppe*, BAMA, Bonn, 1976, p. 57-61.
- ⁵ N. Tasić (Hrsg), *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkan, Die Verbicioara Kultur*, Beograd, 1984, p. 83-92.
- ⁶ M. Nica, *Date noi cu privire la geneza și evoluția culturii Verbicioara*, Drobeta, VII, Drobeta Turnu Severin, 1996, p. 18-34.
- ⁷ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Biblioteca de Arheologie, XXXIV, București, 1978, p. 22-23.
- ⁸ Gh. I. Petre, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 45.
- ⁹ M. Nica, op. cit., p. 26.
- ¹⁰ D. Berciu și colab., SCIV, 3, 1952, p. 175.
- ¹¹ Idem, *Săpături și cercetări arheologice în raionul Rm. Vâlcea*, Materiale, VII, 1961, p. 131-134, fig. 1, 2; D. Berciu, SCIV, 12, 1961,2, p.236; idem, *Dacia*, N.S.,5,1961, p.152; idem, *Date noi privind sfârșitul culturii Verbicioara*, SCIVA, 27,1976,2, p.178.
- ¹² M. Nica, op. cit., p. 22, 26.
- ¹³ S. Morintz, op. cit., p.70.
- ¹⁴ D. Berciu și colab., SCIV, 3, 1952, p. 160, fig. 18; idem, *Săpăturile de la Verbița (r. Plenița, reg. Craiova)*, Materiale, V, 1959, p. 76; S. Morintz, op. cit., p. 23, 61.
- ¹⁵ M. Nica, op. cit., p. 22, 24, 26.
- ¹⁶ Gh. I. Petre, op. cit., p. 43, 47, 51, fig. 2/12; 10/8; 14/1 - 20; 15/1 - 16.
- ¹⁷ G. Crăciunescu, *Noi puncte din epoca bronzului pe harta arheologică a județului Mehedinți*, Drobeta, V, Drobeta Turnu Severin 1982, p. 195,fig. 5b, 5c.
- ¹⁸ Idem, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, Drobeta, VII, Drobeta Turnu Severin, 1996, p. 43, pl. VI/6 - 7.
- ¹⁹ M. Nica, op. cit., p. 19-23, 26, fig. 3/1-16; 5/2, 3, 10; 6/7; 11/1, 2; 17/1-7, 9-12, 15, 16; 18/3-6, 8-15.
- ²⁰ D. Berciu, *Probleme ridicate de săpăturile arheologice din Oltenia (1949-1951)*, SCIV, 5, 1954, 3-4, p. 353.
- ²¹ M. Nica, *Noi descoperiri de tip Verbicioara în Oltenia*, Thraco-Dacica, III, 1982, p.107-117; idem, Drobeta, VII, Drobeta Turnu Severin, 1996,p. 19.
- ²² Gh. I. Petre, *Descoperiri arheologice din Oltenia privind epoca timpurie a bronzului*, Thraco - Dacica, IX, 1988, p. 143.
- ²³ D. Berciu și colab., Materiale, VII, 1961, p. 132.
- ²⁴ Gh. I. Petre, op. cit., 1995, p. 50, fig. 11.
- ²⁵ G. Crăciunescu, op. cit., 1982, p. 193-194, 198; idem, op. cit., 1996, p. 41
- ²⁶ M. Nica., op. cit., 1996, fig. 1.
- ²⁷ D. Berciu și colab., *Șantierul arheologic Verbicioara (reg. Craiova,r. Plenița)*, Materiale, III, 1957, p. 180.

TABEL CU ANALIZA STATISTICĂ A PUNCTELOR ARHEOLOGICE, ATRIBUITE CULTURII VERBICIOARA*

Legenda :

A = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor I-III; B = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor IV-V; C = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor I-V; D = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor I-IV; E = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor I și V; F = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor II și V; G = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor III-IV; H = puncte arheologice cu materiale atribuite fazelor III-V; I = puncte arheologice atribuite culturii Verbicioara fără a se preciza căror faze aparține materialul arheologic; CS = Caraș-Severin; DJ = Dolj; GJ=Gorj; MH = Mehedinți; OT = Olt; VL = Vâlcea; "" = denumirea punctelor arheologice.

* La sfârșitul acestui tabel se află literatura pentru toate cele 159 de puncte arheologice;
aceasta este dată conform numerelor de ordine din tabel.

Nr. crt.	Localitatea	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	Almăj (DJ)				x					
2	Almăjel (MH), "La carieră"									x
3	Aninoasa (GJ)									x
4	Argetoaia (DJ)		x							
5	Baia de Fier (GJ)	x								
6	Balota de Jos (DJ)									x
7	Băile Herculane (CS), "Peștera Hoților"	x								
8	Bârca (DJ)	x								
9	Bârsești (VL), "La Biserică"	x								
10	Belcinu (DJ)									x
11	Berbești (VL)									x
12	Bistrețu (MH), "I a Punți"	x								
13	Boureni (DJ)									x
14	Brădești (DJ), sat Morărești		x							
15	Brebeni (OT)							x		
16	Breznița de Ocol (MH), "La Poliție"	x								
17	Broșteni (OT), "Adăpători"								x	
18	Bucura (MH)	x								
19	Bugiulești-Tetoiu (VL)									x
20	Bujoreni (VL), "Muzeul Satului"		x							
21	Buleta (VL), "Valea Buleta"	x								
22	Burila Mare (MH), "Hunia Ruja"	x								
23	Calărași (DJ)		x							
24	Călina (VL), "Dealul Protești"									x
25	Călugăreni (GJ)		x							
26	Căpreni (GJ)									x
27	Căzănești (VL), "Cărmidărie"		x							
28	Căzănești (VL), "Gura Văii"									x
29	Căzănești (VL), "Săveasca"		x							
30	Cârcea (DJ), "La Hanuri"	x								
31	Cârcea (DJ), "Viaduct"			x						
32	Cetate (DJ)	x								
33	Ceplea-Broșteni (GJ)		x							
34	Copăcelu (VL)		x							
35	Corlate (DJ)		x							
36	Corlățel (MH), "Livezile Mari"	x								
37	Coșoveni (DJ)	x								
38	Coțofenii din Față (DJ), "Cărmidăria"		x							
39	Craiova-Cernele (DJ), "Poligon"		x							

Nr. crt.	Localitatea	A	B	C	D	E	F	G	H	I
40	Crivina (MH), "Km. fluvial 895"	x								
41	Curmătura (DJ), "Măgura"			x						
42	Dăneasa (OT)							x		
43	Devesel (MH), "Ochiuri"	x								
44	Dobra (MH), "La Școală"			x						
45	Dobrești (DJ)									x
46	Dobrușa (VL)	x								
47	Donești (OT), într-o viroagă		x							
48	Drăgănești-Olt (OT)		x							
49	Drăgășani (VL), "Capul Dealului"	x								
50	Drăgășani (VL), pe dealurile din zonă									x
51	Drăgotești (DJ)									x
52	Dubova (MH), "Adăpostul lui Climente"	x								
53	Dubova (MH), "Peștera Climente I"				x					
54	Fărcașu de Sus (OT), în curtea școlii		x							
55	Fărcașu de Sus (OT), "Pe coastă"									x
56	Fântâna Domnească (MH)		x							
57	Ferigile (VL), lângă cimitirul modern		x							
58	Găneasa (OT)	x								
59	Gătejești (VL), "Săcle", așezarea hallstattiană	x								
60	Gătejești (VL), "Săcle", necropola hallstattiană		x							
61	Gârla Mare (MH), "La Gârloacă"	x								
62	Ghercești (DJ), "La Săliște"									x
63	Ghidici (DJ), "Digul lui Milu"		x							
64	Godeanu (MH), "Cincioare"		x							
65	Godeni (DJ)									x
66	Gogoșu (MH)	x								
67	Gornea (CS), "Păzăriște"	x								
68	Gornea-Vodneac (CS)	x								
69	Govodarva (MH), "Piscul lui Iacob"		x							
70	Govora Sat (VL), "La Mănăstire"		x							
71	Govora Sat (VL), "Huidu I"					x				
72	Govora Sat (VL), "Treime"	x								
73	Govora Sat (VL), în curtea locuitorului Ioachim Constantinescu									x
74	Grădinile (OT)		x							
75	Gropșani (OT), "Ovrei"		x							
76	Gruia (MH)						x			
77	Gubaucea (DJ)		x							
78	Halânga (MH), "Poligon"	x								
79	Hotărani (OT)		x							
80	Iablanița (MH), "La Fântână"						x			
81	Ionești (VL)									x
82	Ipotești (OT)	x								
83	Ișalnița (DJ), pe o dună de nisip		x							
84	Izvoarele (MH), "Stațiunea Vinalcool"	x								
85	Izvoru (OT), "Valea Diamantului"									x
86	Leu (DJ), "Locurile Lungi"							x		
87	Livezile (MH)						x			
88	Locusteni (DJ), "Pârâul Predești"	x								
89	Malovăț (MH), "Pârâul Plășuva"		x							
90	Mărăcinele (DJ), "Săliște"	x								
91	Măru (GJ)		x							
92	Mihăiești (VL), "Biserica din Măgura"		x							
93	Moldova Veche (CS), "Spîț"	x								
94	Murgași (DJ)									x

Nr. crt.	Localitatea	A	B	C	D	E	F	G	H	I
95	Negreni (OT)		x							
96	Nicolae Bălcescu (MH)	x								
97	Ocnele Mari (VL), "Cărpiniș"		x							
98	Ocnele Mari (VL), "Cosota"	x								
99	Ocnele Mari (VL), "Coasta Ungurească"									x
100	Ocnele Mari (VL), "Valea Goruneilor"		x							
101	Ocnele Mari (VL), "Zdup"	x								
102	Ocnele Mari (VL), "Ștrand"	x								
103	Ocnița (VL), în grădina locuitorului C. Tabacu									x
104	Ocnița (VL), în așezările de epocă La Tène		x							
105	Ocnița (VL), pe terenul familiei Stăpănoiu		x							
106	Ogradena (MH), "Peștera Climente II"	x								
107	Olteanca (VL), "La chituci"		x							
108	Oprișor (MH), "Mololoi"		x							
109	Orevița Mare (MH), "La Pârâu"		x							
110	Orlești (VL), în malul pârâului Sâlea		x							
111	Orlești (VL), la nord de biserică		x							
112	Orlești (VL), "Bălți"		x							
113	Orodel (DJ), "Hoaga Puiului"									x
114	Orodel (DJ), "Țuțuroaie", locul 1		x							
115	Orodel (DJ), "Țuțuroaie", locul 2	x								
116	Ostrovul Corbului (MH), la 4,5 km, vest, de "Botul Piscului"; zona A	x								
117	Ostrovul Corbului (MH), la 4,5 km, vest, de "Botul Piscului"; zona B	x								
118	Ostrovul Șimian (MH), pe insulă	x								
119	Padea (DJ), "Dealul Vii"	x								
120	Pătulele (MH)		x							
121	Pârșani (DJ)									x
122	Piatra-Sat (OT)		x							
123	Pielești-Nichitoaia (DJ)									x
124	Polovragi (GJ)		x							
125	Ponoarele (MH), într-o peșteră		x							
126	Poroina Mare (MH), "La Fântâni"		x							
127	Pristol (MH), la stația de pompare	x								
128	Prundeni (VL), "La Plutonier"		x							
129	Puținei (MH), pe malul pârâului Gârdan	x								
130	Rast (DJ), "Grindul Țifarului"							x		
131	Rm. Vâlcea (VL), la 200 m, sud, de temelia liceului industrial	x								
132	Rm. Vâlcea (VL), la temelia liceului economic	x								
133	Rm. Vâlcea (VL), "Cetățuia"		x							
134	Râureni (VL)		x							
135	Reșca (OT), "Romula-Villa suburbană"			x						
136	Robăneștii de Sus (DJ)	x								
137	Rocșoreni (MH)						x			
138	Rogova (MH), "La Cazărni"	x								
139	Salcia (DJ), "Litre"		x							
140	Sălcuța (DJ), "Piscul Cornișorului"		x							
141	Săpata (DJ)	x								
142	Secu (DJ), "Ogașu Mare"		x							
143	Segarcea (DJ)	x								
144	Șimnic (DJ)									x
145	Slașoma (MH)	x								
146	Slatina (OT), "Crișan II"		x							
147	Slatina (OT), pe valea pârâiașului Șipot		x							
148	Socu (GJ)								x	
149	Telești (GJ), "Moroleasa"		x							

Nr. crt.	Localitatea	A	B	C	D	E	F	G	H	I
150	Tismana (MH)	x								
151	Țeica (VL), "Bogdan"	x								
152	Verbicioara (DJ), "La Trestie"			x						
153	Verbița (DJ), "La Eleșteu"								x	
154	Vierșani (GJ), "Poarta Luncii"		x							
155	Vișoara (DJ)									x
156	Vlădești (VL), "Ferma de Stat"								x	
157	Vulturești (OT)		x							
158	Zăvideni (VL), "Zăvoiașu"		x							
159	Zlătărei (VL), în curtea bisericii	x								

LITERATURA SELECTIVĂ A PUNCTELOR ARHEOLOGICE*

- a) 2, 12, 16, 18, 22, 36, 40, 43, 44, 56, 61, 64, 66, 69, 76, 78, 80, 84, 87, 89, 108, 109, 118, 120, 125, 126, 127, 129, 137, 138, 145, 150. G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, Drobeta, VII, Drobeta Turnu Severin, 1996, p. 35-48.
- b) 1, 5, 7, 32, 37, 82, 88, 106, 141, 143, 152, 153. S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Biblioteca de Arheologie, XXXIV, București, 1978, p. 22-23.
- c) 4, 23, 35, 38, 47, 54, 77, 79, 83, 114, 140, 146, 147, 152, 153, 157. S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Biblioteca de Arheologie, XXXIV, București, 1978, p. 61-68.
- d) 1, 3, 6, 8, 10, 13, 14, 17, 19, 26, 30, 31, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 51, 52, 53, 56, 62, 65, 67, 68, 75, 77, 79, 83, 86, 88, 89, 90, 94, 108, 109, 114, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 135, 136, 139, 140, 142, 144, 152, 155, 156, 157. M. Nica, *Date noi cu privire la geneza și evoluția culturii Verbicioara*, Drobeta, VII, Drobeta Turnu Severin, 1996, p. 18-34.
- e) 1, 5, 7, 9, 20, 27, 28, 29, 31, 32, 37, 41, 46, 49, 50, 66, 70, 71, 72, 73, 82, 85, 92, 97, 98, 100, 101, 102, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 128, 133, 141, 143, 152, 153, 158, 159. Gh.I. Petre, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 38-54.
- f) 15. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau, Die Verbicioara-Gruppe*, BAMA, Bonn, 1976, p. 57, nota 49; M. Butoi, *Descoperiri arheologice din județul Olt*, Slatina, 1999, p. 8-9.
- g) 21, 24, 99, 103, 131, 132, 151. Gh. I. Petre, *Începutul epocii bronzului în nord-estul Olteniei*, Buridava, II, Rm. Vâlcea, 1976, p. 7-33.
- h) 11. A. V. Ghelmez, *Toporul de bronz de la Berbești (jud. Vâlcea)*, Buridava, II, Rm. Vâlcea, 1976, p. 35-36, fig. 1.
- i) 55. M. Nica, *Asupra originii dezvoltării și culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt)*, Historica, I, Craiova, 1970, p. 33, pl. I.
- j) 57. A. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, Biblioteca de Arheologie, XI, București, 1967, p. 9, 144, 169, pl. XIV/31, 33, 35; XXXIII.
- k) 81, 133. D. Berciu, *Cercetări privind preistoria județului Vâlcea*, Buridava, Studii și materiale, I, Rm. Vâlcea, 1972, p. 11-27.
- l) 104. D. Berciu, *Buridava Dacică*, Biblioteca de Arheologie, XL, București, 1981, p. 14, pl. 3/12-15.
- m) 134. B. Hänsel, op. cit., p. 57, 60, nota 49.
- n) 58. Ibidem, p. 57, nota 49.
- o) 59, 60. Gh. I. Petre, *Necropola și așezarea din epoca fierului de la Gătejești*, SCIV, 22, 1971, 4, p. 559-561, fig. 2/7i; 3/1-3, 6, 7, 9
- p) 95. B. Hänsel, op. cit., p. 57, nota 49.

* Consemnăm aici mai mult acele studii în care se face atribuirea pe faze a materialelor arheologice. Informațiile complete pentru fiecare punct în parte se pot găsi în trimiterile bibliografice care se fac în această literatură și vor fi publicate într-un catalog al descoperirilor de tip Verbicioara.

- q) 17, 41. M. Nica, *Noi descoperiri ale epocii bronzului în Oltenia*, Symposia Thracologica, 7, Tulcea, 1989, p. 252-253.
- r) I. Chicideanu, P. Gherghe, *Săpăturile arheologice de la Călugăreni (jud. Gorj)*, Materiale și Cercetări Arheologice (a XV-a Sesiune anuală de rapoarte), București, 1983, p. 105-106.
- s) 25, 33, 91, 124, 148, 149. A. Băltățeanu, *Contribuții privind începutul primei vârste a fierului în județul Gorj*, Litua, Studii și cercetări, IV, Târgu Jiu, 1988, p. 10-11.
- t) 154. G. Calotoiu, *Cercetările arheologice de la Vierșani-Jupânești, jud. Gorj*, Drobeta, VII, Drobeta Turnu Severin, 1996, p. 49-54.
- u) 93. D. Berciu, *Câteva probleme ale culturii Verbicioara*, SCIV, 12, 1961, 2, p. 227-239; idem, *Die Verbicioara - Kultur. Vorbericht über eine neue, in Rumänien entdeckte bronzezeitliche Kultur*, Dacia, N.S., 5, 1961, p. 125.
- v) 116, 117. P. Roman, *Despre istoricul cercetărilor și stratigrafia unor așezări din Ostrovul Corbului*, SCIVA, 38, 1987, 4, p. 351, 354, 357.
- w) 74. Informație M. Nica.
- x) 63. M. Nica, *Locuințe de tip Gârla Mare și hallstattian descoperite în așezarea de la Ghidici (jud. Dolj)*, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 29, fig. 5; 10/1, 2; 11/1, 3, 10; 12/6; 17/5, 6.
- y) 42,48. G. Crăciunescu, *L'Âge du Bronze moyen et final au nord du Danube, à l'est des Portes de Fer. Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores. Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores*. Kolloquium in Drobeta Turnu Severin (22-24 November 1997), II, p. 115-138.
- z) 96. G. Crăciunescu, *Noi puncte din epoca bronzului pe harta arheologică a județului Mehedinți*, Drobeta, V, Drobeta Turnu Severin, 1982, p. 195.
- aa) 113. D. Berciu și colab., *Șantierul arheologic Verbicioara-Dolj*, SCIV, 2, 1951, 1, p. 242.
- bb) 130. Vl. Dumitrescu, *The Neolithic Settlement at Rast*, British Archaeological Reports, International Series 72 (Oxford 1980), p. 2-3, 83, pl. XXXI/6.

Articolul de față își propune să prezinte câteva materiale inedite care se află în colecția Muzeului Olteniei. Este vorba de ceramică, în cea mai mare parte fragmentară, provenită din sondaje sau cercetări de suprafață efectuate cu zeci de ani în urmă la Almăjel, Dobrești, Plopșor, Știubei și Vârtop din județul Dolj și Ostrovul Corbului din județul Mehedinți și care aparține hallstattului timpuriu.

Pentru a putea sesiza mai bine locul pe care aceste materiale îl ocupă în ansamblul descoperirilor din hallstattul timpuriu este necesar să prezentăm în câteva linii generale evoluția primei epoci a fierului în Oltenia.

Astfel aspectelor culturale ale bronzului târziu sfârșitul culturii Gârla Mare, aspectul cultural Bistreț - Ișalnița (I. Chicideanu, 1986, p. 40 - 47), grupul Govora (Verbicioara IV și V, după D. Berciu, 1960), îi urmează, în mod aproape uniform, în această regiune ceramica canelată atestată în necropola de la Hinova (M. Davidescu, 1981, p. 41 - 44; 1984, p. 11), Balta Verde (D. Berciu, E. Comșa, 1956) și Bistreț (I. Chicideanu, 1992; Al. Barnea, 1990, p. 315; 1994, p. 377), în descoperirile funerare de tip Vârtop (D. Berciu, 1939) și în zona Rm. Vâlcea (Gh. Petre Govora, 1995). Acestui orizont i s-a dat denumirea de grupul Vârtop.

Din datele existente rezultă că adoptarea ceramicii canelate în Oltenia este asemănătoare în mare cu Banatul. Aici evoluția de la bronzul târziu la hallstatt este cunoscută mai ales prin intermediul necropolelor Cruceni I - Cruceni II - Bobda - Susani; ultima fiind contemporană cu Hinova - Vârtop. Descoperirile din ultimii 20 de ani din Banat, au fost sintetizate de M. Gumă care a pus foarte bine în evidență trecerea de la bronzul târziu la Hallstatt (M. Gumă, 1993).

De fapt, începând cu secolul al XII-lea moda vaselor canelate se extinde, acestea întâlnindu-se atât în Oltenia cât și în cea mai mare parte a spațiului carpato-dunărean. În privința originii sale părerile sunt împărțite; unii cercetători consideră fenomenul ca fiind de origine vestică, ceramica canelată pătrunzând pe firul Dunării în Banat și Oltenia (I. Chicideanu, 1992). Alții sunt de părere că schimbarea decorului a fost mai mult o schimbare de modă. Se pare că apariția noii tehnici de ornamentare a ceramicii nu vizează neapărat un aport etnic; în orice caz determinările unei astfel de schimbări sau inovații sunt deocamdată greu de sesizat.

Obsevațiile făcute în necropolele de tip Cruceni (jud. Timiș) și Lăpuș (jud. Maramureș) dovedesc că adoptarea ceramicii canelate în mormintele acestor cimitire s-a făcut treptat și fără modificarea ritualului funerar (A. Vulpe, 1979).

Același lucru se poate spune și despre cimitirele de la Zimnicea (A. Alexandrescu, 1978) care se succed de la sfârșitul epocii bronzului până în Hallstatt, oglindind adoptarea ceramicii canelate de către purtătorii culturii Zimnicea - Plovdiv.

Lipsa pieselor de metal din descoperirile aparținând culturii Vârtop ne obligă ca pentru stabilirea cronologiei să avem în vedere asemănările pe care le observăm între ceramica de tip Vârtop și ceramica prezentă în complexe închise care beneficiază de o datare mai sigură. Este vorba de vasele în care au fost găsite depozitele de bronzuri de la Pecica, Cornuțel, Fizeș, Hinova și Cugir. Fără a intra în amănunte putem spune că cea mai probabilă datare pentru cultura Vârtop ar fi secolele XII-XI a. Ch.

Încadrarea cronologică a depozitelor nu poate fi folosită fără anumite rezerve la datarea culturilor. Dacă seriile de depozite sunt abordate ca orizonturi, atunci datarea acestora ar putea fi cu mai mare siguranță extinsă. Dacă însă depunerile sunt considerate a avea caracter cultic, desigur că valoarea lor cronologică scade.

Tot în acest orizont este necesar să încadrăm o parte din materialele de pe Insula Banului. Autorii săpăturii au crezut că pot considera ceramica imprimată mai timpurie decât cea canelată, datorită unei presupuse relații cu ceramica Gârla Mare (S. Morintz, P. Roman, 1969). Descoperiri

mai recente și considerente pe care le vom discuta mai departe, impun inversarea cronologiei interne a așezării - respectiv ceramică canelată, ceramică imprimată.

Este foarte probabil prin urmare, ca pe Insula Banului așezarea să fi început la nivel Vârtoș, cu ceramica canelată. Cele două gropi cu ceramică exclusiv canelată au apărut în sectorul B al așezării, unde a fost găsit și un topor de fier cu aripioare. Este adevărat că topoare asemănătoare au apărut în depozitele de la Bârlad și Vinț aparținând seriei de depozite Bâlvănești - Vinț, dar ele se găsesc și în necropola de la Kerameikos sau în mormântul 27 din Agora Atenei asociate cu ceramică protogeometrică datată în secolul al X-lea a. Ch. (A. Wesse, 1990).

Brățara de bronz cu secțiunea rotundă, capetele îngroșate suprapuse, ornamentată cu linii gravate în W-uri și-ar putea găsi o analogie în depozitul de la Alba Iulia - Partoș. La Partoș acest tip de brățară se găsește asociat cu o fibula ochelari și cu fibule cu nodozități. Depozitul aparține seriei Bâlvănești - Vinț și este datat în secolele al VIII-lea - al VII-lea a. Ch., dar ar putea fi și cu un secol mai vechi.

Este aici locul să precizăm că tipul de depozite Bâlvănești-Vinț se caracterizează printr-o asociere de podoabe tipice și o mare varietate de arme de fier, iar încadrarea cronologică nu este neapărat secolul al VII-lea î.Ch. (M. Petrescu Dîmbovița, 1977) sau secolele VIII - VII î.Ch. (A. Vulpe, 1986, p. 59). Este posibil ca tipurile respective să apară și mai devreme dacă renunțăm să le privim ca fiind orizonturi de depozite. Prin urmare depozitul de la Bâlvănești, jud. Mehedinți, care conține și fibule ochelari și topoare cu aripioare poate fi pus în legătură atât cu cultura Basarabi cât și cu orizontul premergător - Insula Banului.

În ceea ce privește datarea ceramicii imprimate în general (avem în vedere grupurile Insula Banului, Psenicevo, Čatalka, Cepina), au fost remarcate analogiile atât cu decorul protogeometricului târziu, cât și cu urnele Villanoviene din Italia centrală, respectiv Tarquinia I (secolele X - IX î.Ch.). În acest sens, B. Hänsel (B. Hänsel 1976, p. 212) a subliniat în lucrarea sa despre sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului la Dunărea de jos asemănările între ceramica de la Ovčarovo (Bulgaria) și cea din mormintele de la Kerameikos confirmând datarea întregului grup în secolele X - IX î.Ch..

Cronologia hallstattului timpuriu în Oltenia se prezintă astfel: o primă etapă caracterizată de ceramica canelată, ar putea fi datată în cronologie absolută în secolele XII-XI î.Ch.; a doua etapă cu ceramică imprimată de tip Insula Banului - Gornea-Kalakaca ar ocupa secolele X-IX î.Ch..

Din cele expuse se poate observa că în sud-vestul Olteniei și în Banat ceramica canelată este urmată de un orizont cu ceramică imprimată și incizată în cadrul căreia se detașează două grupe. Grupul Insula Banului este legat de marele complex balcano-dunărean cu ceramică imprimată de tip Raskopanita-Psenicevo - Babadag și grupul Cozia - Brad din Moldova. Al doilea grup caracterizat mai ales prin ceramică incizată este reprezentat de descoperirile analoage celor de la Kalakača, Gomolava, Gornea.

În colecția Muzeului Olteniei au fost identificate mai multe materiale hallstatiene timpurii inedite pe care le prezentăm în cele ce urmează.

1. ALMĂJEL, Săpături Doina Galbenu; printre ceramica neolitică provenită din această așezare se aflau și câteva mici fragmente ceramice specifice culturii Vârtoș. S-a reușit întregirea unei străchini cu marginea arcuită în interior ornamentată cu caneluri oblice pe umăr. (fig. II, 2)

2. DOBREȘTI, jud. Dolj. La confluența pârâului Predești cu Jiul a fost semnalată o cetate întărită cu șanț de apărare. Cele câteva fragmente ceramice găsite la suprafață aparțin hallstattului timpuriu. Materialele se afla în Muzeul Olteniei (Informație M. Nica).

3. OSTROVUL CORBULUI, județul Mehedinți. În colecția Muzeului Olteniei se găsește o cană bitronconică, cu o toartă, cu gât trompetiform și buza ușor răsfrîntă, ornamentată cu proeminente pe pântec, deasupra cărora se află o bandă formată din două rânduri de incizii oblice care mărginesc un șir de spirale. Această bandă se află dispusă sub buza scurtă (Fig. I, 1). Vasul aparține grupului cultural Insula Banului.

4. PLOPȘOR, com. Sălcuța, jud. Dolj. Primele mențiuni despre descoperirile arheologice de

la Plopșor le avem de la C. S. Nicolăescu Plopșor care a găsit la nord-vest de sat obiecte de silex și ceramica hallstattiană (C. S. Nicolaescu Plopșor, *Arhivele Olteniei*, nr. 56-58 , 1931, p. 407). D. Berciu relatează în 1939 că într-un tumul a fost descoperita ceramica neagră canelată aparținând culturii Vârtop (D.Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, p.155). Cele câteva fragmente ceramice care provin de la Plopșor găsite în Muzeul Olteniei, pot fi împărțite în două categorii: ceramică fină și grosieră. Din prima categorie fac parte fragmentele de strachini cu marginea arcuică în interior, ornamentate cu caneluri sau fațete pe umăr și uneori cu proeminențe, de culoare neagră, rar maronie, cu luciu metalic la exterior sau cele cu buza ușor răsfrântă în exterior, ornamentate cu caneluri pe umăr. Din a doua categorie putem menționa, alături de o mare cantitate de cioburi atipice, câteva cioburi cu proeminențe ce proveneau de la vase borcan, de mari dimensiuni. (fig. II)

5. ȘTIUBEI, com. Vela, jud. Dolj. În urma sondajului din punctul "Măgura", din pădurea Știubeiului, în poiana "Oblegi", unde a fost "Coverga pădurarilor" s-au găsit urmele unei locuințe hallstattiene (D. Berciu și colaboratori, SCIV, 3, 1952, p.173).

În colecția Muzeului Olteniei se afla mai multe fragmente ceramice inedite despre care se cunoaște că provin din punctul "Coverga pădurarilor". Ele sunt lucrate din pasta brună sau neagră, unele cu luciu metalic, ornamentate cu caneluri oblice sau fațete. Sunt prezente fragmente de strachini cu marginea arcuită în interior, ornamentate cu proeminențe și caneluri. Ornamentul canelat se poate observa și în jurul unor proeminențe (pl. I, 3-9).

6. VÂRTOP, jud. Dolj. În colecția Muzeului Olteniei am găsit mai multe fragmente ceramice aduse în 1931 de C. S. Nicolaescu Plopșor. Cioburile provin din doi tumuli situați la sud de Pădurea Vârtopului. Putem menționa fragmente din două vase mari, bitronconice, ornamentate cu caneluri oblice pe pântec. Sub ele se află trei caneluri orizontale, iar sub pântec avem un ornament format din grupuri de trei cercuri concentrice - cel mare cu diametrul de 2,5 centimetri, iar cel mic, din interior, de 0,5 centimetri. Pe gât se află un șir de caneluri oblice încadrate de două rânduri de caneluri orizontale. A mai fost găsit un fragment de ceașcă cu toarta supraînălțată, ruptă din vechime, cu marginea ușor arcuită; pasta este fină de culoare neagră, ceașca fiind ornamentată cu două caneluri, probabil în ghirlandă, pe burtă; fragment de buza provenind dintr-un vas mare, ușor răsfrântă în exterior, canelată pe suprafața exterioră și fațetată în interior, de culoare castanie; buze de vas de culoare neagră, lustruit, fațetat în interior și exterior, din pasta fină; fragment de strachină evazată de culoare neagră. Toate aceste fragmente ceramice provin din movila funerară 1.

În movila funerară 2 au fost găsite cioburi provenind de la vase mari de formă bitronconică cu fațete largi pe pântec, dispuse oblic și caneluri la baza gâtului; pasta are culoare castanie deschisă în unele locuri mergând spre cenușiu. Acelasi tip de vas poate fi ornamentat și cu caneluri în ghirlandă sau în forma de stea; între unghiurile formate de ghirlande se afla trei cercuri concentrice. Au fost găsite și fragmente provenind de la cești cu una sau două torți supraînălțate din pasta neagră atât în interior cât și în exterior. O altă formă întâlnită aici este strachina cu marginea evazată. (fig. III)

D. Berciu arăta într-un studiu din 1934 ca în urma săpăturilor efectuate de C. S. Nicolaescu Plopșor în perimetrul comunelor Vârtop și Plopșor s-a putut delimita o grupa de morminte tumulare alături de care "se afla o serie de tumuli-ășezări cu colibe ovale". Despre tumulii de la Vârtop și Plopșor nu știm mai multe detalii referitoare la săpătura propriu-zisă. Nu știm exact nici care din cele cinci vase publicate în fotografia din "*Arheologia preistorică a Olteniei*" sunt de la Plopșor și care de la Vârtop. Nu avem un complex închis, iar singura piesă de metal - un ac de bronz (neilustrat) - aparține inventarului unei locuințe. În "*Arheologia preistorică a Olteniei*", materialele ce nu provin din locuințe sunt prezentate ca aparținând unor morminte tumulare, dar se precizează că numai într-un singur caz s-au găsit printre pietre și fragmente ceramice câteva oase calcinate. Mormintele tumulare au fost ridicate pe un postament de pământ bătătorit pe care s-au așezat vasele funerare ce au fost acoperite cu o manta formată din pietre mari de râu peste care s-a pus pământ adus din împrejurimi. Inventarul acestor morminte îl constituie ceramica, cu o singură excepție - o sârmă de aur ce ar fi fost găsită de C.S.Nicolaescu Plopșor într-o urnă de la Vârtop (D.Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939).

Prezentarea incompletă a materialului, mai ales în cadrul complexelor închise, constituie cel mai mare neajuns. Spre exemplu este bine cunoscută în literatura de specialitate fotografia care reprezintă cele cinci vase de la Vârtop, dar autorul nu arată nicăieri clar care din cele cinci vase provin din morminte și care din așezări și nu oferă o descriere amănunțită a lor.

În Muzeul Olteniei se află în prezent două dintre vase: vasul solniță și vasul cuptor. Din păcate cel de al treilea vas care se afla la Muzeul din Craiova, vasul cu picior, a fost distrus la cutremurul din 1977 și nu a mai putut fi restaurat, dar am încercat să-l întregesc în desen. Deoarece vasele respective sunt des citate în literatura de specialitate, am considerat necesar să le desenez pentru a putea astfel evidenția elemente de decor pe care fotografia nu le-a putut surprinde.

Vasul solniță este compus din două vase cu corpul bombat și marginea evazată, unite pe linia diametrului maxim. Pe pântec se află câte trei proeminente, iar deasupra acestora, la baza gâtului scurt se află o bandă cu incizii oblice. Tarta este lucrată din bandă lată, ornamentată cu caneluri orizontale (fig. III, 10). Piese similare întâlnim la Meri (E. Moscalu, 1976) și pe Insula Banului (S. Morintz, P. Roman, 1968). Vasul cuptor este suspendat pe două picioare, în partea superioară fiind decorat cu un brâu alveolar (fig. III, 9). Cupa cu picior are corpul puternic bombat, cu patru proeminente pe pântec, iar marginea mult răsfrântă în exterior este decorată cu fațete oblice; piciorul nu prea înalt, cu patru ferestre, este ornamentat cu caneluri dispuse cruciș. În interior cupa este decorată cu caneluri în ghirlandă pl. III, 3. În hallstattul timpuriu astfel de cupe întâlnim la Susani, jud. Timiș (I. Stratan, A. Vulpe, 1977) și Mediaș jud. Sibiu.

Încercând identificarea pe teren a tumulilor de la Vârtop am făcut o cercetare de suprafață în zonă. Suntem deci în măsură să oferim o localizare mai precisă a obiectivelor arheologice de aici. Punctul "Isteag", numit de localnici și "Furdui", se află situat la aproximativ 3 km. nord-vest de sat, în dreptul unei cișmele. Aici se mai observă două movile aplatizate cu diametrul de aproximativ 10 metri. Movilele par răscolite. La aproximativ 500-600 metri de acestea se afla Pădurea Vârtopului.

Punctul "Țăpăluș" se găsește la trei kilometri est de satul Vârtop pe terasa înaltă a văii Baboia, pe partea stângă a pârâului. La baza terasei se afla o cișmea, iar în apropiere o carieră de pietriș. De aici cu ocazia cercetărilor de suprafață efectuate de noi au fost culese câteva fragmente ceramice aparținând grupului cultural Vârtop și culturii Basarabi.

NOTE

1. Barnea A. Cronica cercetărilor arheologice efectuate în 1989, SCIVA, 41, 1990, p.315.
2. Barnea A. SCIVA 45, 1994, 4, p.377.
3. Berciu D. Memoriile Institutului de Arheologie Olteană, 22, 1934.
4. Berciu D. *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, p. 143, 145, 149, 155, 165, 177, 178, 180, 328.
5. Berciu D. Colectivul șantierului Verbicioara, Șantierul arheologic Verbicioara, în SCIV, 3, 1952, p.176.
6. Berciu D. E. Comșa, Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950), în Materiale 2, 1956, p. 251 - 490.
7. Chicideanu I. Die fruhthrakische Kultur, Dacia NS. 30, 1986, p. 7.
8. Chicideanu I. SCIVA, 43, 1, 1992, p. 39.
9. Davidescu M., Un tezaur de podoabe tracice descoperit în castelul roman târziu de la Hinova, în Drobeta, 5, p. 5 - 44.
10. Davidescu M. Necropola tracică de la Hinova, în Symposia Thracologica, 1, 1984, p. 11.
11. Davidescu M. Un rezaur de podoabe tracice descoperite la Hinova - Mehedinți, în Thraco-Dacica, II, 1981, p.7-22.
12. Gumă M. *Civilizația primei epoci a fierului în sud - vestul României*, 1993.
13. Hansel B., *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der alteren Hallstattzeit an den unteren Donau*, Bonn, 1976.
14. Morintz S., Roman P., Un nou grup hallstattian timpuriu în sud-vestul Romaniei. SCIV, 20, 1969, 3, p. 393-423.
15. E. Moscalu, Die fruhallstattzeitlichen Graber von Meri. Thraco-Dacica, 1976, p. 77.
16. Nicolaescu Ploșor C.S., Arhivele Olteniei, nr. 56-58, 1931.
17. Petrescu Dîmbovița M., *Depozitele de bronzuri din România*, 1977.
18. Stratan I., A. Vulpe, Der Hugel von Susani, în P. Z., 52, 1977, p. 28-60.
19. Wesse A. *Die Armchenbeile der Alten Welt. Ein Beitrag zum Beginn der Eisenzeit im ostlichen Mitteleuropa*, Bonn, 1990.

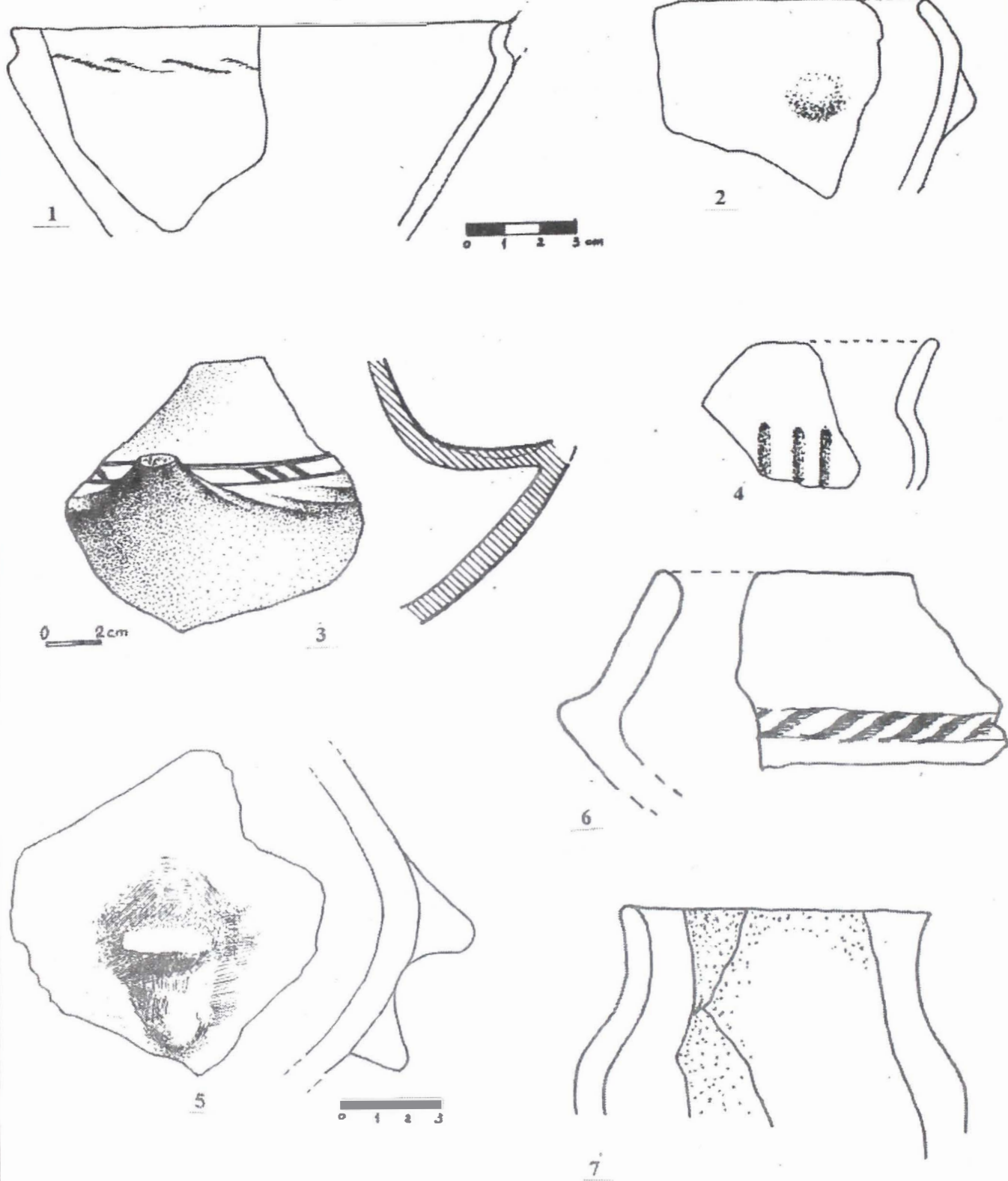

Fig. I. 1-Ostrovul Corbului; 2-Almăjel; 3-9-Știubei

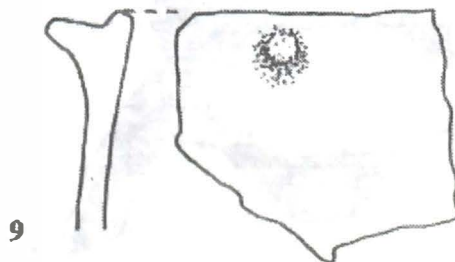
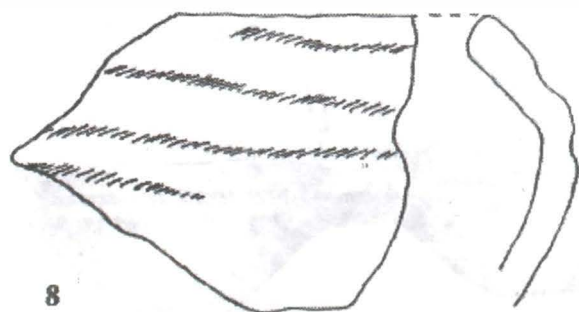
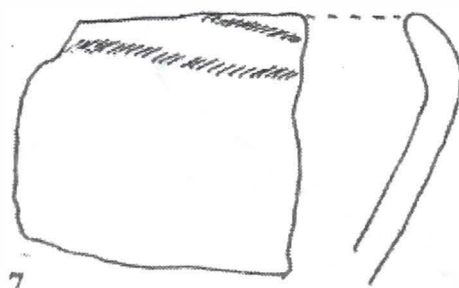
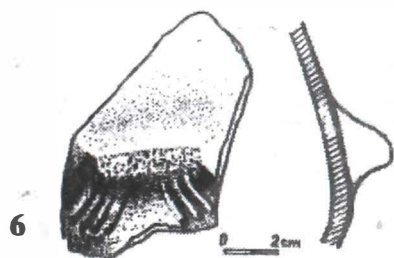
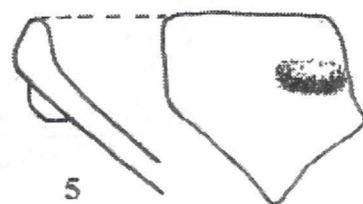
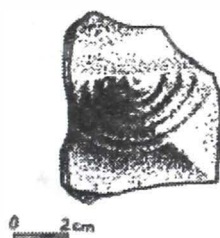
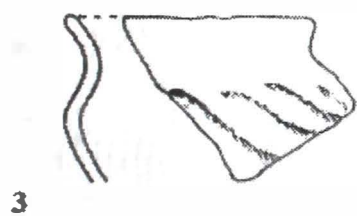
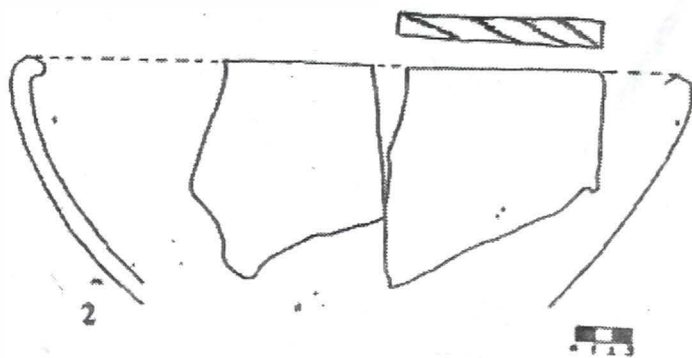
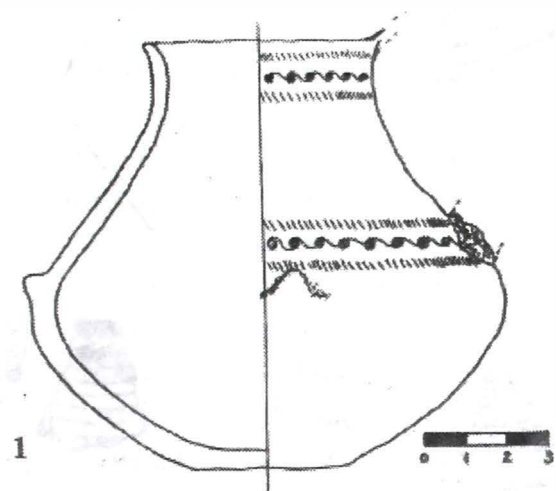

Fig. II. Ploșor

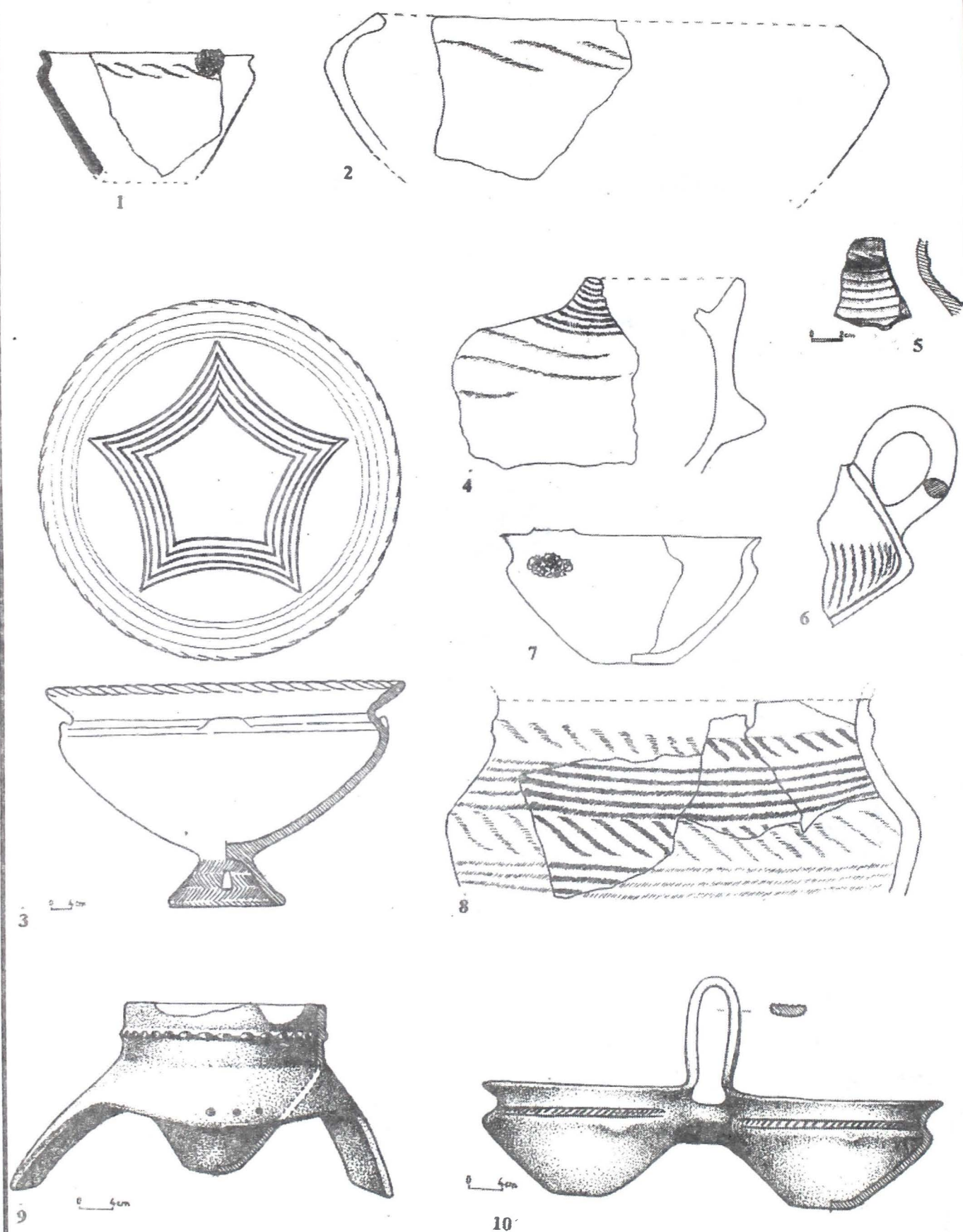

Fig. III. Vârtop

Problema pătrunderii negustorilor și mărfurilor și implicit a influențelor elenistice, celtice și romane, acestea din urmă în secolele II î. Hr.-I d. Hr., este deosebit de importantă, atât pentru înțelegerea unor fenomene din epoca de maximă dezvoltare a civilizației geto-dacice, cât și pentru lamurirea procesului de romanizare.

Relațiile pe care geto-dacii le întrețineau cu aceste mari civilizații ale lumii antice, au fost posibile și datorită stadiului de dezvoltare pe care îl atinsese, la acea dată, civilizația geto-dacică.

Contactele și penetrația civilizațiilor elenă, celtică și mai apoi romană, au fost cercetate de majoritatea istoricilor epocii vechi și a arheologilor.

În studii de sinteză sau de detaliu, specialiști ca I. Andrieșescu¹, Vasile Pârvan², Dumitru Berciu³, Radu Vulpe⁴, Ion Nestor⁵, Constantin Daicoviciu⁶, H. Daicoviciu⁷, D. M. Pippidi⁸, D. Tudor⁹, I. H. Crișan¹⁰, Silviu Sanie¹¹, Bucur Mitrea¹², Ioan Glodariu¹³ și alții, au analizat rolul negustorilor, al mărfurilor și al influențelor venite dinspre cele trei mari civilizații: elenică, celtică și romană.

Despre debutul comerțului grecilor cu geto-dacii se poate vorbi încă de la începuturile epocii Latene, dar secolul III î. Hr. face dovada debutului unor relații de schimb permanente între lumea geto-dacică și cea greacă, care se va intensifica în secolele următoare. Descoperirile care confirmă aceste "începuturi", puține ca număr comparativ cu perioadele următoare, constau mai ales din ceramică (dominante fiind amforele) și produse din bronz (reprezentate cu precădere prin coifuri și vase de diferite forme). Printre descoperirile mai vechi sau mai noi, amintim pentru Oltenia coiful de la Gostavăț¹⁴ datat în secolele VI-V î. Hr. Acestuia se alătură coiful¹⁵ și vasul de argint¹⁶. Descoperite la Porțile de Fier considerăm util să evidențiem, mai întâi, obiectele din metal nu numai pentru faptul că acestea sunt cele mai vechi importuri, dar mai ales pentru că sunt cele mai vechi importuri, dar mai ales pentru că sunt cele mai reprezentative produse grecești difuzate în stânga Dunării. Descoperirea lor se datorează, însă, de cele mai multe ori întâmplării și mai puțin săpăturilor arheologice organizate. În acest sens amintim coiful greco-illiric de la Gostavăț, județul Olt¹⁷ (pl.) Acesta avea deschiderea feței dreptunghiulară, sau trapezoidală, cu obrăzarele fixe și apărătoarea cefei în formă de strașină. Profesorul D. Berciu apreciază că acest exemplar face parte din grupa de obiecte de schimb de origine greacă difuzate în zona de la Dunăre și Pont în sec. VI î. Hr., dar mai ales în sec. V î. Hr.¹⁸. În spațiul nord-dunărean asemenea piese se mai cunosc la Jidovin, comuna Berzovia¹⁹ și Ocna Mureșului²⁰.

Coifuri similare au mai fost descoperite în Serbia la Ražna²¹, în Albania, Macedonia sudică, Grecia, Egipt și în sudul fostei Uniuni Sovietice²². Ele constituie un ansamblu omogen din punct de vedere tipologic, cu unele variante.

Coiful greco-illiric de la Gostavăț, după stil și tip este comparabil cu cel de la Ražna (Serbia) și Treštenik (pe Morava). Profesorul D. Berciu arată că, sub raport cronologic, aceste trei exemplare reprezintă un tip mai recent în evoluția coifurilor greco-illirice, fiind precedate de exemplarele de la Jidovin și Ocna Mureșului²³.

S-a consemnat în literatura de specialitate că asemenea produse au pătruns pe teritoriul traco-getic, din mai multe zone : din Olbia, din celelalte colonii grecești de pe coasta vestică a M. Negre, sau din orașele grecești din M. Adriatică sau M. Egee.

În privința direcțiilor de infiltrare a acestor articole în stânga Dunării s-a indicat posibilitatea difuzării lor fie prin intermediul Macedoniei, urmând valea Moravei, spre Porțile de Fier, de acolo spre nord și pe Dunărea inferioară până la confluența Oltului și pe valea acestui râu în Transilvania²⁴, fie pe valea Savei, Dunării, Tisei și Mureșului (pentru exemplarele găsite dincolo de Carpați). Cât privește valea Moravei, Dunărea și Oltul ne sugerează căile de pătrundere a coifului în cauză.

Totodată, profesorul D. Berciu referindu-se la această problemă atrăgea atenția că este dificil să se admită că cele trei coifuri greco-illirice (Gostavăț, Jigodin și Ocna Mureșului) au ajuns până în

Transilvania sau în sud-vestul țării noastre ca urmare a unui contact direct dintre aristocrația locală și negustorii greci, prezența lor putând fi explicată mai degrabă prin existența unor relații strânse între aristocrația indigenă-triburi și uniuni de triburi-din regiunea illiro-nord-vest balcanică și Oltenia.

Pentru secolul IV î. Hr. și următoarele, ceramica sub cele mai diverse forme, dar în special amforele reprezintă dovezile peremtorii a continuării procesului de schimb cu lumea sudică.

Săpăturile executate în *davae*-le de la Sprâncenata²⁵, Sucidava²⁶ și Coțofenii din Dos²⁷ au scos la iveală fragmente de amforă, vase *askos* grecești și fragmente de vase atice. Astfel, la Sprâncenata în județul Olt, au fost descoperite mai multe fragmente de amfore elenistice târzii, care proveneau de la fundurile unor amfore ascuțite prevăzute cu ușoare ondulații în partea inferioară (pl. 2/7, 9) și un fragment dintr-un fund de *pateră* (pl. 2/4)

cu firnis roșu, decorat pe fața interioară cu un cerc hașurat (pl. 2/5)²⁸.

Cercetările arheologice de la Sucidava-Celei, județul Olt, au prilejuit descoperirea mai multor fragmente de vase atice cu firnis negru, ornamentate cu figuri roșii, un vas-askos și numeroase fragmente de amfore, care cronologic au fost atribuite secolelor IV-II î. Hr.²⁹. De asemenea, din perioada secolului III î. Hr. au mai fost identificate două vase askos grecești³⁰.

În așezarea fortificată de la Coțofenii din Dos, județul Dolj, între anii 1980-1986 au fost descoperite peste 25 fragmente ceramice grecești, cu lac negru, lucitor, din seria binecunoscută cu "figuri roșii". Majoritatea proveneau de la *skiphoi* și *kantharoi*³¹. Acestea se adaugă descoperirile mai vechi³² și cele de după 1986 până în 1990.

Importul mărfurilor grecești s-a făcut în Oltenia și pe Valea Jiului, acestea ajungând până în zona montană a Gorjului. De pildă la Runcu, în județul Gorj cunoaștem prezența ceramicii grecești datorită identificării, aici, a unui fragment de toartă de amforă cu șampilă rhodiană de formă circulară, cu numele eponimului Theuphanes, datată în secolele III-II î. Hr.³³.

Așadar problema pătrunderii produselor grecești trebuie legată și de condițiile geo-fizice care în antichitate se pare că au jucat un rol precumpănitor pentru procesul de dispersiune a acestora.

La Govora-Sat, comuna Mihăilești din județul Vâlcea, s-au recoltat șase fragmente de amforă elenistică. Tehnica de lucru și pasta indică Rhodosul ca loc de proveniență³⁴.

Torți de amfore și ștampile s-au mai descoperit și la Celei în județul Olt, Hotărani, Baia de Fier. Cea de la Celei este o șampilă englică (pl. 1/2) ce a fost imprimată pe gâtul amforei. După toate aparențele pare să fie de origine heracleiană din sec. III î. Hr.³⁵, iar la Orlea în județul Olt a fost descoperită o amforă elenistică având epigrafa numele $\text{PO}\Psi\Phi\text{O}\Psi$ ³⁶.

La Hotărani, Baia de Fier și Polovragi sunt semnalate ștampile rhodiene. Una din ele poartă numele eponimului Domothemios și este datată între 220-180 î. Hr.³⁷.

În județul Vâlcea, la Cozia Veche s-a găsit un fragment dintr-o amforă, se pare, elenistică acoperită cu angobă de culoare albă peste care au fost pictate patru benzi de culoare brun-cărămiziu³⁸. Două ștampile rhodiene au fost descoperite la Godeni, comuna Melinești în județul Dolj. Una este ștearsă, iar cealaltă prezintă inscripția $\Delta\text{IO}\Sigma$ ³⁹.

În suburbia orașului Drobeta-Tr. Severin, la Schela Cladovei a fost descoperit un fragment de toartă de amforă rhodiană și el marchează limita vestică a importurilor grecești în spațiul dintre Carpați și Dunăre. Ștampila are formă dreptunghiulară, spartă la capătul din dreapta și prezintă o inscripție pe trei rânduri:

ΕΠΙ ΚΑΛΛΙΚΡ[Α]

ΤΙΔΑ

ΑΓΡΙΑΝ[ΤΟΨ]

Numele preotului eponim Kallikratidos se încadrează între 220-188 î. Hr.⁴⁰.

Cele câteva produse grecești, deși răzlețe în Oltenia pentru secolul V î. Hr., indică începuturile modeste ale pătrunderii produselor sudice în spațiul delimitat de Dunăre, Carpați și Olt.

Pentru secolele IV-III î. Hr. printre alte importuri ceramice de proveniență grecească, se înscriu *cupele deliene* sau *megariene*, vasele de tip *kantharos*, *oenochoe*, *skyphos*, etc. Cupe deliene sau megariene au fost descoperite și pe teritoriul Olteniei⁴¹. Fragmente de cupe deliene asociate cu cele de

amfore provenite de la Heracleea Pontica au fost descoperite la Grădiștea-Vâlcea și atribuite cronologic secolelor IV-III î. Hr.. Ceramica grecească de import este reprezentată în marile stațiuni geto-dacice și de amfore care provin de la Rhodos, cum sunt fragmentele de funduri, ponce și torți. Dintre acestea din urmă câte una, cu ștampilă, au fost găsite la Baia de Fier, Polovragi și Runcu în județul Gorj, Hotărani în județul Olt, Schela Cladovei în Mehedinți și Buridava în Vâlcea. Aici a fost descoperită o toartă rhodiană cu ștampilă rectangulară, în interiorul căreia legenda este scrisă cu litere cursive de la dreapta spre stânga, pe trei rânduri.

Interpretând textul profesorul D. Berciu presupune eponimul "Damokrates" și o atribuie secolului II î. Hr.⁴². Toate celelalte aparțin cronologic secolelor III-II î. Hr. Fragmente de amforă care proveneau de la Heracleea Pontica s-au găsit la Celei-Sucidava și Orlea în județul Olt și Grădiștea în județul Vâlcea, iar din punct de vedere cronologic au fost atribuite secolelor IV-III î. Hr.

Nu lipsesc nici fragmentele ceramice care provin de la vase fine, de factură elenistică cum sunt cele acoperite cu firnis negru, mat, descoperite la Sucidava-Celei⁴³ sau fragmentele ceramice cu figuri roșii descoperite în așezarea getică fortificată de la Coțofenii din Dos în județul Dolj⁴⁴.

Kantharosul este un recipient care face parte din categoria ceramicii fine. La Buridava au fost descoperite, în groapa 22, două asemenea vase întregibile. Ele erau împreună cu fragmentele ceramice care păstrau incizat în pasta crudă, cu litere grecești, numele basileului Thiamarcus⁴⁵.

Oinochoe-a reprezintă tipul de vas folosit de greci prin excelență la scoaterea băuturii din *krater-e*, fiind turnată apoi în vase mai mici. Ea se remarcă prin forma torții atașată în partea superioară a poncei, ridicându-se peste nivelul buzei printr-o curbura de elegantă sinuozitate. Conturul gurii este frecvent treflat, de unde și denumirea de oenochoe cu gura trilobată. Pătrunderea acestui tip de vas în zona Olteniei este atestată de descoperirea întâmplătoare la Cernele-Craiova, unde vasul a fost găsit împreună cu o situlă - (prima la acea dată a fost găsită pe teritoriul Daciei, după cum afirma cercetătorul Gh. Popilian).⁴⁶ Pentru că descoperirea o considerăm foarte importantă prezentăm succint cele două vase.

Situla este din bronz, are formă tronconică, buza trasă orizontal spre interior, pereții ușor arcuiți și fundul drept. Vasul măsoară înălțimea de 21 cm, diametrul gurii de 18 cm și al fundului de 8,4 cm. *Situla* a avut inițial două torți (care nu s-au mai păstrat) fixate de pereți cu ajutorul a patru "urechi" de formă circulară, grupate două câte două (pl. 2/1-2). Sub acestea vasul este decorat, probabil, cu o floare. De o parte și alta a ei se găsește câte o crenguță de iederă cu o frunză și o floare stilizată. Cronologic a fost încadrat între a doua jumătate a secolului III și a doua jumătate a secolului II î. Hr.

Cel de-al doilea vas, *oinohoe-a*, este din bronz și are gura trilobată, gâtul cilindriuc și lung. Corpul are pereții ușor arcuiți și umerii rotunjiți. Fundul este profilat și drept (pl. 2/3). Vasul are înălțimea de 19 cm, diametrul fundului de 6 cm, iar diametrul maxim (la umăr) este de 11,2 cm.⁴⁷

Cele două vase descoperite întâmplător la Craiova este foarte posibil să provină dintr-un mormânt al unei persoane mai înstărite, al unei căpetenii, ca să nu zicem princiar, având în vedere, totuși, inventarul limitat. Pentru această ipoteză pledează faptul că aproape în exclusivitate vasele de acest tip au fost găsite în morminte. De asemenea, în apropierea locului unde s-a găsit *situla* și *oinohoe-a*, la circa 650 m în direcția vest, a fost identificată și cercetată o necropolă plană de incineratie, geto-dacică.⁴⁸

Un alt vas tip *oenohoe* din bronz, import roman, a fost descoperit într-o locuință, la Buridava-Ocnița în județul Vâlcea și cronologic este atribuit primei jumătăți a secolului I d. Hr.⁴⁹ El a fost executat din trei părți (gât, corp și pedestal) care apoi au fost sudate. Toarta lipsește și nu se poate preciza dacă la capete existau protome de animale, delfini sau măști umane.⁵⁰ Vasul are gura trilobată, gâtul strâmt și scund iar corpul puternic bombat (pl. 1/1a, b). Înălțimea este de 12,2 cm, diametrul fundului 6,5 cm și diametrul corpului de 10 cm.⁵¹

Vasele de bronz descoperite la Craiova-Cernele și Ocnița sunt o dovadă certă a importurilor care pătrundeau în lumea geto-dacică pe Valea Jiului sau a Oltului și prin pasul Turnu Roșu ajungeau până în Transilvania.

Tot pe calea importului din lumea romană, mai precis dintr-un atelier italic, a ajuns la Buridava-

Ocnița și un *vas-amforetă* descoperit într-un depozit de obiecte din bronz și fier în nord-vestul așezării civile. Vasul este prevăzut cu două torți simple fixate în partea superioară a corpului. Buza este ușor îngroșată și delimitată printr-o linie adâncită. Înălțimea este de 19 cm, diametrul gurii de 7 cm, iar diametrul fundului măsoară 5,5 cm. Vasul, din punct de vedere tipologic, este bine cunoscut la Pompei și a fost executat în atelierele din Campania. Cronologic aparține primei jumătăți a secolului I d.Hr.⁵²

Celelalte importuri romane descoperite la Buridava, fiind bine cunoscute, ne îngăduim doar să le enumerăm : obiecte de podoabă (fibule, brățări, perle din sticlă), ceramică (terra sigillata), oglinzi, vase de sticlă și bronz, instrumente medicale, arme (*gladius*)⁵⁴. Ele confirmă, cu certitudine, puternica și diversă penetrație economică romană la nord de Dunăre.

De altfel din toate lucrările de specialitate se desprinde constatarea că în secolul II î. Hr., între geto-dacii și romanii au existat, pe lângă relațiile politico-militare și relații comerciale. Această afirmație este susținută de faptul că în această perioadă negustorii romani pătrund masiv în Dacia, încât putem spune că a fost "o vreme de intens negoț geto-dacic cu lumea romană, de masivă pătrundere a produselor italice și a monedei romane în Dacia și de prelucrare a unor elemente ale culturii materiale și spirituale romane, care vor îmbogăți conținutul civilizației Daciei"⁵⁵ și vor constitui premisele romanizării.

În Dacia, ca și în Galia și Germania, oamenii de afaceri și negustorii, pe care nu-i înspăimântau primejdiile, au ajuns înaintea armatei, încât V. Pârvan vorbea de "invazia pacifică în Dacia, care era generală"⁵⁵. Penetrația negustorilor a fost atât de puternică, încât, în scurt timp, ea a devenit dominantă în toate zonele Daciei și aproape exclusivă în acelea unde își făcuseră apariția mai timpuriu. Această pătrundere masivă a negustorilor italici în Dacia a fost favorizată de faptul că în sec. II î. Hr., civilizația geto-dacică era definitiv cristalizată și începând din același secol se constată și o accelerare a ritmului dezvoltării economice și au loc progrese rapide în toate domeniile culturii materiale. Tot atunci sporesc substanțial și importurile din lumea elenistică, geto-dacii fiind foarte receptivi față de influențele culturale venite din această direcție. Raporturile dintre autohtoni și lumea elenistică au ușurat infiltrarea produselor romane în Dacia. Paralel cu această caracteristică principală a evenimentelor din antichitatea clasică, (sec. II-I î. Hr.), are loc expansiunea constantă teritorială, militară și politică, a Romei în dauna statelor și formațiunilor politice din bazinul Mării Mediterane, al Mării Egee și al Mării Negre. Penetrația comercială romană a fost pretutindeni facilitată și susținută de înaintarea continuă și sistematică a stăpânirii romane în Peninsula Balcanică, de supunerea Panoniei de vest, de extinderea autorității Romei asupra orașelor grecești de pe litoralul Mării Negre și apoi de fixarea frontierelor imperiului pe Dunăre. Pe plan politico-militar, în relațiile cu romanii, geto-dacii s-au orientat cu un spirit politic foarte realist și practic, fiind "în luptele civile de la Roma de partea celor care apărau autonomiile locale orientale, , Pompeius întâi, Marcus Antonis pe urmă și hotărât dușmani imperiaștilor desnaționalizatori, Cezar întâi, Octavian Augustus pe urmă", cum spunea V. Pârvan.⁵⁶

Deși politica geto-dacilor față de romani "a fost consecvent ostilă acestor noi și amenințători stăpâni"⁵⁷, manifestându-se pe plan militar printr-o politică antiromană, în domeniul relațiilor comerciale, în economie, se constată o apropiere a acestor raporturi : lumea geto-dacă intrând încă din vremea lui Burebista "în circuitul economic universal, care atunci era cel roman"⁵⁸.

Așa cum arată V. Pârvan "pătrunderea civilizației romane aici (în Dacia) este mult mai veche de anul 100 î. Hr..Ea stă în perfectă continuitate de influență cu civilizația elenică și apoi elenistică, intrată pe Dunăre în sus și pe afluenții ei moldoveni, munteni și olteni încă din sec. VI î. Hr. Întocmai cum războaiele geților cu Alexandru cel Mare și Lysimach nu împiedicau și nu întrerupeau pătrunderea civilizației grecești la nord de Dunăre, tot așa războaiele geților cu Roma, începând din secolele II î. Hr., nu numai că nu împiedică, ci, dimpotrivă, ajută și intensifică pătrunderea civilizației romane în Dacia, fie pe calea dalmato-panonică dinspre vest și sud-vest, fie pe calea macedoneno-thracică dinspre sud și sud-est"⁵⁹.

Relațiile comerciale romane cu Dacia sau intensificat odată cu prezența romanilor (încă din epoca lui Augustus) la Dunărea mijlocie și de Jos. În acest context geto-dacii se găseau din ce în ce mai evident în sfera politicii romane și a preocupărilor de ordin economic și militar ale Romei, produsele de import și monedele romane demonstrând fără putință de tăgadă supremația absolută a comercianților

italici în Dacia în ultimele două secole dinainte de cucerirea ei.

Astfel răspândirea produselor romane, înlesnită de înaintarea militară în Balcani și politica Romei față de unele sau altele dintre orașele grecești, a fost hotărâtoare pentru orientarea generală spre vest și sud-vest a legăturilor de schimb ale geto-dacilor și slăbirea intensității comerțului cu orașele grecești din bazinul Mării Egee sau a celor de la Portul Euxin.

Influențele romane, grefate pe fondul riguros autohton, au contribuit la intensificarea ritmului de dezvoltare generală a societății geto-dacice pe parcursul sec. II-I î. Hr., în așa fel încât în sec. I î. Hr.-I d. Hr., cultura geto-dacilor "poate fi considerată ca o cultură de tip superior stadiului primitiv rural al triburilor patriarhale, având caracterul unei civilizații oppidane cu tendințe vădite de atingere a civilizației agraro-orășenești".⁶⁰

Legăturile economico-comerciale și de natură politico-militară directe, indirecte și permanente ale dacilor cu Imperiul roman au avut repercursiuni asupra civilizației geto-dacilor. Influențele romane s-au exercitat, atât asupra culturii materiale, cât și asupra vieții spirituale din Dacia, ele degrefându-se pe fondul original, autohton al culturii geto-dace care reprezintă, în ultimă instanță, una dintre cele mai înaintate culturi ale vremii, în comparație cu lumea "barbară".

În evoluția Daciei se constată că elementele străine intrate în patrimoniul cultural al geto-dacilor "nu numai că au fost primite de societatea geto-dacă, dar ele au fost cerute, căutate de această societate pentru a fi, apoi, organic integrate și dezvoltate creator în cultură proprie".⁶¹

Putem spune, în concluzii, că influențele romane adăugate la cele mai vechi, elenistice, au dat un nou și important impuls dezvoltării societății geto-dacice în toate domeniile.

NOTE

¹ I. Andrieșescu, Piscul Crăsani, în Memoriile Academiei Române, Secț. Istorie, s. III, tom III, București, 1924

² V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926; idem, *Dacia. Civilizațiile străvechi carpato-danubiene*, București, 1972, p. 129-159

³ D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, București, 1965; idem, *Romania before Burebista*, London, 1986; idem, *Daco-Romania*, Geneva, Paris, Roma, 1976; idem, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966; idem, *Buridava dacică*, București, 1981; idem, Un import roman dintr-o așezare geto-dacică din Câmpia Munteniei, în *Apulum*, X, 1972, p.661-668

⁴ Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobrudja*, în *La Dobrudja*, București, 1938; idem, în *Istoria României*, I, 1960; idem, *Din istoria Dobrogei*, II, 1968

⁵ Ion Nestor, *Der Stand der Corgeschichtsforschung in Rumanien*, în 22 Bericht der Romische-Germanischen Kommission, 1933, p. 11-181

⁶ C.Daicoviciu, *La Transilvanie dans l'antiquité*, București, 1945; idem, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București 1954; idem, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 255-316

⁷ Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965; idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj-Napoca, 1972

⁸ D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei*, I, 1965

⁹ D. Tudor, *Oltenia romană*, ediția a IV-a, București, 1978; idem, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968; idem, Ein in Suden Daciens gefun deves hellenistischromisches Gilbergefasse, în *Germanica*, 37, 1959, p. 232-242

¹⁰ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania*, București, 1969; idem, *Burebista și epoca sa*, București, 1975

¹¹ Silviu Sanie, Importuri elenistice și romane în câteva cetăți și așezări dacice din Moldova, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 24, 3, 1973, p.407-435; idem, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei, sec. II î.e.n.-III e.n.*, Iași, 1981

¹² Bucur Mitrea, Le trësor de Fărcașele (Dep. de Romanati). La pènètration du commerce romain dans la Petite Valachie avant la conquete de la Dacie, în *Dacia*, IX-X, 1941-1944, p.329; idem, în *Studii și cercetări numismatice*, II, 1958, p.180-181; idem, Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista, în *Ephemeris Dacoromana*, X, Roma, 1945, p. 1-154

¹³ Ioan Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974

¹⁴ D. Berciu, Le casque greco-illyrien de Gostavăț (Oltenie), în *Dacia*, NS, II, 1958, p.437-450

¹⁵ Idem, *Arta traco-getică*, București, 1969, p. 39-59 (cu bibliografie)

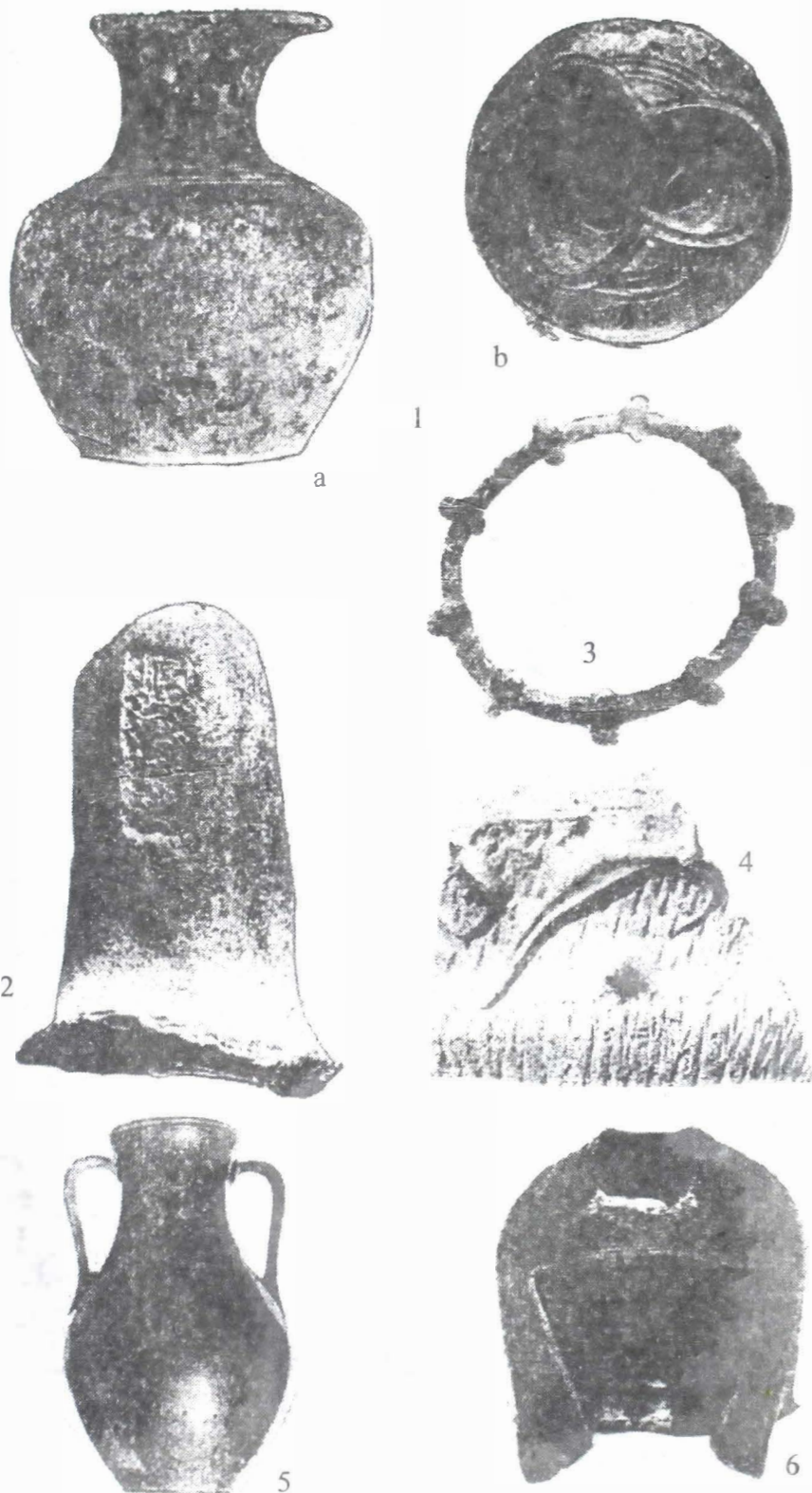
¹⁶ *Ibidem*, p.89-93

¹⁷ Idem, în *Dacia*, NS, II, 1958, p. 437-450

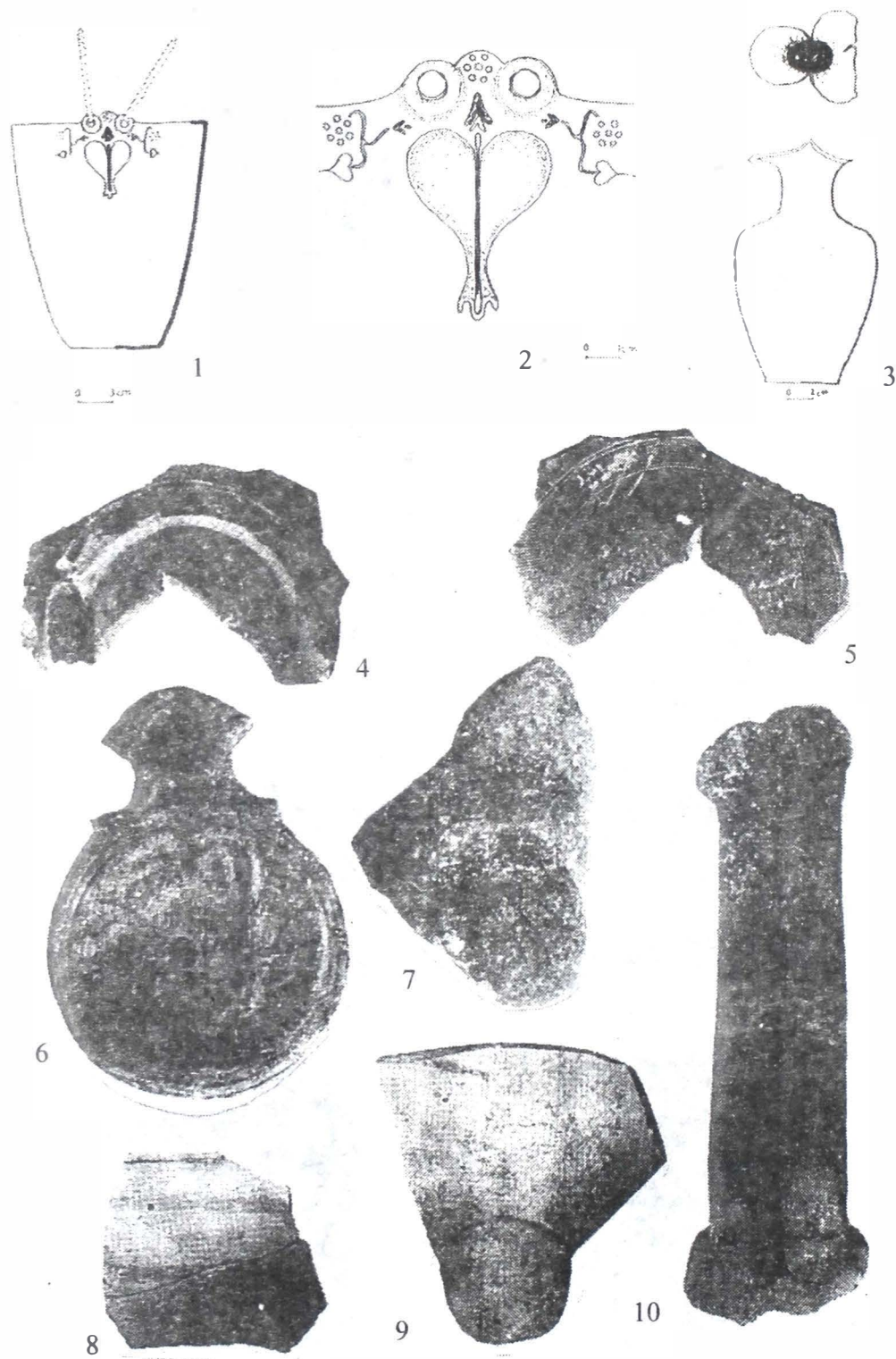
¹⁸ *Ibidem*

- ¹⁹ B. Milleker, *Pélmagyarország Regiségletei*, Timișoara, 1899, p. 90-92
- ²⁰ D. Berciu, op. Cit., p. 442
- ²¹ M. Garasanin, *Iliarsko-grecke, sleniz Ražane*, Vestnika Vojnog Muzeja, Belgrad, 1957, p. 37-51
- ²² D. Berciu, op. cit., p.444
- ²³ *Ibidem*, p.445
- ²⁴ *Ibidem*, p. 448
- ²⁵ C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior, Dava de la Sprâncenata*, București, 1986, p. 61
- ²⁶ O. Toropu, C. Tătulea, *Sucidava-Celei*, București, 1987, p. 42 și 44
- ²⁷ Vlad Zirra, N. Cinovici, Petre Gherghe, G. Trohani, Vlad Vlad Zirra, în *Dacia*, NS, tome XXXVII, Bucarest, 1993, p. 113; Vlad Zirra, în *Thraco-Dacica*, IV, 1-2, București, 1983, p. 135-136
- ²⁸ C. Preda, op. Cit., p.61
- ²⁹ O. Toropu, C. Tătulea, op. Cit., p. 44
- ³⁰ *Ibidem*, p. 42
- ³¹ Vlad Zirra, în *Thraco-Dacica*, IV, 1-2, p. 135-136
- ³² I. Nestor, Der Stand der Vorgeschichtezorschung in Rumaniei, în Sonderabdruck aus den 22 Bericht der R. G. K., 1933, p.162
- ³³ Inedit. Mulțumim și pe această cale d-lui Vlad Zirra, responsabilul șantierului, care a avut amabilitatea să-mi predea pentru prelucrare întreg materialul ceramic recuperat din săpătură în perioada 1980-1990
- ³⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. Mateescu, în Studii și cercetări de istorie veche, VI, 3-4, 1955, p.402, fig. 11; D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1958, p.418; idem, în *Arheologia Moldovei*, V, p. 44
- ³⁵ Gh. I. Petre-Govora, în *Materiale*, IX, 1970, p. 477, fig. 3.7.10
- ³⁶ D. Tudor, în *Arheologia Moldovei*, V, 1967, p. 44, nr. 124 în tabel; idem, *Oltenia romană*, 1958, p. 411, nr. 22
- ³⁷ Idem, *Oltenia romană*, p. 425
- ³⁸ C. Daicovici, în Studii și cercetări de istorie veche, IV, 1-2, 1953, p. 206, fig. 10-11; D. Tudor, op. cit., p. 418; idem, în *Arheologia Moldovei*, V, 1967, p. 44
- ³⁹ Emil Moscalu, în Studii și cercetări de istorie veche, 19, 4, 1968, p. 639, fig. 2,2
- ⁴⁰ Gh. Popilian, *Historica*, I, p. 65; P. Gherghe, *Oltenia*, VII-VIII, p. 9 și 12-13
- ⁴¹ Vasile Boroneanț și M. Davidescu, în *Apulum*, VII, 1968, p. 255, fig.6
- ⁴² V. Pârvan, *Getica*, p. 590. Din păcate însă nu se precizează și localitatea
- ⁴³ D. Berciu, *Buridava dacică*, p. 67, 155 și planșa 108/2
- ⁴⁴ O. Toropu, C. Tătulea, op. cit., p. 44
- ⁴⁵ *Supra nota 27*
- ⁴⁶ D. Berciu, *Buridava dacică*, p. 139
- ⁴⁷ Gh. Popilian, în *Arhivele Olteniei*, S.N., 1, 1981, p. 47
- ⁴⁸ *Ibidem*
- ⁴⁹ Petre Gherghe, în *Thraco-Dacica*, V, 1-2, 1984, p. 167-170
- ⁵⁰ D. Berciu, *Buridava dacică*, p. 97-99 și planșa 108/1a, 1b
- ⁵¹ *Ibidem*, p. 97; I. Glodariu, *Relații comerciale*, p. 55, planșa XXXIII (B8)
- ⁵² D. Berciu, *Buridava dacică*, p. 97
- ⁵³ *Ibidem*, p. 45 și planșa 34/12
- ⁵⁴ *Ibidem*, p. 39, 40, 45, 51-53, 71, 85, 89, 93-94, 97-99, 102, 104, 108, 109, 114
- ⁵⁵ H. Daicovici, *De la Burebista la cucerirea romană*, București, 1972, p. 123
- ⁵⁶ V. Pârvan, *Getica*, p. 610
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 72.
- ⁵⁸ *Ibidem*
- ⁵⁹ D. Berciu, *Buridava dacică*, p. 128
- ⁶⁰ V. Pârvan, op. cit., p. 129
- ⁶¹ C. Daicovici, în *Istoria României*, I, 1960, p. 317
- ⁶² *Ibidem*, p. 338

Pl. 1. Buridava, jud. Vâlcea : 1a-b, oenochoe de bronz, import roman, sec. I d. Hr.;
 2, șampilă rhodiană pe mănășă de amforă, sec. II î. Hr.; 3, brățară de bronz cu butoni,
 sfârșitul sec. III - începutul sec. II î. Hr. ; 4, ceramică import roman; 5, amforetă din bronz;
 Gostavăț, județul Olt : 6, coif greco-illiric (apud. D. Berciu).

Pl. 2. Craiova - Cernele : 1, situlă; 2, detaliu situlă; 3, oenochoe (apud. Gh. Popilian);
 Sprâncenata, jud. Olt : 4,5, fragment de fund de pateră cu zirniș roșu, decorat pe fața
 interioară cu un cerc hașurat; 6, opaiț roman cu volute, începutul sec. I d. Hr.;
 7, 9, fragmente funduri de amfore ascuțite, prevăzute cu ușoare ondulații în partea inferioară;
 8, ceramică import roman; 10, toartă vas, import roman (apud C. Preda)

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE EFECTUATE LA CASTRA TRAIANA (SÂMBOTIN, COM. DĂEȘTI, JUD. VÂLCEA)

Lt.col.dr. ROMEO AVRAM
prof. LUCIAN AMON

Cea de a zecea campanie de săpături arheologice de la această fortificație¹, s-a desfășurat *manu militari* în perioada 1-30 iulie 1998. Din colectivul de cercetare au făcut parte Romeo Avram (Muzeul Militar Național, responsabil de șantier), Lucian Amon (Facultatea de Litere și Istorie a Universității din Craiova), Cristian Fântâneau (Muzeul județean Vâlcea²), Emil Isvoranu și Marian Pătrunjel (studenți la Facultatea de Istorie a Universității din București).

Principalul obiectiv urmărit a fost pe lângă verificarea unor rezultate obținute în campaniile anterioare, identificarea ipoteticei porți de pe latura de est (singura păstrată) a castrului, într-o zonă rămasă necercetată datorită construcției moderne amplasată aici (casa Dogaru), în prezent demolată.

Pentru realizarea scopului propus, au fost deschise patru casete C20- C23, a căror numerotare a continuat ordinea stabilită în cercetările precedente (fig. 1). Inițial, acestea au avut următoarele dimensiuni: C20, C21, C22= 6x5m, C23=2x5m (fig. 2). Ulterior, C22 a fost parțial prelungită spre sud cu încă 2m, iar C23 a fost extinsă cu aceeași distanță, atât pe latura sa vestică, cât și pe cea sudică (fig. 3).

În C22 și parțial în C20, imediat sub nivelul actual de călcare, a fost surprinsă o temelie modernă, probabil aparținând casei Dogaru, iar în C21, la -0,30m, o altă amenajare (fig.2) din pietre mari de râu legate cu pământ care, în colțul nord-estic înglobează și câteva cărămizi romane (fig. 4); având în vedere tubul de cartuş și alte obiecte metalice descoperite aici, considerăm că ea datează din timpul primului război mondial. În restul suprafeței cercetate, primele materiale arheologice romane au fost identificate la 0,30m (fig. 2 și 5), sapătura adăugând pe alocuri adâncimea maximă de 3m. În principal, au fost localizate cele două turnuri, care flancau poarta de pe latura de est a castrului.

Turnul de nord (fig. 6-7). A fost surprins în C20 și C21; are forma dreptunghiulară, cu dimensiunile exterioare de 4,30x5,30m, iar cele interioare de 2,15x3m (laturile mai lungi fiind orientate spre nord și spre sud).

Zidurile sale se păstrează pe o înălțime cuprinsă între 0,98-1,05m, și au o grosime ce variază între 0,98-1,05m. Ca structură, sunt formate dintr-un parament exterior și altul interior- alcătuite din blocuri de calcar cu forma paralelipipedică, legate cu mortar, așezate în tehnica *opus quadratum*, păstrate pe 7-8 rânduri- între care este plasat un emplecton constituit din bucăți neregulate de calcar.

Pe latura vestică, la 1,70m față de colțul sud-estic, a fost identificată intrarea în turn (fig. 7), cu o lățime de 0,90m, având pragul la 0,70m deasupra bazei zidului. În exteriorul turnului, la baza zidului, este vizibil un soclu realizat din plăci de calcar, ieșit din front cu 0,12-0,19m și gros de 0,6-0,8m. Sub aceasta, sunt plasate temeliile turnului cu o înălțime variind între 0,80-0,90m constituită din pietre mari de râu în *opus incertum* și legate cu pământ.

În interiorul turnului, la adâncimea de 0,50m, a fost evidențiat un strat masiv de arsură, gros de 0,30m, iar la adâncimea de 1,55m, imediat sub ultimul bloc de calcar al zidului propriu zis, s-a constatat un alt nivel de arsură, mai subțire, cu grosimea de 0,03-0,10m (fig. 22). Stratul superior de arsură "s-a scurs" peste pragul intrării în turn, împrăștiindu-se spre vest, în afara acestuia (fig. 21). În umplutura turnului s-au găsit și pietre de râu, cărămizi întregi și fragmentare, ceramică și o fibulă.

Turnul de sud (fig. 8). A fost identificat în C22 și C23. Paramentul său estic iese din front cu circa 0,20m față de *murus*-ul exterior al castrului. Maniera în care a fost construit, este identică cu cea de la bastionul nordic.

Dimensiunile sale exterioare sunt de 4,30x5,20m (laturile mai lungi fiind orientate tot spre nord și sud). Zidurile se pastrează pe 8-10 rânduri, au înălțimea de 1,20-1,35m, iar grosimea este cuprinsă între 0,90-1,10m.

Pe latura vestică, la 1,55m față de colțul nord- vestic, se deschide intrarea în turn, lată de

0,85m, cu pragul la 0,88m deasupra bazei zidului. Paramentele exterioare se sprijină pe un soclu gros de 0,08m, cu o ieșire din front de 0,17m. Sub soclu, temelia turnului, cu aceeași structură ca și la bastionul nordic, are înălțimea cuprinsă între 0,70 și 1m.

Pe latura sudică au fost surprinse racordurile dintre turn cu zidul exterior de incintă al castrului, precum și cu zidul exterior (realizat pentru susținerea *agger*-ului). Se constată că doar în primul caz, zidul turnului este "*țesut*" cu cel al *murus*-ului, fapt ce probează că ele sunt contemporane, iar zidul interior a fost adăugat ulterior (fig. 10).

Pe toată suprafața interioară a turnului sudic, imediat sub nivelului pragului intrării în bastion, a fost identificat un strat masiv de arsură cu grosimea de 0,20-0,30m (fig. 11 și 22). La adâncimea de 0,85m față de acesta, este vizibil un alt strat de arsură, gros de circa 0,03m, sesizabil doar pe latura interioară de vest. Tot în interior, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice și țigle.

Poarta de pe latura de est (fig. 11 și 20). Distanța dintre cele două turnuri este de 4,60m. La 0,80m față de colțurile de sud-est (bastionul nordic) și nord-est (bastionul sudic) au fost descoperiți cei doi stâlpi verticali ai porții (fig. 13-15). Ambii sunt tăiați sub forma unor blocuri paralelipipedice de gresie (mai dură în cazul stâlpului sudic) păstrată pe aceeași înălțime cu cea a zidurilor turnurilor. Ei pătrund cu circa 15-20cm în locașurile practicate în zidăria bastioanelor și au baza mai lată, sprijinită pe temelii realizate din pietre mari de râu cu o înălțime medie de 0,90-1m. Distanța dintre cei doi stâlpi (deschiderea porții) este de 3,10m.

Lângă stâlpul sudic, peste nivelul de călcare al porții (o placă de piatră lungă de 0,80m) se păstrează o altă placă (0,45x0,35m) cu grosimea de 0,15m, pe fața căreia este vizibil un locaș cu diametrul de 0,08m în care se fixa stâlpul metalic vertical (un fragment al acestuia a și fost descoperit) care pivotând, asigura închiderea și deschiderea porții (fig. 16). În jumătatea nordică a porții a fost identificat pragul, realizat din plăci de piatră groase de 0,03m (fig. 17). Imediat sub nivelul acestuia, la mijlocul distanței dintre cei doi stâlpi, a fost descoperit canalul subteran pentru drenarea apei, construit din două șiruri de cărămizi pătrate, legate cu mortar (păstrate pe trei rânduri), lățimea spațiului de scurgere fiind de 0,30m (fig. 18-19). Peste canal, se aflau suprapuse două plăci mari de piatră fasonată, cu grosimea de 0,18m, care proveneau fie din pragul porții, fie mai degrabă de la arcada prăbușită a acestuia.

Numeroase pietre de mari dimensiuni, cărămizi și țigle fragmentare, îngrămădite în spațiul porții (fig. 12 și 19) ar putea sugera blocarea acesteia, la un moment dat, încă neprecizat, deși nu este exclus ca ele să provină de la suprastructura turnurilor și de la arcada dintre acestea.

În privința **elementelor de stratigrafie** (fig. 21-23) se impun câteva observații. În zona turnului sudic (fig. 23), atât în interiorul construcției- în apropierea zidului estic- cât și în afara acesteia, s-a putut observa un nivel constituit din pământ galben- albicios, a cărui înălțime maximă este de 1m, iar lățimea de 4m. În stadiul actual al cercetării, este dificil de precizat dacă acesta provine de valul castrului în faza sa de pământ sau reprezintă o întăritură suplimentară a zidului estic al zidului de sud.

În această campanie, am încercat să surprindem și o serie de informații suplimentare referitoare la șanțurile de apărare. În C20 (fig. 21), *fossa* se prefigurează la 2,12m est față de zid și la 0,75m de la nivelul stratului vegetal actual, având adâncimea de 1,62m (raportat tot la stratul vegetal). În compoziția sa se constată un pământ cafeniu deschis, amestecat cu pietre mici de râu și un bloc de calcar căzut din zid. În C22 (fig. 23), *fossa* s-a profilat la distanța de 1,87m față de zidul estic al zidului de sud, la 1m fiind surprinsă în profilul casetei, doar până la adâncimea de 1,75m. Umplutura sa constă dintr-un pământ brun- roșcat, amestecat cu blocuri de calcar, pietre de râu, cărămizi, precum și puține fragmente ceramice. Încercările noastre de a prelungi înspre est, atât C20, cât și C22 (pentru a reconstitui în întregime profilul acestui șanț, cât și celui de al doilea, aflat mai la est³) au fost sortite eșecului datorită ploilor torențiale care, combinate cu instabilitatea terenului aluvionar, au condus la ruperea pereților secțiunilor a căror excavare începuse.

În **concluzie**, campania din anul 1998 a permis identificarea și cercetarea porții de pe singura latură (de est) conservată a castrului. Deschiderea acesteia este de 3,10m, sub pragul ei aflându-se un canal central, pentru scurgerea apei pluviale din fortificație. Cele două bastioane, care flancau poarta,

sunt dreptunghiulare, aproximativ egale, cu dimensiunile de circa 5,30x4,30m, și au fost edificate în același timp cu zidul exterior, de incintă. Straturile masive de arsură apărute în interiorul celor două turnuri (care provin probabil, de la scările interioare, din lemn) ar sugera un incendiu violent, care ar putea fi pus în legătură cu distrugerea castrului, poate cu ocazia atacurilor barbare de la mijlocul secolului al III-lea. Aceasta, este deocamdată o ipoteză, care ar infirma opiniile potrivit cărora fortificația ar fi fost distrusă de o inundație, deosebit de puternică, a Oltului. Sperăm ca cercetările viitoare, să aducă noi informații, mai ales de ordin cronologic, cu privire la acest important castru de pe limes-ul alutan.

NOTE

¹ Dintre lucrările care valorifică rezultatele cercetărilor anterioare, amintim : *Tabula Imperii Romani*, L 35, București, 1969, p. 66; D. Tudor, H. Nubar, P. Purcarescu, *Săpăturile arheologice de la Castra Traiana (satul Sâmbotin, com. Dăești, jud. Vâlcea)*, Materiale 9, 1970, p. 245 - 250; N. Gudea, *Sistemul defensiv al Daciei romane. Câteva observații în legătură cu faza de pământ a castelor*, AIIA 18, 1975, p. 86; *idem*, *Limersul Daciei romane de la Traianus (106) la Aurelianus (275)*, Acta MP, 1, 1977, p. 109, 112; D. Tudor, *OR*⁴, P. 271; D. Tudor (coord.), *Enciclopedia civilizației romane*, București, 1982, p. 174; Cr. M. Vlădescu, *Armata română în Dacia Inferioară*, București, 1983, p. 91-92; *idem*, *Fortificațiile romane din Dacia Inferioară*, Craiova, 1986, p. 43-46; Gh. Poenaru Bordea, s.v. *Castra Traiana*, în C. Preda (coord.), *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, I, București, 1994, p. 260 - 261; R. Avram, D. Avasiloaiei, *Garnizoana romană de la Castra Traiană*, SCIVA 46, 1995, 2, p. 193 - 195; R. Avram, *Castrul roman de la Sâmbotin (Castra Traiană) județul Vâlcea*, Revista Muzeului Militar Național. Supliment 1, 1996, p. 8-9.

² Adresăm pe această cale, mulțumirile noastre domnului Petre Bardașu, directorul Muzeului Județean Vâlcea, pentru sprijinul acordat.

³ Cr. M. Vlădescu, *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, 1986, p. 45.

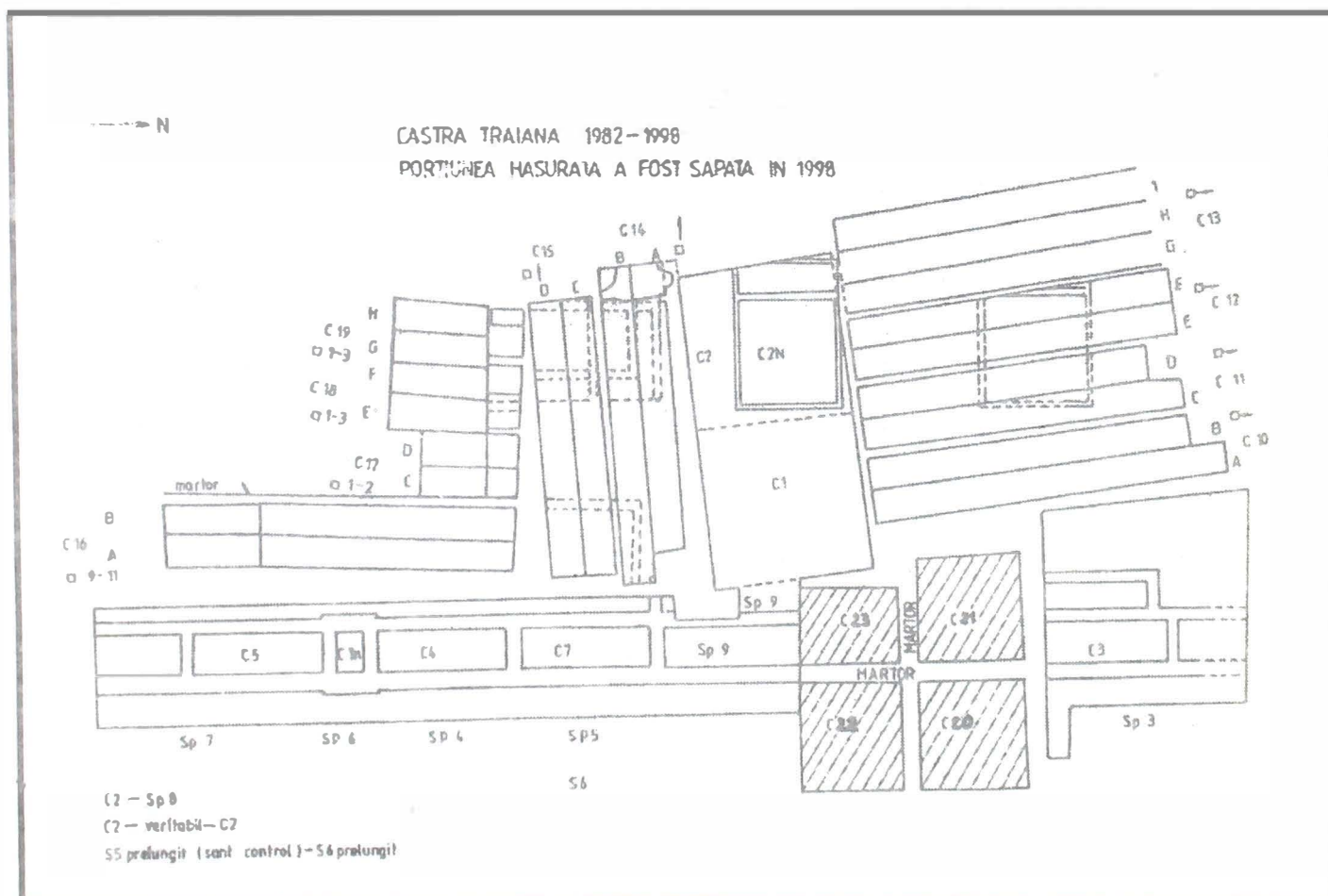
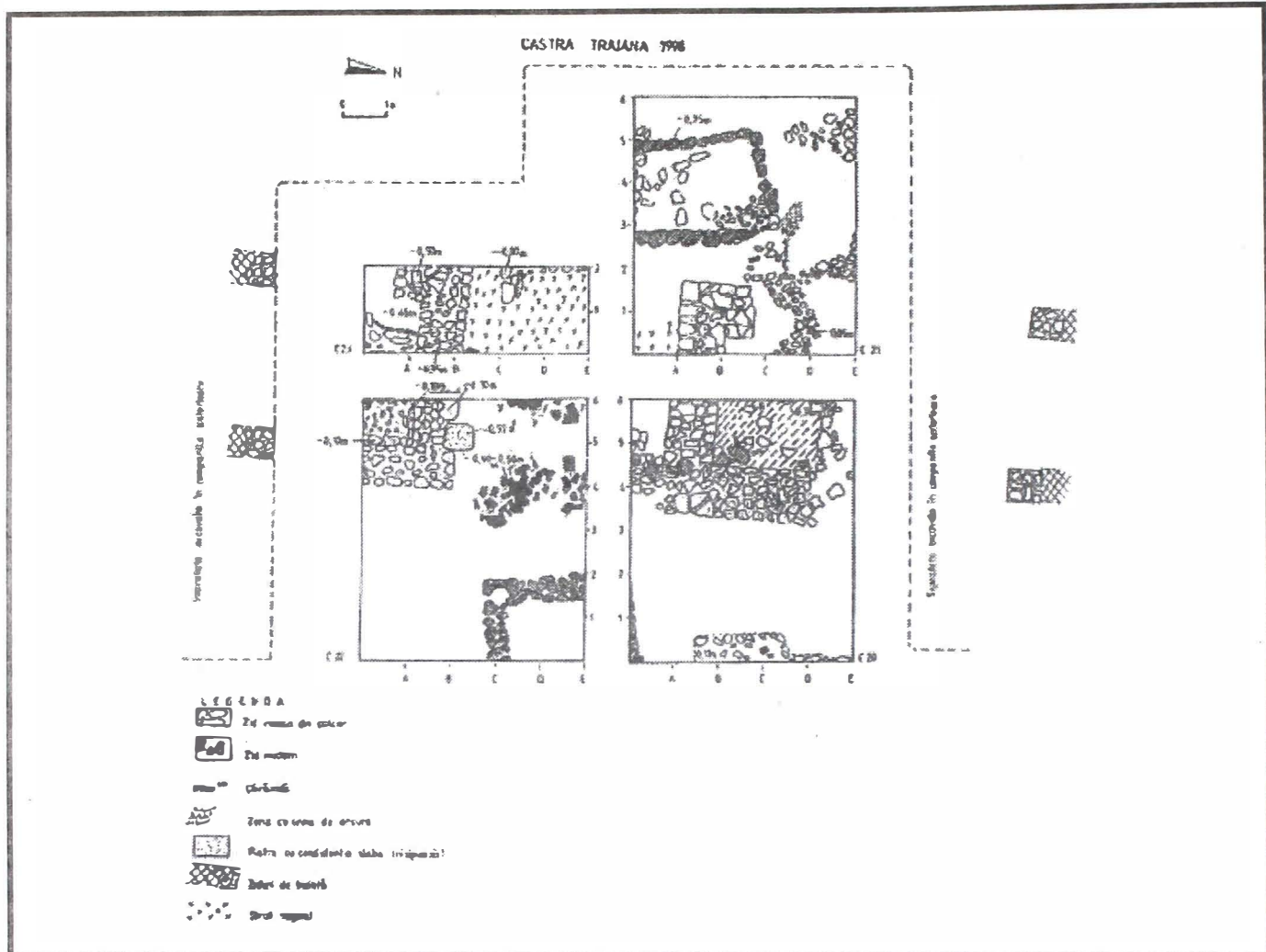

Fig. 1 - Planul săpăturilor arheologice de la *Castra Traiana*, 1982 - 1998
(porțiunea hașurată a fost săpată în campania din 1998)

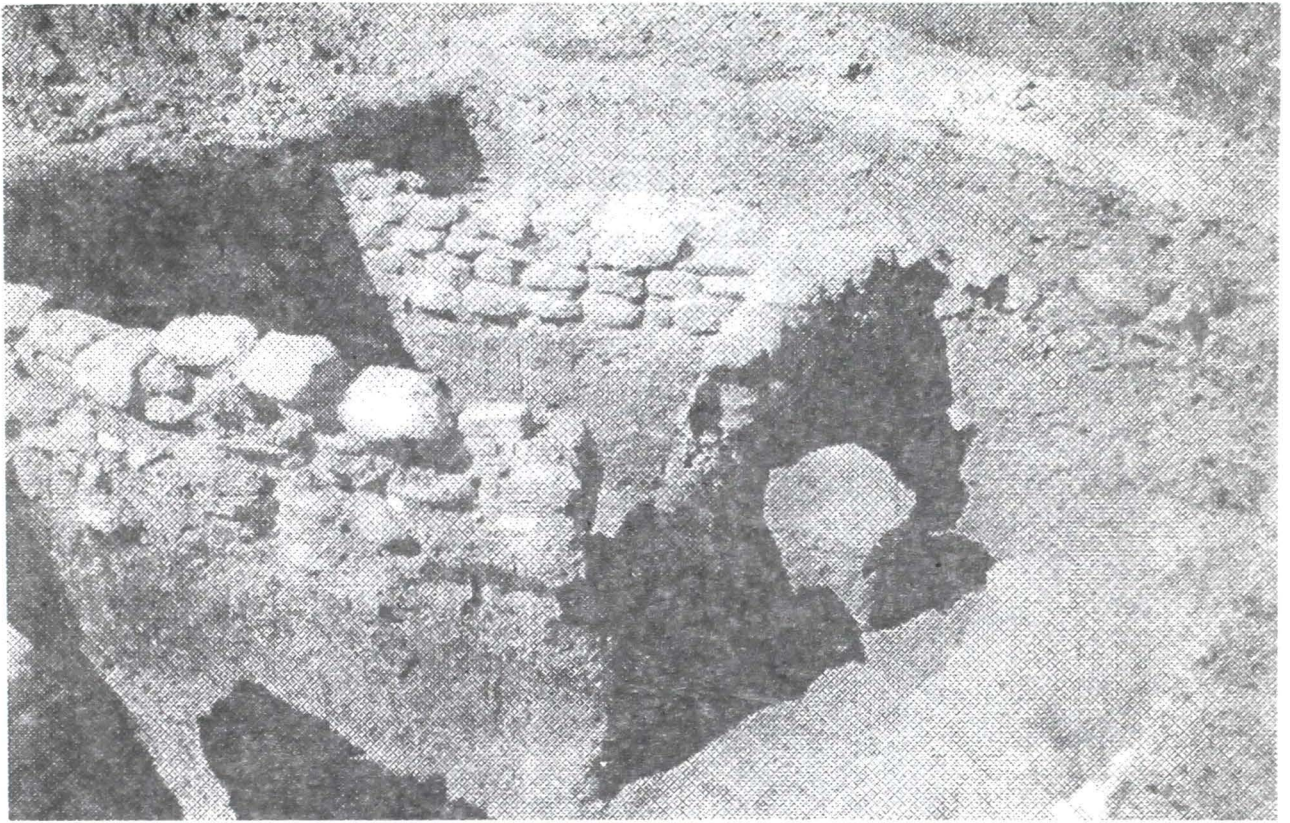

Fig. 4 - Construcția modernă din C21 (colțul său nord estic construit din cărămizi romane) și platforma de la nord de ea, privire de la est la vest

Fig. 5 - Începutul săpăturii în C20 - 23, *Castra Traiana*, campania din 1998

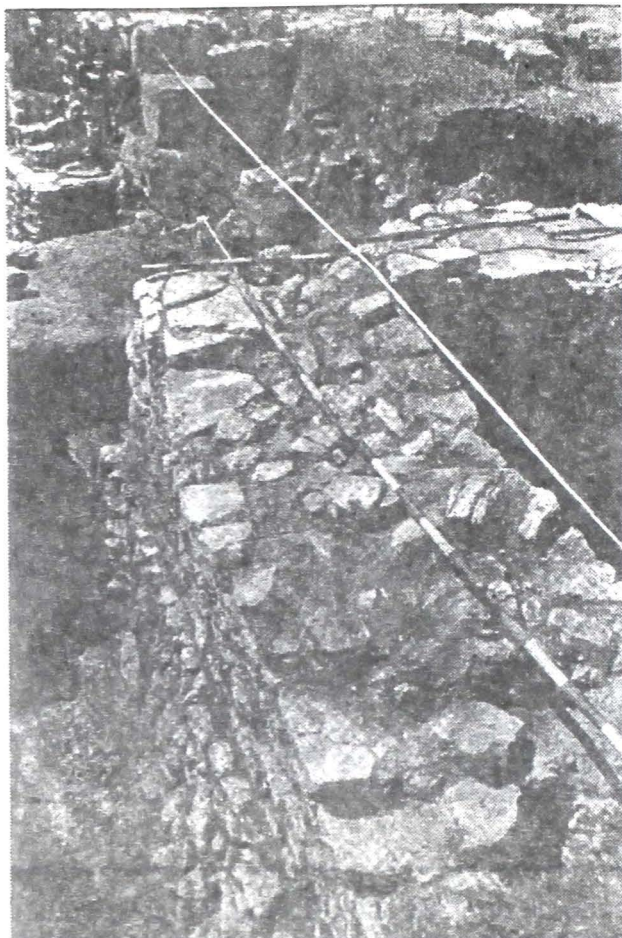

Fig. 6 - Parametrul estic al turnului de nord, privire de la nord la sud

Fig. 7 - Turnul nordic (paramentul vestic) și intrarea în turn

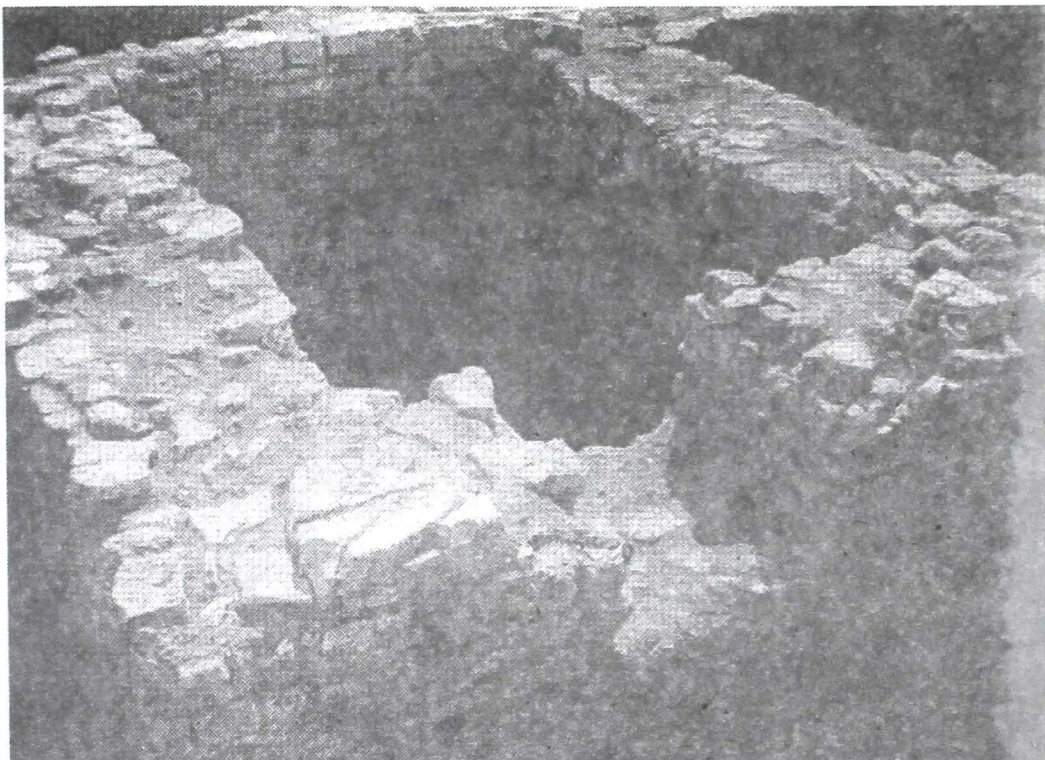

Fig. 8 - Turnul sudic, intrarea, interiorul și zidul vestic de incintă, C22 - 23, privire de la vest la est

Fig. 9 - Parametrul sudic al turnului de sud și zidul interior de susținere a *agger*-ului, C23, privire de la est la vest

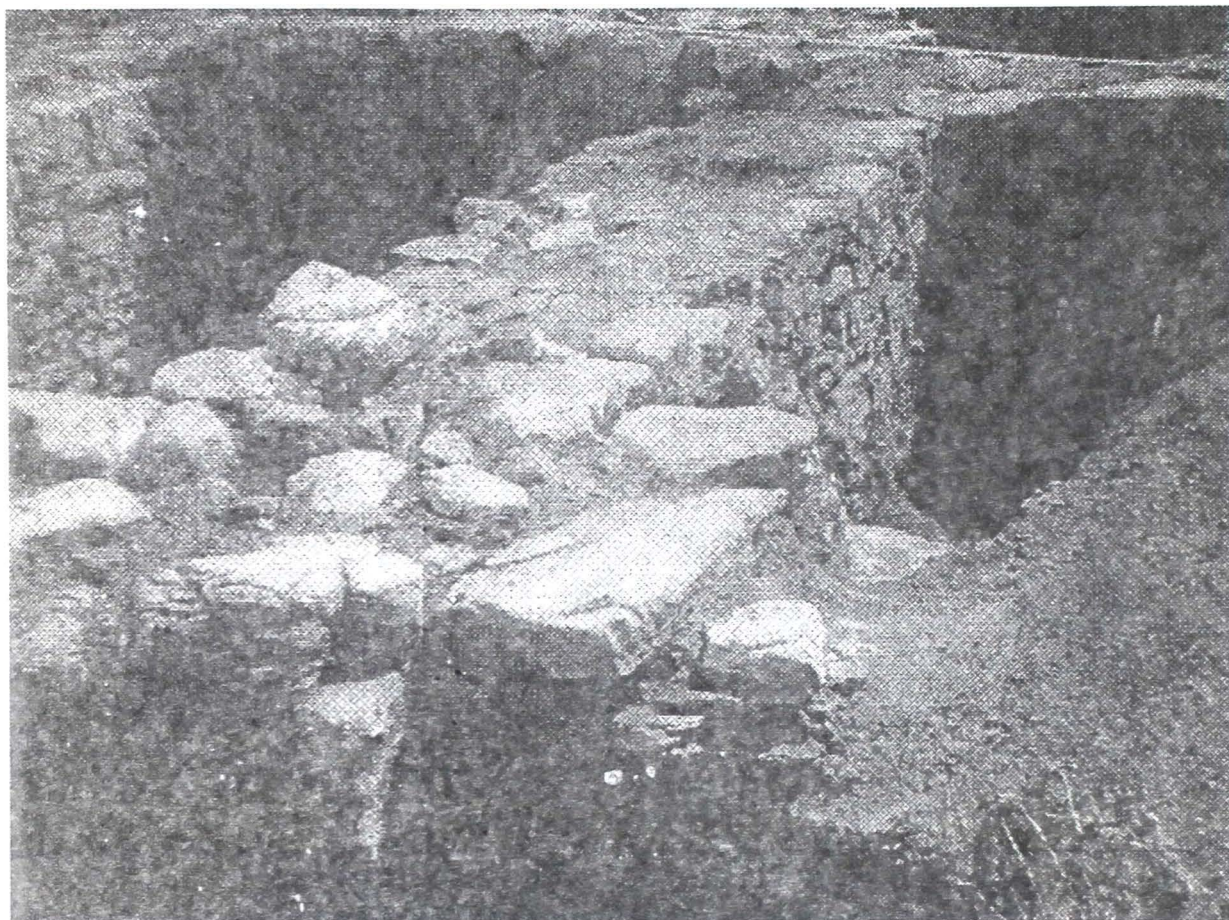

Fig. 10 - Turnul sudic (parametrul sudic), zidul de incintă (plan îndepărtat) și zidul de susținere a agger-ului (plan apropiat), C22 - 23, privire de la vest la est

Fig. 11 - Intrarea și interiorul turnului sudic, zidul de incintă și cel de susținere a *agger*-ului, C22 - 23, privire de la est la vest

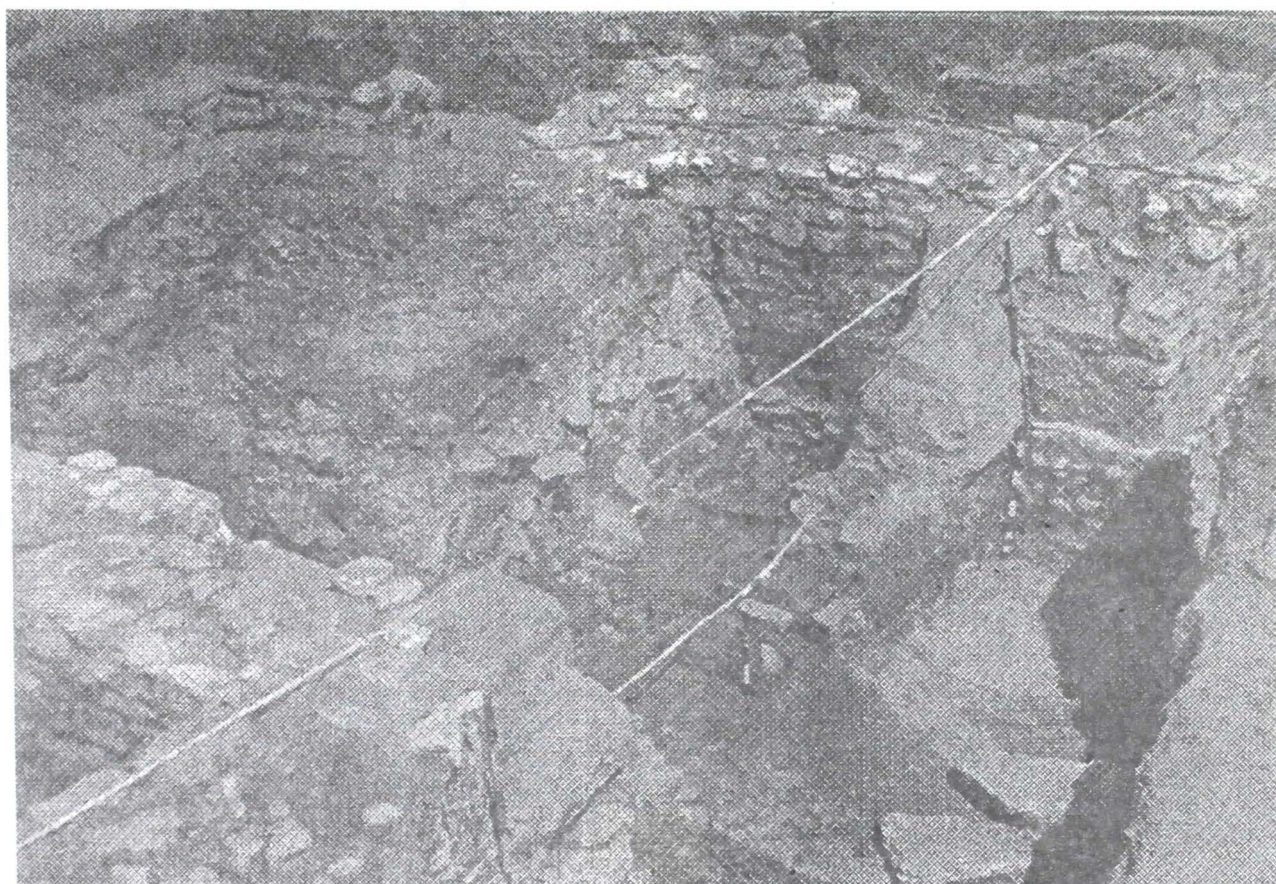

Fig. 12 - Privire de ansamblu asupra săpăturilor arheologice de la *Castra Traiana*,
privire de la sud la nord, campania 1998

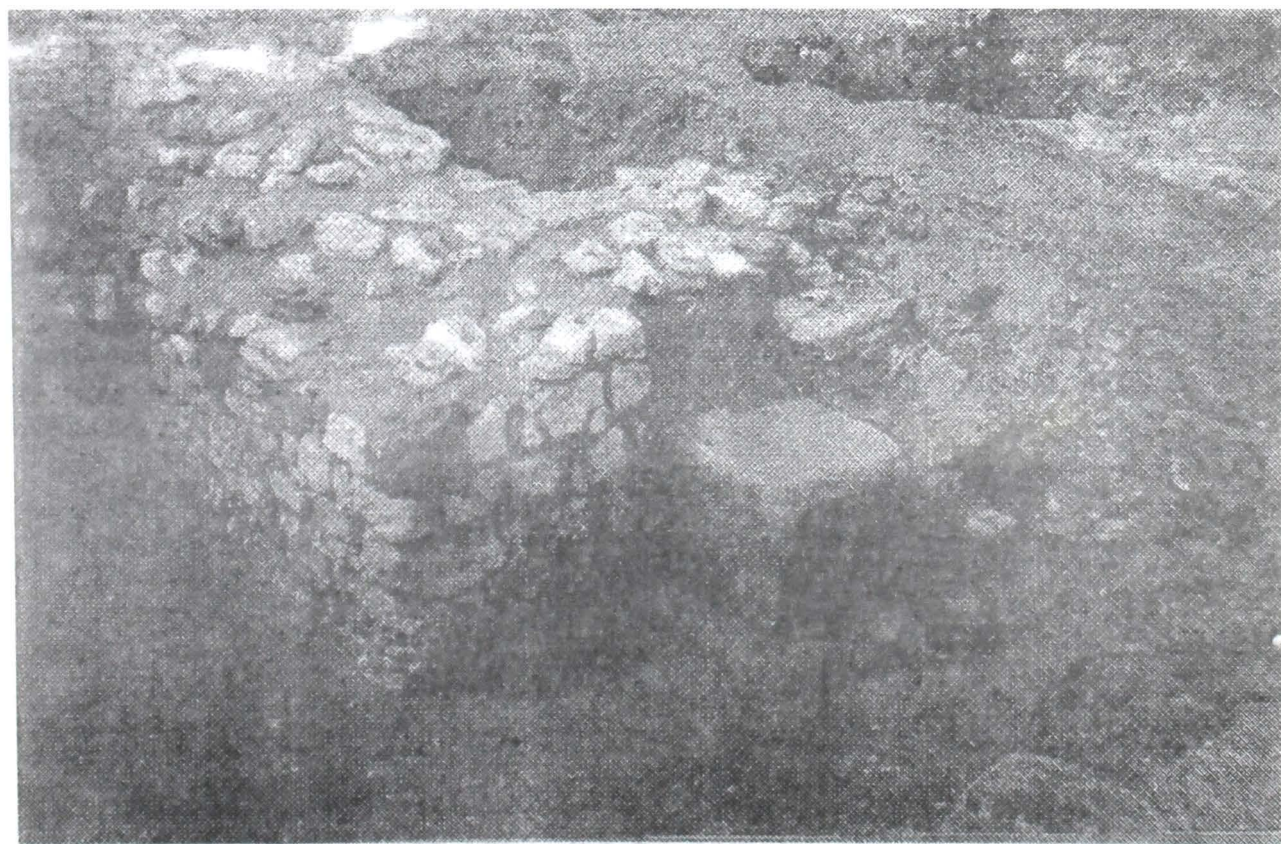

Fig. 13 - Paramenții estic și nordic ai turnului de sud și stâlpul sudic al porții,
C22, privire de la nord la sud

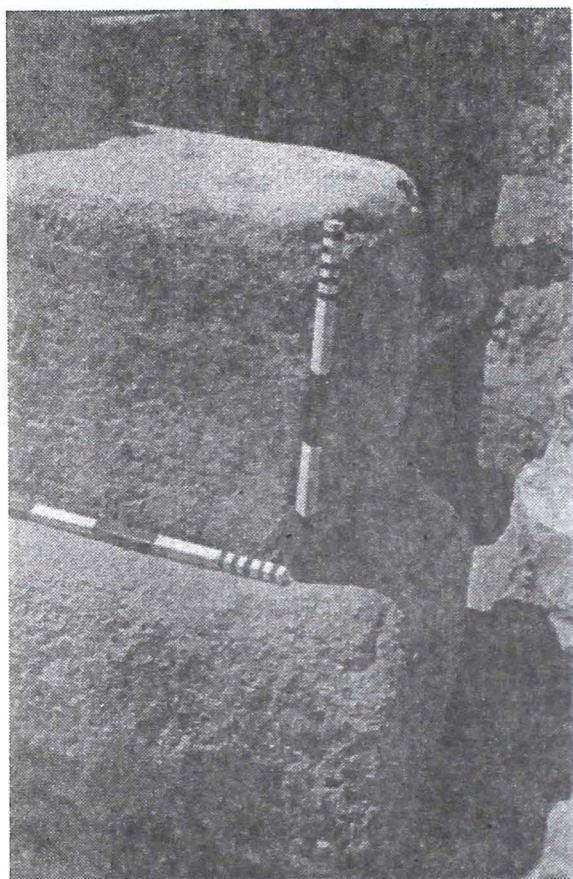

Fig. 14 - Stâlpul (blocuri de piatră) sudic al porții de pe latura de st a fortificației, C22, privire de la est la vest, *Castra Traiana*, 1998

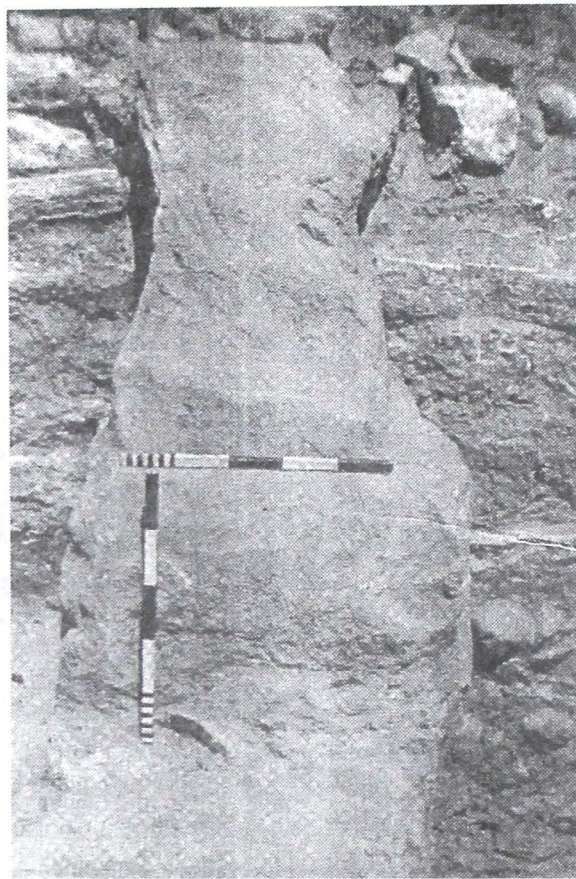

Fig. 15 - Stâlpul nordic al porții de pe latura de est a fortificației de la *Castra Traiana*, C20, privire de la sud la nord

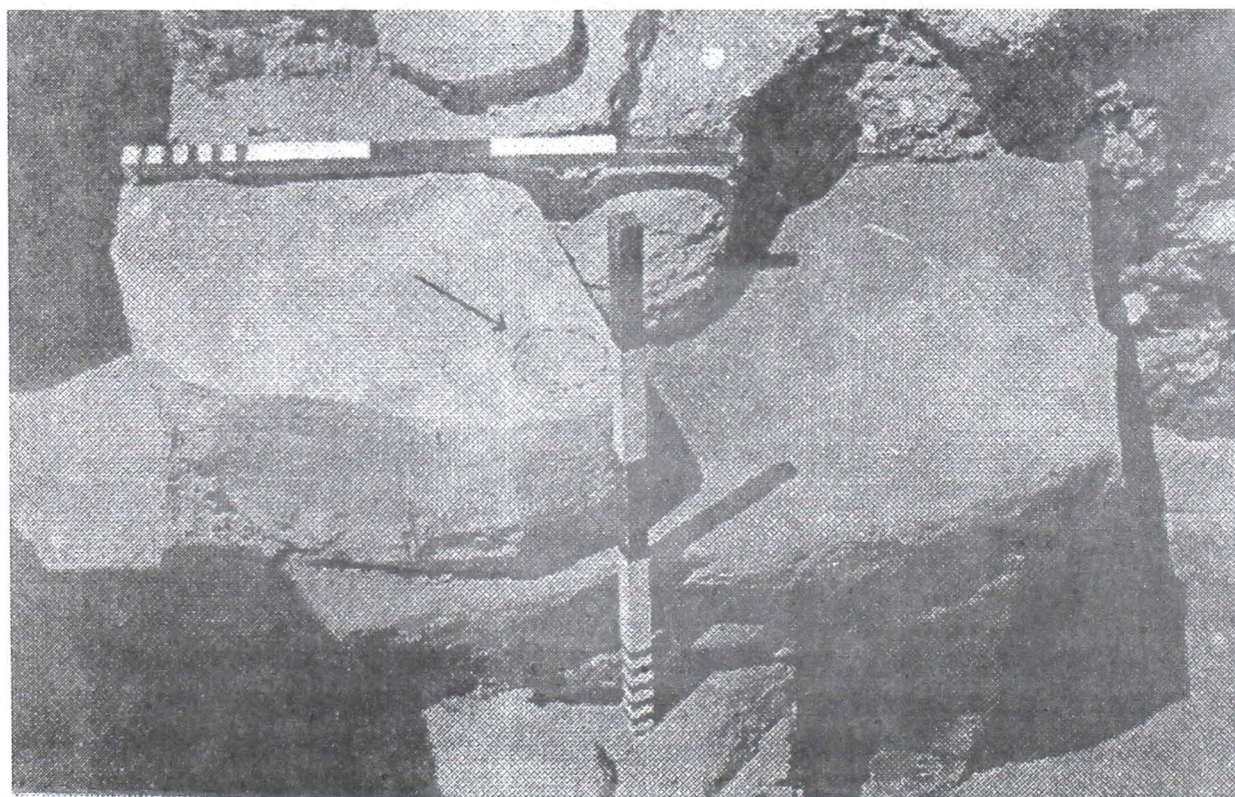

Fig. 16 - Poarta de pe latura de est, pavimentul din blocuri de piatră (se observă urma lăsată de stâlpul metalic al porții), C22, privire de la nord la sud

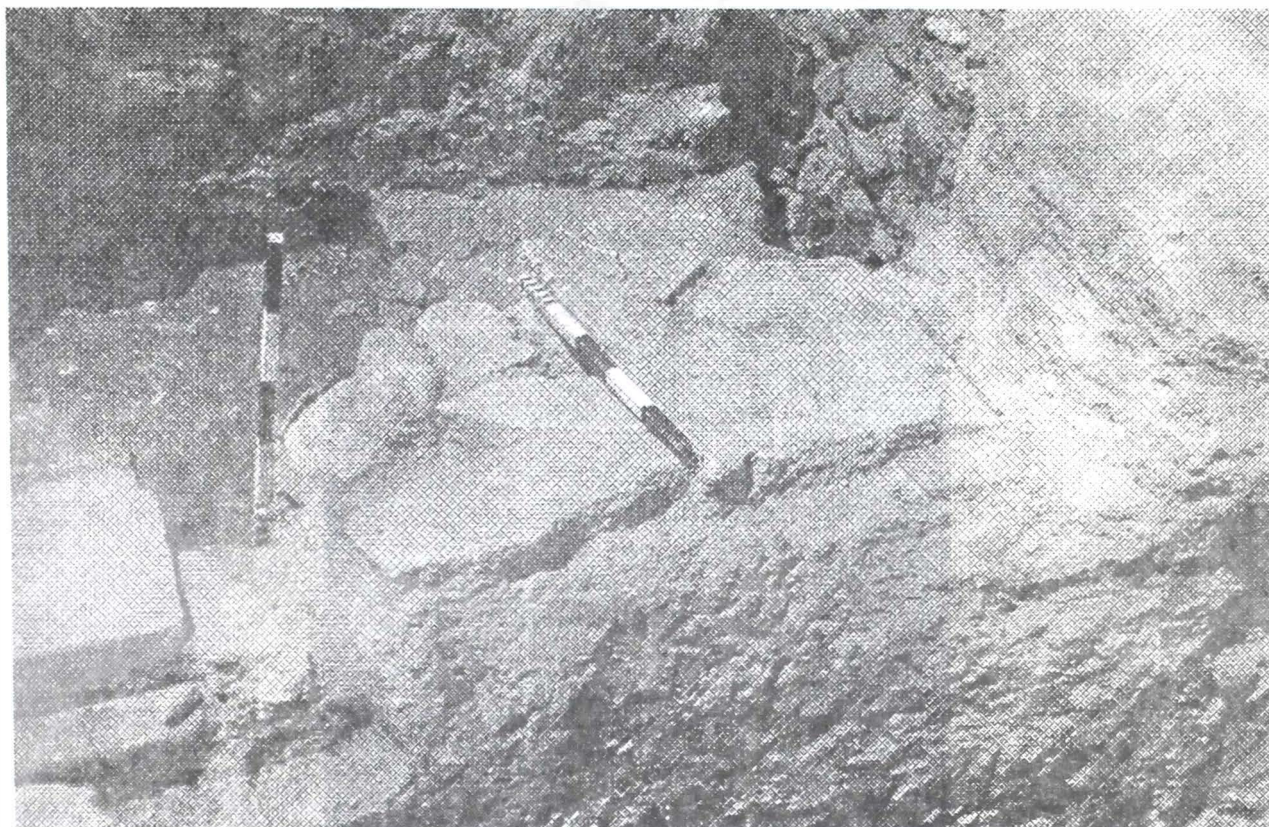

Fig. 17 - Capătul nordic al pavimentului pastrat al porții de pe latura de est a fortificației, C20, 22, privire de la est la vest

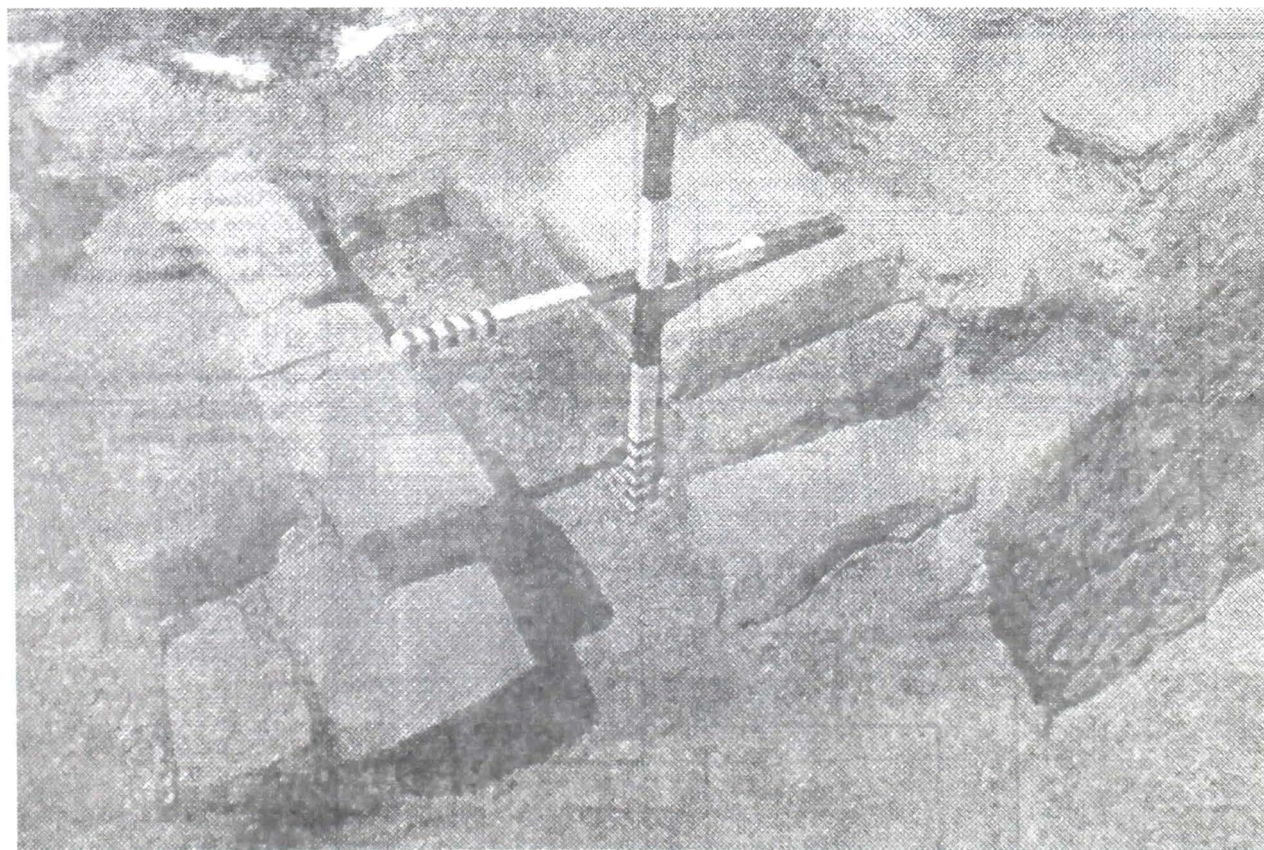

Fig. 18 - Canalul de scurgere a apei din castru, C22, privire de la est la vest

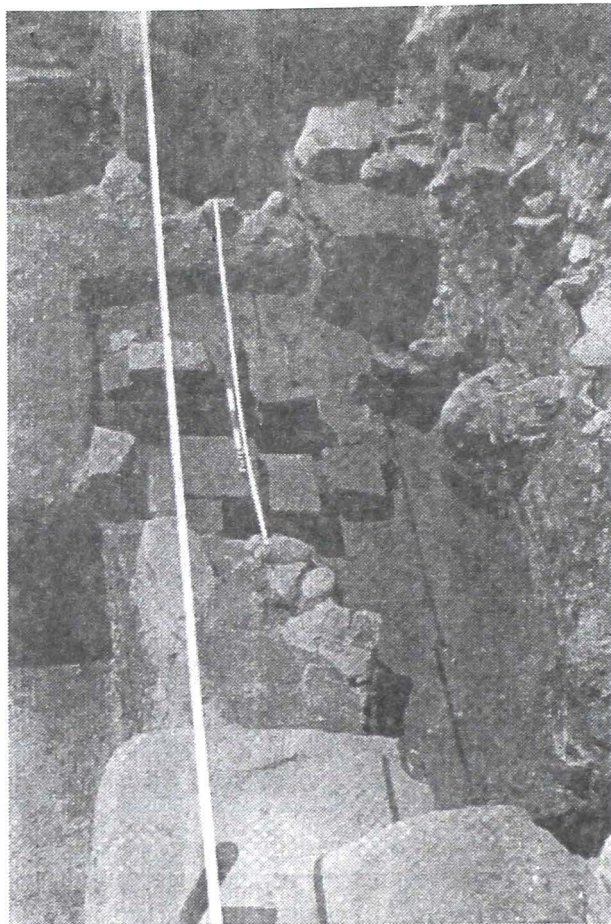

Fig. 19 - Stâlpul nordic al porții, pavimentul, canalul și stâlpul sudic al porții, privire de la nord la sud (se observă faptul că, la un moment dat, poarta de pe această latură a fost blocată)

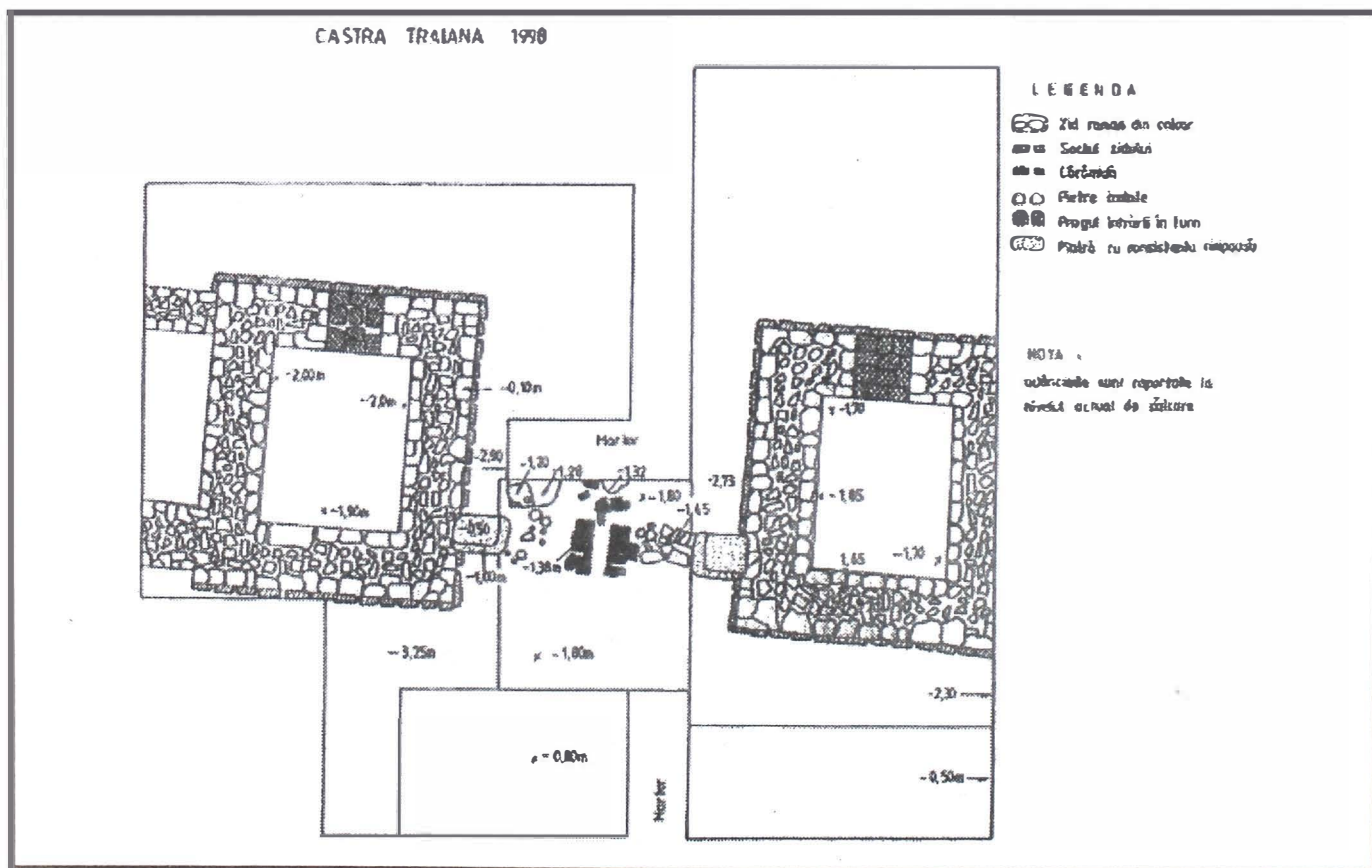

Fig. 20 - Profilul orizontal al turnurilor și porții de pe latura de est

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ PE RAZA LOCALITĂȚII BĂDOȘI, COM. BRATOVOIEȘTI, JUD. DOLJ

DOREL BONDOC

Localitatea Bădoși este situată la cca 25 km sud de Craiova, pe terasa inferioară de pe malul stâng al Jiului (fig. 1), de o parte și de alta a drumului ce merge spre Bratovoiești. Condițiile geoclimatice deosebit de prielnice au favorizat o locuire intensă a luncii acestui râu în aproape toate epocile¹.

Informațiile obținute prin bunăvoința unor localnici, m-au determinat să efectuez o primă cercetare arheologică de suprafață², ale cărei rezultate urmează a fi prezentate în continuare.

a). Punctul *La cazane*, denumire veche sau *La mal*, denumire nouă, este poziționat la marginea estică a localității în dreptul spatelui școlii generale. Cu mulți ani în urmă acest loc era utilizat pentru fabricarea țuicii, de unde și denumirea veche de *La cazane*. Este în fapt un bot de deal actualmente distrus aproape în întregime de eroziune; fenomenul a provocat numeroase surpări, situație ce a impus noua denumire: *La mal*.

Cu greutate am reușit strângerea câtorva fragmente ceramice, cele mai multe atipice. Ceramica descoperită (fig.2)³ este de calitate inferioară și constă în fragmente care au fost realizate cu mâna din pastă zgrunțuroasă de culoare cenușie sau brună, cu nisip și pietricele în compoziție, sugerând astfel o încadrare cronologică și culturală, preistorică. Apartenența lor este dată de ornamentele făcute prin adâncire sub forma unor benzi de linii incizate, motiv care se poate regăsi frecvent în cadrul culturii Coțofeni. Faptul nu surprinde întrucât se știe că Oltenia a intrat din plin în aria de manifestare a acestei culturi⁴. Analogii cu ceramica descoperită la Bădoși în punctul menționat, se întâlnesc la Basarabi⁵ Nandru - *Peșteră curată*⁶, și ipotetic la Ostrovul Corbului⁷.

Alături de ceramică am mai descoperit câteva fragmente ce provin de la pereții unor locuințe (fig.3). Judecând după urmele lăsate este vorba de colibe ale căror structuri erau constituite din nuiele împletite peste care se lipea lut. Nu se poate afirma cu certitudine dacă aceste colibe au aparținut unei așezări sezoniere sau uneia de lungă durată, iar indicii care să releve o fortificare a așezării nu au fost găsite.

Așadar la Bădoși - *La cazane (La mal)*, avem de-a face cu o așezare Coțofeni, care în prezent este distrusă în cea mai mare parte. Urmele sale mai sunt vizibile în punctul menționat precum și pe proprietățile Barbu Nicolae și Alexandru Bobonete, unde cioburile preistorice se găsesc amestecate cu fragmente ceramice moderne⁸.

b). Punctul *Spatele pajiștii* este situat la ieșirea din satul Bădoși, dincolo de actualul cimitir, pe drumul ce merge spre Bratovoiești.

Locul se prezintă ca un deal ce coboară lin spre vest, unde este străjuit de un pârliaș. Între *Spatele pajiștii* și punctul anterior din subcapitolul a), sunt aproximativ 2 km.

La suprafața solului, în ciuda culturilor agricole care împânzesc locul, se pot observa cu ușurință fragmente ceramice lucrate în totalitate cu mâna. În colțul de sud-vest al dealului am constatat existența unor gropi făcute de localnici în scopul extragerii de pământ negru pentru răsadnițe. Ca atare, am depistat și recoltat cu ușurință mai multe fragmente ceramice răscolite de săpături, fără însă a putea face observații stratigrafice.

- Ceramică de tip Coțofeni (fig.4), rezidă în fragmente de vase bine arse realizate din pastă fină de culoare cenușie, neagră sau castanie. Compoziția este amestecată cu nisip mărunț, iar pereții vaselor sunt subțiri.

Cel mai reușit exemplar găsit este o cupă de formă semisferică (fig.5), aflată la Muzeul Olteniei, inv.1.45996; cupa este realizată din pastă fină de culoare gălbuie-închis, având fundul plat, fapt care-i conferă o bună stabilitate. Nu prezintă elemente de decor. Dimensiuni: înălțime 6,5cm, lungimea fundului 11 cm; lățimea fundului 5,5 cm; lungimea gurii 14,5 cm; lățimea gurii 9 cm. Cea mai apropiată

analogie provine de la Bocșa Montană - Colțani⁹.

Celelalte fragmente ceramice (vezi fig.4) sunt decorate cu motive caracteristice culturii Coțofeni: benzi hașurate unghiulare, *ramuri de brad*, asociate cu *boabe de linte* sau linii în rețea.

Am depistat o singură toartă care este tubulară, executată din pastă de culoare neagră. Este perforată orizontal și se găsea dispusă sub buza vasului de la care provenea. Scopul acestei torți era acela de a servi la agățarea vasului prin intermediul unei sfori. Se mai păstrează și urma unei torți de apucat lată de 7 cm.

În asociere cu ceramica de tip Coțofeni au mai fost găsite câteva obiecte de piatră (fig.6): este vorba despre un fragment de topor și despre trei piese de silex. Laolaltă cu acestea am depistat și câteva fragmente ceramice care provin de la pereții unor locuințe (fig.7). Pe acestea din urmă mai sunt încă vizibile urmele lăsate de parii ce constituiau osatura locuinței.

Se impune concluzia că și la *Spatele pajiștii* a existat o așezare Coțofeni. La fel ca mai înainte nu au fost depistate urme de fortificare.

În stadiul actual al cunoștințelor este dificil de precizat raportul cronologic dintre cele două așezări Coțofeni de la Bădoși. Totuși ornamentarea ceramicii prin linii incizate subțiri ar pleda pentru atribuirea așezării de *La cazane (La mal)*, primei faze ale acestei culturii¹⁰, fapt susținut și de calitatea mai slabă a pastei ceramice. În schimb bogăția motivistică și calitatea ceramicii de la *Spatele pajiștii*, sprijină datarea acestei așezări în faza a doua a culturii Coțofeni¹¹. Până la o cercetare mai sistematică a celor două situri arheologice ideile emise mai sus reprezintă deocamdată simple observații.

Se poate constata că lunca Jiului este un ținut predilect pentru purtătorii culturii Coțofeni, întrucât ceva mai la nord pe malul drept al acestui râu, în satul Bâzdâna, com. Calopăr, a fost semnalată o importantă așezare ce aparține aceleiași culturi¹².

- Ceramică aparținând epocii bronzului (fig.8,9), se constituie într-o categorie aparte din cadrul celei descoperite la *Spatele pajiștii*. Pasta este grosieră, de culoare brună și conține mult nisip și pietricele în compoziție. Vasele au formă de sac cu pereții groși și sunt arse insuficient. Caracteristicile lor constau de regulă în buze drepte (fig.8/1,2), sau foarte puțin arcuite spre exterior (fig.8/4); sunt decorate cu brâuri alveolate situate sub buza vaselor (fig.9/1-4). Alături de o singură toartă (fig.8/3) am mai descoperit două fragmente de funduri de vase (fig.8/5-6).

Atribuirea culturală a acestei ceramicii este sugerată de decorul cu brâuri alveolate, care-și are analogii în cultura Verbicioara, la Vârtop¹³, dar și de toarta grosolană cu descoperiri similare la Vlădești¹⁴.

- Ceramică aparținând epocii hallstattiene (fig.10-12), constă în fragmente realizate din pastă semifină având suprafața exterioară ușor lustruită, executată îngrijit.

Cele mai reprezentative forme sunt deocamdată următoarele:

- castroane sau străchini cu buza ușor curbată în interior (fig.10/1,3,4) ori dreaptă (fig.10/2), executate din pastă de culoare brun-deschis, având pe umăr proeminente-apucători;

- vase cu gât înalt și buza ușor arcuită spre exterior (fig.10/6) realizate din pastă de culoare brun-deschis;

- vase-borcan (fig.10/5, 11/1-3) având pasta de culoare brun-închis.

Apartenența la prima perioadă a fierului este confirmată și de ceramica neagră lustruită (fig.11/4-6), care deși a fost descoperită în cantități mici, este reprezentativă în acest sens. Ca o categorie distinctă este de remarcat ceramica având decorul realizat în tehnica *barbotinei* (fig.12/3-5), executate din pastă semifină de culoare gălbuie.

O încadrare cronologică mai strânsă este dificil de făcut dată fiind puținătatea indiciilor pe care le oferă ceramica hallstattiană de la Bădoși. Totuși formele depistate precum și prezența ceramicii negre lustruite, îndeamnă spre o datare timpurie în cadrul primei epoci a fierului¹⁵.

Castroanele sau străchinile cu proeminente-apucători pe umăr se pot încadra în această perioadă¹⁶, deși se întâlnesc frecvent și mai târziu¹⁷. Situația este similară și în cazul vaselor-borcan.

Așa cum am subliniat mai sus, cuvântul hotărâtor în această chestiune îl are ceramica neagră lustruită (fig.11/4-6), a cărei apartenență la tipul Gava este evidentă. O particularitate există totuși,

aceasta constând în lipsa canelurilor caracteristice ceramicii de tip Gava. Este posibil însă ca o cercetare sistematică a sitului arheologic de la Bădoși - *Spatele pajiștii*, să modifice acest aspect.

- Ceramică de epocă romană; este slab reprezentată în stadiul actual al cercetărilor. Am depistat două fragmente ceramice atipice (fig.13/1-2), executate la roată din pastă semifină de culoare gălbuie, și încă unul realizat într-un mod similar din pastă de culoare alburie (fig.13/3). Acesta din urmă provine de la o farfurie având buza ușor îngroșată în interior, tipul 5 conform catalogului întocmit de dr. Gh.Popilian¹⁸.

Am prezentat mai sus cele mai importante descoperiri arheologice făcute de semnatarul acestor rânduri, pe raza localității Bădoși, com. Bratovoiești, jud. Dolj. În lipsa unor cercetări mai amănunțite se poate afirma că cea mai mare pondere o deține ceramica din prima vârstă a fierului. Sigur că aceste considerații sunt deocamdată provizorii, ele putând suferi modificări în viitor, în perspectiva unor cercetări sistematice.

De reținut că pe peretele uneia dintre gropile de la *Spatele pajiștii* la cca. 15 cm adâncime față de nivelul solului am putut observa un nivel subțire de arsură ce conține tăciuni și cenușă, de unde ideea unei incendieri care a avut loc aici la un moment dat. Din păcate nu se poate preciza cărei perioade de timp aparține acest eveniment.

La final ar mai fi de notat că fragmentele ceramice prezentate se găseau amestecate de lucrările agricole cu altele, feudale și moderne, care însă nu-și găsesc locul în subiectul abordat aici.

Am ținut să semnaliez, fără a amănunți¹⁹, aceste descoperiri perieghetice întrucât până în prezent localitatea Bădoși este necunoscută în literatura arheologică.

ABSTRACT

The author of this article identified on the area of Bădoși, district Bratovoiești - Dolj (fig.1), some prehistorical and historical settlements, as it follows:

a) The point *La cazane (La mal)* - pottery and fragments of adobe - Coțofeni Culture (fig.2 and 3).

b) The point *Spatele pajiștii*:

- pottery (fig.4,5), fragments of adobe (fig.7) and objects of stone (fig.6) - Coțofeni Culture;
- pottery of Verbicioara Culture (fig.8,9);
- pottery of Hallstatt Age (fig.10-12);
- pottery of Roman Period (fig.13).

NOTE

¹ Vezi de ex. M. Negru, în Arhivele Olteniei, SN, 1994, p. 61-81.

² Perieghiza a fost făcută în data de 7.05.1998. Ulterior, însoțit de Radu Bejenaru de la Institutul de Arheologie București, am mai efectuat o cercetare de suprafață în data de 21.07.1998.

³ Desenele au fost executate în totalitate de Pena Mihaela, mulțumiri.

⁴ P.Roman, *Cultura Coțofeni*, Buc., 1976, p. 13.

⁵ *Ibidem*, pl. 48/18.

⁶ *Ibidem*, pl. 69/13.

⁷ *Ibidem*, pl. 98/14,15.

⁸ Localnicii ne-au relatat că în urmă cu mai mulți ani, fenomenul de erodare a dat la iveală resturi de oase umane laolaltă cu monede (moderne?). Informația nu s-a confirmat pe teren.

⁹ P.Roman, *op.cit.*, pl. 26/11.

¹⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹¹ *Ibidem*, p. 40-41.

¹² C. M. Tătuțea, în Thraco-Dacica, 1-2, 1984, p. 92-94, fig.5/1-3, 5-9; V.V.Zirra, D.Pop, în Arhivele Olteniei, SN, 1995, p.14-20, fig.3-6; V.V.Zirra, D.Pop, S.Oanță, în Arhivele Olteniei, SN, 11, 1996, p.5-19, fig. 4-9.

¹³ D.Berciu, în Dacia, NS, V, 1961, p. 148, fig. 18/9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 148, fig. 18/1-3.

¹⁵ Sugestii utile, dr. Marin Nica, mulțumiri.

¹⁶ Vezi de ex. Staso Forenbaher, în *The early Hallstatt Period (1200-700 B.C.) in south-eastern Europe*, Alba Iulia, 1994, p.56, fig.6/4 sau M.Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Buc., 1993, pl.V/6 (după P.Rogozea) și pl.XVIII/18 (după I.Stratan și Al.Vulpe).

¹⁷ Al.Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, Buc., 1967, p. 38 și pl. I/1-11.

¹⁸ Cf. Gh.Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1977, p. 125 și pl. LXIX, fig. 851.

¹⁹ Acesta este motivul pentru care bibliografia citată și notele explicative indicate sunt mai sumare.

Fig. 1

Fig. 2

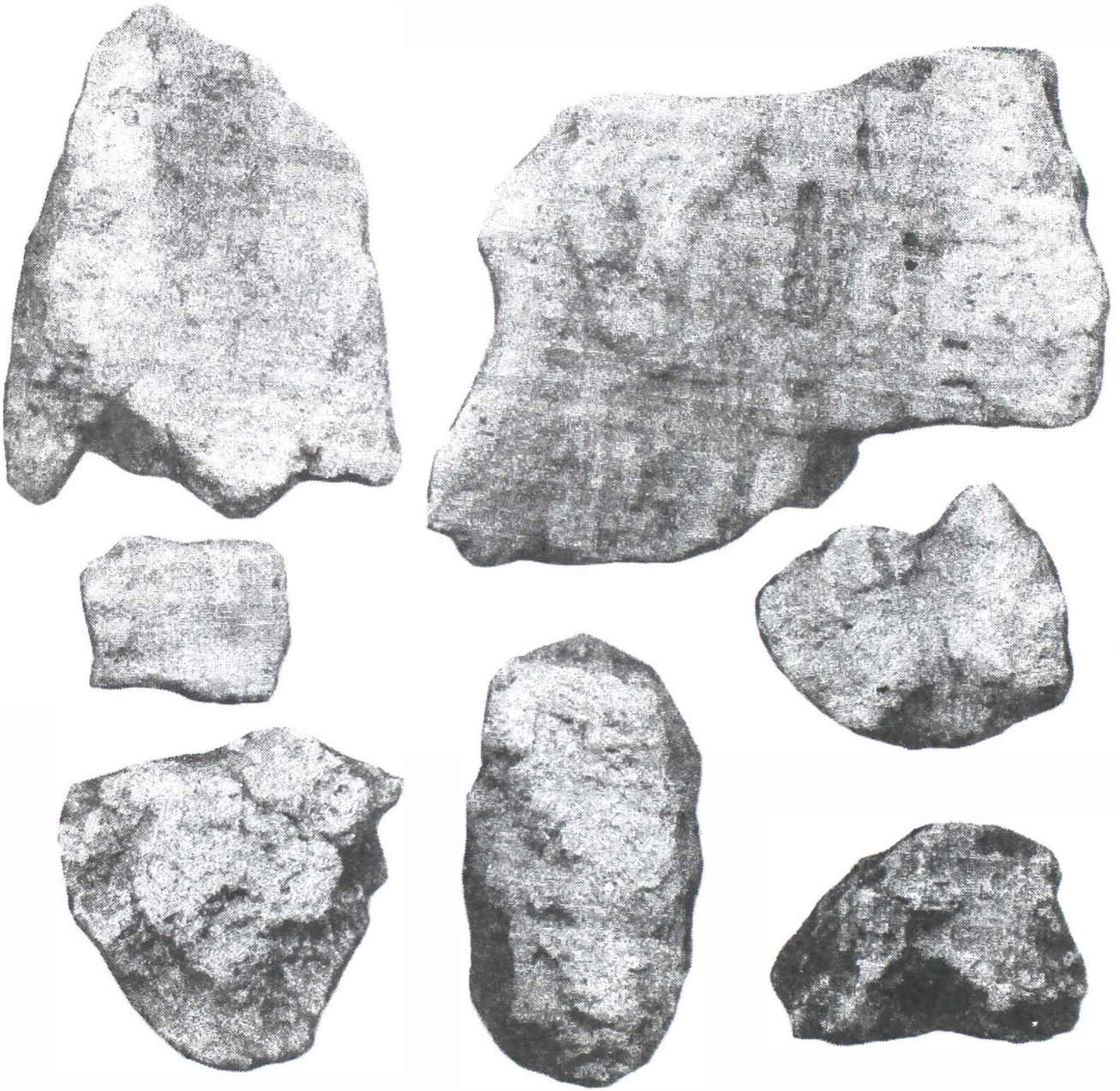

Fig. 3

Fig. 4

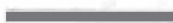
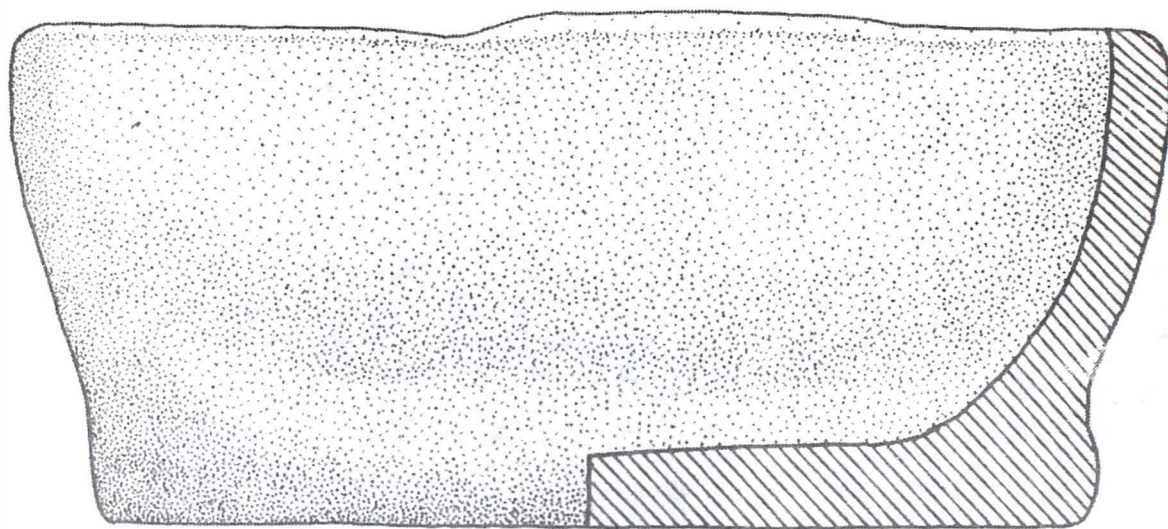

Fig. 5

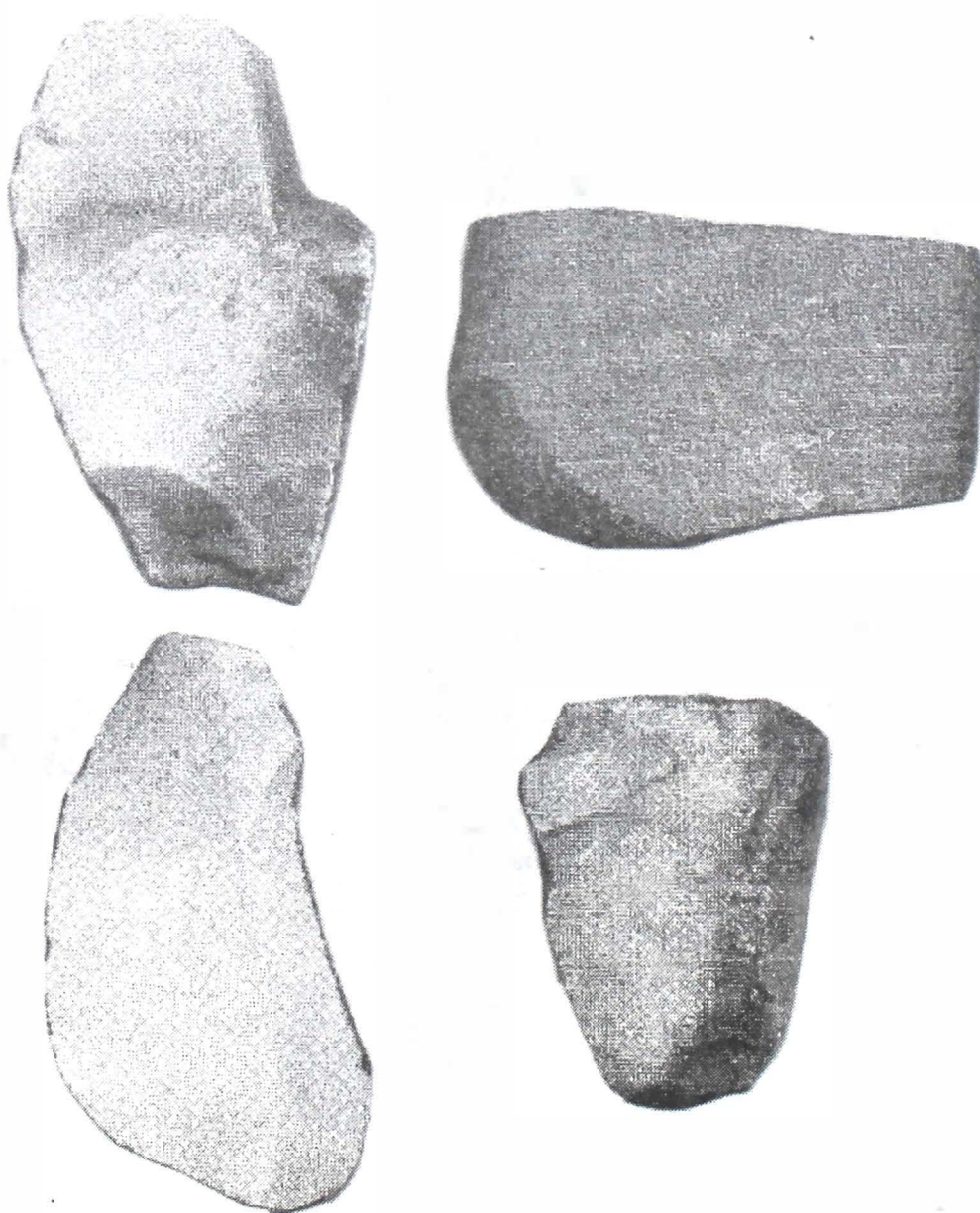

Fig. 6

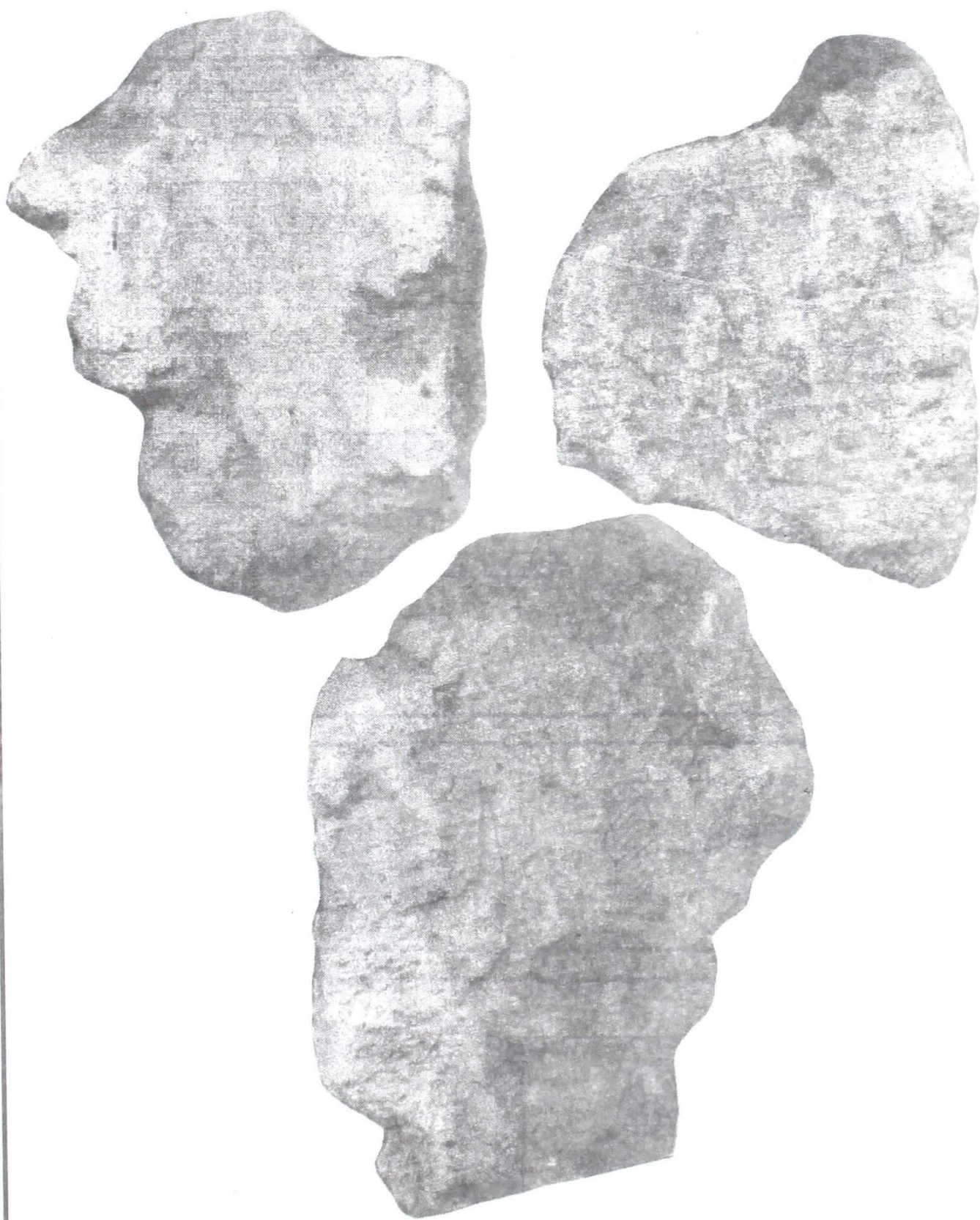

Fig. 7

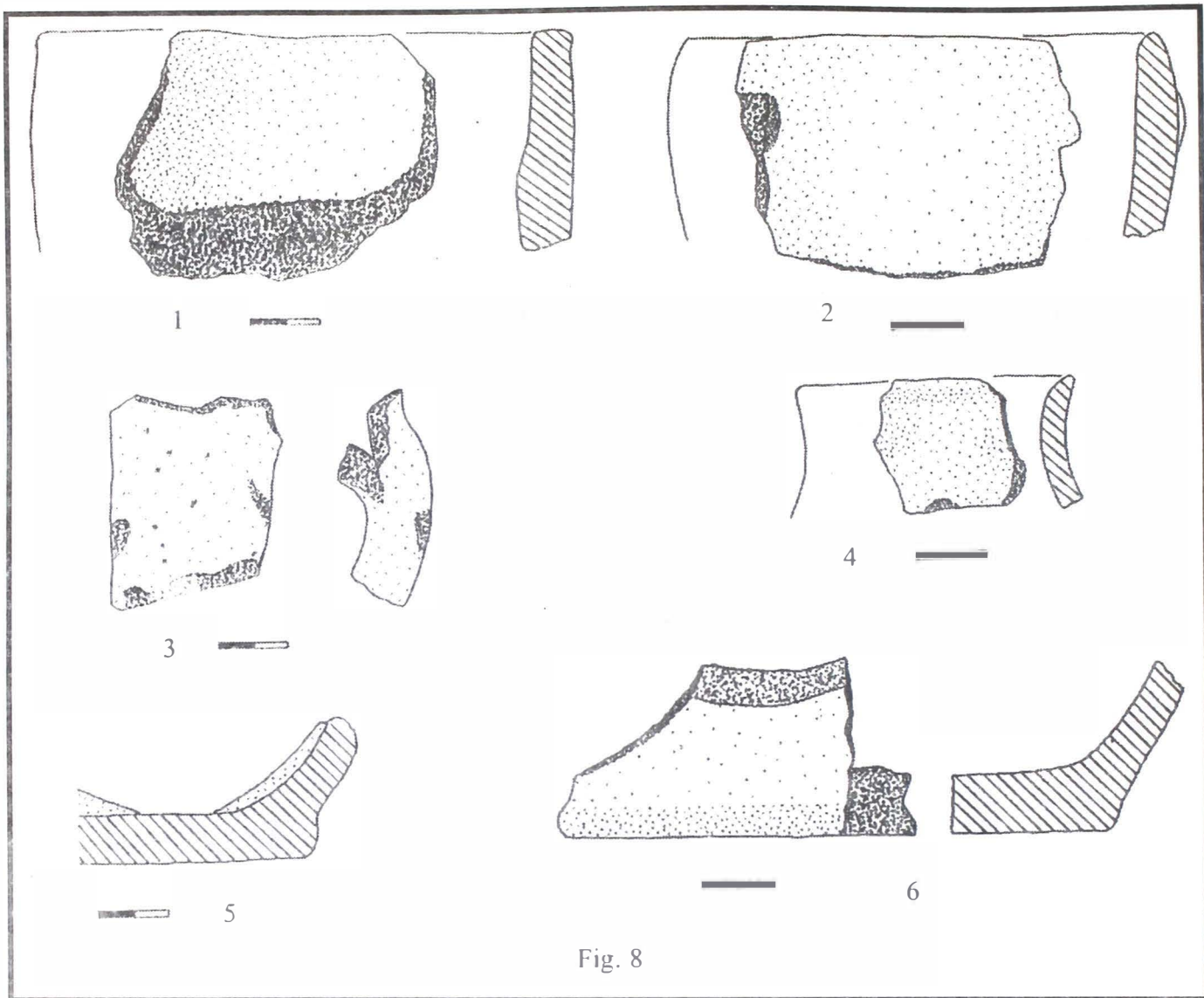

Fig. 8

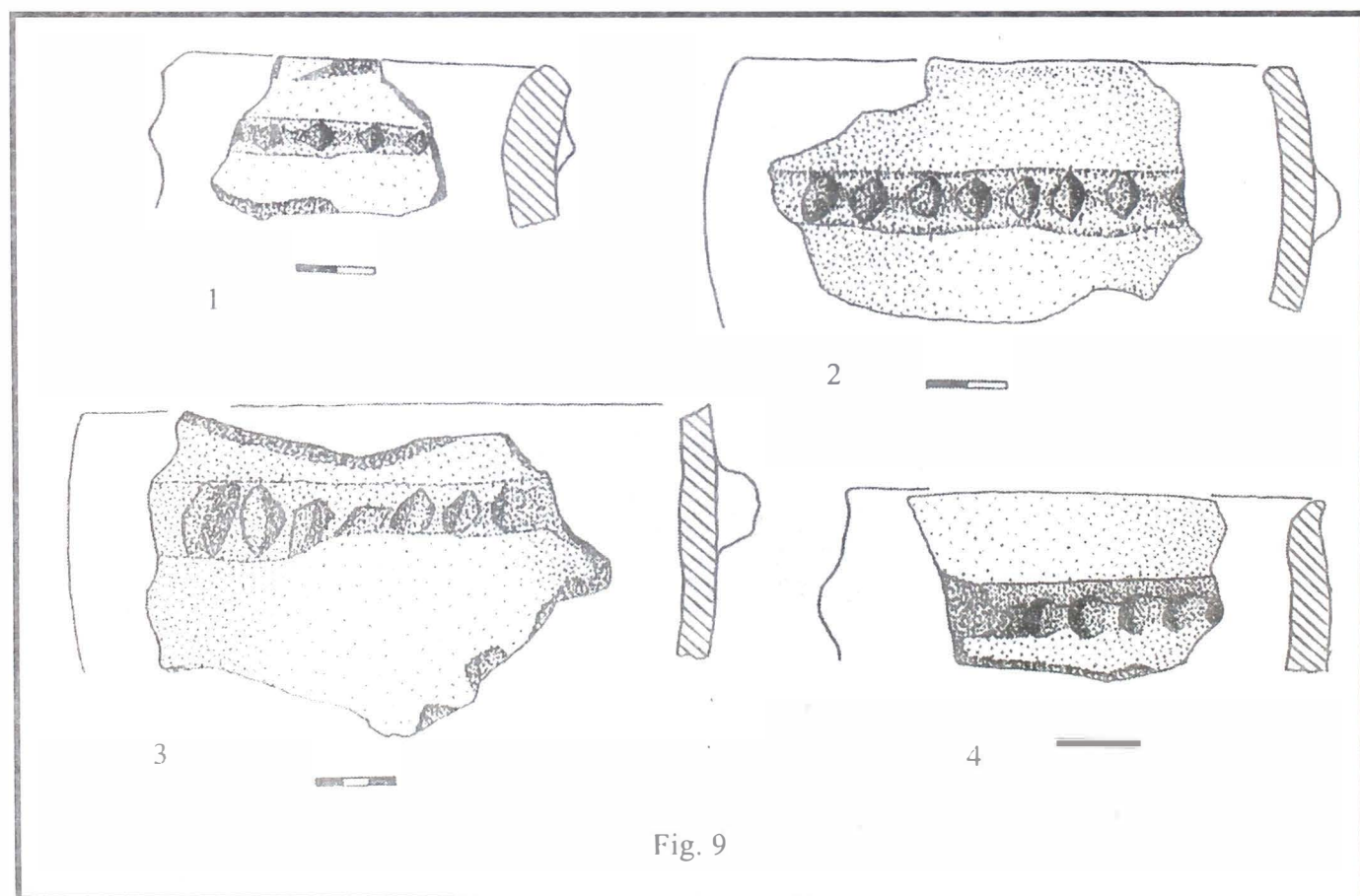

Fig. 9

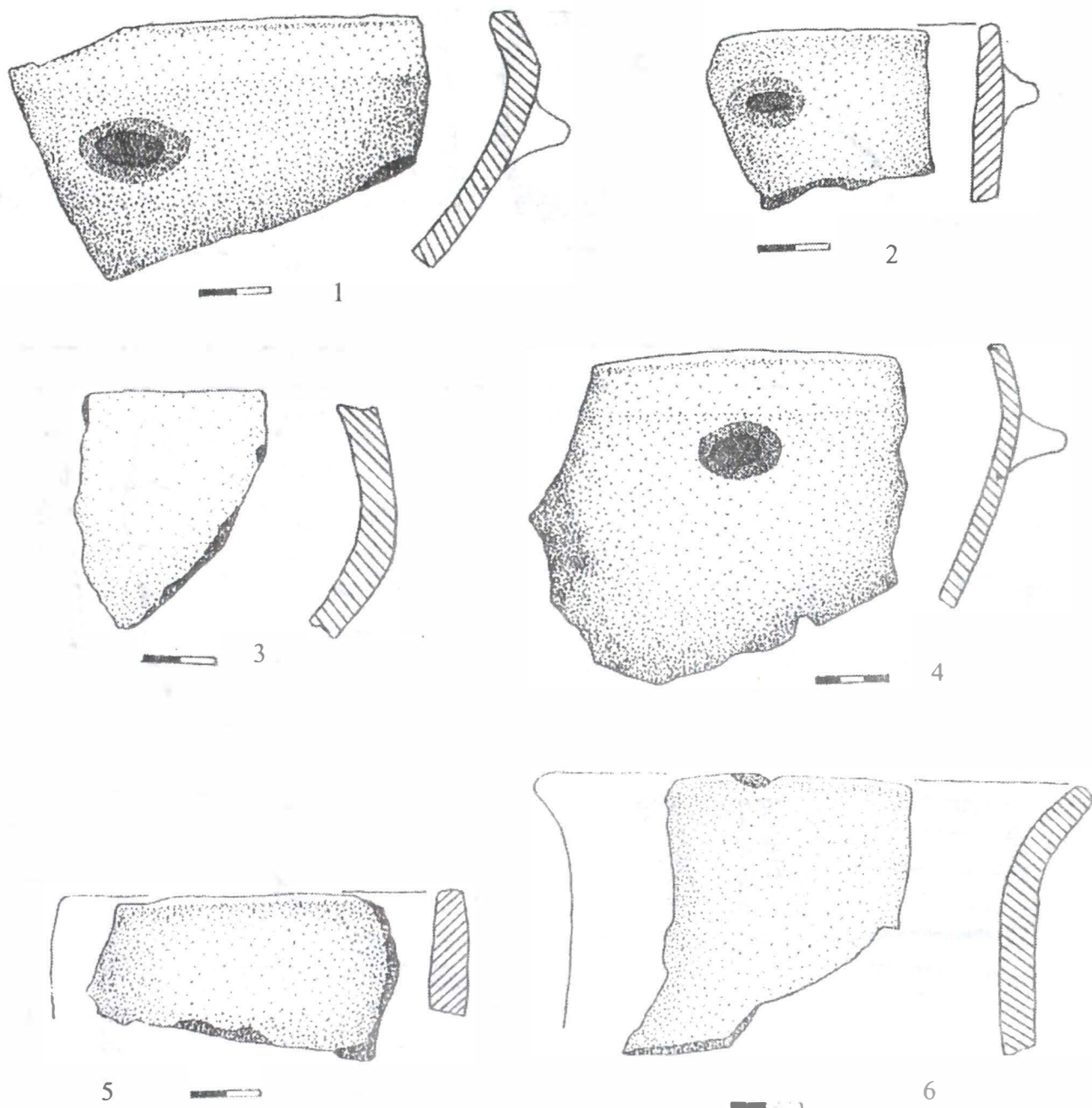

Fig. 10

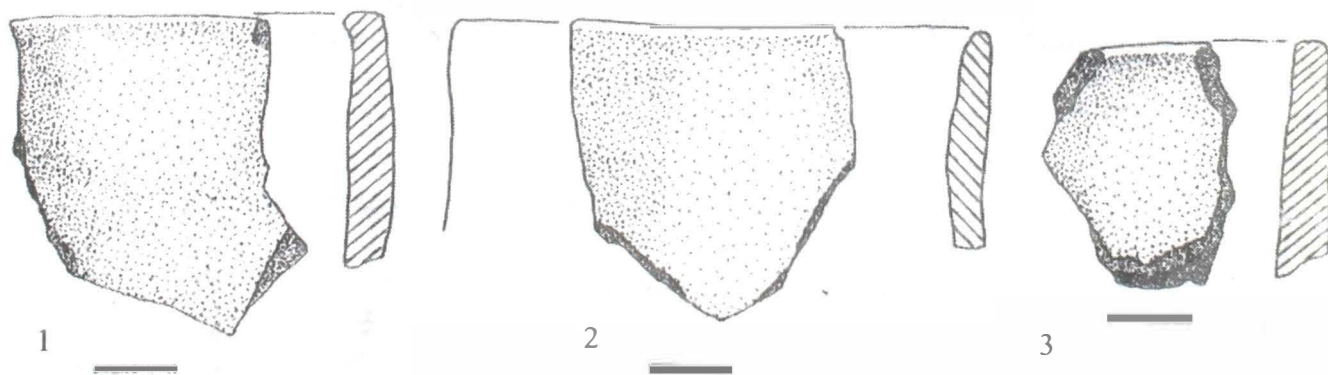
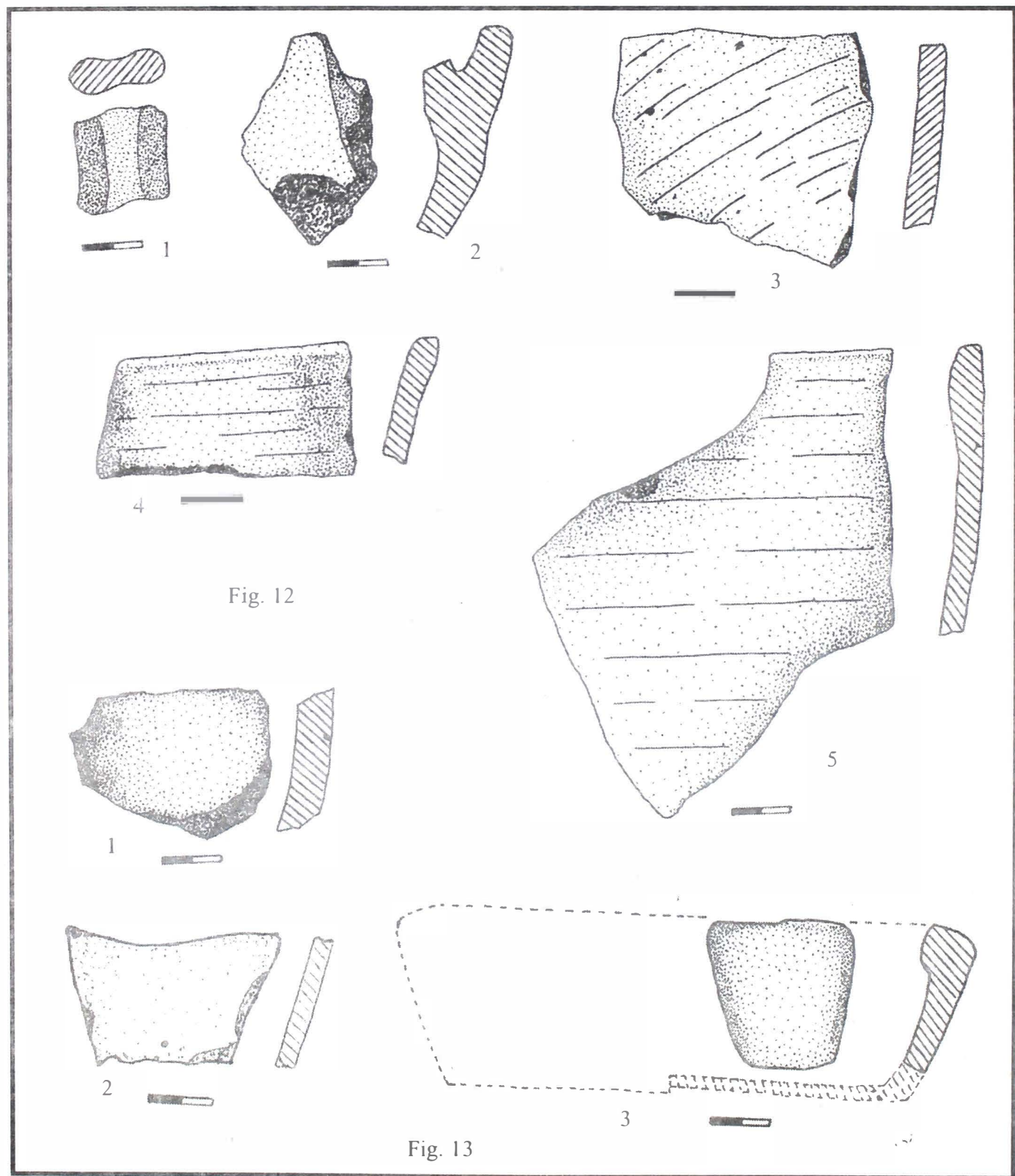
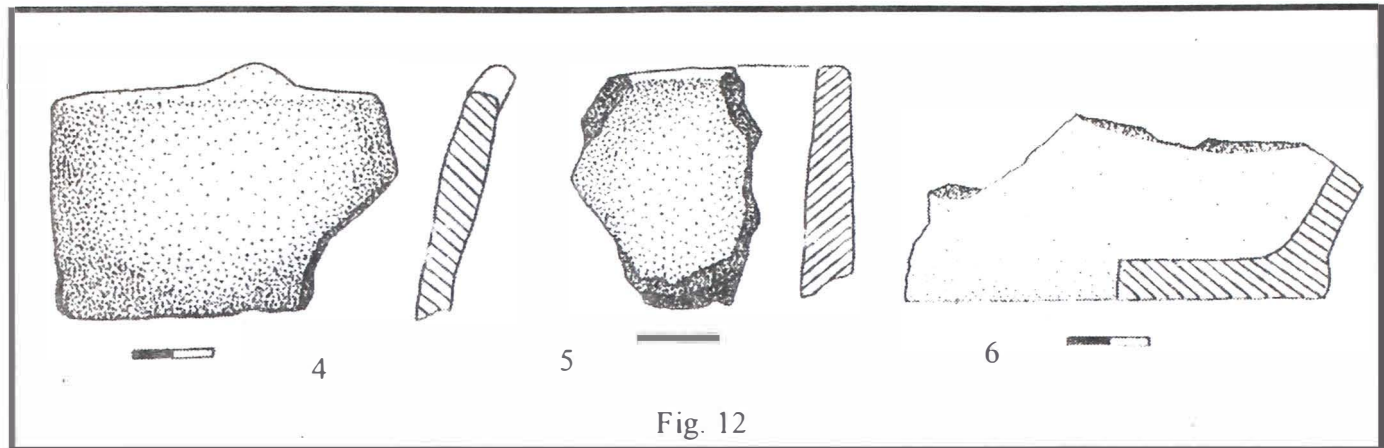

Fig. 11

Zona nisipoasă cuprinsă între localitatea Desa și Dunăre, acolo unde cea din urmă face un meandru larg în formă de pungă, cu numeroase crovuri bogate în pește, a oferit condiții propice înjghebării și dezvoltării așezărilor omenești încă din preistorie și până astăzi. În acest sens este suficient să amintesc numai câteva localități unde s-au făcut săpături arheologice (Rast, Ghidici sau Orsoja), care sunt învecinate Desei și fac parte din același areal geografic de locuire.

Cu toate că este deseori citată în literatura de specialitate în special pentru câteva descoperiri întâmplătoare din epoca bronzului, a fierului și cea romană, localitatea Desa nu a beneficiat până în prezent de o cercetare arheologică sistematică, astfel că stadiul cunoștințelor este departe de a fi satisfăcător. În lipsa unor săpături arheologice, descoperirile de aici sunt fie întâmplătoare, fie rezultatul unor cercetări de suprafață. Ca atare, ar fi absolut necesar să fie începute săpături arheologice de salvare mai ales în necropola și așezarea de tip Basarabi, situată vis-a-vis de insula Arcar și a necropolei de tip Gârla Mare, care se găsește în apropierea postului de grăniceri¹.

Lipsa cercetărilor sistematice a fost suplinită de strădania profesorului de istorie Marin Opreșan din cadrul școlii generale Desa, care a reușit să adune un bogat material arheologic din mai multe puncte situate pe raza localității. Studiarea acestuia a fost posibilă cu permisiunea domniei sale, împreună cu care am realizat o expoziție permanentă pe această temă în cadrul școlii generale de aici².

1. Ceramică aparținând culturii Coțofeni (fig. 1)²; a fost recoltată de pe raza localității și deține o pondere însemnată în cadrul acestei colecții. A fost cu executată cu mâna din pastă fină în general bine arsă, având în compoziție ca degresant nisip fin. Culoarea pastei variază, de la alb-gălbuie (fig. 1\1,3,8,10), la cărămidie (fig. 1\5,9) și negricioasă (fig. 1\7). Motivele ornamentale sunt deja cele cunoscute în cadrul ceramicii culturii Coțofeni: *boabe de linte* (fig. 1\5,9), impresiuni cu unghia (fig. 1\8), *schelet de pește* (fig. 1\3), benzi incizate oblic (fig. 1\6) sau unghiular (fig. 1\4), ș.a. Vasele din care au făcut parte fragmentele ceramice evocate mai sus au pereții subțiri și constau cel mai probabil în străchini (fig. 1\3,7), castroane (fig. 1\4,10), cupe (fig. 1\2), cești sau căni, ș.a. O toartă în bandă lată (fig. 1\1) trebuie să fi aparținut unui vas de dimensiuni mai mari, poate unei amfore. Deasemenea sunt de remarcat fragmentele ceramice reprezentând buze de vase, drepte (fig. 1\8) sau în formă de T (fig. 1\5,9).

Calitatea pastei, motivele decorative și formele vaselor ceramice de tip Coțofeni de la Desa sunt tipice fazei a II-a a acestei culturi³.

2. Ceramică de epoca bronzului (fig. 2); este de calitate inferioară, realizată cu mâna și având în general culoarea neagră-cafenie. Pasta este de factură grosieră având în compoziție cel mai adesea nisip și pietricele. Pereții vaselor sunt ceva mai groși și poartă ușoare urme de lustruire. Am selectat câteva fragmente ceramice mai elocvente constând mai ales în buze de vase (fig. 2\2,8,10).

În scop utilitar au fost aplicate *apucători* (fig. 2\1,3,4,9) și mai rar torți (fig. 2\8), iar pentru ornamentare au fost preferate brăurile alveolate în relief (fig. 2\1,4,10) sau inciziile (fig. 2\2,3).

La Desa este cunoscută o așezare a epocii bronzului din cadrul culturii Glina⁴.

3. Ceramică aparținând culturii Gârla Mare (fig. 3); provine cel mai probabil din punctul de lângă postul de grăniceri. Mai slab reprezentată cantitativ, este lucrată în totalitate cu mâna din pastă fină de culoare neagră, lustruită la exterior. Motivele decorative au fost realizate prin incizie și constau în impresiuni geometrice: triunghiuri dispuse cap la cap cu puncte incizate în interior (fig. 3\6), linii în zig-zag (fig. 3\7), caneluri (fig. 3\4) sau benzi cu semicercuri ce conțin linii punctate (fig. 3\2,5), toate regăsindu-se în repertoriul decorativ al ceramicii acestei culturi⁵.

Stare fragmentară a materialelor ceramice existente nu permite reconstituirea unor forme. De reținut totuși, două buze de vase (fig. 3\3,6) și un fragment (fundul și o parte din corp) de farfurie (fig. 3\7); motivele decorative cu care este decorat cel din urmă se aseamănă cu cele din cultura Basarabi.

Urme ale culturii Gârla Mare la Desa au fost deja semnalate în istoriografia noastră⁶, este vorba despre o statueta feminină în formă de *clopot* (fig. 4), ce reproduce probabil o divinitate aflată în prezent în colecția Muzeului Olteniei Craiova, inv. I 5005\4695. În legătură cu această problemă, semnificative sunt și câteva fragmente ceramice aflate în colecția muzeului Școlii din Poiana Mare^{6a}.

4. Ceramică din prima epocă a fierului (Hallstatt) (fig. 5), constă în fragmente de vase executate cu mâna din pasta semifină de culoare cărămidie (fig. 5\4,6,7) și gri-cenușie (fig. 5\1,2,3,5). Decorul rezidă în brăuri alveolate dispuse pe corpul vasului (fig. 5\6,7). O apariție unică deocamdată este decorul în tehnica *barbotinei* (fig. 5\5). Interesante sunt cele două buze torsionate (fig. 5\1,3), precum și fragmentul ceramic ce poartă pe umăr o apucătoare de formă tubulară (fig. 5\2).

La Desa avem documentată existența unei așezări hallstattiene⁷, precum și a unor vestigii din această epocă, respectiv depozite de bronzuri⁸ și ceramică⁹. Cu acestea ar putea să fie puse în legătură și fragmentele ceramice sumar prezentate mai sus.

5. Ceramică aparținând culturii Basarabi (fig. 6); a fost modelată cu mâna din pastă zgrunțuroasă de culoare neagră, cu pietricele în compoziție. În cea mai mare parte este atipică astfel că am putut selecta doar câteva fragmente ceramice cu decorul realizat mai ales prin linii incizate în formă de rețea (fig. 6\1-4). Dintre acestea un număr de trei fragmente (fig. 6\1,2,4) aparțin unor buze de vase. Semnificativ pentru atribuirea culturală a acestei ceramici, este un fragment de vas (fig. 6\5) din pastă semifină de culoare neagră. Acesta este ornamentat atât la exterior cât și în interior cu o bandă în care a fost redat în relief un brâu șerpuit, motiv ce se regăsește frecvent în cadrul complexelor culturii Basarabi¹⁰.

Acestea ar fi suficiente argumente pentru ca localitatea Desa să figureze de aici înainte în catalogul descoperirilor acestei culturi¹¹.

6. Ceramică din a doua perioadă a fierului (Lattene) (fig. 7); muzeul din Desa dispune în cadrul colecției sale de multe fragmente ceramice din această epocă, care sunt însă atipice. Acesta este motivul pentru care am selectat doar câteva, mai relevante.

Ceramica lucrată cu mâna (fig. 7\7,8) este mai puțină și în general este caracteristică ceramicii de factură getică¹²: un vas în miniatură realizat din pastă zgrunțuroasă de culoare maronie (fig. 7\8) și unul fragmentar de mai mari dimensiuni executat din pastă zgrunțuroasă de culoare neagră (fig. 7\7). Cel din urmă a fost descoperit în punctul *Uturinu*.

Ceramica lucrată la roată (fig. 7\1-6) este ceva mai numeroasă; s-au păstrat în special câteva torti (fig. 7\2,3,5,6); vasele au fost realizate din pastă de culoare cărămidie (fig. 7\2,3,5) sau neagră-cenușie (fig. 7\4,6).

Până în prezent vestigiile și materialele aparținând epocii Lattene de pe teritoriul localității Desa, o așezare dacică pe grindul *Castravița*¹³ și un tezaur monetar¹⁴, erau nesigure. Cele prezentate mai sus vin să sprijine ideea unei locuiri geto-dacice în această zonă.

7. Obiecte aparținând epocii romane (fig. 8); cu excepția unui gât de amforă executat la roată din pastă fină de culoare alb-gălbuie (fig. 8\5) și a unei torti realizate din pastă fină cărămidie (fig. 8\1), nu am depistat fragmente ceramice deosebite spre a fi prezentate. Oricum ceramica romană de pe teritoriul localității Desa a mai fost abordată cu alte ocazii¹⁵.

În colecția muzeului se mai găsește un fragment de rășniță (*meta*) din piatră (fig. 8\4), și două obiecte din fier: un vârf de lance (*hasta*) (fig. 8\2) și o fibulă (fig. 8\3). Câteva cărămizi anepigrafe și bucăți de zidărie provenind de la ruinele castrului¹⁶ de pe raza localității completează partea

expozițională destinată epocii romane.

Localitatea Desa este deja cunoscută în literatura de specialitate pentru vestigiile de epoca romană care se găsesc pe teritoriul său¹⁷.

***

Am ilustrat mai sus în mod sumar exponatele de istorie veche și arheologie a muzeului școlii din Desa. Se poate constata că această localitate conține pe teritoriul său numeroase vestigii istorice care vor putea fi puse în evidență mai clar odată cu executarea unor săpături arheologice sistematice. Până atunci însă colecția de arheologie a muzeului școlar de aici, poate constitui o importantă bază de date pentru cunoașterea preistoriei și a protoistoriei acestei localități.

Totodată intenția autorului acestor rânduri a fost și aceea de a atrage atenția cercetătorilor asupra importantelor vestigii istorice care se găsesc în aceasta zonă foarte puțin explorată.

ABSTRACT

The pages till point show briefly the representatives objects belong to the Scholl Museum from Desa, as it follows:

1. pottery of Coțofeni Culture (fig. 1);
2. pottery of Bronze Age (fig. 2);
3. pottery of Gârla Mare Culture (fig. 3) and the earth statue provided from the same place and belonging the same culture, wich exists in Oltenia Museum (fig. 4);
4. pottery of Hallstatt Age (fig. 5);
5. pottery of Basarabi Culture (fig. 6);
6. pottery of Lattene Age (fig. 7);
7. objects of Roman Period (fig. 8).

NOTE

¹ Informație dată de dr. Nica Marin de la Institutul de Cercetări Socio-Umane Craiova, care le-a și identificat pentru prima dată.

^{1a} Expoziția se găsește în incinta școlii din Desa și a fost inaugurată în data de 29.05.1998; include pe lângă colecția de istorie veche și arheologie, obiecte aparținând epocilor medievală, modernă și contemporană.

² Desenele au fost realizate de Pena Mihaela, mulțumiri.

³ Petre Roman, *Cultura Coțofeni*, Buc. 1976, p. 38-42.

⁴ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova 1939, p. 247.

⁵ V. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cârna*, Buc. 1961, p. 154-197.

⁶ D. Berciu, *op.cit.*, p. 281, nota 237.

^{6a} Informație dr. Nica Marin, mulțumiri.

⁷ D. Berciu, *op.cit.*, p. 293.

⁸ *Ibidem*, p. 326 și 330.

⁹ O. Toropu și O. Stoica, în Comunicări. Seria arheologică, IX, Craiova 1969, p. 6.

¹⁰ V. Dumitrescu, în *Dacia N.S.*, XII, 1968, p. 226, fig. 30 și p. 228, fig. 32.

¹¹ Ultimul repertoriu al culturii Basarabi din sud-vestul Olteniei, la G. Crăciunescu, în *Der Basarabi-Komplex in Mittel-und Sudosteuropa*, Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (7-9 November 1996), I, Bukarest 1996, p. 79-92.

¹² Repertoriul formelor la I. Horațiu-Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, Buc. 1969.

¹³ D. Tudor, *Oltenia romană*⁴, p. 223.

¹⁴ B. Mitrea, în *Dacia*, IX-X, 1945, p. 391, nr. 3.

¹⁵ O. Toropu și O. Stoica, *loc. cit.*, p. 7; Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova 1976, p. 106, 190-192 și 197; ceramică romană am recoltat personal din punctul Răduncu.

¹⁶ D. Tudor, *op.cit.*, p. 274.

¹⁷ *Ibidem*, p. 223-224.

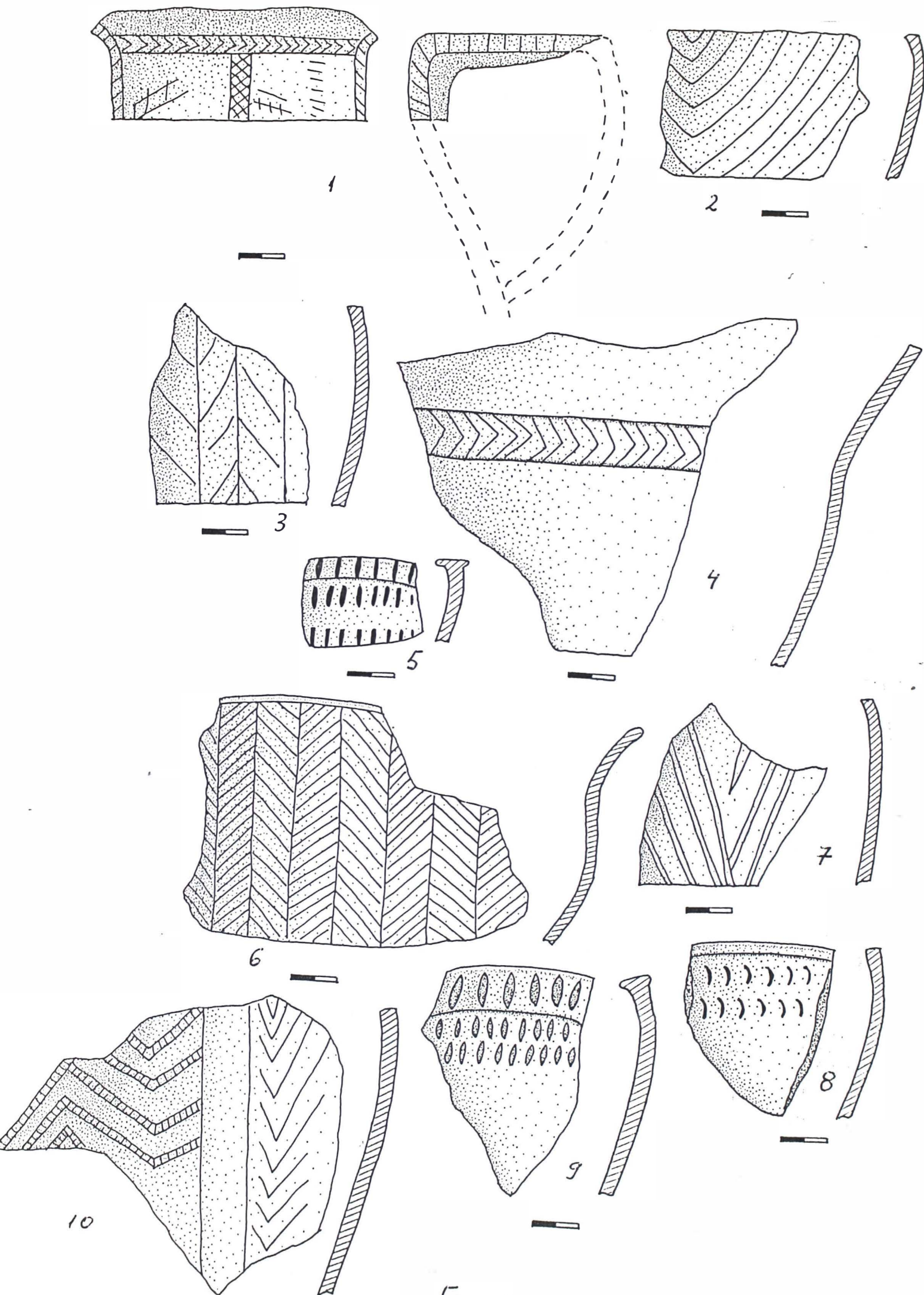

Fig. 1.

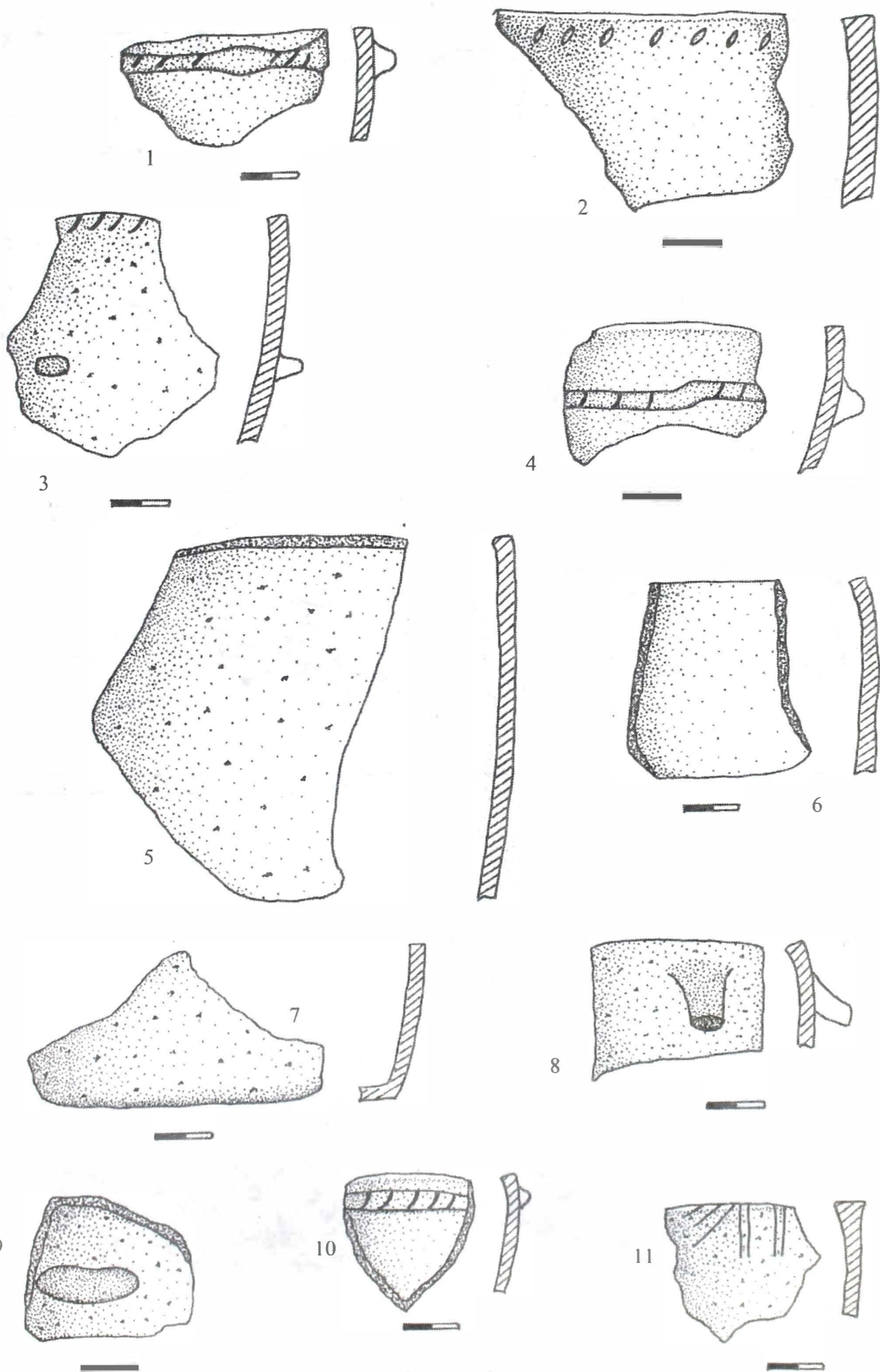
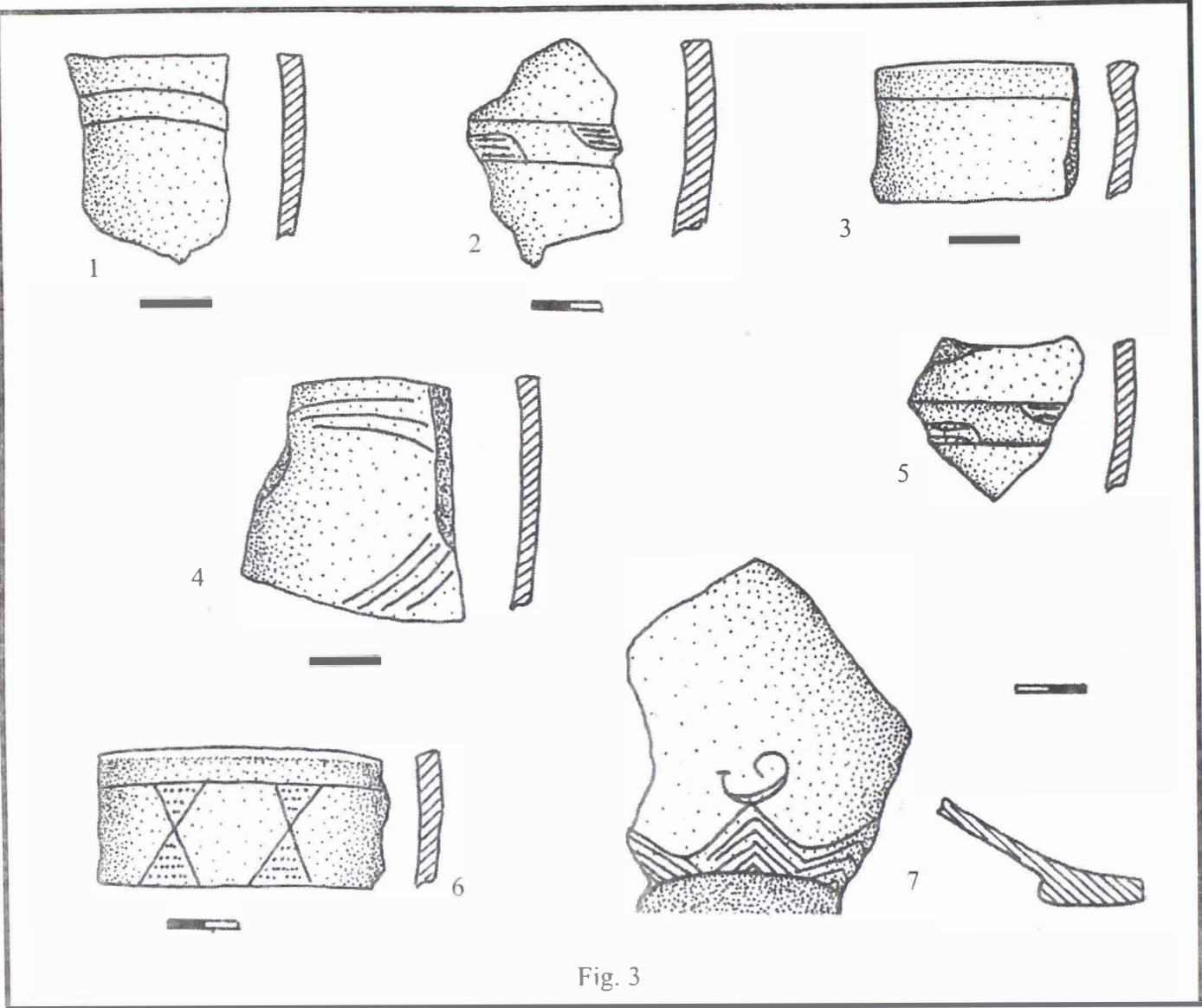

Fig. 2

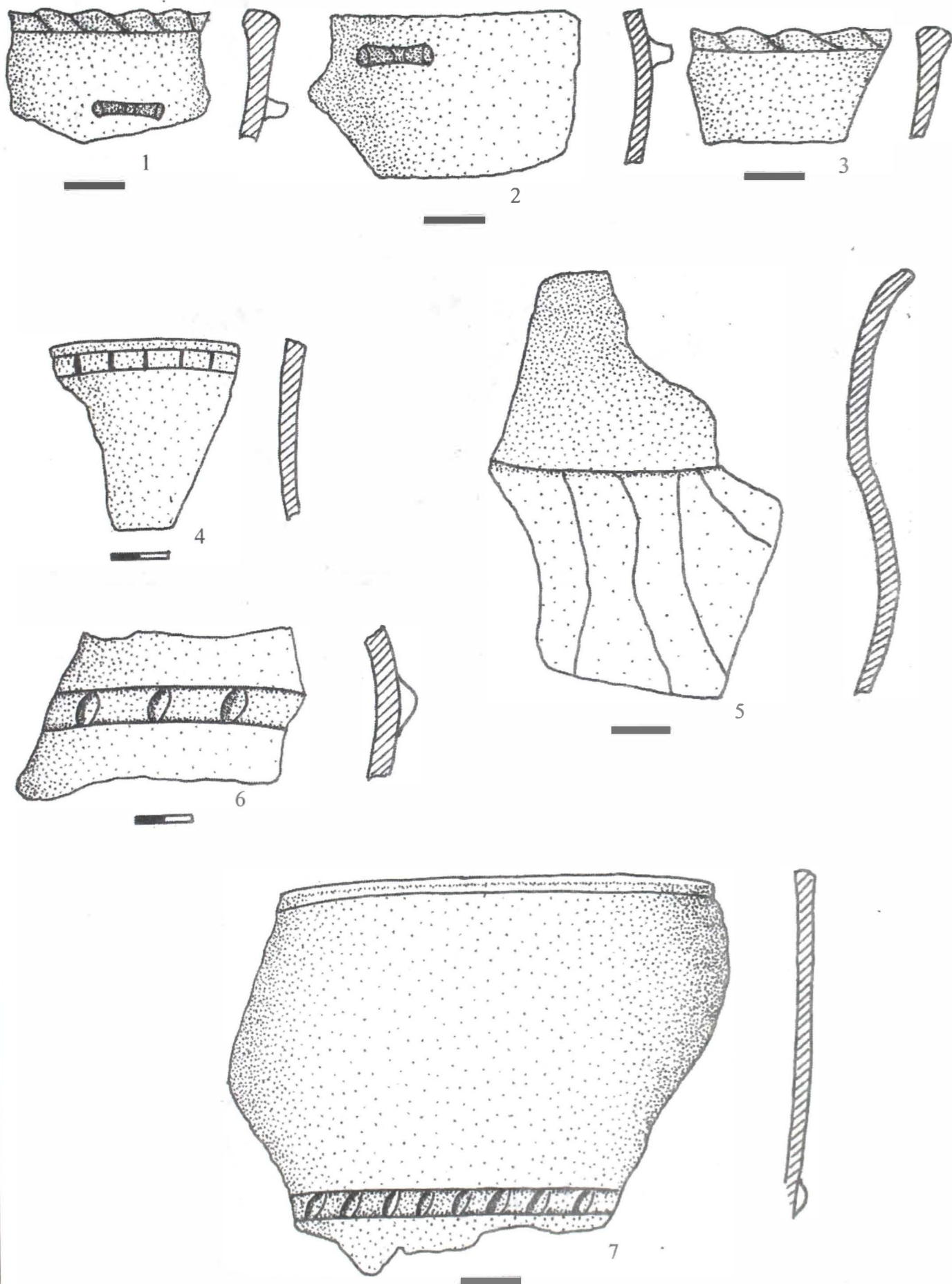
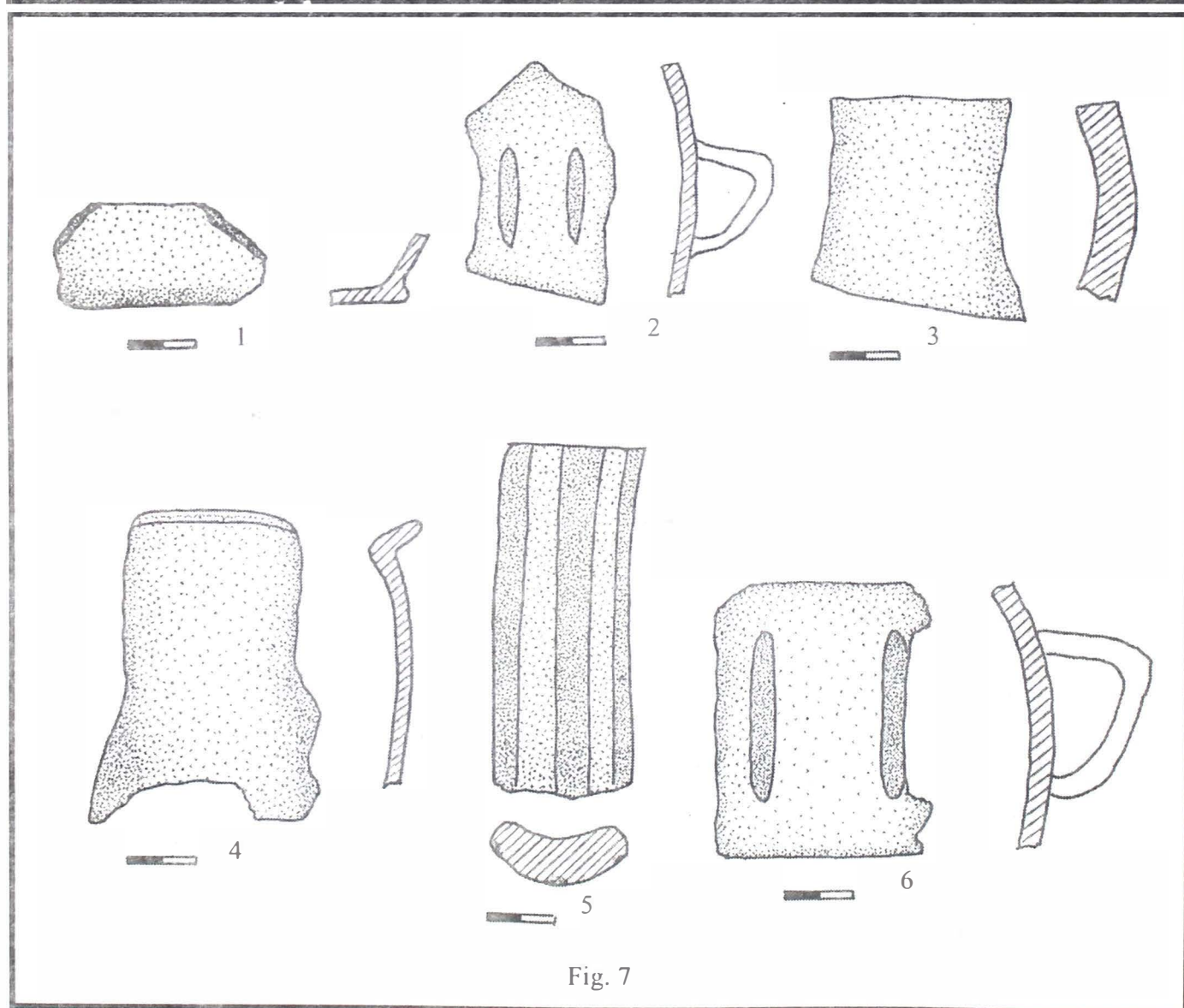
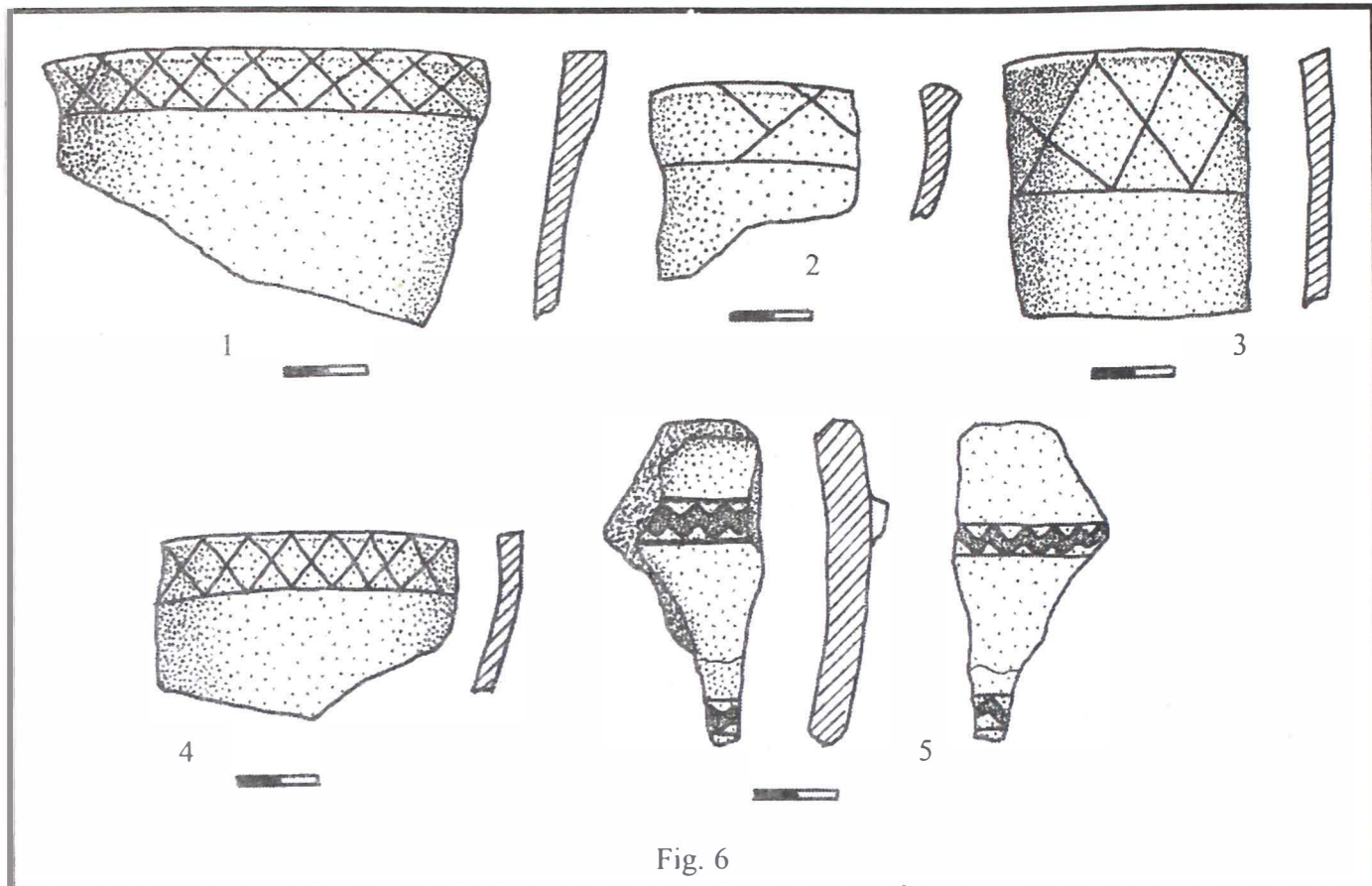

Fig. 5

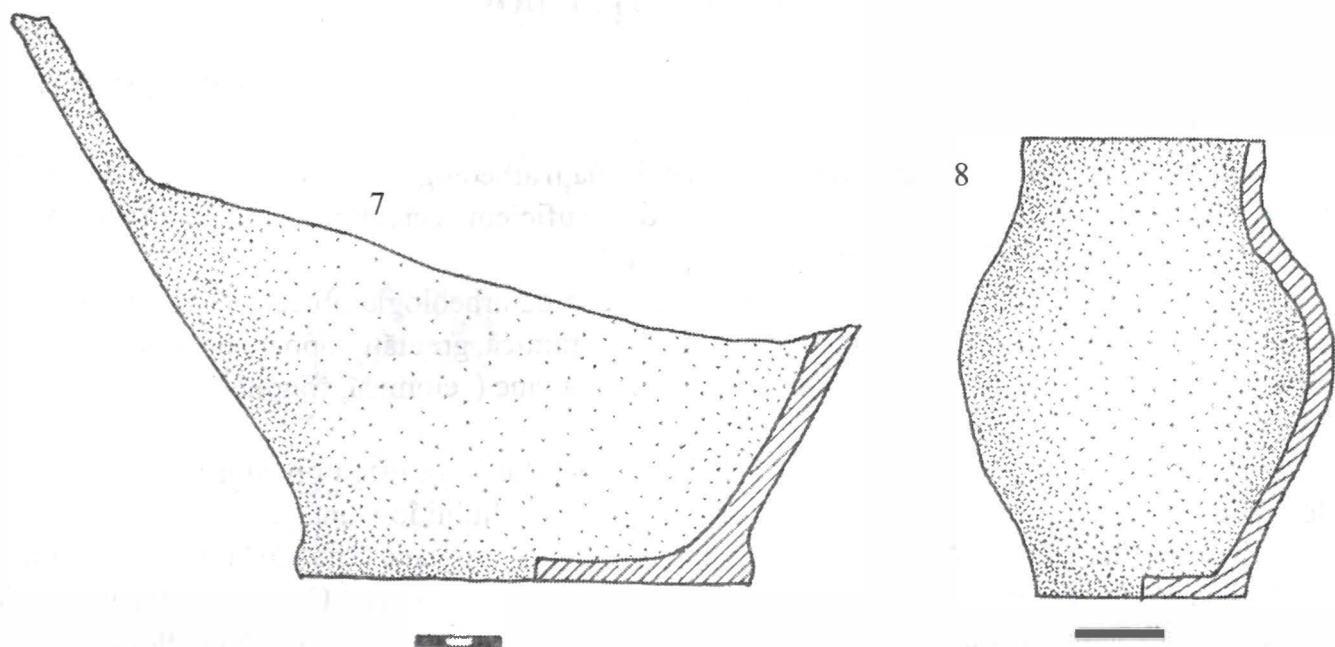

Fig. 7

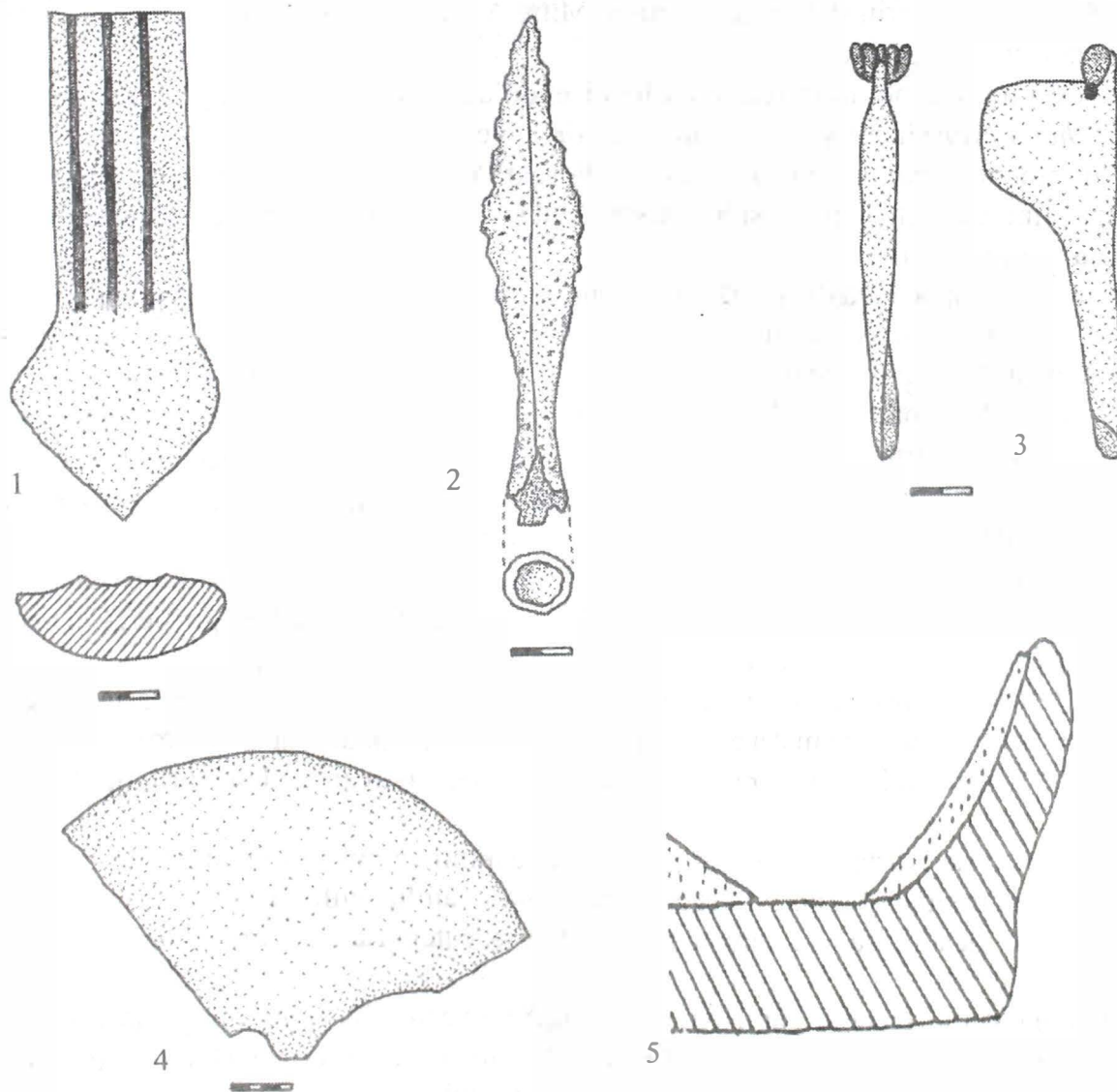

Fig. 8

CERAMICĂ ROMANĂ ȘI ROMANĂ TÂRZIE LA BECHET, JUDEȚUL DOLJ

DOREL BONDOC

Despre localitatea Bechet avem relativ puține informații arheologice¹, deși urmele antice abundă pe raza teritoriului său. O atare situație este explicată de insuficiența cercetărilor, descoperirile făcute fiind ocazionale sau rezultatul unor cercetări de suprafață.

Muzeul orășenesc din Bechet conține în colecția sa de arheologie obiecte ce pot fi atribuite epocii neolitice (silexuri, fragmente de rășnițe din piatră, ceramică, greutăți, topoare din piatră), epocii bronzului (ceramică), epocii fierului (ceramică) și epocii romane (ceramică, fragmente anepigrafe de cărămizi, fragmente de conducte ceramice ș.a.).

Acest fapt atestă intensă locuire pe teritoriul Bechetului în întreaga preistorie și antichitate, mai ales că este vorba de un punct situat în vecinătatea vărsării Jiului în Dunăre.

Articolul de față atrage atenția asupra ceramicii romane și romane târzii de la Bechet, având în vedere că până în prezent nu s-a întreprins o analiză atentă în acest sens². O așezare romană târzie semnalată aici³, a fost datată până la sfârșitul secolului IV⁴, date susținută de circulația monetară care sfârșește la Iulian Apostatul și Procopius⁵.

Ceramica, din cadrul căreia am ales un eșantion reprezentativ, este în totalitate lucrată la roată dar, din păcate fragmentară, formele urmând să fie stabilite cu o oarecare probabilitate după cataloagele existente⁶. A fost strânsă prin strădania domnului Mitre Arambașă, responsabilul muzeului din Bechet, care mi-a și permis să o studiez.

Din informațiile obținute reiese că locul unde au fost depistate fragmentele ceramice este situat între *Cheiul Mare* la est și *Gura Jiului bătrân* la vest.

1. Fragment ceramic (fig.1)⁷, executat la roată din pastă fină de culoare cenușie. Decorul constă în două linii paralele incizate sub care s-a făcut un ornament cu roțița; aparține unei oale borcan tipul 5 datată în secolul III⁸.

2. Vas executat la roată din pastă fină de culoare cărămizie, din care s-a păstrat partea inferioară (fig.2). Este neornamentat având fundul drept și profilat. Cu prudența de rigoare se poate afirma că provine de la o cană, tipul 3, secolul III⁹.

3. Fragment de toartă (fig.3) din pastă fină de culoare cărămizie, cu suprafața exterioară de culoare alb-gălbuie. Aparține unei amfore, tipul II; sfârșitul secolului II - începutul secolului III¹⁰.

4. Fragment de buză (fig.4), realizat la roată din pastă zgrunțuroasă de culoare cenușie, ce provine de la o oală borcan, tipul 2, începutul secolului III¹¹.

5. Fund profilat și inelar (fig.5), aparținând unui vas executat la roată din pastă zgrunțuroasă de culoare cenușie. Ca degresant s-a folosit nisip, fapt care-i conferă un aspect grosier. Cel mai probabil trebuie să fi aparținut unei cănițe, poate de la sfârșitul secolului III.

6. Fragment de buză cu o porțiune de toartă (fig.6), executat la roată din pastă alb-gălbuie. În interior, sub buză, meșterul ceramist a executat un șanț menit să susțină capacul. Profilul piesei prezintă curburi astfel că fragmentul ceramic poate fi atribuit unei oale borcan cu două torți, tipul 2 din secolul III¹².

7. Fragment de toartă (fig.7), din pastă roșie-cărămizie având în compoziție nisip fin. Deși fragmentară, toarta trebuie să fi pornit din zona mediană a gâtului amforei căreia i-a aparținut. Date: secolele III-IV. Se încadrează în ceramica romană târzie, categoria D și provine așa cum am spus de la o amforă, tipul c¹³.

8. Fragment din buza și gâtul unui vas (fig.8), executat la roată din pastă fină de culoare roșiatică. Sub buza care este neprofilată au fost trasate caneluri de diferite adâncimi, situație evidentă și pe gâtul vasului. Apartenența la o oală borcan este evidentă; cel mai probabil este vorba de un exemplar cu două torți, tipul I, secolul II¹⁴.

9. Fragment ceramic de culoare roșie-cărămizie (fig.9), a cărei apartenență nu poate fi stabilită

cu certitudine. În pasta moale, cu ajutorul unui instrument ascuțit a fost incizat un semn asemănător literei M. Ar putea fi vorba de inițiala numelui ceramistului, sau de un simplu element de decor.

10. Fragment de toartă (fig.10) de amforă, din pastă de culoare cărămizie-gălbuie care conține nisip granulat în pastă, fapt care însă nu-i alterează calitatea destul de bună. Profilul semicircular o plasează în categoria D a ceramicii romane târzii, tipul d¹⁵, secolele III-IV.

11. Fragment de buză (fig.11) ce a aparținut unei oală realizată la roată din pastă zgrunțuroasă de culoare neagră. Este ușor răsfrântă oblic la exterior și are marginea puternic îngroșată. Ca degresant s-a folosit nisip în amestec cu pietricele; poate fi plasată în categoria A, din cadrul ceramicii târzii¹⁶, secolele III-IV.

12. Fragment de buză (fig.12), realizat din pastă semifină de culoare cenușie cu pietricele în compoziție. Buza este profilată și lățită în exterior, iar pe suprafața sa au fost trasate caneluri concentrice. Acest tip de ceramică aparține categoriei B din perioada târzie¹⁷, secolul IV.

13. Fund de vas (fig.13), executat la roată din pastă fină de culoare cărămizie; este drept și puțin profilat în exterior. Apartenența sa poate fi atribuită unei oale. Secolul IV.

14. Fragment de buză de farfurie (fig.14), executată la roată din pastă fină de culoare roșie. Buza este lată orizontală și a fost ornamentată cu incizii canelate vălurite. Secolul IV.

15. Toartă (fig.15) realizată din pastă fină de culoare gălbuie. Pelicula de glazură de culoare verde-olive, aflată pe întreaga suprafață, include această piesă ceramică în categoria E¹⁸. Forma ceramică la care a aparținut această toartă este mai greu de stabilit; cel mai probabil este vorba despre o căldărușă de lut, cu torți supraînălțate. Secolul IV.

După cum se observă, ceramica prezentată se încadrează cronologic în secolele II-IV. Nu există indicii care să lase posibilitatea prelungirii datării ei, în secolele următoare. Acest fapt este susținut și de circulația monetară de pe teritoriul localității Bechet, care se oprește în secolul IV¹⁹.

Faptul că am dispus numai de fragmente ceramice, vase întregi lipsind cu desăvârșire până în prezent, îngreunează o eventuală analiză tipologică. Pentru secolele II-III ceramica este reprezentată în formele cunoscute, realizate la roată din pastă fină. Spre deosebire de această perioadă, în secolul IV ceramica romană cunoaște profunde schimbări înregistrând un proces de decădere. Formele suple de altădată sunt înlocuite acum cu altele, pântecoase și de dimensiuni mari, cu pereți groși executați din pastă ce conține pietricele în compoziție (nr.11-12). Totuși datorită situației geografice a Bechetului în zona protejată de romani în perioada târzie, se mai vehiculează încă forme ceramice elegante (nr.13-14). Decorul preferat constă în una sau mai multe linii vălurite (nr.14). Cu totul aparte este toarta (nr.15) acoperită de glazură, care anunță deja răspândirea ceramicii glazurate, lucru firesc în perioada romană târzie.

Din păcate, ceramica prezentată este rezultată din cercetări de suprafață și nu din săpături arheologice²⁰, în complexe bine definite, fapt care ar permite o datare mai precisă.

ABSTRACT

The present article points out on the Roman and late Roman pottery on the area of Bechet, district Dolj.

The Roman pottery is placed in the usual formes (fig.1-8). The late Roman pottery (fig.10-15), differs from the composition (fig.11-12), ornaments (fig.14) and formes (fig.15), point of view.

The pottery is entirely made on the wheel.

NOTE

¹ A.T.Laurian, *Istriana*, în Magazin istoric pentru Dacia, 1845, p. 91; Damaschin Țăranu, în SCIVA, 26, 1975, 4, p. 567-568; D. Tudor, *Sucidava*, 1974, p. 50; *idem*, Oltenia romană 4 (se va prescurta O.R.4, p. 222; O. Stoica, V. Ciucă, în *Înainte*, XXXI, Craiova, 1974, 9255, p. 1; O.Toropu, *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 42, 79, 205; P. Bălă, D. Arambașu, *Bechetul de-a lungul veacurilor*, Buc., 1981, p. 12-14, 90-91, 102.

² Vezi totuși O.R.⁴, p. 222.

³ O.Toropu, *op.cit.*, p. 42, fără alte amănunte.

⁴ *Ibidem*, p. 79.

⁵ *Ibidem*, p. 205.

⁶ Pentru ceramica romană din secolele II-III, am utilizat catalogul întocmit de Gh.Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976; pentru cea din perioada romană târzie, vezi O.Toropu, *op.cit.*, p.44 și urm.

⁷ Desenele au fost executate în totalitate de Pena Mihaela, mulțumiri.

⁸ Cf. Gh.Popilian, *op.cit.*, p.88.

⁹ *Ibidem*, p.94.

¹⁰ *Ibidem*, p.40.

¹¹ *Ibidem*, p.87.

¹² *Ibidem*, p.91-92.

¹³ O.Toropu, *op.cit.*, p.51.

¹⁴ Gh.Popilian, *op.cit.*, p.91.

¹⁵ O.Toropu, *op.cit.*, p.51.

¹⁶ *Ibidem*, p.45.

¹⁷ *Ibidem*, p.47, fig.15/31.

¹⁸ *Ibidem*, p.51.

¹⁹ Vezi nota 5.

²⁰ La Bechet nu s-au făcut săpături arheologice.

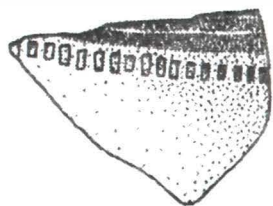

Fig. 1

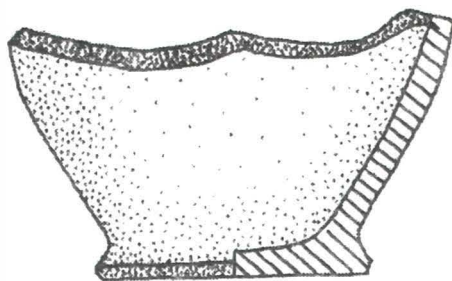

Fig. 2

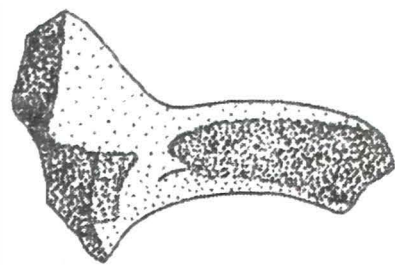

Fig. 3

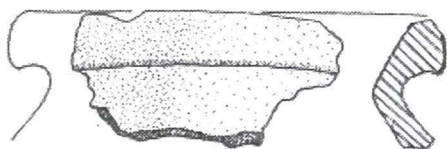

Fig. 4

Fig. 5

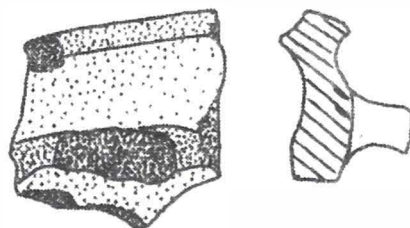

Fig. 6

Fig. 7

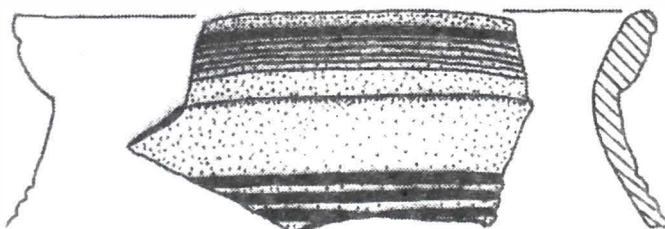

Fig. 8

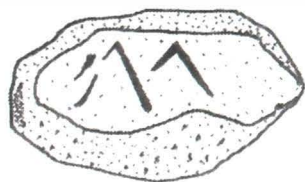

Fig. 9 (desen și foto)

Fig. 10

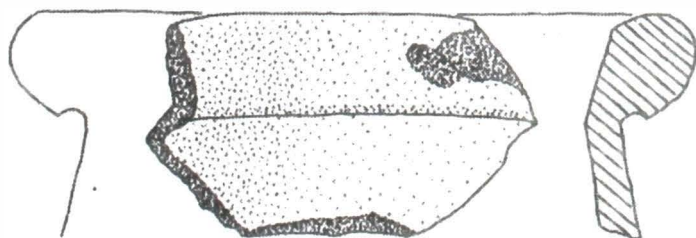
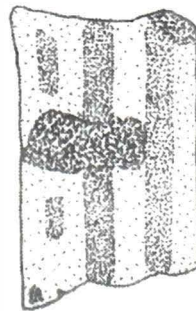

Fig. 11

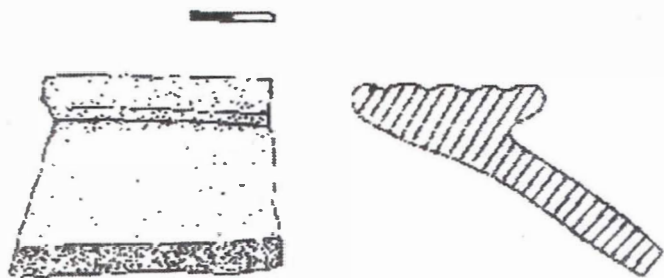

Fig. 12

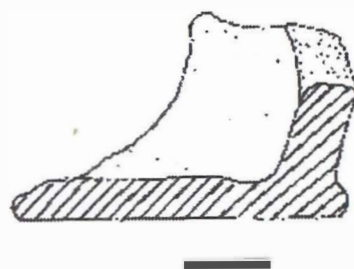

Fig. 13

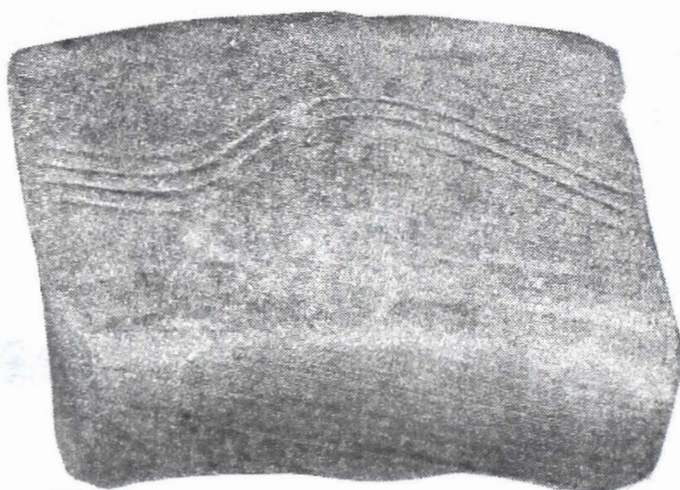
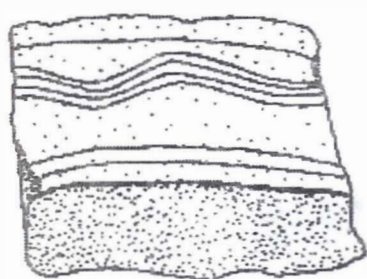

Fig. 14 (desen și foto)

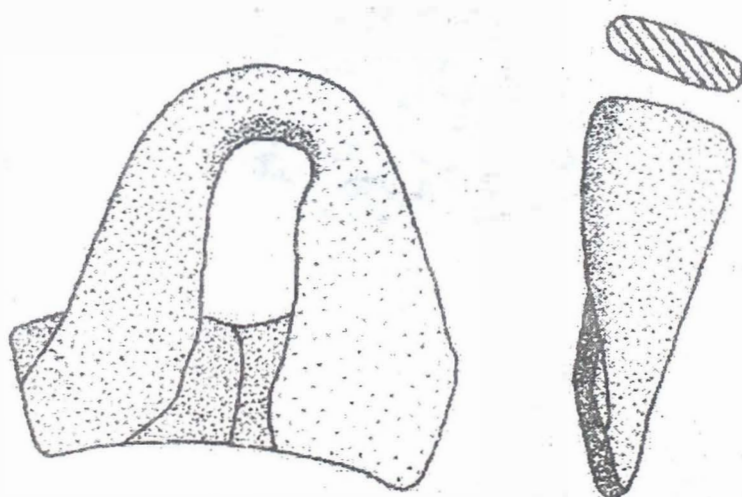

Fig. 15

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND SITUAȚIA OLTENIEI DE NORD ÎN CADRUL ORGANIZĂRII ADMINISTRATIVE A PROVINCIEI ROMANE DACIA

VASILE MARINOIU

Interpretări recente ale izvoarelor antice scrise (narative sau epigrafice), coroborate cu studiul repartizării unităților militare pe cuprinsul Daciei romane, dar mai ales cu informațiile obținute din ultimele cercetări arheologice, ne permit abordarea organizării administrative a provinciei romane Dacia, din alt unghi, care schimbă substanțial vechile puncte de vedere.

După primul război dacic (101-102), împăratul Traian anexează Imperiului roman teritorii din vestul, sudul și estul statului dac (Banatul, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei actuale) - (Cassius Dio, *Historia romana*, LXVIII, 9-10; Vasile Christescu, 1937, p. 22 ; Mihai Macrea, 1969, p. 29 ; Hădrian Daicoviciu, 1972, p. 328 ; Dumitru Tudor, 1978, p. 31 ; Constantin C. Petolescu, 1995, p. 48 etc.). În Banat, vestul Olteniei și zona Hațegului vor fi lăsate importante efective militare - Legiunea a IV-a Flavia Felix, I-a și a II-a Adiutrix, vexilatii din legiunea a VI-a Ferrata precum și numeroase trupe auxiliare, sub comanda generalului Cnaeus Pinarius Aemilius Cicatricula Pompeius Longinus, *vir consularis*, fost guvernator al Moesiei Superior și Panoniei, cu un comandament militar în Hațeg (în teritoriul viitoare capitale a provinciei Dacia, *Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa*). Aceste trupe aveau drept scop să consolideze stăpânirea romană în zonă și să supravegheze mișcările trupelor lui Decebal (C. C. Petolescu, 1979, p. 260; Idem, 1995, p. 48; Idem, 1985, p. 45-55; Ioan Piso, 1993, p. 1; Nicolae Gostar, 1976, p. 53-55; M. Macrea, 1966, p. 121-150; Idem, 1969, p. 29-94; D. Tudor, 1978, p. 31 și 153-165).

O deosebită importanță strategică o va avea și constituirea comandamentului militar de la Buridava (Stolniceni), pe Oltul mijlociu, încă din timpul primului război dacic. Amplasat pe malul drept al Oltului, el avea sarcina de a supraveghea și apăra versantul sudic al Carpaților Meridionali, dar și respingerea unor atacuri neașteptate ale dacilor de la răsărit, prin Muntenia.

În acest important centru militar de la Buridava au fost aduse detașamente din legiunile *I Italica*, *V Macedonica* și *XI Claudia* și unități auxiliare: *cohors II Flavia Bessorum*, *cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata*, *cohors I Augusta Nervia Pacensis Britonum miliaria*, iar până în 106 și o unitate de *pedites singulares*, ce constituia garda personală a guvernatorului Moesiei Inferior (A. *Caecilius Faustinus*), prezent aici în vederea pregătirii celui de-al doilea război dacic. (Cf. *Papirusului Hunt* - 105 d. Hr. - *apud, Izvoare privind istoria României, I*, 1964, p. 468-471; D. Tudor, 1972, p. 33; Idem, 1978, p. 31; Gheorghe Bichir, 1985, p. 93 - 104; Idem, 1984, p. 41; M. Petrescu - Dâmbovița, H. Daicoviciu, Dan Teodor, Ligia Bârză, Florentina Preda, 1995, p. 220-221; Radu Vulpe, Ion Barnea, 1968, p. 119, 126.)

Dacă, după primul război dacic, sudul Moldovei, Muntenia și estul Olteniei, au intrat în componenta provinciei romane Moesia Inferior, cu un puternic centru militar la Buridava, vestul Olteniei, Banatul și cele mai importante puncte strategice din sudul Transilvaniei, au format un comandament militar aparte, sub comanda generalului Cn. Pompeius Longinus, care în calitate de *vir consularis* comanda o armată consulară (Ioan Piso, 1993, p. 1-3; M. Petrescu - Dâmbovița ș.a. 1995, p. 221), și drept urmare el nu putea fi subordonat guvernatorului Moesiei Superior, cum susțin unii istorici. Această situație s-a menținut până în anul 106, când în urma celui de-al doilea război de cucerire a Daciei (105 - 106), împăratul Traian a creat provincia romană Dacia, ce cuprindea Banatul, vestul Olteniei (până la Jiu) și Transilvania (V. Christescu, 1937, p. 35; M. Macrea, 1969, p. 29; D. Tudor, 1978, p. 34; R. Vulpe, I. Barnea, 1968, p. 119; D. Protase, 1967, p. 47-70; I. Piso, 1993, p. 6; Radu Ardevan, 1998, p. 26). Procesul de organizare a provinciei s-a desfășurat între 11 august 106 și anul 108 (Cf. C.C. Petolescu, 1995, p. 50) sau între sfârșitul anului 106 și cel târziu anul 112 (Cf. H. Wolff, 1990, p. 618).

Partea de est a Olteniei, sud-estul Transilvaniei, Muntenia și sudul Moldovei vor rămâne, până

în anii 118-119, în componența provinciei Moesia Inferior (I. Piso, 1993, p. 5; C. C. Petolescu, 1995, p. 50; M. Macrea, 1969, p. 37; R. Vulpe, I. Barnea, 1968, p. 132; M. Petrescu - Dâmbovița, ș.a., 1995, p. 220-222;

Eșecul expediției romane în Orient și moartea împăratului Traian (117), a provocat declanșarea unei răscoale a sarmaților din vestul provinciei Dacia și de la Dunărea de Jos (iazzygii și roxolanii) în anii 117-118. Acest fapt i-a determinat pe romani să facă unele sacrificii teritoriale și o nouă organizare administrativă.

Acum sunt abandonate teritoriile din sudul Moldovei și cel al Munteniei, dar Imperiul roman va continua să-și exercite controlul militar asupra lor.

După majorarea subsidiilor roxolanilor și înfrângerea iazygilor în prima jumătate a anului 118, Împăratul Hadrian reorganizează provincia romană Dacia, considerând că liniștea va fi asigurată prin organizarea unei mai bune apărări pe linia noilor frontiere. Această sarcină va fi dusă la bun sfârșit în anul 119 de către Q. Marcius Turbo, numit guvernator al provinciei încă din 118 și investit atunci și cu o comandă excepțională, acordându-i-se titlul de *praefectus Aegypti*, spre a avea mai multă autoritate - *quo plus auctoritatis haberet*. (I. Piso, 1993, p. 31; C. C. Petolescu, 1979, p. 264; Idem, 1991, p. 99; M. Macrea, 1969, p. 44; D. Tudor, 1978, p. 35; Ioana Bogdan - Cătănicu, 1984, p. 131).

Documentele epigrafice de la Porolissum, Căței și Românași (diplomele militare) consemnează la 29 iunie, anul 120 d. Hr., existența provinciei *Dacia Superior* și a primului său guvernator, *Sextus Iulius Severus* (M. Macrea, 1969, p. 45; C. C. Petolescu, 1979, p. 264; D. Tudor, 1978, p. 156). Logic, concomitent cu organizarea *Daciei Superior* trebuia să existe și o *Dacia Inferior*, provincie atestată documentar însă mai târziu, în diploma militară din 22 martie 129, descoperită la Grojdibod (C. Petolescu, 1979, p. 264; Idem, 1995, p. 128; Cristian Vlădescu, 1983, p. 10; Idem, 1986, p. 12).

Așadar, cele două provincii dacice, credem că sunt organizate simultan în anul 119 d. Hr., aceasta fiind impusă ca urmare a evenimentelor din 117-118, iar apartenența în continuare a estului Olteniei și sud-estului Transilvaniei la provincia Moesia Inferior, era lipsită de sens, după această dată. (C. C. Petolescu, 1971, p. 414-418; Idem, 1979, p. 266; Idem, 1983, p. 241-246; D. Tudor, 1978, p. 157; I. Bogdan - Cătănicu, 1969, p. 477-481; Florea Costea, 1990-1994, p. 36-55).

Reorganizarea administrativă din timpul împăratului Hadrian s-a desfășurat în două etape, alături de *Dacia Superior* și *Inferior*, apare și *Dacia Porolissensis* (atestată prin diploma militară din anul 123, descoperită la Gherla), ca urmare a desprinderii din *Dacia Superior* a teritoriului de la nord de râul Arieș și de cursul superior al Mureșului (M. Macrea, 1969, p. 51; C. Daicoviciu, D. Protase, 1964, p. 163-180; I. Piso, 1993, p. 34; C. C. Petolescu, 1995, p. 52). Se presupune că ea a fost creată în perioada imediat următoare organizării celorlalte două, (la interval de câteva luni), având drept scop o mai eficientă apărare, a graniței de nord și nord - vest, împotriva atacurilor dacilor liberi (M. Petrescu- Dâmbovița ș. a., 1995, p. 224; I. Piso, 1993, p. 34; C. C. Petolescu, 1991, p. 99).

Una din consecințele imediate ale tulburărilor de la începutul domniei lui Hadrian, a fost ridicarea, în decursul domniei sale, a unui sistem defensiv de-a lungul frontierei de răsărit a *Daciei Inferior* - așa numitul *limes Alutanus*, poate și cel *Transalutanus* -organizat împotriva dacilor liberi și sarmaților roxolani. (V. Pârvan, 1906, p. 20 - 28; Filip Horovitz, 1935, p. 91; Idem, 1929-1931, p. 87 -160; Gr. Florescu, 1944, p. 45-55; Ioana Bogdan - Cătănicu, 1981, p. 31; Idem, 1983, p. 67-84; Idem, p. 138; Nicolae Gudea, 1974, p. 182-192; D. Tudor, 1978, p. 253-256; Cr. Vlădescu, 1986, p. 12; I. Piso, 1993, p. 36;

Cât privește frontiera vestică dintre *Dacia Inferior* și *Dacia Superior*, există mai multe păreri. Fără a insista asupra acestora, credem că râul Jiu era cel care forma această graniță în acest timp, ce ar corespunde cu prelungirea graniței dintre provinciile de la sud de Dunăre - Moesia Inferior și Moesia Superior. Atât diplomele militare ale *Daciei Inferior* din anii 129 și 140 (*CIL, XVI 75 = IDR, I D 10; AE, 1962, 264 = IDR, I D 13*), cât mai ales cele ale *Daciei Superior* din anii 144, 157, 158 și 179 (*CIL, XVI 90 = IDR, I D 14; CIL, XVI 107 = IDR, I D 15; CIL, XVI 108 = IDR, I D 16; RMD, II 123*), demonstrează că trupele din vestul Olteniei aparțineau *Daciei Superior* (provenind în marca lor

majoritate din unitățile militare originare din Moesia Superior, spre deosebire de cele de la est de Jiu care proveneau din Moesia Inferior (D. Tudor, 1969, p. 15-16; Idem, 1978; Cr. Vlădescu, 1983, p. 23-68; Gh. Bichir, 1984, p. 41; Idem, 1985, p. 93-104; I. Piso, Doina Benea, 1984, p. 119; C. C. Petolescu, *SCIVA*, 1995 -1996, p. 237, 21; Traian Dvorski, 1996, p. 215-222).

Dacia Superior coincide, în linii mari, cu provincia Dacia constituită de Traian în 106 (din care s-a desprins partea de nord a Transilvaniei ce a alcătuit Dacia Porolissensis), cuprinzând centrul și sudul Transilvaniei (fără sud-estul teritoriului ce rămânea Daciei Inferior), Banatul și vestul Olteniei.

Teritorial, așadar, nordul Olteniei se găsea atât în componența Daciei Inferior, la est de Jiu, cât și a Daciei Superior, la vest de acest râu, situație confirmată și de faptul că drumul roman Drobeta - Bumbești-Pasul Vâlcă - Ulpia Traiana Sarmizegetusa, aparținea acesteia din urmă.

Această organizare administrativă s-a păstrat până în anii 168 -169, când, în urma războaielor marcomanice care afectează și provinciile de la nordul Dunării (mai ales Dacia Porolissensis și Superior), Împăratul Marcus Aurelius hotărăște să unească, din punct de vedere administrativ și militar, cele trei provincii, sub autoritatea unui guvernator general, purtând titlul de *legatus Augusti pro praetore trium Daciarum*, de rang consular, primul fiind M. *Claudius Fronto*. În același timp, cu excepția Daciei Porolissensis, se modifică și denumirea lor - Dacia Superior devine *Dacia Apulensis*, iar Dacia Inferior este denumită *Dacia Malvensis*, împărțire ce continuă doar formal, ce se observă în redactarea constituțiilor și în funcționarea circumscripțiilor procuratorilor financiari (D. Tudor, 1978, p. 159; C.C.Petolescu, 1979, p. 271-274; I. Piso, 1993, p. 82-83; C. M. Tătulea, 1994, p. 68-74).

Dictată de motive de ordin militar și strategic, această organizare administrativă era necesară acum, tocmai pentru a face față, cu forțe unite, pericolului sarmatic și germanic de la Dunărea mijlocie.

După părerea celor mai mulți istorici, din punct de vedere teritorial, cele trei provincii dacice nu au suferit modificări importante (C.C. Petolescu, 1979, p. 273; Idem, 1986, p. 136; M. Macrea, 1969, p. 68; D. Tudor, 1978, p. 159-162).

Alți istorici, însă, consideră că organizarea administrativă din 168-169 a adus și câteva modificări teritoriale. Dacă în 119 Dacia Inferior a fost creată din considerente strategice, pentru apărarea provinciei de atacurile roxolanilor și dacilor liberi din est, (de unde și forma arcuită a frontierei de-a lungul Oltului), acum, Dacia Malvensis va fi creată doar ca o circumscripție financiară (deci din rațiuni economice), ceea ce ar explica decăderea centrului militar de la Buridava și creșterea rolului Romulei-Malva.

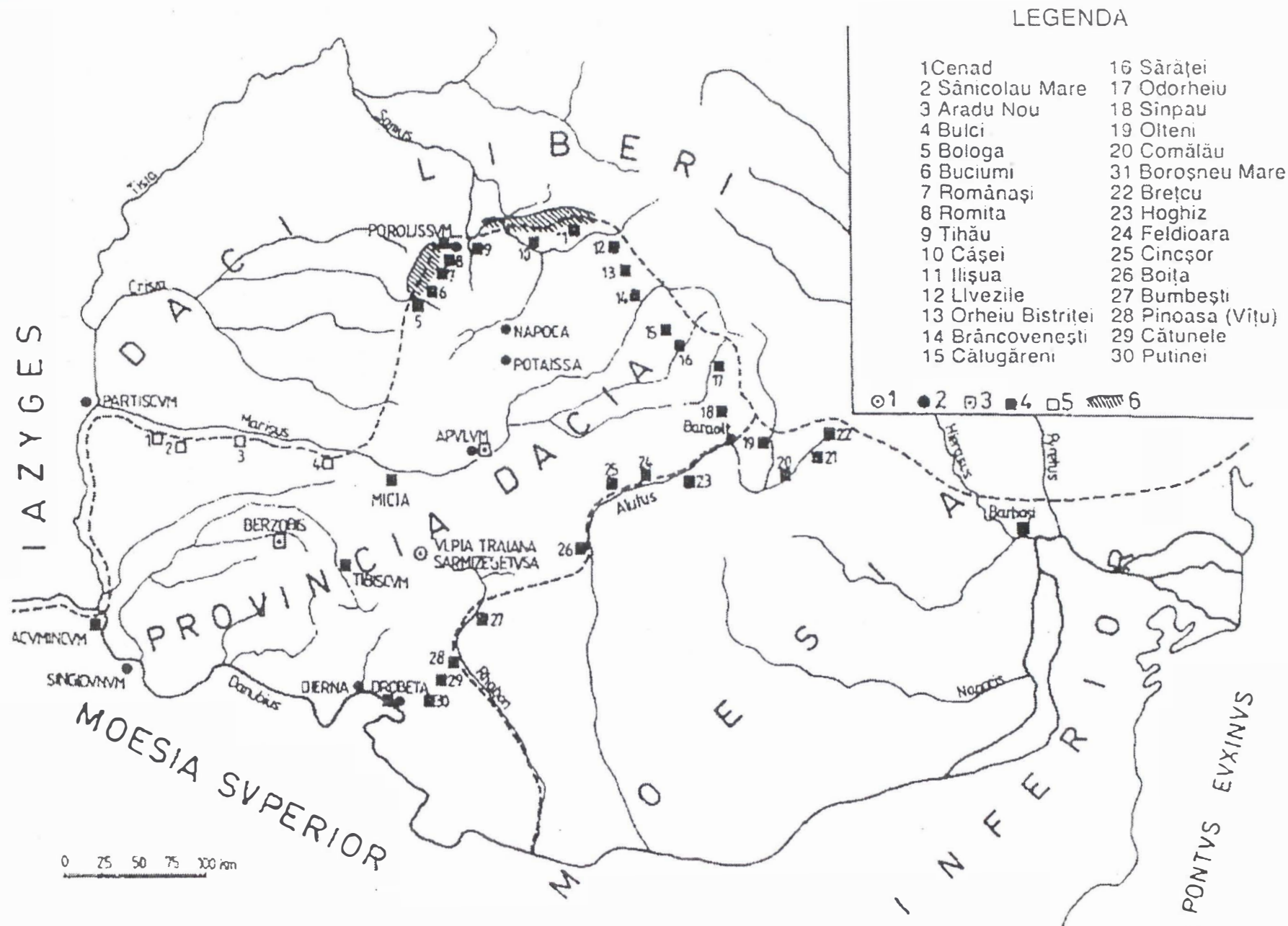
Datorită acestor considerente Dacia Malvensis ar fi pierdut sud-estul Transilvaniei (care va reveni Daciei Apulensis) și va primi în schimb vestul Olteniei. Astfel, Dacia Malvensis ar corespunde practic teritoriului Olteniei actuale, deci unei unități geografice și economice.

Aceste considerații, trebuie dovedite, însă, cu argumente arheologice - documentele epigrafice fiind singurele în măsură să lămurească problema (C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, 1967, p. 80; Cr. Vlădescu, 1983, p. 11; I. Piso, 1993, p. 87).

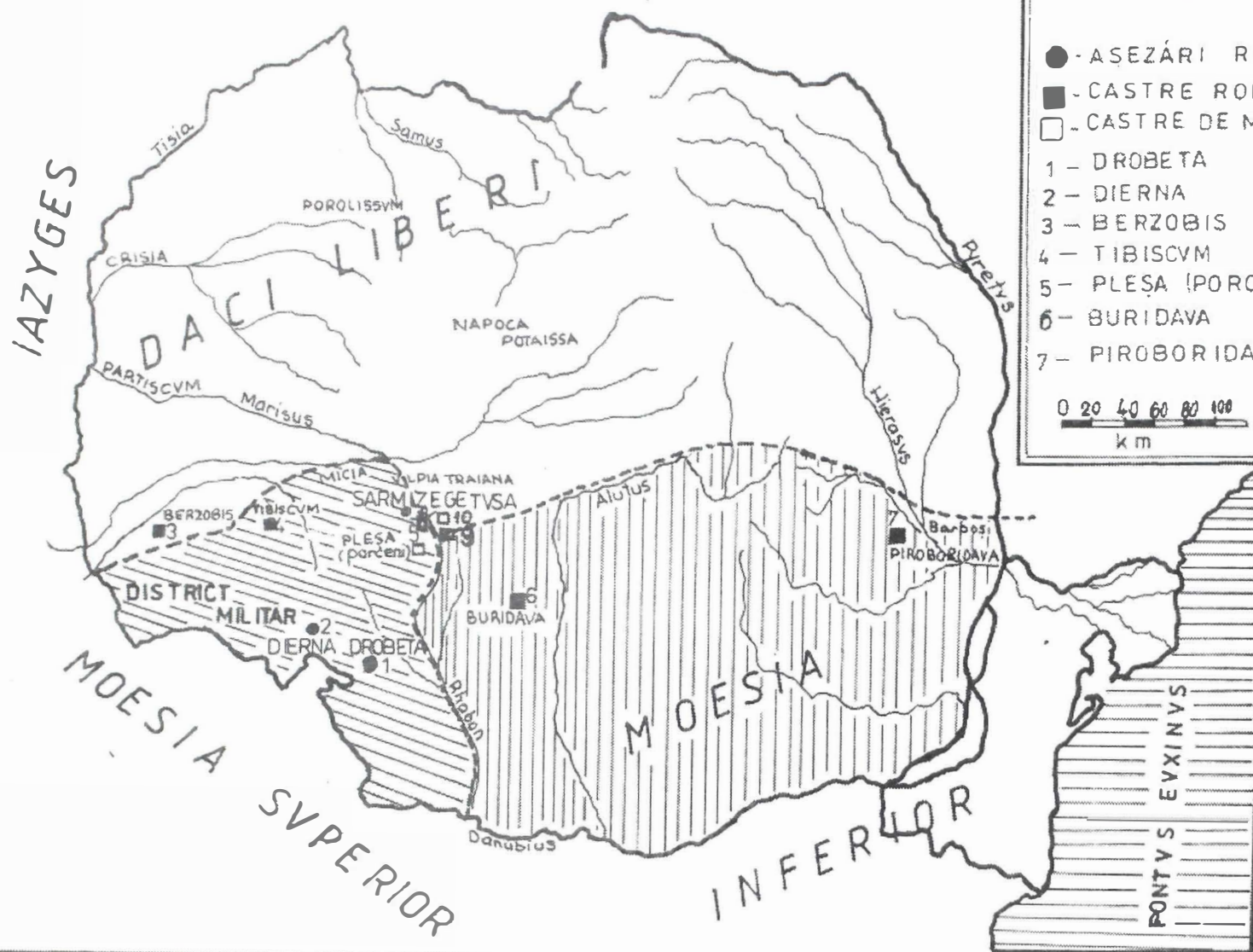
Această organizare administrativă a provinciei Dacia va rămâne neschimbată până la sfârșitul secolului al III-lea d. Hr., când stăpânirea romană își va retrage de aici administrația și armata.

BIBLIOGRAFIE

Bărcăcilă Al.	B.C.M.I., 1927.
Bergier, N. 1736	N. Bergier, <i>Histoire des grandes chemins de l'Empire Romain</i> , Bruxelles 1736.
Bichir, Gh. 1982	Gheorghe Bichir, <i>Cercetările arheologice de la Stolniceni, Râmnicu Vâlcea</i> , Buridava IV, 1982, p. 43 - 54.
Calotoiu, Gh. 1982	Gh. Calotoiu, <i>Repertoriul arheologic roman al Gorjului</i> , Litua II, 1982, p. 43 - 80.
Cristescu, V. 1929	Vasile Cristescu, <i>Viața economică a Daciei romane</i> , Pitești 1929.
Gudea, N. 1996	Nicolae Gudea, <i>Note de lectură. Despre armata romană din Dacia</i> , Acta MN, 33, 1996, I, p. 172 - 174.
Macrea, M 1969	Mihai Macrea, <i>Viața în Dacia romană</i> , București, 1969.
Miller, K 1916	K. Miller, <i>Itineraria romană Weltkarte des Caetorius</i> , Stuttgart, 1916
Mitrea, B 1974	Bucur Mitrea, <i>Un tezaur de monede romane imperiale din vestul Olteniei</i> , Drobeta, I, 1974, p. 147 - 157.
Petolescu, C.C 1995	Constantin C. Petolescu, <i>Scurtă istorie a Daciei romane</i> , București, 1995.
Popilian, Gh 1974	Gheorghe Popilian, <i>Tezaurul de monede romane imperiale descoperite la Leurda</i> , Drobeta I, 1974, p. 147 - 157.
Tudor, D 1978	Dumitru Tudor, <i>Oltenia romană</i> , ediția a IV-a, București, 1978.
Tudor, D, Davidescu 1976	Dumitru Tudor, Mișu Davidescu, <i>Săpăturile arheologice din castrul roman de la Cătunele, județul Gorj</i> , Drobeta II, 1976, p. 62 - 79.
Vlădescu, Cr. 1983	Cristian Vlădescu, <i>Armata romană în Dacia Inferior</i> , București 1983.

Frontierele prov. Dacia în timpul împăratului Traian (după Atlasul Istoric)

LEGENDĂ

- - AȘEZĂRI ROMANE
  - - CASTRE ROMANE (castra stativa)
  - - CASTRE DE MARS (castra aestivala)
1 - DROBETA	8 - JIGORUL MARE
2 - DIERNA	9 - COMĂRNICEL
3 - BERZOBIȘ	10 - VÂRFUL LUI PĂTRU
4 - TIBISCUM	
5 - PLEȘA (PORCENI)	
6 - BURIDAVA	
7 - PIROBORIDAVA	

0 20 40 60 80 100
km

TERITORIUL CUCERIT DE ROMANI ÎN DACIA ÎNTRE ANII-102-106 d.Hr.

"...statul nu este un scop în sine, ci un mijloc și anume mijlocul cel mai potrivit din câte a găsit până acum omenirea spre a asigura poporului respectiv posibilitățile de manifestare"¹.

Limba română a moștenit din limba latină o serie de cuvinte păstrate în graiul popular și în textele vechi, care reflectă forma de organizare politică și socială, ca de pildă: curte, centru fortificat al domeniului feudal, cetate, în românește semnifică castel întărit, domn prin care se înțelegea mai întâi stăpânul pământului - seniorul feudal, apoi șeful statului, țara (*terra*) a devenit țara sau statul. Evoluția semantică a acestor cuvinte poate proba continuitatea câtorva forme de viață politică a poporului român din antichitate până în evul mediu².

După ce armata și administrația romană s-au retras din Dacia, populația băștinașă va continua să trăiască în obști sătești, formă de organizare cunoscută de geto-daci, care s-a păstrat și în timpul stăpânirii romane, rămânând și mai departe pe teritoriul vechii Dacii și în evul mediu românesc, constituind și cel mai vechi element de unitate și continuitate la români.

Ca formă de proprietate asupra pământului, obștea îmbină elementul colectiv cu cel individual. Pășunile, pădurile, apele curgătoare, bălțile erau stăpânite în comun, ele aparținând întregii obști. Cea mai mare parte a pământului arabil era proprietatea obștei. El se împărțea prin reprezentanții obștei, juzi - "oameni buni și bătrâni", periodic, de obicei, din trei în trei ani, pe familii după necesități și după posibilitățile de cultivare. Se practica și sistemul tragerii la sorti, de aceea lotul familial se mai numea și "soartă". O altă parte a fondului funciar agricol rămânea în folosință comună a obștei și era cultivat prin colaborarea tuturor familiilor. Produsele care se obțineau de pe aceste terenuri reprezentau fondul comun de rezervă pentru cazuri deosebit de grave - secetă, război³.

În rândul izvoarelor scrise referitoare la existența obștei, în afară de mult discutatele versuri ale lui Horațiu⁴, pentru o etapă ulterioară putem cita "pătimirea Sf. Sava"⁵ datând din secolul IV și "Strategiconul" din secolul VI⁶, care atestă la nordul Dunării prezența satelor și a obștilor sătești, în care locuitorii, membrii obștei erau liberi și solidari între dânsii.

Într-un moment istoric greu de precizat, datorită gradului diferit de fertilitate a loturilor individuale, datorită faptului că în cadrul obștei se ridicau persoane care își formaseră o poziție privilegiată, obținând sarcini administrative sau judecătorești s-a ajuns la o structurare socială și la apariția unor relații de tip feudal. În obște, un loc deosebit îl ocupa judele, denumire care provine de la cuvântul latin *judex*. Mai târziu, începând cu secolul al VII-lea, locul juzilor a fost luat treptat de cnezi și de voievozi. Spre deosebire de alte popoare, la noi, voievodul a devenit domn și stăpîn și comandant militar iar cnezii au fost subordonați acestuia, atribuțiile militare și judecătorești fiind contopite în aceeași persoană. Toți din obște care erau în stare să poarte arme, aveau obligația de a participa la lupte. Pentru a rezista în fața dușmanilor și a-i respinge, s-a trecut la unirea obștilor sătești, la confederarea lor, formându-se uniunile de obști sau țări, sau după denumirea dată de Nicolae Iorga, "Romanii populare"⁷. Aceste formațiuni le găsim în zone geografice protejate în mod natural (pe valea unui râu sau într-o depresiune). Trecerea de la formațiuni de tipul "Romaniilor populare" sau al uniunilor de obști la forme de organizare mai complexă de tipul țărilor sau al voievodatelor apare mai clar în Maramureș, unde regalitatea maghiară nu a putut să ajungă decât în secolul al XIV-lea. "Țara Maramureșului" era formată din șase sau șapte uniuni de obști. Aici se găseau cnezi de sat care aveau în stăpânire un sat sau două, cnezi de vale, a căror cnezate sau jupanate aveau în subordine mai multe sate (4-18), așezate pe văile Vișeuului, Marei, Cosăului, Izei și voievozi, conducători ai unei forme superioare de organizare, voievodatul. Voievozii îndeplineau sarcini militare, judecătorești, bisericesti. Autoritatea voievodului este îngrădită de adunarea cnezilor, la fel după cum în etapa ulterioară, sfatul boierilor va îngrădi autoritatea domnească. Probabil că o organizare identică aveau și celelalte țări românești răspândite pe întreg teritoriul nostru, despre care avem informații fie din izvoarele scrise,

fie prin tradiția populară. Menționăm: Țara Bolohovenilor, Țara Câmpulungului Moldovenesc, ("republica" citată de Dimitrie Cantemir ⁸), Țara Berladnicilor, Țara Tigheciului, sau Chigheciului altă "republică" menționată de eruditul domn al Moldovei, Țara Vrancei, formațiunile dobrogene și cele de la Dunărea de Jos, Blachia dintre Carpați și Dunăre, Țara Loviștei, Țara Mehedinților, Țara Severinului, Țara Hațegului, Țara (ducatul) Amlașului, Țara Făgărașului, Țara Bârsei, Țara Oașului, Țara Silvaniei, Țara Moților, Țara Zarandului, etc. În documente apar și formațiuni românești în secolul IV cu centrul la Moldovenești (jud. Cluj), la Orlat (jud. Sibiu).

Evoluția economică și creșterea demografică au dus la schimbări și în structura societății. Se conturează elementele specifice orânduirii feudale. Din secolul X încep să apară în acte scrise ducatele, voievodatele, jupanatele, fie în teritoriul din interiorul arcului carpatic, fie în Dobrogea, fie la răsărit de Carpați, fie între Carpați și Dunăre. Notarul anonim al regelui Bela pomenește la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului următor pe ducele Menumorut, a cărui autoritate se exercita asupra unei formațiuni situată în nord vestul Transilvaniei, cu reședința în cetatea Biharea. Cronica transcrie și răspunsul ducelui Menumorut, când solii regelui Ungariei și-au manifestat pretențiile asupra voievodatului său, străvechi teritoriu românesc. "Noi însă nici din dragoste, nici de frică nu-i cedăm din pământ, chiar și cât cuprinde un pumn, deși a zis că are drept asupra lui" ⁹. Tot din aceeași cronică aflăm și despre voievodul Gelu, care avea sub autoritatea sa teritoriul cuprins între Porțile Mezeșului și izvoarele Someșurilor, cu centrul în cetatea Dăbâca. El a încercat să-i oprească pe unguri, conduși de Tuhutum să pătrundă în Transilvania, dar pierе în luptă, ucis de aceștia. Un al treilea organism politic românesc, menționat în cronică, este situat în Banat, între Orșova și Mureș, fiind condus de Glad. În Transilvania se mai aflau și alte formațiuni politice românești, unele atestate și arheologic, care nu au fost pomenite de Anonymus, pentru că au rămas în afara ariei de cucerire maghiară. Cucerirea Transilvaniei de către dinastia arpadiană s-a realizat cu greu, acțiunea ei s-a desfășurat de-a lungul a două secole, de la sfârșitul secolului al XI-lea până la începutul secolului al XIII-lea, împiedicând consolidarea formațiunilor statale românești existente. Regii unguri au fost nevoiți să accepte elemente de autonomie românească, care reies și din statutul pe care l-a avut Transilvania în cadrul regatului maghiar. Voievodatul Transilvaniei, dependent de coroana ungară, s-a suprapus pe o structură politică și teritorială românească, pe care cuceritorii au fost obligați s-o respecte, instituția voievodatului reprezentând o organizație politică specific românească ¹⁰.

Forma de organizare politică a Transilvaniei, voievodatul, a luat naștere din instituțiile băștinașe, găsite de regii arpadieni când au cucerit Transilvania. "Voievodatul ... nu e altceva decât dezvoltarea pentru întreaga Transilvanie, a vechilor "ducate", voievodate din secolele VIII-XI" ¹¹. Voievodatul reprezintă o instituție specifică numai Transilvaniei în întreaga arie a statului feudal maghiar.

Accentuarea autonomiei voievodatului Transilvaniei și orientarea lui spre celelalte două țări românești de la sud și est de Carpați, se explică prin faptul că toate cele trei țări erau locuite de populație românească, aproape în totalitate în Țara Românească și Moldova, în majoritate absolută în Transilvania. La întărirea autonomiei voievodatului transilvănean au mai contribuit și unele instituții specifice, deosebite de cele existente în regatul feudal maghiar. Printre acestea menționăm adunările nobiliare, congregațiile convocate și întrunite de către voievod sau vice voievod cărora, pe lângă atribuții judiciare, le revin și atribuții cu caracter administrativ, economic și militar.

Districtele românești, scaunele săsești și secuiești, deasemenea instituții specifice ale Transilvaniei, se manifestă și ele în cadrul autonomiei Transilvaniei. Districtele românești nu sunt altceva decât vechile cnezate, care au supraviețuit suportând modificările cerute de dezvoltarea istorică. Sunt cunoscute districte românești în diferite zone ale Transilvaniei, fiecare cuprinzând mai multe sate. În organizarea lor internă și în problemele judiciare se conduceau după "legea românilor" (*ius valachicum*), care trebuia să fie respectată și de oficialitatea Ungariei ¹². Un astfel de district era Țara Făgărașului, care s-a menținut vreme mai îndelungată (și în a doua jumătate a secolului XV-lea) și datorită stăpânirii domnilor Țarii Românești asupra sa. Aceeași situație a avut-o și districtul Amlașului, format din 7 sate românești. Și în Țara Hațegului se găsesc districte românești. Aceste forme de organizare românească erau conduse de mai mulți cnezi, voievozi și crainici, care vor juca un rol

important până în secolul al XVIII-lea.

Scaunele săsești și secuiești se formaseră în secolele XIII-XIV. Instituirea lor, evoluția și organizarea aproape în același fel se poate înțelege prin "existența unor instituții asemănătoare, găsite de secui și sași, la așezarea lor în teritoriul respectiv". Aceste instituții nu puteau fi decât ale populației băștinașe românești, scaunele de judecată"¹³.

Contemporane cu ducatele și voievodatele românești sunt atestate mai ales din secolele IX-X în documente, formațiuni statale la irlandezi, cehi, sârbi, croați, norvegieni, suedezi, danezi, unguri, ruși. Dacă nu ar fi fost atacurile maghiare asupra Banatului, Crișanei și Transilvaniei, ar fi urmat unirea acestor formațiuni într-un stat mai cuprinzător, într-un voievodat, așa cum s-a întâmplat la sud și est de Carpați. Tradiția românească însă se va păstra în Transilvania. Istoria politico-militară a Transilvaniei, începând cu cea de a doua jumătate a veacului al XIII-lea se caracterizează prin lupta pentru menținerea autonomiei voievodatului, formă autohtonă de organizare, comună și celorlalte țări române.

Românii în secolele XIII-XIV vor fi influențați de schimbările care au loc în Europa, ceea ce va duce la modificări de ordin social și politic, așa cum ele apar în Diploma Cavalerilor Ioaniți, dată de regele Bela în 1247. Această diplomă atestă în sudul Carpaților o societate dezvoltată, organizată în formațiuni politice. La vest de Olt se găsea voievodatul condus de Litovoi; cnezatul lui Farcaș era în județul Vâlcea, a lui Ioan spre Dunăre, în județul Dolj, iar la răsărit de Olt, pe valea Argeșului și a Dîmboviței se afla "țara lui Seneslau, voievodul românilor"¹⁴. Această diplomă atestă coexistența a două organisme politice diferite ca mod de evoluție: cnezatul, specific ca formă de organizare a perioadei anterioare și voievodatul sau țara, organism realizat prin extindere teritorială, cu elemente superioare, cu instituții mai complicate. Pentru formațiunea condusă de Litovoi voievod, există două denumiri țară și cnezat, date aceleiași formațiuni teritoriale, conduse de el¹⁵. Diploma consemnează și o stratificare socială. Existau *maiores terrae* stăpâni pământului care dispuneau de forțe militare și erau chemați să colaboreze cu Cavalerii Ioaniți împotriva cumanilor. Concretizarea acestei categorii sociale a fost rezultatul unui proces de dezvoltare economică, care s-a reflectat și în diplomă. Existența aristocrației, a proprietarilor de pământ explică dezvoltarea domeniului feudal, a cărei economie se baza pe producția de cereale, cum reiese și din diplomă. Dezvoltarea societății românești dintre Carpați și Dunăre în secolul al XIII-lea indică cum s-a putut manifesta chiar din a doua jumătate a secolului respectiv acțiunea de înlăturare a suzeranității maghiare, chiar prin forța armată. Este vorba de lupta desfășurată probabil în 1279 de voievodul Litovoi (poate fi același cu cel din diploma datată în 1247 sau numai o potrivire de nume) împotriva coroanei maghiare. Litovoi și-a jertfit viața, iar fratele său Bărbat a fost luat prizonier, fiind apoi răscumpărat cu o mare sumă de bani. Bani plătiți pentru eliberarea lui Bărbat sugerează bogățiile de care dispunea țara, ca urmare a unei intense dezvoltări economice. Venirea la tron a acestuia după moartea fratelui său Litovoi, mai poate indica caracterul dinastic al autorității politice, precum și consolidarea instituției voievodale. Desigur că acest teritoriu care a cunoscut formațiuni politice, anterioare lui Litovoi și Seneslau va constitui terenul de unde se va acționa pentru unificarea teritoriului din vremea lui Basarab. Deci, statul feudal la noi poate fi considerat rezultatul reunirii a numeroaselor stătuțe, a voievodatelor, în lupta împotriva statelor vecine mai puternice, această acțiune având la bază o deosebită dezvoltare economică. Nicolae Iorga arată că prin confederarea *romaniilor* se realizează o daco-romanie, o Românie.

Făurirea statelor românești nu poate fi privită decât ca un proces unitar care s-a desfășurat de-a lungul a mai multor sute de ani, din secolul X până în secolul XIV. Titlul de șef al statului este acela de voievod, identic cu cel de șef militar, ales de uniunile de obști. Voievodul Valahiei (mare voievod în documentele străvechi)¹⁶ și cel al Moldovei purtau și titlul de domn; ei adoptă și formula cu caracter teoretic "din mila lui Dumnezeu". În Țara Românească, în documentele mai vechi se găsește și formula "cel în Christos Dumnezeu credinciosul".¹⁷

Unificarea formațiilor statale de pe teritoriul nostru și centralizarea lor va căpăta forme concrete la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, când voievodul Basarab, fiul lui Tihomir a unificat teritoriul dintre Carpații meridionali și Dunăre, afirmându-și autoritatea absolută

și peste munți, în Țara Făgărașului; în vest cuprindea Banatul de Severin, în est sudul Moldovei, la nord de Delta Dunării, între Prut, Nistru și Marea Neagră, - viitoarele județe Ismail și Cetatea Albă - teritoriu numit Basarabia, de la numele lui Basarab.¹⁸ Aceasta a devenit "întemeietorul celui dintâi stat românesc de sine stătător", care a luat numele de Țara Românească, Țara Românilor, redat în limba slavă veche cu termenul de Valahia.

Basarab a ajuns conducătorul unui stat care obținuse independența față de coroana maghiară, după care a avut loc lupta dusă cu Carol Robert de Anjou. Dezvoltarea economică a Valahiei din vremea lui Basarab rezultă și din faptul că în 1330, încercând să împiedice acțiunea lui Carol Robert de invadare a teritoriului nostru, domnul român putea oferi regelui Ungariei, ca răscumpărare a păcii suma de 7000 de mărci¹⁹, care echivalează cu 74 kg. de aur sau 1157 kg. de argint. Întinderea țării lui Basarab, autoritatea de voievod și domn, pe care o exercita, puterea economică de care dispunea, au făcut ca acea organizație politică, administrativă și militară care era Valahia - Țara Românească, să constituie modelul, după cum afirma Nicolaie Iorga, pentru cea de "a doua libertate românească", Moldova.

Nu se cunoaște exact cum a fost instaurat Dragoș ca voievod al formațiunii statale de la răsărit de Carpați. Din îmbinarea realului cu legenda descălecatului, știm că Dragoș și însoțitorii lui au venit din Maramureș, au preluat puterea și au trecut la organizarea administrativă a statului. Sosirea lui Dragoș de peste munți nu este o urmare a unei vânători organizate, cum ne prezintă legenda și cum susțin și unii istorici moderni, ci a fost rezultatul unor acțiuni pregătite din rându nobilimii de la curtea maghiară, folosindu-se elementul românesc din Maramureș. Întemeierea statului de sine stătător Moldova sau "Moldovalahia", "Țara românească a Moldovei" sau "Valahia Minor", cum este denumită în izvoare, pentru a nu se confunda cu cealaltă țară românească Valahia, a fost un proces complex și îndelungat la care și-au adus contribuția mai mulți factori - creșterea demografică, dezvoltarea economică, socială, politică și culturală. Pe plan extern asistăm la mutațiile din spațiul carpato-danubian, determinate de incursiunile mongole și de încercările statelor din preajmă de a-și menține teritoriul²⁰. La acțiunea de întemeiere a statului de la răsărit de Carpați trebuie să luăm în considerare și elementele de conjunctură, aderarea vârfurilor feudale din Maramureș la evenimentele care s-au petrecut în Moldova ca urmare a situației din acea perioadă, de "adâncă nemulțumire a maselor față de opresiunea angevină"²¹. Statul ungar în acea perioadă era angajat în disputa cu statul român dintre Carpații meridionali și Dunăre și cu tulburările provocate de românii din Transilvania, ca răspuns la înăsprirea regimului de discriminare socială și confesională. Întemeierea statului lui Basarab în Muntenia a constituit un exemplu pentru Moldova, putând să urmărim paralelisme ale acestui proces în ambele Țări românești. Întârzierea s-a datorat menținerii mai îndelungate a stăpânirii mongole în Moldova. Nereușind în 1359 să pună capăt dominației ungare, câțiva ani mai târziu elementele locale, în colaborare cu Bogdan din Maramureș, au izbutit să înlăture prin forța armelor dominația maghiară. Așadar, trecerea voievodului maramureșan Bogdan în Moldova, este un fapt real, atestat de izvoare. O astfel de trecere ar fi avut loc și din Țara Făgărașului în Muntenia, sub conducerea unui voievod local, pe care legenda îl numește Negru Vodă. În felul acesta poate fi interpretată legenda "descălecatului" Țării Românești. Ceea ce tradiția numește descălecat, nu este decât un curent de emigrare de populație din Transilvania la sud de Carpați, care deși nu a creat statul Țara Românească, formațiuni politice românești existând aici cu mult înainte de data descălecatului, a avut un rol însemnat în creșterea potențialului uman al organizațiilor politice românești de la sud de Carpați, a fost un factor important în unificarea lor²².

Împotriva descălecatului s-a pronunțat și istoricul P. P. Panaitescu, care arată pe drept cuvânt că emigrarea de populație din Transilvania dincoace de munți consta "doar de mutarea unor grupuri izolate, fără conducători politici. O asemenea emigrare n-a putut forma un stat; pentru aceasta ar fi trebuit o oaste cuceritoare". El afirmă că legenda "descălecatului" nu are nici un temei "serios în ochii istoricilor" și că "trebuie să renunțăm azi (1938) la mitul descălecării. Populația românească întemeietoare de stat în Țara Românească și în Moldova a fost de aici"²³. Istoricul sublinia următoarele: "Întemeierea" este un fenomen complex, în primul rând social și ea nu poate fi înțeleasă decât în

legătura cu dezvoltarea societății românești: creșterea populației, diferențierea ei în clase sociale de stăpâni ai pământului și ai muncii țăranilor dependenți, crearea orașelor, a drumurilor de negoț, ... formarea ierarhiei feudale, toate bazate pe existența unui popor românesc, omogen ca limbă, în stare să conceapă și să apere o organizație de stat proprie²⁴. Referindu-se la aceeași problemă, P. P. Panaitescu spunea că întemeierea înseamnă trecerea de la "țară" la stat; el citează în sprijinul acestei idei afirmația unei cronică în care se spune că Moldova s-a întemeiat prin mărirea "țării" (*terra*), care s-a prefăcut într-un stat (*regnum*)²⁵.

În 1365, Moldova devine stat independent. Procesul de unificare care a continuat, statul feudal centralizat din estul Carpaților, sub Bogdan I și urmașii săi Mușatini, reunind teritoriile românești cuprinse în răsărit până la Nistru, la nord până către izvoarele Ceremușului, la sud până la gurile Dunării și Marea Neagră. În 1392, Roman se va putea intitula "voievod stăpânitor al Țării Moldovei de la munte până la mare"²⁶.

Realizându-se cele două state politice românești, la sud și la est de Carpați, ca state suverane, de sine stătătoare, regalitatea maghiară a căutat să-și consolideze dominația în Transilvania, unde românii formau majoritatea. S-a trecut la eliminarea lor progresivă din sistemul politic al țării și s-a dus lupta împotriva confesiunii ortodoxe²⁷.

În secolul al XIV-lea s-a realizat și în spațiul geografic dintre Dunăre și Mare un stat feudal. Spre mijlocul acestui secol, în ținutul de la Marea Neagră s-a consolidat un voievodat românesc, cu centrul la Căvarna (Căliacra), condus de Balica, care se amestecă în luptele din Imperiul Bizantin. El va trimite în anul 1346 un număr de 1000 de oșteni, conduși de frații săi, Teodor și Dobrotiță, în sprijinul pretendentului la tron. Mai târziu, după moartea lui Balica, Dobrotiță va deveni probabil după numele său se va intitula Dobrogea. În 1354, urmașul lui Balica și-a întins stăpânirea până la gurile Dunării, intrând în conflict cu genevezii. Acțiunile otomanilor vor duce la încheierea existenței statului dobrogean, al cărui teritoriu se va găsi temporar sub stăpânirea voievodului Țării Românești, Mircea cel Bătrân.

Constituirea statelor feudale românești de sine stătătoare, a avut loc odată cu obținerea neatârnării lor, dar nu s-a realizat și desăvârșirea unității politice a românilor. Simultaneitatea întemeierii statelor feudale românești, paralelismul în procesul de formare, reprezintă dovezi ale evoluției unitare a societății românești. Pluralismul statal nu a însemnat pluralism etnic, același popor român a dat în condițiile feudalismului mai multe organisme politice, așa cum s-a întâmplat în întreaga Europă medievală.²⁸

După ce s-au realizat la sud și est de Carpați, statele politice românești ca state suverane, s-a trecut la consolidarea puterii centrale de stat, prin organizarea armatei, a instituțiilor laice și eclesiastice, care să confere țărilor române atributele unui stat de tip feudal.

Domnul era șeful oștirii, judecătorul suprem, numea și destitua pe dregători, strângea birurile pe tot întinsul țării prin funcționarii lui. Orice cumpărare sau stăpânire de pământ trebuia întărită prin privilegiul domnesc (*hristov* sau *uric*) căci domnul era considerat ca stăpânul întregii țării. Un călător italian prin Țara Românească, ajuns secretar a lui Petru Cercel, spre sfârșitul secolului al XVI-lea relatează următoarele ... "Nu există altă lege decât voința principelui (la *volonta del Principe*) care se conduce după vechile obiceiuri ale țării (*secondo la usanza antiche del paese*), din care ia în majoritatea cazurilor pilde, cu ajutorul celor 12 boieri principali ... Domnul după buna lui socoteală (*beneplacito*) dă sentința ... și tot ce face e aprobat (*aprenato*) ca bun făcut."²⁹

Domnul era ajutat la cârmuirea țării de sfatul boierilor. Marii dregători alcătuiau sfatul tainic al domnului, care mai târziu, în cazuri de judecată se va numi și divan. Sfatul lua toate hotărârile privitoare la politica țării și avea drept de judecată. În cazuri grave se aduna "sfatul cel mare" în care intrau și boierii mai mici. În fruntea marilor dregători din Țara Românească era "marele ban". La sfârșitul veacului al XV-lea, scaunul banului se mută la Craiova. Șeful cancelariei domnești era "marele logofăt"; el avea și pecetea domnească. Conducătorul și judecătorul curții domnești și al întregii țări era marele vornic. Marele postelnic avea grijă de administrația curții domnești; în fruntea finanțelor era "marele visternic" iar "marele spătar" ținea la ceremonii spada domnească. Deci, organele statului erau diferențiate, satisfăcând sarcinile sale.

Interesele statului erau aparate de oaste. Oastea cea mică era formată din țăranii de pe domeniile puterii centrale, scutiți de alte obligații, în schimbul serviciului militar, precum și din micii dregători centrali și locali ai domniei, cu atribuții administrative dar și militare, o mică nobilime sau o mică boierime, care în schimbul îndatoririlor ostășești beneficiau de anumite privilegii. Oastea cea mică era supusă direct domnului sau voievodului. În caz de mare primejdie era chemată "oastea cea mare"³⁰, formată din toți locuitorii țării, capabili să poarte armele. Acești ostași s-au purtat eroic în bătăliile de la Posada și Rovine, Vaslui și Calugăreni.

Consolidarea statului a dus la întărirea aparatului de stat, la dezvoltarea economică a țării prin măsuri care au dinamizat producția meșteșugărească, circulația mărfurilor, închegarea de centre orășenești, perfecționarea sistemului administrativ, sporirea capacității militare, întărirea bisericii. Creșterea economică a țărilor române este dovedită prin dările din produse agricole față de stat și față de stăpânii feudali, prin daniile de "moșii" din partea puterii centrale pentru slujitorii credincioși-boieri sau fețe bisericești, de existența monedei proprii în Țara Românească în timpul lui Vladislav Vlaicu iar în Moldova pe vremea lui Petru Mușat, de întărirea legăturilor economice între cele trei țări române. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea au fost date privilegii comerciale de către domnii munteni și moldoveni, negustorilor transilvăneni, pentru a face negoț în Țara Românească și Moldova și de voievozii Transilvaniei și regii Ungariei, negustorilor munteni și moldoveni, pentru a face comerț în Transilvania. Dezvoltarea organizării statelor a consolidat organizarea politică a Țării Românești și a Moldovei și după moartea lui Basarab și Bogdan. Însăși titulatura domnului muntean, Mircea cel Bătrân cu care își începe el hrisoavele, reflectă întărirea statului, atât ca întindere, cât și ca organizare "Eu cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul și binefăcătorul și la Hristos iubitorul și singur stăpânitorul, Io Mircea, mare voievod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți, încă și către părțile tătarești și Amlașului și Făgărașului, herțeg și domn al Banatului Severinului, și pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al cetății Dârstorului (...)"³¹. La fel și Moldova, cuprindea un teritoriu deosebit de întins, la sfârșitul secolului al XIV-lea, pe vremea lui Roman I, cum s-a mai menționat anterior.

Apariția statelor feudale, Țara Românească și Moldova, a avut un rol deosebit în istoria poporului nostru. O realitate care trebuie acceptată este continuitatea statelor românești. Se constată existența lor neîntreruptă, rezistând tendințelor de anexare sau asimilare, manifestate de regatele sau imperiile vecine. Aceasta continuitate se explică și prin folosirea judicioasă a mijloacelor politice, diplomatice în relațiile interstatale și când altfel nu era posibil, prin rezistența armată. Așa cum am mai arătat, Transilvania se dezvoltă în cadrul statului feudal maghiar. Tendințele de autonomie ale voievodatului transilvănean erau alimentate și de relațiile strânse economice, culturale și politice cu celelalte țări românești - Moldova și Țara Românească.³²

NOTE

¹ C. C. Giurescu, *Amintiri*, Ed. Sport-Turism, 1976, p. 236.

² A. Oțetea, *La formation des états féodaux roumains*, în *Nouvelle études d'histoire*, III/1965, p. 88.

³ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 36.

⁴ Horațiu, *Oda III*, 24, 9-21, în *Izvoarele privind istoria României*, vol. I, București, 1964, p. 211; A. Bodor, *Contribuții la problema agriculturii în Dacia, înainte de cucerirea romană. Problema obștilor la daci*, partea I, în SCIV, VII, 3-4/1956, p. 253-256; partea II, în SCIV, VII, p. 1-4/1957, p. 137-149; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, p. 176-178; H. H. Stahl, *Contribuții la istoria satelor devălmășe românești*, București, 1958, p. 273-277 și 294-296.

⁵ P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, București, 1964, p. 22 și urm.; Șt. Olteanu, *Procesul de organizare statală în sec. IX-XIV*, în *Studii*, 4/1971, p. 770, nota 56.

⁶ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 24-26; Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 770, nota 57.

⁷ N. Iorga, "Romania" dunăreană și barbarii în secolul al VI-lea, în vol. *Studii asupra evului mediu românesc*, ediție îngrijită de Șerban Papacostea, Ed. științifică și enciclopedică, Buc. 1984, p. 29-38.

⁸ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, 1986, p. 134-135.

⁹ Anonymus, în *Izvoarele istoriei românilor*, I, *Faptele ungurilor*, traducere de G. Popa Lisseanu, București, 1934, p. 40.

- ¹⁰ Fl. Constantiniu, Apariția statelor feudale românești, în Revista UNESCO, 3-4/1979, p. 193 și urm.
- ¹¹ Ștefan Pascu, *Ce este Transilvania ?* Ed.Dacia, Cluj, 1983, p. 50.
- ¹² Ștefan Pascu, *Op. cit.* p. 51.
- ¹³ *Ibidem*, p. 52.
- ¹⁴ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, (1247-1500).
- ¹⁵ Șt. Olteanu, Procesul de organizare statală în secolele IX-XIV, în Studii 4/1971, p. 771.
- ¹⁶ A. Sacerdoțeanu, *Titlul de "Mare voevod al Țării Românești"*, București, 1941, p. 16.
- ¹⁷ Ioan Bogdan, *Originea voievodatului la români*, București, 1902, p. 17.
- ¹⁸ *Documente privind istoria României, veacurile XIII-XV*, Edit. Academiei, București, 1950, p. 51, M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 107.
- ¹⁹ *Cronica pictată de la Viena*, în *Izvoarele istoriei românilor*, vol. XI, traducere, G. Popa Lisseanu, București, 1937, p. 234-226.
- ²⁰ V. Spinei, *op. cit.*, p.307.
- ²¹ V. Spinei, *op. cit.*, p. 322.
- ²² Ștefan Ștefănescu, Mișcări demografice în țările române până în secolul al XVII lea și rolul lor în unitatea poporului român, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 194-195.
- ²³ P. P. Panaitescu, De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate, în Revista fundației regale, V/1938, p. 562; idem, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 292-293; Nicolae Stoicescu, "Descălecat" sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei românești. Legendă și adevăr istoric, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, Ed. Academiei, București, 1980, p. 117, nota 88.
- ²⁴ P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, p. 292-293.; Nicolae Stoicescu, *op. cit.* p. 117-118, nota 88.
- ²⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, loc. cit. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p.118, nota 89.
- ²⁶ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol.IV, ed. III a, p. 214. M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.* 113, nota 66.
- ²⁷ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 193 și urm.
- ²⁸ Fl. Constantiniu, *Op. cit. loc. cit.*
- ²⁹ Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului XVI*, Sibiu, 1994, p. 181-182.
- ³⁰ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV. Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
- ³¹ *Documente Romaniae Historica*, B. Țara Românească (1247-1500), vol. I, edit. Academiei, 1968, p. 64.
- ³² Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 430.

DOCUMENTE NECUNOSCUTE DESPRE REVOLUȚIA DE LA 1848

AURELIA FLORESCU

Trei scrisori păstrate la Arhivele Naționale din Craiova, în fondul Gheorghe Magheru, prezintă câteva aspecte cu privire la anul revoluționar 1848 din țările române. Sunt adresate lui Gheorghe Magheru, în limba română și au rămas necunoscute, nefiind rezumate în **Catalogul**¹ redactat, publicat în anul 1970. În dreptul lor se menționează că semnăturile nu au fost lizibile.

Studierea scrisorilor ne-a condus la identificarea numelor reprezentând semnăturile și la încercarea de a regăsi persoanele respective între participanții la revoluția din anul 1848. Două scrisori sunt datate în anul 1852, semnate Branu, cu caractere latine. Cea de a treia datată 1854, este semnată Toader, în scriere de tranziție.

Scrisorile semnate Branu sunt expediate din localitățile Sibiu și Brașov, scrise cu caractere latine. Cuprinsul lor indică, în autor, un prieten al lui Gheorghe Magheru, precum și al transilvănenilor Aaron Florian, Andrei Mureșanu, Simion Bărnuțiu, Ioan Maiorescu, August Treboniu Laurian, Ioan Popazu, George Barițiu ale căror nume sunt menționate în scrisoarea expediată de la Sibiu². În momentul redactării celei de a doua scrisori, Branu era stabilit cu familia la Brașov și cu sufletul alături de participanții la revoluția de la 1848³. Scrisoarea de la Sibiu este străbătută de afirmarea speranței și încrederii transilvănenilor în acțiunile pe care, încă, le mai așteptau, avându-l în frunte pe Gheorghe Magheru. Branu le susținea moralul și-i îmbărbăta după cum rezultă din scrisoare. "Fratele Aaron a urătu precum vedem, de totu, viața aceasta isolată, și, neavând aici în Provincia altă speranță a hotărātu acum deodată să primească postul acela de la Viena, apoi va mai vedea. Andreiu Mureșianu spune che oamenii acei dein Seliște, toți întreabă de Dumneata. Io i-am spus che să le zică să fie în așteptare, che în scurtu timpu vom priimi de la Dumneata ordine. Și i-am spus și pentru lucrări ce sunt acolo ca să se țină bine"⁴. Totodată, își exprima disperarea față de situația în care se aflau românii, sesiza că oamenii sunt răi și egoiști, nefiind dispuși să-i ajute pe cei necăjiți și nevoiași. În acest sens, redă atitudinea lor transcriind vorbele unui angajat român pe care le auzise în Ospătăria de la Arad: "Io să fiu bine văziutu, onoratu, stimatu! Apoi, pentru altu, nu, nu mă voi micșiora io, să mă rog de unii și de alții"⁵. Branu, și el, spera să rezolve situația existenței lui, printr-un nepot al său care avea relații: "Io de acasa mea nu știu nimicu... Voi vedea ce voi face cu mine, până acum nu știu nimic. Nepotu nostru isă (este, n. n.) tare bine cu Principele... și cu toți generalii poate face multu, dar nu vedem"⁶. În scrisoarea trimisă din Brașov, Branu îl informa pe Gh. Magheru că "pe aici nu e acum nimic nou însemnatu"⁷.

Toader îi scria lui Gheorghe Magheru, la 23 septembrie 1854, din Baden⁸, informându-l despre românii stabiliți în străinătate, despre reacțiile pe care la constata în țările Europei, prin care trecuse. Vocabularul, grafia cuvintelor, cuprinsul scrisorii, redată, în întregime, în anexă, îl arată pe Toader a fi transilvănean, dar și un prieten intim al lui Gh. Magheru⁹. El face dovada unui patriot învederat, încercând să-l convingă pe Gh. Magheru că lupta trebuia continuată "pentru scăparea independenței patriei" întrucât era legitimă. Sublinia ca, în acel moment, accentul trebuia pus pe determinarea "statutelor europene să garanteze (nu să protegă) drepturile, independența principatelor" precum și "dreptul de alegerea Domnului" care a "scăpat Țara Românească în cursul veacurilor"¹⁰.

Părerile despre acțiunile lui Ioan Maiorescu trebuie privite cu rezervă. Doza de subiectivism este datorată posibilităților limitate de informare, din epoca respectivă. În fond, Ioan Maiorescu reușise să ocupe un post plătit în administrația austriacă, post râvnit de mulți dintre românii aflați în străinătate, cu posibilități reduse de subzistență, trezind nenumărate invidii. Atacul la adresa lui Ioan Maiorescu, privit retrospectiv, după trecerea a circa 150 de ani, apare ca o dovadă ce confirmă diplomația profesorului și directorului de la Școala Centrală din Craiova. **Programul și Proclamația**¹¹ redactate de Ioan Maiorescu, în anul 1848, la Craiova, îl prezintă ca pe un mare patriot, un mare luptător pentru independența și unirea țărilor române.

Documentele prezentate dovedesc prestigiul pe care Gheorghe Magheru îl avea între prietenii și cunoscuții din țările române, care a contribuit la investirea sa cu marea responsabilitate de organizare a formațiunilor de apărare și, în fond, de apărare a teritoriului și a poporului român, în fața agresiunii externe. Este cunoscut, de altfel, că "revoluționarii din Țara Românească stabiliseră ca în cazul unui atac extern să reziste succesiv, în zona de munte, iar în caz de insucces, să treacă în Transilvania pe la Bran"¹². Scrisorile găsite la Craiova, semnate Branu și Toader, atestă că gânditorii planului tactic și strategic al revoluției de la 1848, aveau, în Transilvania, prieteni pe care se putea conta.

SCRISOARE ADRESATĂ LUI GHEORGHE MAGHERU
DE CĂTRE TOADER, DIN BADEN, LA 23 SEPTEMBRIE 1854.
(Arhivele Naționale Craiova, Fond Gh. Magheru, Pachet XLIV, nr. 15)

Scumpul meu,

De mult nu ne-am văzut, de mult nu Ț-am scris. De atunci multe lucruri s-au mai întâmplat pe aici. De câte ori am vrut să mă întorc în țara Românească, crezând că datorința fieșcărui patriot este a ședei acum acasă, și a lucra pentru scăparea independenței patriei. Niciodată n-a fost patria noastră în mai mare pericol ca astăzi. Nemții carii negreșit sunt înțeleși cu muscalii după cum spun toți cei ce pricep, și cei ce vreu să spună adevărul, nemții, zic io, lucrează din toate puterile ca să încorporeze dacă nu amândoa principatele cel puțin Ța(ra) noastră cu țara nemțească. Despre aceasta nu încapă cea mai mică îndoială. Gazetele nemțești de aici o spun aceasta fără nici o rușinare, fără nici o sfială. Rumânii cei buni sunt mai desperați. Rumânii din țară pe calea cea mai legitimă putea să protesteze în contra intrării nemților, carii au intrat în țară într-un înțeles cu muscalii asupra rumânilor și asupra apărătorilor lor, precum urma va arăta. Bine au făcut ȣeranii noștri că au protestat în contra lui Știrbeiu, ei însă trebuia să proteste în contra nemților, că protestul în contra nemților era totodată protest și în contra lui Știrbeiu. Nici un rumân adevărat nu umblă acum după domnie, ci toți rumânii adevărați ar trebui să se lupte acum pentru drepturile țerei și deosebi pentru dreptul alegerii de domn; acest drept a scăpat țara Românească în cursul veacurilor, până ce polonii și ungurii periră împreună cu regii lor. Rumânii n-ar trebui să-și uite istoria națională.

Precum zisei, nemții, gazetele lor vorbesc de țerile noastre ca de țeri concherate nemțești, fac planuri cum să ducă civilizația nemțească, cum să le colonizeze cu nemți. Dunărea, așa zic ei că e nemțească. Să nu vadă oare românii pericolul? Asta ar fi lucru cu neputință. Să știți și aceea că nemții au câștigat pe Maiorescu în partea lor. Maiorescu a scris articuli în care vrea să arate că toți Domnii mai mari ai Ȣărei Rumânești au ținut cu nemții, și cu deosebire Mihaiu Viteazul. El nu-și aduce aminte că nemții a ucis pe Mihaiu Viteazul, și că rumânii încă nu au izbândit moartea lui. Mai alaltăieri a arătat Maiorescu în Gazeta Vanderer că toate mișcările rumânești din țară ce s-au făcut asupra austriacilor, sunt făcute de o partidă muscălească. Ori apără Proclamația lui Hes, batjocorește în articuli săi pre toți patrioții, fie aristocrați fie liberali care s-arată în contra nemților. Multe ȣ-am mai putea spune dar n-am vreme. Nemții însă numai pe Maiorescu l-au putut cumpăra. Am vorbit cu mai mulți ardeleni, mai cu toți și toți scopesc de Maiorescu; Știți bine cumu-i înșelată nemții pe ardeleni. Nici un ardelean din cei din a. 1848 nu ține cu nemții. Numai singur Maiorescu e vândut nemților. Ardelenii știți că au proclamat în 1848 principiul independenței naționale; ei sunt credincioși acelui prințip și-s gata a-l apăra precum în contra ungurilor, asemenea și în contra nemților. Așa dară nu cumva să se înșele cineva dintre noi a crede că la vânzătoriele lui Maiorescu ar mai lua parte și alt ardelean. Dintre toți transilvănenii, singur Maiorescu s-au cumpărat de nemți.

Acum nu-ȣ scriu mai multe; ci vă rog pentru binele patriei, lucrați cu toții la un înțeles pentru scăparea patriei. D-voastră puteți apăra drepturile patriei pe calea cea mai legitimă. Raporturile principatelor căt(r)ă Poartă sunt precisate prin tractate; protectoratul rusesc a căzut; protesteze acum Ȣara Românească în contra a orce protectorat; țerile noastre nu mai au lipsă de protectori. Staturile europene să garanteze (nu să protegă) drepturile, independența principatelor; și cu deosebire dreptul de alegerea Domnului nu cumva să-l perdeți; alegerea de Domn a scăpat Ȣara Românească;

în momentul ce s-ar face țerile noastre regate, s-au pus temeiul la corupția și ruina țerei. Atunci țerile noastre sigur se fac țeri nemțești s(au) muscălești.

De o săptămână am eșit din Berlin. Am fost și în Paris. Rumânii lucrează pretutindenea cât pot.

Nu mai arăta scrisoarea aceasta nimăru.

Sărutare frățească,

Toader

Baden, 23 sept(embrie) 1854

Salutare Domnului Ștefan Golescu, dară numai D-sale, fiindcă pe alții nu cunosc. Încă o dată, nu cumva să mă puie cineva în primejdie prin indiscreție.

NOTE

¹ Al. Bălinescu, Arhiva generalului Gheorghe Magheru, București, 1970.

² Arh. Naț. Craiova, Fond Gh. Magheru, Pachet XXXIV, 19.

³ Semnatarul scrisorii ar putea fi unul și același cu Ion Branu, atestat ca prefect al Bârsei (Brașeu), într-un document privind prefecturile române în Transilvania la anul 1848. (*Documente privind istoria militară a poporului român. Ianuarie 1848 decembrie 1856*, București, Ed. militară, 1986, p.78) Ioan Branu este menționat într-o scrisoare a lui Timotei Cipariu către George Bariț, datată 5/17 aprilie 1848, ca fiind avocat, fiind capul acțiunii ce s-a soldat cu redactarea unui memoriu cuprinzând revendicări, prezentat judeului regesc și Sfatului cetății, la Brașov, în zilele de 11 și 12 aprilie 1848. (*G. Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, 1978, p. 302). Într-o scrisoare, datată 10 martie 1863, Mitropolitul Alex. Sterca-Suluțiu îi scria lui George Bariț despre o Comisie propusă pentru "elaborarea și adoptarea adresei către monarh " din care făceau parte fruntași de orientare diferită, între care și Ioan Bran de Lemeni. (*G. Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, 1978, p. 380, 385). În anul 1859, Ion Branu apare, în calitate de consilier de Sibiu, într-o scrisoare a lui Titu Maiorescu. (Titu Maiorescu, *Jurnal*, vol. I, Ed. Minerva, 1975, p. 117).

⁴ Arh. Naț. Craiova, Fond Gh. Magheru, Pachet XXXIV, 19.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ib.*

⁷ *Ib.*, Pachet XXXIV, 20.

⁸ *Ib.*, Pachet XLIV, 15.

⁹ În arborele genealogic al familiei Magheru este menționat un Teodor (Duță), văr cu Gheorghe Magheru, care a trăit în aceeași perioadă cu generalul. S-ar putea ca semnatarul scrisorii să fie acesta. (Paul Cernovodeanu, Marian Ștefan, *Pe urmele Magherilor. (Cronica unei familii)*, București, Ed. Sport-Turism, 1983).

¹⁰ Vezi scrisoarea redată în Anexă.

¹¹ Aurelia Florescu, *Dacoromânia, idealul național al tuturor românilor în revoluția de la 1848*, Craiova, Ed. Oltenia, 1992, p. 168-177; *150 de ani de la revoluția română din 1848*, Craiova, Ed. Helios, 1998, p.286-293.

¹² Apostol Stan, Constantin Vlăduț, *Gheorghe Magheru*, București, Ed. științifică, 1969, p. 103.

Ideea constituirii unui muzeu la Craiova, își are obârșia în generoasele aspirații ale luptătorilor pașoptiști din care făcea parte și Alexandru Aman. La fel ca și Ion Maiorescu, care lupta pentru cultivarea dragostei pentru trecutul strămoșesc în rândul elevilor Școlii Centrale din Craiova unde spera să întemeieze chiar un muzeu, Alexandru Aman și soția sa Aristia s-au dovedit a fi oamenii faptelor. Astfel Aristia Aman în testamentul olograf din 3 aprilie 1880, își exprima dorința ca vechile case Lăceanu să fie transformate într-un muzeu la etajul de sus și o bibliotecă la parter, care să fie înzestrate cu "magaziile și via de la Drăgășani, sub directa administrație și îngrijire¹ a municipiului acestei urbe Craiova". Patru ani mai târziu (04 noiembrie 1884 Alexandru Aman lăsa un testament mai detaliat în care își exprima dorința întemeierii bibliotecii "liberă tuturor" și a unui muzeu "pentru răspândirea cultului de frumos în sine care să poarte numele de "Alexandru și soția sa Aristia Aman, născută Lăceanu"². Puțin mai târziu (14/26 septembrie 1885) Alexandru Aman moare. Adeziunea fratelui mai mic, pictorul Theodor Aman la actul nobil al donației este deplină, și el "va rămâne ca un suvenir neșters în veci al omului ce și-a iubit concetățenii și patria"³. Nobila și devotata soție Aristia Aman simte nevoia completării testamentului soțului său și noul act - testamentul olograf din 14 mai 1901 precizează că "muzeul va cuprinde într-un apartament din etajul de sus colecțiuni de istorie naturală, antichități naționale și istorice... în celălalt apartament o galerie de tablouri (acolo unde se găsesc actualmente tablourile testate de soțul meu orașului)"⁴.

Dorințele testatoarei încep să prindă contur chiar în timpul vieții, Aristia Aman aducându-și o valoroasă contribuție la organizarea expoziției de antichități din Craiova (decembrie 1903 - ianuarie 1904), expoziție recunoscută și apreciată de Vasile Pârvan, Nicolae Iorga și alții. Aici a figurat importanta colecție numismatică soților Alexandru și Aristia Aman, precum și pergamente emise de cancelaria Țării românești în timpul lui Petru cel Tânăr (1564), Radu Mihnea (1615, 1616), Gavril Movilă (1620) sau Matei Basarab (1641), care aduceau noi lămuriri asupra istoriei Olteniei⁵.

Materializarea testamentului, prin moartea subită a Aristiei Aman (07 august 1904), o realizează municipalitatea Craiovei. În adresa nr.5 din 15 aprilie 1905, primul director al Fundației Aman, Toma Herescu, arăta "urmând ca în curând, atât biblioteca cât și muzeul Aman să fie deschise și puse la dispoziția publicului amator, subsemnatul sunt de părere când, și dumneavoastră încuviințați ca organizația ce urmează să li se dea acestor instituțiuni să fie la fel cu aceia a celorlalte instituțiuni similare, cum de exemplu Fundația Universitară Carol I din capitală". Toma Herescu în același scop pleacă la București unde studiază în amănunțime statutele Fundației Universitare "Carol I" și ale altor instituții similare. Ulterior proiectul, și regulamentul de funcționare va fi supus spre aprobare Consiliului Municipal al Craiovei⁶.

Deoarece veniturile fundației erau diminuate datorită stării de paragină în care se aflau moșiile donatorilor - Corlățelul și Poiana, Toma Herescu repară pătulele, magaziile și toate acareturile, contribuind la asigurarea bazei materiale a viitorului lăcaș de cultură⁷. În anul 1906 fundația intră în posesia Primăriei urbei Craiova ca legatar universal al Aristiei Aman cu sarcina de a organiza bibliotecă și muzeu în casa defuncților⁸. Directorul fundației ca și ceilalți funcționari sunt numiți conform legii de organizare a camerelor urbane, bugetul fundației, ca și întregul "fond Aman" este înglobat sub un capitol aparte în bugetul general al comunei Craiova, supus și el aprobării Consiliului Comunal și Ministerului de Interne. Regulamentul de funcționare al instituției a fost aprobat de Consiliul Comunal, Ministerul de Interne și sancționat prin Decretul Regal nr.311 din 28 ianuarie 1909⁹, mai ales prin munca stăruitoare a lui Nicolae Romanescu și Constantin Ciocazan, primari ai Craiovei în această perioadă. Nicolae Romanescu vizita adeseori fundația și dădea indicații verbale asupra modului de prezentare a viitoarei instituții publice.

Paralel se urmărea îmbogățirea prin achiziții sau donații a fondului de obiecte al muzeului. Cu 3.500 lei se achiziționează 743 de monede ale defunctului colonel G. Demetriad punându-se bazele

"unei secțiuni numismatice în muzeul fundației"¹⁰. Numismatul craiovean Luigi Paulon, cunoscut colecționar, făcuse catalogarea și estimarea monedelor¹¹. Se iau măsuri de conservare a pieselor care sunt ferite de lumina directă a soarelui cu ajutorul transperanțelor căptușite cu pânză verde. După această operație directorul Theodor Popescu (de la 1 ianuarie 1908) urma să înceapă desfacerea obiectelor¹².

Ideea deschiderii primului muzeu public entuziasmează intelectualitatea craioveană. Pictorii Eustațiu Stoenescu, Ion Stăncescu, Grigore Untu selectează tablourile cele mai valoroase fiind amenajate cele două saloane destinate Pinacotecii și Muzeului¹³. La 21 septembrie 1908, în prezența ministrului instrucțiunii publice - Spiru Haret, biblioteca, pinacoteca și muzeul au fost inaugurate.¹⁴

O scurtă privire asupra felului cum arăta muzeul în această perioadă ne introduce în atmosfera epocii. Antreul de jos întâmpina vizitatorul cu două pisanii, două sfeșnice de lemn ale Mănăstirii Jitianu, un dulap de la Gheorghe Chițu, fost primar al Craiovei și ministru, cu două chilimuri, numeroase fotografii și reproduceri. Sala nr. 1 din dreapta era dedicată bibliotecii unde pe lângă cărți, se găseau portretele lui Ion Maiorescu, Titu Maiorescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Nicolae Iorga, Bogdan Petriceicu Hașdeu, precum și actele de studii ale lui Alexandru Aman. Sala nr. 2 din stânga cuprindea biblioteca de rezervă, precum și busturile lui Theodor Aman și Ion Anestin, portretele lui Constantin Lazaro (întemeietorul Institutului Lazaro-Qtetelișanu), Tudor Vladimirescu, Gheorghe Magheru și alții. Într-un dulap se aflau monedele neexpuse, notițele Cornetti, pistoale vechi, cărți vechi, într-altul albume de fotografii, pergamente și altele. Scara care urca în sus era împodobită cu 15 luerări în peniță semnate de Theodor Aman, o coroană de la monumentul independenței din Craiova depusă de Peneș Curcanul cu prilejul inaugurării acestuia în iunie 1911, două costume oltenesti pe manechine, o scrisoare a lui Tudor Vladimirescu, obiecte de artă brâncovenească (uși împărătești, icoane), precum și un dulap ce conținea placa de cupru pentru aqua-forte având gravate numele soților Alexandru și Arestia Aman lucrată de Theodor Aman, farfuriile de Sevres din 1844 cumpărate de Alexandru Aman de la castelul Tuilerie în februarie 1848, două cutii pentru medalii și 8 decorații ale fraților Aman, printre care ordinul Medgidia dat de turci lui Theodor Aman pentru tabloul "Batălia de la Oltenița", Steaua României, Coroana României, Crucea Trecerea Dunării și altele date lui Alexandru Aman pentru contribuția sa la războiul de independență, o hartă a Principatelor Unite, jurnale vechi și altele. Sala dedicată muzeului propriu-zis avea un oratoriu cu icoane, măsuta cu trepied cu portretul lui Theodor Aman, trei statuete, bustul lui Theodor Aman de Karl Stork, găteală de cap, bijuteriile soților Aman, bibelouri etc. Se afla și un dulap, donația Elefterie Cornetti, cu vase mici, cofetieră, insignă cu tricolorul 1848, pistoale, nasturi de argint. Steagul Doljului din 1864 și steagul Craiovei tronau în expunere. În total erau expuse cca. 1000 de piese¹⁵.

Caracterul memorialistic al muzeului rezultă din analiza exponatelor, dar se remarcă și particularitățile ce vor defini Muzeul regional al Olteniei.

Un suflu deosebit în activitatea muzeului îl aduce numirea profesorului de istorie Stefan Ciuceanu la 1 februarie 1911 ca director al fundației. Stefan Ciuceanu ocupă un loc de frunte în cadrul secțiunii Craiova a Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor. El participă la marile serbări ale ligii din 29-31 august 1911 la București, după ce se deplasase la Sibiu, unde sub pretextul achiziționării unor reproduceri după opere de artă universală, ia legătura cu fruntașii ardeleni ai mișcării pentru unitate națională¹⁶. În acest spirit Stefan Ciuceanu a luptat cu perseverență și competență profesională pentru realizarea unui muzeu regional. El sublinia necesitatea realizării unui muzeu "sortit să adăpostească tot ce a mai rămas din trecutul istoric al Olteniei până în prezent".

Într-un memoriu detaliat adresat ministrului instrucțiunii publice se solicita aprobarea transferului de la Liceul Carol I Craiova a steagului județului Dolj din 1864, piesă importantă în oglindirea în muzeu a ideii de unitate națională¹⁷. Aceeași idee îl călăuzește când obține după repetate demersuri prin donație de la Maria Socolescu din Craiova fotografia lui Dimitrie Bolintineanu, "Cîntecul Unirii" de Constantin Ștefanide (1862) și un Apel al Comitetului Central de elecție din București 02 august 1848¹⁸ "Fundațiune noastră învingînd foarte multe piedici materiale și inerția inițiativei particulare, e în plină dezvoltare și-și îndeplinește cu prisosință frumoasa venire"¹⁹ arăta Ștefan Ciuceanu. Cercetările

sale de teren se îndreaptă și asupra elementului dac autohton. În urma unei deplasări a directorului Muzeul Aman intră în posesia tezaurului monetar de la Dobrești-Roaba (281 piese, tezaur apreciat și de cabinetul numismatic al Academiei Române și care a dat numele unui tip monetar)²⁰. Periegezele repetate la Reșca (Romula-Malva), Caracal, Tîrgu-Jiu, Ișalnita, și alte localități din Oltenia duc la procurarea a nenumărate vase de ceramică daco-romană, cărămizi romane, inscripții și alte obiecte de interes istoric²¹. Preocupările lui Ștefan Ciuceanu se îndreaptă și spre moneda veche romanească, ilustrație elocventă a independenței Țărilor Române. El depune multă pasiune pentru obținerea fondurilor necesare achiziționării colecției C.Alexandrescu, subdirectorul Monitorului Oficial din București, colecție foarte apreciată în lumea științifică. "Un muzeu regional oltenesc ca al nostru nu se poate dispensa tocmai de o colecție de monede naționale" afirma Ștefan Ciuceanu²². Ștefan Ciuceanu se deplasează în Craiova și împrejurimi la diferite monumente istorice unde în calitate de director al Muzeului Regional Aman intervine cu autoritate pentru salvarea unor mari valori ale patrimoniului cultural-național, care, uneori, intră în colecțiile muzeului (este cazul colecției de artă veche romanească de la Mănăstirea Jitianu) și de la o serie de biserici-monumente istorice din Craiova²³. Ștefan Ciuceanu desfășoară o intensă activitate de fotografiere a monumentelor istorice și de arhitectură în vederea menținerii lor in situ. În această acțiune de păstrare și ocrotire a monumentelor atrage și elevii școlilor craiovene (elevul Nicolae Dumitrescu de la Liceul Carol I face fotografii în interesul fundației)²⁴. Directorul fundației face numeroase rapoarte către Comisia Monumentelor Istorice pentru a împiedica dărâmarea monumentelor (biserica veche Madona Dudu din Craiova, ruinele Casei Băniei și ale Hanului Hurez și altele)²⁵.

"Directorul de muzeu conștient, afirmă Ștefan Ciuceanu, e imperios obligat să întreprindă neconținut explorațiuni în regiune care îl privește, să cerceteze toate monumentele care se mai păstrează (biserici, mănăstiri, ruine de cetăți, etc) să le studieze, să le fotografieze, să tindă spre noi descoperiri să ridice când e posibil pietrele cu inscripții sau să le copieze cel puțin inscripția, să urmărească toate manifestările artistice din partea locului, să cumpere ceea ce i se pare nimerit în scopul muzeului, când se ivește ocaziunea favorabilă și când nu se poate obține prin donațiune, să contribuie la formarea unui curent favorabil instituției ce conduce punându-se în legătură cu majoritatea învățătorilor cel puțin din județul nostru, să stârnească un spirit prielnic donațiunilor etc."²⁶ De numele muzeului Aman se leagă, și încercarea de constituire în 1912 a unei societăți istorice al cărei program de lucru să fie axat în principal pe coordonatele luptei poporului nostru pentru independența și unitatea națională, pe înțelegerea de către publicul larg a mesajului patriotic al trecutului nostru²⁷. Scormonind podul casei fundației Ștefan Ciuceanu găsește patru pachete mari cu acte vechi care cuprindeau corespondența serdarului Dimitrie Aman. Conștient de importanța acestora - majoritatea documentelor oglindind legăturile economice și politice dintre Oltenia și Transilvania, Ștefan Ciuceanu apelează la "sentimentele atât de binevoitoare ale lui Nicolae Iorga care cu ocazia vizitei făcute Muzeului Aman promisese că va cerceta, studia și chiar da publicității orice acte vechi ale Casei Aman sau de aiurea"²⁸. Nicolae Iorga într-un timp extrem de scurt publică această corespondență în volumul XXV al valoroasei ediții a Studiilor și documentelor privind istoria românilor. În schimb fundația achită 1200 de exemplare, din care prin eforturi susținute distribuie o mare parte²⁹. Grija lui Ștefan Ciuceanu se manifestă și pentru constituirea fondului de obiecte și documente contemporane. Astfel în numele fundației achiziționează o colecție de medalii de la librăria Alkalay din București³⁰ și convinge pe medicul Ioachim Drăgescu, prieten și colaborator în cadrul Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, fost medic primar al județului Dolj, să doneze fundației un album cu fotografii reprezentând piețele, halele, frigoriferele și abatorul Craiovei, un album al serviciului sanitar al județului Dolj și alte două volume care continuă aceasta și care se constituie într-un studiu sociologico-istoric de mare valoare.³¹ Paralel Ștefan Ciuceanu este inițiatorul unui muzeu etnografic "care să oglindească viața locuitorilor din cele cinci județe oltene", în dorința ca așezământul acesta să prezinte un început de caracter etnografic-oltenesc, fundația achiziționează obiecte cu caracter etnografic din județul Romanați.³² În același scop Ștefan Ciuceanu arată necesitatea înlocuirii postului de custode cu cel de inginer arhitect desenator care să însoțească specialiștii în cercetările etnografice și arheologice ce urmează a fi

întreprinse în Oltenia "să ridice planuri, să reproducă prin desen unele porturi și cusături naționale ce nu se pot cumpăra, să fotografieze tot ceea ce reprezintă un interes artistic sau istoric". Un exemplu de urmat îl constituie albumul de cusături editat la Sibiu de etnograful transilvănean Comșa.³³ "Muzeul Aman, conchidea el, trebuie să aibă ca ideal a se transforma, a se specializa mai mult în muzeu provincial etnografic, arheologie și istoric. Menirea acestei secțiuni a așezământului Aman ar fi deci să întreprindă cercetarea și cunoașterea cât mai deplină și uneori cu jertfe a trecutului istoric al Olteniei, după monumentele și resturile ce s-au păstrat și care se vor mai descoperi, să colecționeze tot ce se referă la acest trecut, să studieze viața și moravurile, portul populației din aceste părți oltenesti și curat românești, arta populară în special cea casnică, adică în total cultura ei actuală. Numai astfel muzeul nostru va avea o viață proprie și o dezvoltare sigură căutându-și singur cărări noi, neexplorate pe deplin de alte așezăminte similare sau de erudiți specialiști. Numai printr-o atare specializare Muzeul Aman ar putea să-și păstreze un caracter de originalitate, de individualitate cheazășia unei colecțiuni din ce în ce mai bogate, demnă de păstrat și de admirat și a unui viitor strălucit."³⁴ Ștefan Ciuceanu se ocupă și de asigurarea unui iluminat modern în sălile de expoziție. Din nenumăratele sale adrese către Primăria Craiovei se desprinde înțelegerea necesității punerii în valoare printr-o lumină uniformă și suficient de puternică a obiectelor expuse. Asigurarea unui circuit logic în muzeu este o altă coordonată a preocupărilor sale; astfel comandă la firma Carniol și Fiul din București 62 de plăci de orientare.³⁵ De asemenea se îngrijește de asigurarea unui ghidaj documentat pentru grupurile de vizitatori, elevi în special, grija sa se extinde și pentru vizitatorii străini. Astfel Constantin Economu este numit translator onorific al muzeului.³⁶ Securitatea obiectelor este asigurată printr-o supraveghere atentă, iar împotriva unor eventuale spargerii cărora le-ar putea cădea victimă se cere înlocuirea ușilor de la intrare cu una de stejar, asigurarea închiderii perfectă a tuturor acceselor și instalarea unui sistem de pază eficient.³⁷ Activitatea de inventariere și catalogare a pieselor din muzeu este o altă coordonată a preocupărilor lui Ștefan Ciuceanu. În acest sens stă înscrisa în planul său de activitate a tipăririi unui catalog sistematic și accesibil unui public larg până la 30 mai 1912.³⁸

În 1914 începuse primul război mondial și cu toate că România se declarase țară neutră, existau numeroși români adevărați care doreau constituirea unui muzeu regional, fapt ce se realizează la 1 aprilie 1915 în subsolul Palatului Prefecturii din Craiova, primul director fiind tot Ștefan Ciuceanu. Paralel își continuă existența și Muzeul Aman. Intrarea României în război și apoi ocuparea Craiovei la 8 noiembrie 1916 de trupele germane aduce prejudicii fundației. Directorul Theodor Popescu pentru a salva patrimoniul de jaful german ia din muzeu colecția numismatică și obiectele de aur, care spre sfârșitul războiului vor fi depuse la Filiala din Craiova a Băncii Naționale.³⁹ Deoarece directorul Theodor Popescu și bibliotecarul șef Defleury se refugiaseră în Moldova în perioada octombrie 1916 începutul lui 1918 postul de director este vacant. În iulie 1918 este numit director fostul bibliotecar Ion Mongescu, care duce o politică contrară intereselor instituției "pereclitând bogățiile naționale dovedind în modul acesta îndeajuns lipsă de aptitudine pentru frumoasa însărcinare"⁴⁰. Acesta dorea chiar asocierea muzeului Aman la Muzeul de antropologie, etnografie, și istorie din Berlin. Ion Mongescu însoțește pe consilierul aulic, profesorul Carl Suchardt, directorul muzeului din Berlin și prof. Rubenson în săpăturile pe care aceștia le fac la Sălcuța și Plopșor, două importante așezări neolitice care le începuseră în vara anului 1916 Ion Andrieșescu, directorul Institutului de Arheologie și Ștefan Ciuceanu. Cei doi savanți germani au luat rezultatul săpăturilor din vara anului 1916 și le-au transportat în 20 de lăzi la Berlin. Ștefan Ciuceanu nu poate tolera această situație și "protestează energic contra abuzului de putere săvârșit de savanții străini"⁴¹. Comandatura locală germană intențază lui Ștefan Ciuceanu "proces de insultă aduse armatei și autorităților germane"⁴². La 1 noiembrie 1918 Ștefan Ciuceanu revine director al fundației până la 15 februarie 1919. El reorganizează activitatea fundației întreruptă de război, face calculul pierderilor suferite datorită jafului ocupanților, solicită energic plata diferenței salariilor funcționarilor instituției mult diminuate în timpul războiului⁴³. Muzeul Aman rămâne în continuare în centrul vieții culturale citadine. Cu sprijinul lui C. D. Fortunescu încă din 1915 se înființează Universitatea liberă "Prietenii științei", care-și ținea cursurile de trei ori pe săptămână, marțea, joia și sâmbăta de la orele

18:30 în sala muzeului.⁴⁴ Dintre conferințe cităm ciclul de expunere al profesorului G. Mil Demetrescu "Din trecutul Craiovei", "Istoria civilizației" de prof. A. Vasulescu. Expunerile documentate erau în majoritate exemplificate pe obiectele de muzeu sau cu ajutorul diapozitivelor (spre exemplu scene de lupte din istoria neamului, monumente istorice, valori ale culturii universale și altele). Auditoriul era format din oameni de cele mai diverse categorii sociale și în special tineretul școlar.

În această perioadă când funcționa Muzeul Regional al Olteniei ce pune în discuție însăși existența Muzeului Aman. De aceea primăria Craiovei delega pe Ștefan Ciuceanu, directorul Muzeului Olteniei, pentru a cerceta toate obiectele cu caracter istoric sau etnografic.⁴⁵ Primarul orașului, I. B. Georgescu, care făcuse o vizită în muzeu, cere modificarea expunerii în sălile deschise publicului. El solicită ca "antichitățile și obiectele preistorice" să fie "rânduite pe epoci și purtând inscripțiuni deslușitoare". "În sala de mijloc s-ar așeza puținele lucruri privitoare la trecutul nostru românesc, precum și stampe, documente, monezi, mulaje, obiecte aparținând cultului, ceramică și produse ale artei populare care cu timpul ar forma un adevărat muzeu etnografic. Obiectele fără valoare artistică sau istorică vor fi excluse din muzeu, indiferent de numele donatorului lor"⁴⁶. Pe baza acestor indicații subdirectorul fundației, Mihail Gelep, întocmește noul proiect care este înaintat spre aprobare la 13 iunie 1921 și apoi este aprobat de primăria orașului. Astfel sala nr. 1 va fi rezervată exclusiv pinacotecii iar sala nr. 2 din dreapta se va împărți printr-un paravan în două părți: una rezervată obiectelor casei Aman, iar restul se va transforma în pinacotecă. Fotografiile din vitrine vor trece în album iar actele vechi și cărțile vechi se vor cataloga și repartiza la bibliotecă. Pentru numismatică se vor mai păstra doar două vitrine.⁴⁷

În perioada interbelică se dezvoltă legăturile culturale cu românii bănățeni din Lugoj, Caransebeș etc. Astfel în zilele înfrățirii (1-2 iulie 1922) delegații bănățeni vizitează fundația Aman⁴⁸. În anul 1934 când are loc congresul de numismatică și arheologie de la Craiova se organizează o mare expoziție numismatică în care sunt catalogate și evidențiate monedele antice medievale și moderne ale colecției Aman. Anul 1936 aduce pentru Craiova constituirea unei noi fundații culturale "Fundația Jean Mihail". Clădirea minunată de pe strada Unirii urma a fi destinată unui adevărat Muzeu al Olteniei Societatea "Prietenii Științei", numeroase personalități militează pentru transferul pinacotecii în această clădire alături de colecția Jean Mihail care să se transforme într-un adevărat muzeu regional de artă⁴⁹. Începutul războiului nu a mai permis realizarea acestui deziderat. În anul 1950 se produce naționalizarea fundației Aman, colecțiile de istorie și artă fiind transferate Muzeului Olteniei, iar sediul său rămâne destinat numai bibliotecii. Din anul 1953 cea mai mare parte a colecției pinacotecii Aman este transferată la Muzeul de Artă nou înființat.

NOTE

¹ Muzeul Olteniei, Fond Aman, nr. 78, f. 1.

² Rev. Arhivele Olteniei, VIII, 1929, nr. 41-42, p. 162.

³ Muzeul Olteniei, Inv. I/12689-Scrisoarea lui Theodor Aman către Aristia Aman din 8 Decembrie 1885.

⁴ Arhivele Olteniei, VIII, 1929, nr. 41-42, p. 164.

⁵ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VIII, partea III, Buc., 1904, p. 165.

⁶ Dosar din 1905 al Fundației Aman, f. 43.

⁷ *Ibidem*, f. 266.

⁸ *Ibidem*, dosarul din 1918, document din 7/20 decembrie 1918.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Adresa nr. 12 din 19 februarie 1908. Dos. nr. 1/1908, Primăria urbei Craiova.

¹¹ Adresa nr. 16 din martie 1908. Dos. 1/1908, Primăria urbei Craiova.

¹² Adresa nr. 13 din 21 februarie 1908.

¹³ Adresa nr. 32 din 12 iulie 1908.

¹⁴ Vezi registrul de obiecte al fundației Aman din Craiova.

¹⁵ Dosar I/1911, f. 185-193.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 553.

- ¹⁸ *Ibidem*, f. 435.
- ¹⁹ *Ibidem*, f. 603.
- ²⁰ *Ibidem*, f. 607.
- ²¹ *Ibidem*, f. 645.
- ²² Condica de expediții pe anul 1914 la 20 ianuar ie.
- ²³ Dosa. 2/1912, poziția 262.
- ²⁴ Condiția de expediție pe anul 1913-1914, 22 august 1913-20 sept. 1913.
- ²⁵ Dosar 1/1911, f. 729.
- ²⁶ Dosar 1/1911, f. 729.
- ²⁷ Condica de expedițiune a fundației Aman pe anul 1913-1914, din 8 ianuarie 1913. Raport către primarul orașului Craiova.
- ²⁸ Dos. 1/1911, f. 581 și 695.
- ²⁹ Condica de expedițiune a fundației Aman pe anul 1913-1914, 25 februarie 1914.
- ³⁰ Dosar 1/1911, f. 557.
- ³¹ Dosar 1/1911, f. 515.
- ³² *Ibidem*, f. 883.
- ³³ *Ibidem*, f. 897.
- ³⁴ Condica de expedițiune pe anul 1913-1914, 4 iunie 1913; dosar 1/1911, f. 911.
- ³⁵ *Ibidem*, 5 oct. 1913-Raport către primărie.
- ³⁶ Dosar 1/1911, f. 889.
- ³⁷ *Ibidem*, f. 877 și 921.
- ³⁸ Registrul de ieșiri 1919, f. 29.
- ³⁹ Dosar 1/1918, adresa către primărie, nr. 8254 din 21 oct. 1918.
- ⁴⁰ Registrul de ieșiri pe 1918, nr. 175 din sept. 1918, f. 21.
- ⁴¹ Dosar 211/1919, f. 2.
- ⁴² Registrul fundației din 1918, f. 22, nr. 187 din 9 oct.; dosar 179/1920, f. 1.
- ⁴³ Registrul ieșire, 1918, f. 30 raportul nr. 223 din 23 dec. 1918 către primărie.
- ⁴⁴ Muzeul Olteniei, fond Prietenii Științei, Registrul de procese-verbale, f. 2.
- ⁴⁵ *Ibidem*, dosar 1915-1924, f. 54 din 24 sept. 1921.
- ⁴⁶ Registrul de diverse adrese și stat de salarii al fundației Aman, f. 21 din 27 mai 1921.
- ⁴⁷ Dosar 1921, Corespondență fond Aman.
- ⁴⁸ Revista Arhivele Olteniei, I, 1922, p. 197.
- ⁴⁹ Revista Arhivele Olteniei, XXI, p. 430-432.

ÎMPRUMUTURI BANCARE ȘI INVESTIȚII STRĂINE - ROLUL LOR ÎN DEZVOLTAREA ȘI MODERNIZAREA ORAȘULUI CRAIOVA LA PRAGUL DINTRE SECOLELE AL XIX-LEA ȘI AL XX-LEA

OTILIA GHERGHE
LUCIAN DEACONU

Craiova la pragul dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea

Începând de la mijlocul secolului al XIX-lea Craiova, fosta reședință a mării Băanii și a Căimăcămiei, în veacurile XVI-XVIII, și cel mai important centru administrativ, economic, social și cultural al Țării Românești, după capitală, intrat într-o nouă etapă de dezvoltare comercială, industrială, urbanistică etc, determinante pentru evoluția viitoare a orașului¹.

În deceniile care au urmat Unirii Principatelor, locul al doilea în ierarhia așezărilor urbane ale României a fost luat de Iași, iar evoluția economică accelerată a Ploieștilor a făcut ca și acest oraș să treacă înaintea vechii cetăți a Băniei².

În paragraful rezervat orașului de Enciclopedia Română, editată în anul 1900, se preciza: "Craiova al patrulea oraș al României libere în privința populației. După ultimul recensământ, din 1895, Craiova are 38.690 locuitori, dintre care 30.649 sunt cetățeni români, iar 8841 străini, din care 152 mahomedani și 2574 mozaici, restul creștini bulgari, sârbi, germani și greci. Craiova este un însemnat centru de cultură, comerț și industrie, are un liceu, o școală militară, un gimnaziu real cu 4 clase, o școală comercială de gradul I și II, o școală secundară de fete cu 5 clase, o școală normală pedagogică de învățători și alta de institute, ambele internate, o școală profesională de fete și o școală de meserii pentru băieți, un institut pentru educația casnică a fetelor sărace, numit după numele fondatorului "Școala Popovici", cu 4 clase primare, 3 gimnaziale și internat, 10 școli primare de băieți, din care două, școala "Trișcu" și "Obedeanu" întreținute din fonduri particulare: 10 școli de fete, din care, Romaneanu și Lazăr Otetelișeanu, întemeiate de particulari; 25 biserici ortodoxe, 4 fondate și întreținute din fonduri particulare, 1 biserică protestantă, alta catolică, un templu israelit și 2 sinagoge. Sunt 4 spitale, din care 2 ținute din fonduri particulare. Aici e reședința tribunalelor și a unei Curți de Apel cu 2 secțiuni: un teatru subvenționat de stat și câteva societăți de cultură... Tot aici se află, o sucursală a Băncii Naționale, a Creditului Funciar, a mai multor societăți de asigurare, o Bancă a Comerțului și câteva case particulare de schimb"³.

Din acest punct începe intervalul de timp cuprins între jumătatea ultimului deceniu al veacului al XIX-lea și 1910-1911, perioada când Craiova a înregistrat cel mai spectaculos salt în evoluția sa edilitară, perioada când orașul își schimbă radical înfățișarea transformându-se dintr-un târg oriental, insalubru și mizer, într-un oraș modern, dotat cu utilitățile specifice cerințelor urbane europene: apă, canalizare, pavaje, iluminat electric, parcuri, instituții etc. Contrastul dintre orașul anilor 1895 și orașul celui de al doilea deceniu al secolului al XX-lea este izbitor.

Documentele de epocă ne îngăduie să recompunem imaginea orașului înaintea declanșării celui mai amplu program de dotări utilitar - gospodărești din istoria sa. Darea de seamă pe anul 1896, prezentată în ședința consiliului comunal din 24 februarie 1897, inventariază principalele obiective edilitar-gospodărești, pe care administrația trebuia să le rezolve⁴.

Primul dintre acestea decurgea din suprafața imensă pe care o ocupă orașul, în raport cu numărul locuitorilor, cu o suprafață carosabilă de 617.936 m² din care 412.433 m², deci 66% m, erau pavați, indicând faptul că una din primele urgențe ale modernizării orașului era dată de pavarea străzilor și trotuarelor⁵. Un alt obiectiv era impus de transportul populației și al mărfurilor care se realiza cu ajutorul a 118 birje de piață, 20 de camioane și 40 de căruțe, mijloace de transport insuficiente, lente, rudimentare.

Alimentarea cu apă a locuitorilor și a industriei se făcea din izvoarele celor 131 de fântâni, prin 60 de sacagii care distribuiau o apă impură, insuficientă, dăunătoare sănătății publice, impunându-

se ca un obiectiv care trebuia rezolvat cu prioritate. Nu în ultimul rând, bălțile și mlaștinile care înconjurau orașul, adăugate lipsei apei, a canalizării și a pavajelor, făceau ca în unul dintre cele mai populate orașe ale României sănătatea și viața populației să fie grav amenințată iar evoluția demografică multianuală să înregistreze indicatori negativi.

Problemele care se ridicau în fața administrării orașului erau însă "mai presus de forțele" economice ale Craiovei: desecarea bălților și a mlaștinilor alimentarea cu apă, canalizarea, pavarea tuturor străzilor, necesitând sume care depășeau de multe ori veniturile așezării⁷.

"Transformarea completă a Craiovei și modernizarea ei ar costa suma de 14 1/2 milioane și aceasta numai în cazul când s-ar admite pavarea cu piatră de râu a majorității străzilor și mai cu seamă a celor din zona III-a. Starea financiară a orașului - concluziona primarul Mihail Măldărăscu - ... nu permite contractarea unui împrumut atât de însemnat"⁸.

Hotărârile Consiliului Comunal din februarie 1897 survin după repetatele semnale de alarmă pe care administrațiile anterioare le trăsese în legătură cu pericolul grav pe care starea orașului îl reprezenta pentru sănătatea publică a locuitorilor săi. "Craiova este un oraș insalubru - avertizase în 1893, medicul șef... străzile excentrice sunt în mare parte nepavate și neșoseluite, șoselele din oraș sunt acoperite cu un strat gros de noroi, șoseaua care conduce din gară în oraș este inundată de un noroi semilichid. Orașul posedă numai începutul unei canalizațiuni. Necurătenia orașului, apele stătute din vecinătatea lui, lipsa de apă curată, nu sunt singura cauză care oprește prosperarea orașului Craiova, pe lângă acestea mai sunt altele de natură economică"⁹.

"A aștepta să pavăm câte o stradă, două, pe an, ca până acum, a amâna desecarea bălților și celelalte lucrări care ni se propun în vederea igienei și salubrității orașului - declara unul dintre consilieri - este a ne asuma o grea răspundere față cu sănătatea orașenilor și a copiilor lor, răspundere pe care că niciunul din noi nu voiește să și-o asume"¹⁰.

Înfăptuirea acestor obiective vitale pentru evoluția orașului depindea, însă, de obținerea surselor de finanțare a proiectelor care vizau să transforme radical Craiova. Din veniturile proprii orașul făcea cu greu față cheltuielilor de administrație, obligațiile pe care le avea prin lege, pe linie de pompieri, poliție, școli, biserici, armată etc. Veniturile pe anul 1897-1898 erau estimate la 1.612.070 lei¹¹, în timp ce veniturile celei mai bogate biserici din localitate, biserica Madona Dudu, echivalau cu 1/2 din cele ale Craiovei¹², iar construcția Palatului de Justiție, azi Universitatea, realizat între 1891-1894, a costat 1.128.210,80 lei¹³.

După dezbateri și demersuri repetate și îndelungate, consiliile locale au ajuns la concluzia că singurele căi pentru rezolvarea problemelor cu care se confrunta orașul erau împrumuturile și investițiile particulare. Alegerea, la 1898 și 1901, a unui consiliu comunal preponderent liberal, condus de o personalitate de excepție, profund atașată ideii de modernizare a orașului după modelul ultimelor realizări în materie ale marilor centre urbane occidentale, au dat impulsul necesar trecerii la rezolvarea efectivă a programului de lucrări edilitare adoptat. "Am combătut toate administrațiile comuriale precedente în privința ideilor de igienă și bună gospodărire a orașului - declara primarul Nicolae Romanescu -. Trebuie însănoșit solul și aerul prin canale, apă abundentă și plantații. Nu cu clădiri, teatre, spitale, se însănoșește orașul pentru scăparea vieții oamenilor a căror mortalitate întrece nașterile. Trebuie plantații... căci cu apă și plantații se însănoșesc localitățile, spun tratatele"¹⁴.

În doar cinci luni, cât a durat primariatul lui Nicolae P. Romanescu în 1898, câteva inițiative au declanșat marile acțiuni edilitare care trebuiau să aducă Craiova în rândul urbelor moderne. Acum s-a obținut conversiunea, s-a încheiat contractul pentru studiul și prepararea unui proiect general de alimentare a orașului cu apă cu inginerul W. H. Lindley și s-au pus bazele realizării unui mare parc cu arhitectul francez E. Redant. Revenit ca primar al Craiovei în aprilie 1901, Nicolae P. Romanescu a promovat inițiativele anterioare și obiectivele programului liberal de modernizare a structurilor urbane. În acțiunile sale a făcut apel la marele om politic I. C. Brătianu și inginerul Anghel Saligny, dar și la alți specialiști, dintre cei mai buni, din țară¹⁵.

Reales primar în aprilie 1901, în pofida situației financiare rele și deși se anticipa un deficit de 300.000 lei și anuitatea datoriei de 429.801 lei¹⁶, Nicolae P. Romanescu a declanșat o vastă operă de

modernizare a structurilor urbane ale orașului.

În calitate de deputat al colegiului II-Dolj, N. P. Romanescu a stăruit în parlament pentru votarea mai multor legi privitoare la alimentarea cu apă a Craiovei (împrumutul a 3.400.000 lei pentru lucrările apei, băilor populare, canalelor, subvenționarea orașului cu 475.000 lei de la județ și cu 800.000 lei timp de 40 de ani de așezământul Madona-Dudu, tot pentru apă, cedarea din partea statului a terenului și morii Epureasca din comuna Puțurile).

Marea lucrare a alimentării cu apă a Craiovei, pentru care administrațiile anterioare realegerii lui N. P. Romanescu în 1901 cheltuiseră fonduri, energie și timp, a fost regândită și repusă între priorități. În acest sens s-au prevăzut angajarea de studii noi pentru sursele de apă și fixarea celui mai bun sistem de alimentare, concesionarea lucrărilor și canalizarea unei părți din oraș. Pentru realizarea lucrărilor sus-menționate, N. P. Romanescu l-a preferat pe inginerul olandez W. H. Lindley, "unul din cei mai mari hidrologi ai timpului", cunoscut în România pentru rezultatele pe care le obținuse la Iași și Ploiești.

În vara anului 1901, la propunerile lui Lindley, s-a alcătuit personalul Biroului care avea ca obiect studiul privind apele din Craiova și din împrejurimi.

Din august 1901 și până în iulie 1902, s-au desfășurat cercetările, sondajele, analizele apelor și s-a întocmit un anteproiect.

W.N.Lindley a preferat, dintre mai multe surse posibile, apele din valea Giorocului ca fiind cele mai apropiate, de calitate foarte bună și în cantitate suficientă, îndeplinind și condiții naturale favorabile pentru aducțiune la Craiova.

Apele din valea Giorocului, cu un debit constant de 17.000 mc/zi, temperatură fără mari variații, număr de bacterii saprophyte/cmc mic, duritate de 11-12 grade până la 22 grade, se găsesc la o altitudine de 102 m, fapt care a dat posibilitatea ca ele să fie aduse în preajma Craiovei prin pantă naturală.

Pentru executarea proiectului, la 4 aprilie 1904 Camera Deputaților a autorizat orașul Craiova să contracteze un împrumut de 3.400.000 lei, pe termen de 40 de ani, iar Primăria locală a înființat o contribuție comunală în folosul orașului pe valoarea locativă a tuturor proprietăților de 2-6 %.

Lucrările de alimentare a orașului cu apă s-au derulat cu fondurile unui împrumut de 5.140.000 lei obținut în anul 1906. Ulterior s-a mai contractat de către primărie încă un împrumut de 1.500.000 lei chiar în momentul când lucrările pentru aducerea apei în oraș erau aproape gata, apa ajungând la stația de refulare de la Balta Verde (26 martie 1910). În anul 1910, erau socotite lucrări neîncheiate captarea de la Gioroc, stația de refulare și rețeaua de conducte a orașului.

Lucrările de captare de la Gioroc, începute de Serviciul Apelor sub direcția lui W. H. Lindley în 1908, au fost terminate în anul 1911, pentru 4.100 mc/zi.

În anii 1913-1914, în cea mai mare parte, proiectul Lindley a fost concretizat. În acest fel se încheia cea dintâi mare lucrare de alimentare cu apă a orașului Craiova dintr-o sursă exterioară teritoriului său.

În anul 1914, după cum susținea Nicolae P. Romanescu în ședința Consiliului Comunal din 18 februarie, lucrările de completare a alimentării cu apă a Craiovei erau finalizate prin sporirea debitului la 9.200 mc în 24 de ore.

Recunoscând meritele inginerului Lindley și ale inginerului A. M. Colleanu, Primăria Craiova propunea la 28 mai 1914 decorarea acestora cu ordinele "Steaua României" în grad de ofiter și respectiv "Coroana României". Lindley era apreciat - cu această ocazie - ca omul căruia Craiova îi datora starea salubră <de atunci> prin alimentarea cu apă potabilă.¹⁷

Efectul atragerii surselor financiare prin împrumuturi, dar și pe alte căi, a fost extraordinar. La 15 ianuarie 1904, primarul Nicolae Romanescu raporta consiliului: "La 1898, când am venit am găsit un buget anemic și am început să facem economii. Venit în 1901 în capul administrației am reluat firul economiilor din 1898 și sarcina efectuării importantului plan de lucrări edilitare din acel an, și am putut face economii și lucrări de foarte mare valoare și importantă."¹⁸

Împrumuturile contractate au reprezentat mijlocul principal prin care administrația orașului a realizat marile obiective edilitare impuse de modernizarea orașului.

O altă cale utilizată pentru obținerea surselor financiare necesare realizării proiectelor de modernizare a structurilor orașului a fost aceea a investițiilor de capital, în special străine, prin concesionarea unor servicii ca: iluminatul public, alimentarea cu apă, transportul în comun etc.

În decembrie 1893, între primărie și Societatea generală de Electricitate din Berlin (Allgemeine Electricitäts-Gesellschaft) s-a încheiat contractul prin care orașul Craiova a concesionat societății germane dreptul exclusiv de a alimenta localitatea cu energie electrică pe o perioadă de 40 de ani¹⁹. Într-un interval de timp de numai 9 luni, investitorul german a realizat o lucrare "uriașă", la 15 decembrie 1896, reușind să inaugureze instalația de iluminat public a orașului²⁰. Astfel s-a rezolvat una din chestiunile vitale ale orașului, construcția uzinei electrice și a instalației de distribuire a curentului electric, utilități care au funcționat până după cel de-al doilea război mondial.

Administrațiile comunale au încercat să rezolve, în aceeași manieră, și realizarea unei rețele de tramvaie. După o campanie publicitară internă și internațională îndelungată și stăruitoare, orașul a primit mai multe oferte și a încheiat chiar două contracte pentru realizarea rețelei de tramvaie. Astfel, după Iași și Brăila, în Vechiul Regat, Craiova începutului secolului al XX-lea a avut șansa să devină cel de-al treilea oraș care ar fi beneficiat de serviciile tramvaiului electric²¹. Dar cu toate că pe plan european se utilizau termene de concesionare de 75-80 și 90 ani, ministrul de interne Vasile Lascăr a refuzat să accepte clauza din contract care prevedea că durata concesiunii să fie de 75 de ani²², lipsind astfel orașul de una din cele mai mari șanse de progres și dezvoltare din istoria sa. Corespondența personală purtată de primarul Nicolae P. Romanescu cu oamenii de afaceri francezi evidențiază faptul că aceștia erau preocupați să facă și alte investiții în România. "Cunoști deja - îi scria Pierre Aubry din Paris, eu voi fi foarte bucuros de a putea să atrag oameni serioși în țara ta și aceasta va fi un mijloc că, odată instalați pentru o afacere, nu încapă îndoială că acest grup va studia alte afaceri interesante pentru cele două părți"²³. Împrumuturile contractate și investițiile străine atrase au făcut din perioada 1895-1910 cea mai fertilă etapă de dezvoltare și modernizare din istoria Craiovei, orașul fiind în timpul primariatului lui Nicolae Romanescu, unul din centrele urbane cele mai dinamice ale vechiului regat. Corpurile legiuitoare "au arătat o deosebită sollicitudine"²⁴, iar regele Carol I, entuziasmat de proiectele prezentate, a dispus în 1904 prelungirea sesiunii parlamentare pentru a putea definitiva și vota cele 7 proiecte de legi care vizau marile realizări edilitare prezentate de Craiova. În această perioadă fastă din istoria orașului împrumuturile și investițiile străine au permis introducerea iluminatului electric (1896), amenajarea Parcului Bibescu, pe o suprafață de cca. 100 ha, comparabil cu marile parcuri ale Europei Occidentale, proiect răsplătit cu medalia de aur la Expoziția internațională de la Paris din 1900, desecarea bălților și mlaștinilor, plantarea unor întinse suprafețe de teren, alimentarea cu apă și realizarea proiectului planului de canalizare, a planului geodezic și de aliniament al străzilor, extinderea lucrărilor de pavaj, modernizarea piețelor, construcția abatorului etc, toate contribuind la "binele și progresul" Craiovei.

"Anul 1901, aprecia Almanahul "Patria" din 1913, a deschis era îmbunătățirilor imperios necesare orașului. S-au executat pavaje pe cele mai îndepărtate străzi ale orașului, s-a completat abatorul comunal, s-a construit fabrica de gheață, s-a executat mărețul parc Bibescu, s-au construit multe localuri de școli primare, spitalul Th. Preda, s-a realizat alimentarea orașului cu apă²⁵". La rândul său, principalul animator al acestor realizări, primarul Romanescu declara: "Adevărata istorie a omului care ia parte la treburile politice nu e a căuta dincotro suflă vântul unei popularități trecătoare, care nu e de natură a-i da satisfacții sufletești când, mai târziu, făcând un serios examen de conștiință, vede că nu și-a îndeplinit chemarea. Să facem pe fiecare zi cât vom putea mai mult pentru populația țării noastre. Să dăm la timp orașelor noastre mijloace ca să poată locuitorii lor să-și dezvolte, fără piedici, în condițiile cele mai bune, energia, inteligența și știința lor în interesul propriu și în interesul întregii țări"²⁶.

NOTE

- ¹ *Istoria Ilustată a Craiovei*, Craiova, 1996, p. 42-93.
- ² L. Deaconu, O. Gherghe, *Oltenia și Unirea principatelor*, Craiova, 1999.
- ³ Ed. W. Krafft, *Enciclopedia României*, Sibiu, 1900, vol. II, p. 32-34.
- ⁴ Arhivele Naționale, Craiova, Primăria Craiova, dos. 30/1897, f. 27-36.
- ⁵ *Ibidem*, p. 34-35.
- ⁶ *Ibidem*, p. 36.
- ⁷ *Ibidem*, p.46.
- ⁸ *Ibidem*, p. 51-53.
- ⁹ Arhivele Naționale Craiova, Prefectura Dolj, dos. 200/1893, f. 177-178.
- ¹⁰ Arhivele Naționale Craiova, Primăria Craiova, dos. 18/1896, f. 165.
- ¹¹ *Ibidem*, dos. 30/1897, f. 37.
- ¹² *Ibidem*, dos. 30/1898, f. 5, Veniturile Bisericii Madona Dudu în anul bugetar 1898-1899, au fost estimate la 845.032,80 lei.
- ¹³ Arhivele Naționale Craiova, Prefectura Dolj, dos.1896.
- ¹⁴ *Ibidem*, Primăria Craiova, dos. 51/1899, f. 13.
- ¹⁵ *Pagini de istorie și civilizație, Alimentarea cu apă*, Craiova, 1997, p. 83.
- ¹⁶ Arhivele Naționale Craiova, Primăria Craiova, dos. 221/1924, f. 47.
- ¹⁷ *Craiova, Pagini de istorie și civilizație. Alimentarea cu apă*, Craiova, 1997, p. 83.
- ¹⁸ *Ibidem*, Primăria Craiovei.
- ¹⁹ *Ibidem*, dos. 3/1898, f. 1, 2.
- ²⁰ *Ibidem*, dos. 11/1896, f. 9.
- ²¹ *Ibidem*, dos. 87/1901, f. 169.
- ²² *Ibidem*, dos. 73/1902, f. 9.
- ²³ *Ibidem*, dos. 160/1907, d. 128.
- ²⁴ *Ibidem*, dos. 104/1904, f. 33.
- ²⁵ *Istoria ilustrată a Craiovei*, p. 173.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 175.

Redusă numai la teritoriul Moldovei, înconjurată de țări ostile, cu care se afla în război, și abandonată de aliatul rus, zgduid de revoluția bolșevică din 1917 - România a fost obligată să încheie, în mai 1918, Pacea de la București, act diplomatic care a declanșat reacții din cele mai violente la Paris și Londra. Aflat la Paris, alături de numeroși oameni politici și intelectuali români, senatorul de Romanai Paul Bratășanu, fost vicepreședinte al Senatului, scrie prințului Șuțu, la 10 iulie 1918 :

"Iubite domnule Șuțu, în momentele grele prin care trece țara noastră, cred că noi, românii care ne aflăm în țara liberă și aliată, suntem datori să muncim din răspuțeri și să facem cele mai mari sacrificii ca să triumfe dreptatea cauzei noastre. Convingerea generală este că victoria finală va fi de partea aliaților. Așadar datoria noastră de buni români este să luptăm prin toate mijloacele a convinge pe aliați de dragostea noastră față de ei, de dreptatea cauzei noastre și de interesul lor, chiar, pentru formarea unei Românie mari"¹.

Lobbismul - sistemul de influențare a parlamentelor și a guvernelor altor state - a reprezentat una din preocupările principale și unul din mijloacele utilizate cu succes de generația de oameni politici și diplomați care a realizat în 1918 România Mare.

Generația anului 1918 a mănuit arma diplomației cu aceeași măiestrie cu care armata a folosit pușca și tutunul pe câmpul de luptă. Acțiunile diplomatice ale guvernului român, lobbismul inițiat și desfășurat de patrioții români din Regat și de refugiații basarabeni, bucovineni și transilvăneni în Statele Unite ale Americii, Franța, Italia, Anglia și Rusia au însoțit și au potențat demersul militar impunând, în cele din urmă, consacrarea juridică internațională a hotărârilor de unire cu Țara ale Adunărilor naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba - Iulia de către Conferința de Pace de la Paris.

Din considerente de spațiu, ne vom opri numai asupra propagandei românești desfășurate în Franța, acolo unde România avea, prin cei 40 de parlamentari și 30 de profesori universitari emigranți, un veritabil miniparlament și o adevărată universitate românească. Organizațiile și organismele naționale românești constituite în Franța în acești ani : Colonia română de la Paris, fondată în septembrie 1917, Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina și Consiliul național al unității române au acționat, așa cum stipulau regulamentele de constituire, pe toate căile pentru eliberarea Transilvaniei, Bucovinei și Basarbiei și unirea lor cu țara, pentru recunoașterea internațională a României Mari. Dincolo de pasiunile politice și de interesele de grup, într-o unitate exemplară, remarca profesorul universitar Oreste Tafrali : *"Românii din Franța erau prea patrioți, ca în momentele acelea grele să producă o sciziune între ei, la care ereau hotărâți câțiva politicieni, care nu se puteau ridica mai sus de interesele lor personale"*.

Creat ca expresie a *"drepturilor naturale ale națiunii române de a se constitui într-o Românie Mare"*; Consiliul național al unității române, constituit la 3 septembrie 1918 la Paris, a fost recunoscut și receptat de guvernele puterilor aliate *"ca imaginea cea mai fidelă a viitoare uniiri a românilor, ca rezultat al aspirațiilor seculare spre libeate și unire ale tuturor românilor"* fiind, în același timp, un model și un puternic impuls dat luptei de eliberare națională pentru confracții din Austro-Ungaria².

*"Consiliul național-aprecia profesorul universitar C.M. Sipsom - fu recunoscut de marii aliați ai României și, datorită acestui fapt, el fu primul inspirator al eliberării Transilvaniei și al constituirii de consilii naționale în teritoriile românești oprimate de Ungaria. El fu, de asemenea, inspiratorul declarației de unire cu România, și doi dintre membrii săi sunt, în același timp, miniștrii în Consiliul Transilvaniei"*³.

Consiliul național pentru unitatea românilor a reprezentat, totodată, un element de continuitate în activitatea diplomatică de susținere a cauzei românești, el a lucrat, așa cum concluziona profesorul universitar Oreste Tafrali în cartea Propaganda românească în străinătate, *"cu eficacitate și cu pricepere pentru înfăptuirea idealului nostru național, într-o perioadă foarte tristă pentru noi, când nemții ne*

guvernau țara și când reprezentanții noștrii oficiali nu îndrăzneau să se prezinte guvernelor aliate, necum să deschidă gura ca să vorbească despre revendicările noastre naționale”⁴.

O prezentare, chiar și statistică, a acțiunilor de propagandă națională desfășurată de români în Franța dă dimensiunile efortului financiar, ale activității prin care patrioții români au informat guvernele și opinia publică din țările aliate despre drepturile istorice și sacrificiile imense plătite de poporul român pentru desăvârșirea unității sale naționale. Începând de la 17 ianuarie 1918, a fost editat săptămânalul "La Roumanie", un jurnal al cărui câmp de activitate, se preciza în articolul "Unirea sacră" - *"va fi marea luptă, în care România a intrat pentru țară și pentru neam"*. Tipărit în 5-6.000 de exemplare, ziarul a fost distribuit gratuit, în Franța, tuturor parlamentarilor și oamenilor politici, publiciștilor, profesorilor universitari și academicienilor, ziarelor și revistelor, un număr impresionant de exemplare fiind expedit în Anglia, S.U.A, Canada, Elveția, Italia, Suedia, etc. În cuvântarea rostită de Le Comte, președintele oamenilor de litere din Franța la 22 ianuarie 1919 declara : *"În fiecare joi dimineața, cel dintâi lucru pe care îl reclamăm este "La Roumanie", în care găsim lucruri atât de importante, de interesante, atât de instructive, atât de plăcute, scrise cu talent și într-o limbă foarte corectă"*⁵.

Editarea ziarului "La Roumanie" s-a datorat, în principal, inițiativei senatorului de Romanați Paul Brătășanu, care a reușit să grupeze în jurul său numeroși literați și oameni de știință preluând, personal, cheltuielile legate de tipărirea și difuzarea publicației. Obligat să vândă bijuteriile de familie și să contracteze împrumuturi pentru a asigura apariția ziarului, Paul Brătășanu *"a dat dovada unui patriotism fără margini și lui, în primul rând, se datorește că glasul românesc n-a amuțit cu totul, atunci când țara gemea sub călăiul ocupanților"*⁶, ardelenii Partenie Cosma, Maria Cosma și Hortensia Gogu numindu-l *"părintele românilor pribegi"*⁷.

Totodată, patrioții români aflați în Franța în 1918 - 1919 au tipărit, cu fonduri obținute prin donații și liste de subscripție, mii de exemplare ale hărții etnografice a teritoriilor locuite de români, ale Banatului, Basarabiei, Bucovinei și peste 30 de cărți, atlase, broșuri, au susținut rubrici permanente în cadrul unor ziare franceze, engleze, italiene, americane, au editat, pentru prizonierii de război din Franța și Italia, ziarul "România Mare", cele mai multe dintre materialele de propagandă editate de ei fiind prezente pe mesele de lucru ale tuturor delegațiilor la Conferința de pace de la Paris. La toate acestea s-a adăugat organizarea în Italia, din inițiativa unui comitet alcătuit din Paul Brătășanu, Emil Pangrati, G. G. Mironescu. principele Basarab Brâncoveanu, Ion Th. Florescu, Nicolae Titulescu și alții a *"legiunii românești purtătoare a tricolorului nostru alături de stindardele aliaților"*⁸, *"dovada cea mai puternică ce ar putea aduce omenirii întregi, că toți românii cer unitatea națională"*⁹, propaganda prin conferințe, organizarea de expoziții, banchete, dineuri pentru captarea interesului marilor puteri față de idealul unității tuturor românilor.

În acest efort diplomatic și de propagandă națională s-a aflat și viitorul mare diplomat român, Nicolae Titulescu, prezent în toate acțiunile coordonate fie de Take Ionescu, președintele Consiliului național al unității române, fie de Paul Brătășanu. Nicolae Titulescu, *"om al jertfelor pentru țară și neam"*¹⁰, cum îl caracteriza Paul Brătășanu, a îndeplinit una dintre primele sale misiuni diplomatice obținând recunoașterea de către Roma a Consiliului național al unității române iar în 1919 a apărut *"cu inteligența-i sclipitoare și cu inima-i caldă interesele noastre la Conferința Păcii"*¹¹.

Nicolae Titulescu a făcut parte, alături de Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Anghelescu, Ion T. Florescu, Paul Brătășanu, Ion Cantacuzino, Partenie Cosma, Toma Ionescu, Constantin Mille, George Mironescu, Vasile Stroescu și alți oameni politici și intelectuali din regat, Basarabia și Transilvania, din Consiliul național al Unității române, ales de Adunarea generală a românilor din Franța, care a avut loc la 3 octombrie 1918, la sediul Coloniei române din Paris. Cu puțin timp înainte, la 1 august 1918, Nicolae Titulescu fusese cooptat, alături de Octavian Goga, V. Lucaciu, S. Mândrescu, în Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina¹².

Documente aflate în colecții particulare ni-l prezintă pe Nicolae Titulescu în rândul conferențiarilor desemnați să susțină cauza românească la Marsilia, manifestare *"care a avut enorm succes"*¹³, la reuniunea amicală americană - română, la 28 februarie 1919, de la Restaurantul Laurent,

la care au participat membrii ai delegației Statelor Unite la Conferința de Pace și corespondenții de presă ai principalelor ziare americane¹⁴, sau ținând discursuri la banchetul oferit de presa franceză în onoarea ziariștilor români, la 28 ianuarie 1919, și la discursul oferit delegației Italiei la Conferința de Pace, un emoționant elogiu adus poporului italian. Toate aceste discursuri ale viitorului mare diplomat român, inedite, s-au păstrat.

“Poți iubi Italia ca patria frumuseții, poți iubi Italia ca patria dreptului, poți iubi Italia ca paradisul vestigiilor istorice; poți iubi Italia pentru căldura sa, pentru admirabila organizare a muncii naționale, poți iubi Italia pentru bravura sa, pentru sensul său politic, pentru generozitatea ei în fața sacrificiului dar, în pofida acestor motive ale afecțiunii noastre - spunea Titulescu - vă rog să permiteți românilor să iubească Țara Dumneavoastră nu atât pentru ceea ce este, pentru tot ceea ce face, ci mai mult pentru ceea ce ea nu este încă, pentru tot ceea ce n-a făcut încă, permiteți românilor să iubească Italia, mai mult decât orice, ca una din rezervele imediate de care latinitatea poate să dispună, pentru a demonstra lumii, fondul inepuizabil al geniului său veșnic tânăr, veșnic creator”¹⁵.

Elogiind decizia Italiei de a sfârâma, încă din primele zile de război, cadrul Triplei Alianțe, *“hotărâre care a legitimat neutralitatea și, apoi, intrarea României în luptă”* alături de Puterile Antantei, Nicolae Titulescu continua :

“Războiul a trebuit să ne rezerve toate suferințele, dar victoria va trebui, de asemenea, să ne ofere toate binefacerile. Cu toate că suferințele războiului dispar lent și binefacerile victoriei se fac văzute la fel de încet, noi știm că, deși victorioși, ne așteaptă dificultăți serioase, știm că, pentru a edifica o națiune mare, nu este suficient să lărgesci granițele sale, știm, deasemenea, că, oricât de dure vor fi piedicile pe care viitorul ni le rezervă, vom găsi noi înșine curajul de a le învinge”¹⁶.

Conferințele susținute de Nicolae Titulescu la Marsilia, la Școala inter-aliată de înalte studii sociale din Paris, la 7 ianuarie 1919, intitulată : Problemele economice și financiare ale României, discursurile rostite la reuniunile cu delegațiile americane și italiene la Conferința de Pace l-au confirmat pe oratorul consacrat deja de dezbaterile parlamentare din anii 1911-1917, anticipându-l pe viitorul diplomat de talie mondială al perioadei interbelice.

În discursul rostit la dineul oferit în onoarea delegației S.U.A. la Conferința de Pace, Nicolae Titulescu a exprimat gratitudinea, afecțiunea și admirația față de poporul american schițând, totodată, cerințele minimale de pace și securitate ale organizării postbelice a omenirii.

“Ieșită victorioasă dintr-un război copleșitor, după ce a fost pe punctul catastrofei totale, ce ușurare !

Unită cu Transilvania, leaganul neamului românesc, speranța reînnoirii gloriei și înțelepciunii străbune, ce bucurie ! Să vezi venind la noi Basarabia, mezina celor două Alsacii ale noastre, când sora mai mare aprecia că trebuie să mai aștepte înainte de a-și relua locul în sânul familiei române, ce vis !

Dar, să știm că de acum înainte nici-un vrășmaș nu va amenința o țară izolată, să simțim că noi, paria ai istoriei, aruncați încoace și încolo de vânt, pradă prea ușoară pentru vecinii prea puternici, hrăniți vreme de secole doar cu lacrimi și nedreptăți și, totuși, mândrii și plini de încredere, să simțim că în viitor nimeni nu va putea să ne amenințe fără ca lumea întreagă să se pună în mișcare, fără ca drapelul sacru al Americii să se îmbine cu culorile noastre naționale - aceasta, domnilor, depășește toate visele noastre.

Pentru noi, a ne face să întrevădem cerul albastru deasupra fumului dens al războiului, pentru noi a ne oferi securitatea în bună stare, pentru noi a ne da certitudinea de a putea realiza, în sfârșit, misiunea istorică ce clocotește în inimile noastre, vă asigurăm că, de acum înainte -încheia N. Titulescu- în patria noastră, nu va ieși din piepturile noastre strigătul Trăiască România fără ca buzele noastre să nu adauge, automat, Trăiască America !”¹⁷

¹ Colecție particulară, mss.

² *Actes et documents concernant la question roumaine*, Craiova, 1919, p. 40,41.

³ C. M. Sipson, *Rățiunea de a fi și rolul Consiliului național al unității române*, mss.

⁴ O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Craiova 1919, p. 60.

⁵ *Ibidem*, p. 32.

⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁷ Colecția Muzeului Olteniei.

⁸ Apelul organizației Romanați a Partidului Conservator Democrat, 1919.

⁹ Colecția *Consiliul național al unității române*, particular.

¹⁰ Apelul organizației Romanați a Partidului Conservator Democrat, 1919.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Unirea Transilvaniei cu România*, 1978, p. 475.

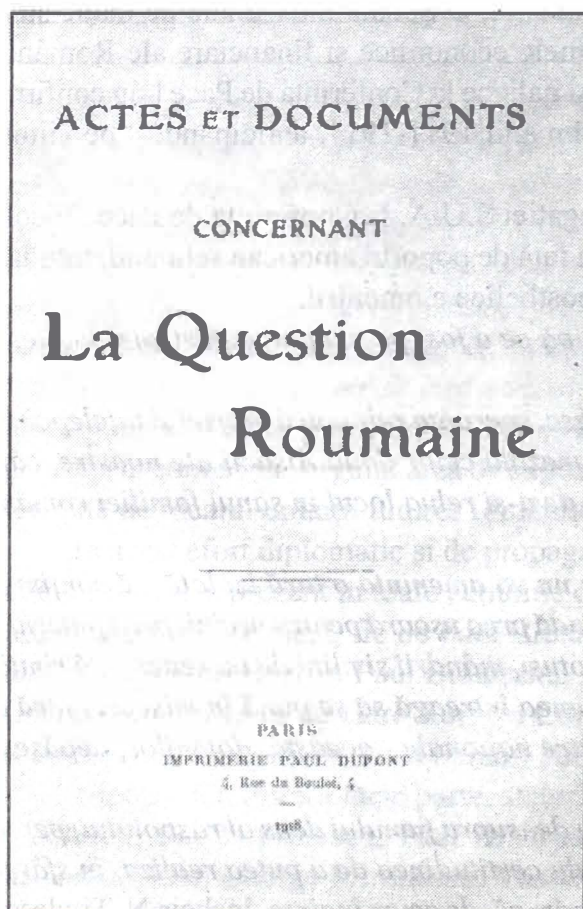
¹³ Oreste Tafrali, *op. cit.*, p. 48.

¹⁴ Une amicale réunion entre américains et roumains, mss., colecție particulară.

¹⁵ Colecția *Consiliul național al unității române*, particular.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

Actes et documents concernant
La Question Roumaine.
Paris, 1918

Delegația Consiliului național al Unității
române din mijlocul voluntarilor români
înrolați în armata italiană. 1918

Monsieur le Président, Messieurs,

En nous conviant à l'agréable réunion de ce soir et nous adressant les bonnes paroles que nous venons d'entendre, vous avez voulu témoigner à la presse roumaine, votre chaude amitié et votre fraternelle sympathie pour la part qu'elle a prise à la lutte que vient de couronner un triomphe aussi éclatant. L'honneur que nous nous faites est trop grand, et la joie que nous en ressentons trop profonde, pour que nous n'apprécions, à sa juste valeur notre dette de reconnaissance. Et je vous prie de croire, que le Roumain n'a pas la mémoire courte, ni la joie ingrate.

Mais l'hommage que vous voulez bien rendre ce soir à notre presse, passe tellement au-dessus de nos têtes, que je crois pouvoir affirmer devant vous, sans rougir, que votre acte de courtoise amitié est en même temps un acte de justice. En effet, c'est par la presse surtout que se manifesta, au début des hostilités, la conscience nationale roumaine. Alors que l'officialité prudente cachait les sentiments du pays sous la masque de la neutralité, d'une neutralité longue et douloureuse; si longue que certains croyaient qu'elle devait être permanente; si douloureuse que tout Roumain considère ces ternes journées d'inaction comme l'une des plus dures épreuves de cette guerre; alors donc que l'officialité tenait à ne pas avoir qu'elle avait compris l'enjeu formidable de cette guerre terrible, la presse roumaine, elle, en criant aux yeux du monde les aspirations de tout un peuple, en demandant l'entrée en campagne à côté de l'Entente, en flétrissant les crimes de l'ennemi barbare, en exaltant l'amour traditionnel de la France, en le jetant à plein visage au Boche venu chez nous pour corrompre et pour paralyser, la presse roumaine prouvée alors la volonté du pays et son sens de l'honneur.

Et pendant que notre presse accomplissait ainsi son œuvre salubre, ici, la plume française, souvent en dehors de l'officialité, quelque fois même contre elle, la plume française défendait la nation roumaine contre les apparences trompeuses. Par sa profonde compréhension du génie roumain, par le saint jugement qu'elle porta sur les hommes d'Etat qui s'étaient mis à le servir, par le large crédit qu'elle fit à ceux qui chez nous croyaient devoir encore ajourner l'action, la presse française fit sortir la fraternité du domaine des formules, et la transforma en une réalité sacrée et consolante.

Feuilletez, Messieurs, vos journaux et les nôtres des premiers temps de la guerre. Le traité qui faisait de la Roumanie l'alliée de l'Allemagne, je dirai plutôt la fiancée de l'Allemagne - la fiancée qui, heureusement, ne devait jamais se parer du voile nuptial - ce traité partait en lambeaux aux premiers coups du canon boche ! Aux premières blessures que les barbares firent à la France, notre cœur saigna si profondément, l'âme des deux peuples se confondit tellement, que plus rien désormais ne pouvait plus les séparer.

C'est que, Messieurs, on ne boit pas impunément à la source française ! Ce n'est pas impunément qu'on apprend à lire dans des alphabets français; ce n'est pas impunément qu'enfant, on nourrit l'amour du merveilleux, en lisant les contes de Perrault; ce n'est pas impunément que plus tard, on discerne le bien et le mal à travers les livres de la comtesse de Ségur; ce n'est pas impunément, qu'adolescent, on pleure sur les vers de Musset, que, jeune homme, on vibre aux discours de vos grands révolutionnaires, qu'homme, à l'âge mûr, on étanche sa soif de beau et de vrai dans tant d'œuvres de Français illustres. Quiconque a bu à la source française subit un charme éternel que nulle force ne saurait rompre.

La presse française a senti tout cela; elle a compris qu'alors qu'un pays se défend par son gouvernement, c'est par l'opinion publique qu'il se donne. Grâce à la presse, notre alliance n'a pas été un simple et froid acte politique, car elle existait déjà bien avant que des sceaux officiels et, nous l'espérons, pas trop fragiles, fussent apposés sur des actes en due forme. Et lorsque plus tard le malheur fit que la Roumanie abandonnée ne fut plus en état de combattre c'est encore par la presse qu'arrivèrent jusqu'à vous les soupirs de son martyre immérité. Cette fois, ce ne furent plus les journaux

roumains qui vinrent à Paris, ce furent les journalistes eux - mêmes. En vivant au milieu de vous, en apprenant à nous connaître ou s'est si bien compris, que nous n'avons jamais senti l'humiliation de nous voir considérés ici comme les sujets d'un pays qui ne se battait plus à côté de l'Entente. La presse française, avec son tact et sa délicatesse, a su si bien faire que tout en frappant les coupables, elle ne nous a jamais touchés, nous autres !

Pour vous dire, Messieurs, toute la gratitude de la Roumanie de demain aux journalistes français, certainement il n'y a pas un seul de nos compatriotes qui n'en aurait le droit et surtout l'obligation ! Mais, par un hasard merveilleux table un grand nombre de ceux qui, en toute justice, sont les plus qualifiés pour le faire. Je vois, Messieurs, autour de moi beaucoup des Romains qui, les premiers, ont demandé l'entrée en guerre, des septembre 1914, déjà; de ceux qui, les premiers ont su discerner chez nous les buts humanitaire que poursuivait cette guerre, aux quels tout idéal national devait se conformer chez nous. Et chose curieuse ce sont les mêmes qui devant l'impossible, ne voulaient le faire à l'idée que la lutte est finie, les mêmes qui sentiraient comme l'injure directe la plus personnelle toute injustice faite à la France. Pourquoi nous en caher, Messieurs, nous sommes, ces quelques Roumains de Paris, une partie de la garde de l'Entente en Orient, de cette vieille garde qui suit toujours et qui ne grogne jamais; nous sommes de ceux qui aiment sans demander avant s'ils vont être payés de retour; nous sommes de ceux qui croient sans exiger le paradis comme prix de leur foi; nous sommes ceux qui, une fois la guerre finie, ne briquent rien, par même les honneurs de la parade, car nous savons que, souvent, après la victoire, les soldats qui défilent sous les arcs de triomphe ne sont pas toujours ceux qui ont pris le plus grand nombre de tranchées. Nous sommes, Messieurs, en un mot, les combattants rudes, au franc parler, au cœur ouvert, qu'aucun danger n'effraie, que rien n'émeut si ce n'est une larme, une bonne poignée de mains. Pour l'amicale reunion que la presse française vient de nous donner ce soir, franchement émus, de tout cœur, nous vous disons Messieurs : Vive la presse française clairvoyante et justicière ! Vive la France !

22 ianuarie 1919

II

DISCOURS DE M. NICOLAS TITULESCO

C'est l'ancien ministre de finances de Roumanie, m. Nicolas Titulesco, qui prononça ensuite ces paroles:

Messieurs,

C'est en anglais que je croyais avoir le plaisir de vous parler ce soir. À la dernière minute, j'y ai renoncé. Comme je ne possède, en fait l'anglais, que le *First book* de Berlitz – en encore d'une manière imparfait – il m'a semblé que, confiants, plus confiants que jamais, comme vous devez l'être, dans le génie des méthodes américaines, vous ne saurez attribuer la mauvaise qualité de mon anglais, qu'à l'insuffisance de mes aptitudes écolières. Or, je ne me suis pas senti en droit de faire constater publiquement, qu'un Roumain pouvait être mauvais écolier en quoi que ce soit.

C'est donc à la langue de notre chère France que je recours, pour vous exprimer tout ce que la Roumanie éprouve de gratitude, d'affection, d'admiration envers la grande et juste Amérique.

C'est surtout dans le cœur des faibles que le mot: justice acquiert à son sens divin, toute sa saveur de fruit arraché au Paradis. C'est surtout dans l'âme des petites nations, que l'Amérique le sache bien, que, durant cette guerre, s'est réfléchi intégralement, comme il convient, la magnificence de son geste et la portée de son oeuvre.

En effet, la victoire était nécessaire à tous; mais qui ne voit que si elle eut fait défaut, c'est surtout les petits qui se seraient vus refuser les accommodements avec le Ciel, c'est surtout sur eux que serait retombé le poids écrasant de la défaite ?

Les buts humanitaires de cette guerre cruelle étaient certes, bien clair dans la conscience de ceux qui devaient la subir; mais qui ne voit qu'ils ne furent définitivement assurés au profit de tous, qui

¹²
Discours de Mr Nicolas Titulesco
C'est l'ancien ministre de finances de Roumanie, M.
Nicolas Titulesco, qui prononça ensuite ces paroles:
Messieurs,

C'est en anglais que je croyais avoir le plaisir de vous parler ce
soir. À la dernière minute, y'ai renoncé. Comme je ne
suis, en fait d'anglais, que le First book de Berlitz
— et encore d'une manière imparfaite — il m'a semblé
que, confiants, plus confiants que jamais, comme vous
devez l'être, dans le génie des méthodes américaines,
vous ne saurez attribuer la mauvaise qualité de mon
anglais, qui a ~~mon~~ ^{mon} insuffisance ^{de mes} aptitudes ^{écrites}.
Or, je ne me suis pas senti en droit de faire constater
publiquement, qu'un Roumain pouvait être mauvais
d'écrit en quoi que ce soit.

C'est de la langue de notre chère France que je
recours, pour vous exprimer tout ce que dans Roumanie
éprouve de gratitude, d'affection, d'admiration envers la
grande et juste Amérique.

~~C'est surtout~~ ^{C'est surtout} que dans le cœur des faibles que le mot: justice
acquiert tout son sens divin, toute sa valeur de fruit arraché
au Paradis. ~~C'est surtout~~ ^{C'est surtout} que dans l'âme des petites nations,
que l'Amérique le sache bien, que, durant cette guerre,
s'est réfléchi intégralement, comme il convient, la
magnificence de son geste ~~et~~ la portée de son œuvre.

En effet, la victoire était nécessaire à tous; mais qui ne
voit que si elle est fait de fait, c'est surtout les petits qui
se seraient vus refuser les accommodements avec le Ciel, s'ils
s'étaient sur eux que serait retombé le poids écrasant
de la défaite?

partir du jour ou un statut précis les formula, et qu'un message présidentiel devient le drapeau commun du combat ?

La satisfaction des intérêts nationaux, était, bien entendu, un prix convenable pour les sacrifices consentis, mais qui ne voit que c'eut été perdre la foi dans la vie si, après la folie sanguin qui s'était emparé des peuples, les droits nouveaux à eux reconnus, n'eussent été renforcés par la Société des Nations, aube consolante que réclamait une longue nuit de cauchemar prolongé ?

Oui, en dehors de la victoire, en dehors de la charte humanitaire que sera la paix future, en dehors des garanties contre la reprise possible de la guerre ce que les petites nations doivent sur tout à l'Amérique, c'est l'égalité de droit dans un monde nouveau et les moyens matériels de pouvoir l'imposer.

La Roumanie est bien qualifiée pour apprécier ce don qu'on lui fait.

Sortir victorieux d'une guerre écrasante, après avoir eu tandis de pres de la catastrophe totale, quel soulagement ! S'unir à la Transylvanie, berceau de notre race, espoir d'un renouveau de gloire et de sagesse, quelle joie ! Voir venir à nous, la Bessarabie, la cadette de nos deux Alsaces, en même temps que l'ainée, alors qu'on croyait devoir attendre encore, avant qu'elle ne reprenne sa place au foyer, quel rêve !

Mais savoir que désormais aucun ennemi ne saurait menacer une patrie isolée, sentir, nous parias de l'histoire, ballotés par les vents, proies trop faciles de voisins trop puissants nourris, durant de siècles, de coups et d'injustices, mais fiers quand même et pleins de confiance, sentir que plus personne ne pourra nous toucher dans l'avenir, sans que le monde entier se mette en branle, sans que le drapeau sacré de l'Amérique, se mêle aux couleurs nationales, - cela, Messieurs, dépasse tous nos rêves, cela défie l'expression, cela signifie simplement dorm à des mortels l'avant gout de Dieu !

Pour nous avoir fait entrevoir le ciel bleu, dessus de l'épave fumée de la bataille, pour nous avoir donné la sécurité dans le bonheur; pour nous avoir donné la certitude de pouvoir enfin réaliser la mission historique qui bouillonne dans nos veines, nous vous assurons que désormais, dans notre grande patrie il ne saurait sortir de nos bouches le cri de : *Vive la Roumanie*, sans que nos lèvres n'aient envie d'ajouter machinalement : *Vive l'Amérique* !

28 februarie 1919

III DISCOURS DE M. TITULESCO

Messieurs,

Nous sommes très heureux et très reconnaissants de ce que des représentants aussi éminents de l'Italie aient bien voulu se rendre parmi nous ce soir, et nous donner ainsi l'occasion d'exprimer publiquement, à l'une des plus grandes heures de notre histoire, les sentiments que la Roumanie nourrit à l'égard de leur noble et vaillante patrie.

L'Italie est, sous tant de rapports, une partie tellement intégrante du patrimoine commun de l'humanité, que c'est au degré de l'amour qu'on ressent pour elle qu'on pourrait marquer la place de chacun sur l'échelle ascendante de la civilisation. On peut être en conflit d'idées ou d'intérêts avec l'Italie; on ne saurait ne pas l'aimer ! Et l'on peut l'aimer pour des raisons tellement multiples, tellement diverses, que nul homme, à moins qu'il ne se trouve à un moment de passion aveuglante ou qu'il se refuse la sincérité vis-à-vis de lui-même, nul homme, dis-je, ne saurait ne pas discerner celles qui lui appartiennent en propre.

On peut aimer l'Italie comme la patrie du beau; on peut aimer l'Italie comme la patrie du droit; on peut aimer l'Italie comme le paradis des vestiges historiques; on peut aimer l'Italie pour sa nature enchanteuse, pour l'admirable organisation de son travail national; on peut aimer l'Italie pour sa bravoure, pour son sens politique, pour sa générosité devant le sacrifice. Malgré tous ces titres à notre affection, permettez, Messieurs, aux Roumains, d'aimer votre pays, non pas tant pour tout ce qu'il est, pour tout ce qu'il a fait, mais plutôt pour tout ce qu'il n'est pas encore, pour tout ce qu'il n'a pas

encore fait; permettez-nous d'aimer votre patrie, non pas tant pour les trésors de son passé glorieux, pour les richesses de son présent brillant, mais bien plutôt pour les promesses de son avenir frémissant, que nous pressentons immense; permettez - nous, à nous Roumains, d'aimer l'Italie avant tout, par dessus tout, comme une des réserves immédiates de demain, dont la latinité peut disposer pour prouver au monde le fonds inépuisable de son génie, éternellement jeune, éternellement créateur.

Oui, Messieurs, ce qui m'a le plus frappé, lorsque j'ai foulé, pour la première fois, le sol sacré de votre patrie, cela n'a pas été votre ciel, pourtant si pur, qu'il semble faire bon même de souffrir sous un azur aussi triomphal; cela n'a pas été vos monuments grandioses et quelque peu intimidants; cela n'a pas été l'avalanche des souvenirs qu'ils provoquent et qui crée l'émotion douce, voisine de la piété; se qui m'a le plus frappé cela a été quelque chose de moins défini, de moins précis, de plus difficile à formuler: c'était de me sentir partout entouré du mystère de la création; c'était de sentir, partout, au contact avec les hommes, au contact avec les choses, les frissons de l'élaboration d'un monde nouveau; c'était de sentir comme on s'acheminait de partrout, avec certitude, vers un avenir si grand, si juste, si mérité, que les souvenirs les plus glorieux de votre histoire pâliront devant lui comme les rêves les plus beaux palissent, le matin, devant le soleil qui se lève.

Quiconque n'a pas vu que l'histoire de l'Italie commence à peine; quiconque n'a pas saisi la fièvre de cette noble nation des illustrés encore, par des apports nouveaux, sur le terrain humanitaire; quiconque n'a pas pénétré toute la magie que les perspectives d'avenir exercent sur toute la vie de ce peuple frère devra renoncer à tout jamais à comprendre et l'histoire de l'Italie moderne et l'âme italienne.

Qu'est - ce, en effet, que cet admirable développement de votre production, vos belles usines, vos saines institutions sociales, vos riches laboratoires, où le génie latin se marie, mieux que partout ailleurs, aux méthodes les plus nouvelles, les plus scientifiques; oui, qu'est sinon l'expression de cette force matérielle que l'Italie a voulu créer pour la mettre à la disposition de ses visées d'avenir ? Qu'est-ce encore, que ce remarquable essor de votre culture, ces savants, qui sont des foyers universels de lumière, cette presse, si nuancée, si digne, si compréhensive, qu'elle pourrait, à elle seule, faire l'honneur d'un pays; ces Codes que l'on importe partout, comme une nouvelle raison écrite, sinon le témoignage de cette force intellectuelle que l'Italie a senti le besoin de créer pour se préparer un avenir digne de ses nobles ambitions. Qu'est-ce enfin, que cette guerre sanglante, que cet holocauste volontaire de tout un présent heureux et confortable pour des avantages matériels dépassant légèrement ceux qui lui étaient offerts par un pacte amiable, sinon l'affirmation de cette force morale dont l'Italie a voulu faire la preuve, quelle que fut l'énormité des sacrifices, pour montrer au monde et la hauteur de ses conceptions de vie, et la légitimité de ses aspirations toujours grandissantes ? Toutes les actions de l'Italie, quel que soit le terrain sur lequel on se place, sont dominées par la conscience de ce lendemain que lui réserve l'histoire; et c'est parce que les frissons d'avenir qui agitent le peuple italien sont de ceux auxquels on ne peut pas résister qu'on a vu l'Italie, sans qu'une attaque l'ait forcée d'agir, sans que l'honneur de sa signature fut en jeu, descendre librement dans la lice, et saigner, saigner profondément pour avoir voulu cesser d'être le troisième facteur de la Triple - Alliance, et pour avoir voulu devenir l'un des premiers champions de la Société des Nations. En agissant comme elle a fait, l'Italie s'est acquis des titres à la reconnaissance universelle, car la conscience humaine saluera toujours en elle, le volontaire du droit et de la loi morale. Dans le concert des nations, la Roumanie est une de celles dont la dette de gratitude à l'égard de l'Italie doit être double, car elle a des raisons spéciales pour apprécier particulièrement son geste. L'Italie, par son exemple, a facilité le devoir de la Roumanie dans cette pénible guerre; l'Italie, par l'éclat de son ascension a renforcé notre foi à tous dans les destinées de la race. En refusant de s'associer à l'attaque brutale des Empires du Centre, l'Italie a brisé, dès les premiers jours de la guerre, les cadres de la Triple Alliance et, par là, a légitimé de la façon la plus évidente, et sans qu'une autre discussion fut nécessaire, la politique de neutralité de la Roumanie ! Libre dans son choix, et par les termes de son traité, et par l'abstention de l'Italie. La Roumanie n'a pas tardé à montrer au monde qu'elle aussi savait ce que signifierait une victoire allemande, et, courageusement, comme l'Italie, elle a attaqué !

La guerre devait nous réserver toutes des souffrances; la victoire, elle aussi, devait nous réserver

Revised
208

La guerre devait nous réserver toutes ses souffran-
ces, mais la victoire devait nous réserver
tous ses bienfaits. Les souffrances de la guerre sont
lentes à disparaître, les bienfaits de la victoire sont
lents à se faire voir. C'est pourquoi, Messieurs, malgré
la victoire, nous savons que des difficultés sérieuses
nous attendent nécessairement, nous savons que, pour faire
une grande nation, il ne suffit pas d'élargir les frontiè-
res, nous savons aussi que, quelles que soient les
épreuves qui nous sont réservées, nous trouverons en
nous le courage de les vaincre toutes. Il
nous suffira de nous rappeler ce qu'était l'Italie, il
y a 60 ans et la comparer à ce qu'elle est maintenant.
Les pires déboires ne sauraient
jamais altérer notre foi en nous-mêmes. Il nous suffira
de nous rappeler que la France, si chère à nos cœurs,

2. Pagina a 5-a a discursului rostit de Nicolae Titulescu la dineul oferit de România în onoarea delegației Statelor Unite ale Americii la Conferința de Pace de la Paris, februarie 1919.

tous ses bienfaits ! Cependant, les souffrances de la guerre sont lentes à disparaître et les bienfaits de la victoire sont lents à se faire voir ! Nous savons, donc Messieurs, que malgré la victoire, des difficultés sérieuses nous attendent nécessairement, nous savons que, pour faire une grande nation, il ne suffit pas d'élargir ses frontières; nous savons aussi que, quelles que soient les dures épreuves qui nous sont réservées, nous trouverons en nous le courage de les vaincre toutes ! Il nous suffira de nous rappeler dans les moments difficiles ce qu'était l'Italie il y a 60 ans et de la comparer à ce qu'elle est aujourd'hui pour que les pires déboires n'altèrent en rien notre foi en nous-mêmes. Il nous suffira de nous rappeler que, si la France, tellement chère à nos cœurs, dans l'histoire, des titres tellement anciens qu'à ne regarder qu'eux, nos jeunes ailes se sentiraient souvent fléchir entre la France et la Roumanie, il y a la jeune et vigoureuse Italie, qui a prouvé au monde que, dans les temps modernes les peuples latins n'ont besoin que de la liberté pour parcourir en quelques années, la route que leurs devanciers ont mis des siècles à franchir ! Il nous suffira, de nous rappeler, dans les moments de doute, que c'est vers Rome que nous devons tourner nos regards si nous voulons sentir dans toute son étendue, l'éternité de l'élan impétueux qui nous entraîne depuis nos origines et qui nous pousse sans cesse vers des destinées inconnues toujours nouvelles, nous l'espérons toujours meilleures.

Vive l'Italie, berceau de la race, fièvre de touche de son immortalité.

Semnele monetare sunt cunoscute în literatura de specialitate și în documentele de epocă sub numele de: jeton, fisă, marcă, tichet, medalie, mărtișor, fiecare din ele alcătuind o grupă distinctă în funcție de întrebuințarea avută.

De remarcat este faptul că toate aceste denumiri nu pot fi folosite unilateral, când vrem să vorbim de aceste piese numismatice la modul general și de aceea este indicat să le numim simbolic "semne monetare".

Semnele monetare au un numitor comun și anume ele sunt purtătoarele unei valori exprimate: în unități bănești, în unități naturale - (1 kg carne, una convorbire telefonică, una halbă bere, etc.), sau numai în simple cifre; iar de nenumărate ori ele reprezintă gajul dat de lucrător pentru valoarea obiectului împrumutat, fără a avea imprimat decât numărul matricol și unitatea unde este folosit.

De importanța semnelor monetare e cazul să vorbim nu numai ca fenomen economic local, ci și național. Sunt bine cunoscute semnele monetare ce au circulat în Transilvania pe al căror avers și revers se poate observa tendința spre unitate națională și folosirea limbii române în această veche provincie românească.

Nu trebuie ocolite nici piesele aduse de militarii romani din lagărele de concentrare ale căror două conflagrații mondiale, sau cele folosite în închisorile românești.

Data fiind marea varietate de eminenți și larga paletă a folosirii lor, îndrăznesc să propun o clasificare așa cum o folosesc eu în colecția proprie: 1) mărci și tichete, 2) fise și jetoane, 3) medalii și mărtișoare: iar în fiecare grupă, o triere pe regiuni, localități, vechime, valori nominale și emitent.

În Craiova cele mai multe tichete sunt cunoscute de la VASILE PETRESCU, având valori de: 25 bani, 50 bani, 1 leu, 2 lei și 10 lei. (fig. 1-5)

Primele patru valori s-au utilizat în perioada 10 octombrie 1913 - 02 decembrie 1913, în localul cu emblema "La Butoiul Verde" de pe strada Madona Dudu nr. 28, iar cel cu valoarea nominală de 10 lei, în perioada 1931 - 06 mai 1941, în localul "La Vasilică" de pe strada Unirii nr. 104¹, deosebirile stilistice și valorice fiind evidente.

Vasile Petrescu este una și aceeași persoană cu Vasilică Petrescu, cel ce a avut pe lângă cele două bodegi de mai sus și un magazin de mobilă veche cu sediul în strada Cuza Vodă nr. 37².

Tichetele puse în circulație la restaurantul și hotelul "Minerva" sunt de valori și ani diferiți, cunoscute până acum fiind cea de 10 lei (fig. 6), din colecția juristului CISMARU GHEORGHE din Craiova și cea de 5 lei (fig. 7) din colecția proprie.

Folosirea pieselor de 10 lei, ca și a încă trei valori diferite de aceasta, rezultă din ștatele de plată a anului 1936³, ștate care confirmă și denumirea de "tichete", pe fiecare lună folosind-se un număr de 36-50 bucăți.

Având în vedere salariul ridicat de cei 29 angajați, aproximativ 20 mii lei și numărul tichetelor, rezultă o folosire a acestora destul de redusă din partea personalului.

Restaurantul, hotelul, berărie și cofetăria "Minerva", ia ființă la 30 noiembrie 1931 când fabrica de bere "Luther", societate pe acțiuni, solicită înmatricularea acestei firme la adresa din strada Unirii 67, firmă care la 30 martie 1935 se radiază pentru a se înmatricula din nou ca societate pe acțiuni cu 10 acționari principali: Niță Grigore, Nițescu Iancu, Menchen Rudolf, Floriță Mihail, Gheorghe Marinescu, Nicolae Popescu, Constantin Agica, Gerhardt Turk, Mihail Choboschi și Ion Georgescu Gorjanu - primii patru cu drept de angajare a firmei prin semnătură⁴.

La 16 mai 1937 consiliul de administrație ales este: Fritz Malek, V. Olescu, G. Marinescu și R. Manchen, consiliul ce înlocuiește vechea conducere instalată la 02 ianuarie 1936 (Dumitru Teodorescu Pașa, Fritz Malek și Rudolf Manchen).

* Piese fac parte din colecția: ION GEORGESCU

Printre cenzori figurează și Petre Florescu, figură cunoscută a Craiovei, proprietarul restaurantului "La Curcubeul" din strada Kogălniceanu nr.14⁵.

Petre Ioan Florescu este născut la 6 octombrie 1877 în casa părintească din strada Țîrgului de Săptămână nr. 240, suburbia Sfinții Apostoli, fiul lui Florea Ioan de 44 ani, cismar de meserie și al Gheorghiței Ioan .

Se observă cum numele mic al tatălui, se transformă în nume de familie Florescu .

Petre Ioan Florescu, prin Decret Regal nr. 69 din 1 iunie 1918, este decorat cu "Meritul Comercial" clasa I .

La 19 aprilie 1944⁶, aceasta se asociază cu Mihail Potârcă, din comuna suburbană Ghercești Noi, pentru a continua comerțul cu bodegă și restaurant, asociere care ține până la 28 februarie 1947, când Petre Florescu se retrage fiind prea bătrân să mai desfășoare o activitate comercială .

Tichetul folosit de aceasta în restaurantul "La Curcubeul" (fig. 8) este unul din cel mai vechi folosit în Craiova, așa cum este și marca folosită de Octavian Teodorescu la "Cofetăria Centrală" (fig.9) de pe aceeași stradă Kogălniceanu la nr. 3.

Cum la data de 27 iunie 1931 această ultimă firmă figurează ca având sediul pe strada Kogălniceanu nr. 1⁷, ne determină a situa folosința acestei piese între 25 noiembrie 1913 - 27 iunie 1931.

Adresa din strada Kogălniceanu nr. 1 o mai are și sediul Băncii N. T. Popp succesorii, între 1931-1948, iar Kogălniceanu nr.3 este sediul cinematografului "Scala" ce-l ținea Negrețu Gheorghe.

Reversul mărcii noastre este comun și cu piesele emise pentru localul "La Ploieșteanu", de pe strada C. Griviței nr. 184 - 206 al patronului Ghiță Dumitrescu și al localului "Drogheria Generală" din strada Carol nr. 51 , al patronului P. Georgescu⁸, ambele din București.

Cum și gravorul care a executat matrița este comun celor trei piese, ANT. FESSLER, rezultă vârsta comună a acestora, același scop de folosință - evidența personalului, dar și tendința de a micșora prețul la manoperă când se comandă baterea lor.

Prezența cocoșului pe aceste semne monetare este simbolul zilei de muncă prestată de angajat, simbol ce-l întâlnim și pe amprenta lăsată de ștampila aplicată pe o carte din colecția prof. Univ. Pătrașcu Ion⁹ din Craiova.

Un alt tichet este cel al berăriei restaurant "Gambrinus", (fig.10) situat în strada Kogălniceanu nr.12 , patron fiind în anul 1938 Dumitru I. Popa¹⁰, dar și o marcă a aceleiași firme (fig. 11), patron fiind la acea vreme Ludwig Bomches.

Se remarcă pe ștatul de plată din aprilie 1939 la rubrica, "tichete" cifra 210, ceea ce poate indica în circulație 210 piese, sau piese în valoare de 210 lei.

În noiembrie 1939 apare ca patron Grigore Niță Nițescu, cel ce se retrăgea ca acționar de la "Minerva" în 1936.

Alte tichete ce le cunoaștem ca aparținând Craiovei sunt cele ale societății pe acțiuni "Banul", având valoarea nominală de 40 (fig.12), din colecția Ion Georgescu și 30 (fig. 12), din colecția Cismaru Gheorghe.

Tot de la Craiova este posibilă folosirea semnelor monetare ce au inscripționată pe avers "Întreprinderea DOMNITA ILEANA", cu valori de: 1 leu, 5 lei, 10 lei, 20 lei (fig. 14-17).

Acestea erau folosite la sediul Corporației "Principesa Ileana" ce reunea meseriași din rândul: croitorilor, cismarilor, cojocarilor, zidarilor, lăcătușilor, plăpumarilor, tipografilor, bărbierilor, cofetarilor, mecanicilor, ce-și desfășurau activitatea în orașele Craiova, Corabia, Tg. Jiu, Tr. Severin, Strehaia, Calafat și Caracal.

Alte piese cum ar fi cea de 50 lei a lui J. Petcu (fig.18) și cele de 25, Țap și Halbă (fig. 19-21), ale lui Nicolae Cosma, cu sediul necunoscut mie, au deci apartenența la Craiova mai puțin sigură.

O continuitate a utilizării "mărcilor" o găsim în marile întreprinderi ale Craiovei după 1948, când erau folosite în magazine la ridicarea de scule și evidența prezenței angajaților.

Una din aceste întreprinderi, (7 Noiembrie), folosește în mod curent aceste mărci (fig. 22) din 1972 până în 1996.

Această firmă a luat ființă la 1 ianuarie 1951, prin comasarea a trei fabrici metalurgice : "Lupta", "Metalurgica", și "Dezrobirea".

În 1877 pe Calea Bucovăț nr. 36, în mahalaua Dorobănției, se deschide un atelier de fabricat mașini agricole și reparații mașini, sub direcțiunea societărilor: Meshaniel Clayton și soția și Alfred Shussleworth din Lincoln - Anglia.

La 21 martie 1926 acest atelier se transformă în "Semănătoarea", societate anonimă romană a agricultorilor pentru procurarea de mașini și materiale, în urma răscumpărării din creditul rural al fostei societății străine "Hafha - Schiantz - Clayton - Schuttleworth" - cu sucursală la Craiova, strada Bucovăț nr. 20 - 26.

La 11 martie 1947 "Semănătoarea", sucursala Craiova se radiază și ia denumirea de "Progresul", proprietar inginer P. Călinescu și G. Dondee până la naționalizare .

La 11 iunie 1948 "Progresul" capătă denumirea de "LUPTA".

Fabrica "Metalurgica" ia ființă în 25 august 1884 cu proprietar Mihail Vasta, sediul avându-l în Calea Unirii nr. 25, iar mai târziu în 1901 se asociază și Richard Grepeell.

Se produc aici treierători cu vapori, mașini agricole și pompe de apă.

Fabrica "Dezrobirea" a lui Brățășanu este înființată în 1905; în 1927 se contruiește turnătoria nouă, ce stă închisă până în 1949 din cauza accidentului mortal al fiului proprietarului Paul, iar în 1936 apare cocseria.

De la denumirea de Fabrică Metalurgică "7 Noiembrie" se trece la "Întreprinderea de Tractoare și Mașini Agricole" (I. T.M.A.), în baza Decretului Consiliului de Stat al R.S.R. nr. 299 / 28 08 1976.

Cu această dată se începe fabricarea tractorului TIH. 445 ce fusese asimilat încă din mai 1974, iar în prezent denumirea firmei este M.A.T.- S.A., firmă ce are pe linie de montaj peste 50 de produse noi ce acoperă aproape toate cerințele unei agriculturi moderne .

Despre semnele monetare se pot spune multe lucruri interesante și prezentarea lor, pe cât posibil cu un scurt istoric ar fi cât se poate de utilă pentru istoria locală și națională din punct de vedere economic și social.

FIGURI

1. Av. VASILE PETRESCU / CRAIOVR.
Rv. 25 / BANI / între două semne ornamentale.
Alamă, dreptunghi, 14 / 30 mm
2. Av. VASILE PETRESCU *CRAIOVA*
Rv. 50 / BANI
Alamă, pătrat, 23,5 cm.
3. Av. VASILE PETRESCU* CRAIOVA*
Rv. 1 / LEU
Alamă, flan rotund, 24mm
4. Av. VASILE PETRESCU *CRAIOVA*
Rv. 2 / LEI
Alamă, flan rotund ondulat, 24 mm
5. Av.VASILICĂ PETRESCU / - BODEGA -.- /CRAIOVA -; c .p. e
Rv. 10 / LEI ; ornament hexagonal perlat .
Alamă, flan hexagonal, 24,5 mm
6. Av. MINERVA , sus și jos - : - ; totul în c.p.e.
Rv. 5 / LEI totul în c.p.e.
Zinc , flan rotund, 25 mm.
7. Av. MINERVA , sus și jos -:-; totul în c.p.e.
Rv. 10 / LEI
Alamă , flan hexagonal, 24 mm
8. Av. În cerc: PETRE FLORESCU CRAIOVA - înconjurat de c.p.i. și c. p. e. în centru monograma P. F.
RV. 15 totul în c. p. e.
Cupru, flan rotund, 21 mm

9. Av. În semicercuri: COFETĂRIA "CENTRALĂ"- CRAIOVA
în centrul flanului O. Theodorescu - str. COGĂLNICEANU 3; totul în c. p. e.
Rv. Un cocoș și sub el numele gravorului:
ANT. FESSLER BUCC.
Alamă aurită, flan rotund cu toartă, 21,5 mm
10. Av. în cerc GAMBRINUS în centrul flanului un punct, totul în c. p. e.
Rv. 2/LEI totul în c. p. e.
Alamă, flan rotund, 22,5 mm
11. Av. între 2 c. p. e. și i. LUDWIG BOMCHES O CRAIOVA.
În centrul flanului inițialele L. B. flancate de o stea cu 6 raze sus și o alta jos.
Rv. Între c.p.e. și c.p.i. BERĂRIA GAMBRINUS *OPPLER*.
Cupru, flan rotund, 25 mm
12. Av. în c.p.e. în arc. "BANUL" * SOC. ANON. PE ACȚIUNI*.
În interior CRAIOVA flancată de un punct sus iar jos - și sub ea numele gravorului M. CARNIOL FIUL.
Rv. 40
Aramă, flan rotund, 24,5 mm.
13. Av. similar cu precedenta
Rv. 30 înconjurat de c.p.e. și c.e.i.
Alamă, flan rotund, 24,5 mm
14. Av. În c.p.e. ÎNTREPR./ DOMNIȚA/ILEANA -.-
Rv. 20/LEI c.p.e. cu linii:
Alamă, flan rotund, 30 mm
15. c.m.s.
Rv. 10/LEI - c.p.e.
Alamă, flan rotund, 27,5 mm
16. c.m.s.
Rv. 5/LEI c.p.e.
Alamă, flan rotund, 25 mm
17. c.m.s.
Rv. 1/LEU c.p.e.
Alamă, flan rotund, 21 mm
18. Av. în c.p.e. monograma P.J. și I. Petcu
Rv. 50/LEI, c.p.e.
Alamă, flan rotund, 25,5 mm
19. Av. NICOLAE COSMA, urmat de trei cercuri și trei rozete, în
câmp central monograma N.C., c.p.e. și c.e.i.
Rv. 25, c.p.e. rar; sus și jos 2 cercuri cu o rozetă în mijloc alamă,flan rotund, 20,5 mm
20. c.m.s.
Rv. ȚAP, c.p.e. rar/ sus și jos 2 cercuri cu rozetă în mijloc.
Aramă, flan rotund, 20,5 mm
21. c.m.s.
Rv. ALBA c.p.e. rar sus și jos două cercuri cu o rozetă la mijloc
ARGINT, flan rotund, 23 mm
22. Av. Numărul matricol 7183/iar jos în semicerc UZINELE 7
NOIEMBRIE
Rv. Simplu
Aluminiu cu gaură deasupra nr. matricol, flan rotund 35 mm

NOTE

¹ Arhivele Statului, filiala Craiova, Registrul Camerei de Comerț și Industrie, firme individuale, vol. I, dos. 1772-2466.

² *Ibidem*, vol. II, dos. 5062-7844.

³ *Ibidem*, Registrul Casa Asigurărilor Sociale, dos. 491-493, pachet 53, op. 1933-ian. 1948.

⁴ *Ibidem*, Registrul Camerei de Comerț și Industrie, firme sociale, ex. II, dos. 552-562, 30 martie 1935.

⁵ *Ibidem*, Registrul Asigurărilor Sociale, dos. 217, pachet 24, ap.-sept. 1941.

⁶ *Ibidem*, Registrul Camerei de Comerț și Industrie - firme sociale, vol. II, dosar 725-823.

⁷ *Ibidem*, Registrul Camerei de Comerț și Industrie - firme individuale, vol. I, dosar 150-193.

⁸ B. S. N. R. (1986-1991) p. 191, 193, fig. 56, 82.

⁹ Revista "Ramuri", nr. 10, 1973 "O carte rară despre Bălcescu și "Cântarea României", cu impresii sigilare inedite".

¹⁰ Arhivele Statului, filiala Craiova, Registrul Casei Asigurărilor Sociale, dosar 315, pachet 35, oct. 1938-mai 1940.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16/17

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 19

Fig. 21

Fig. 22

SOCIETATEA "PRIETENII ȘTIINȚEI"
PERMANENȚĂ CULTURALĂ DE PRESTIGIU
ÎN VIAȚA OLTENIEI (1915 - 1940)

OTILIA GHERGHE

La 9 iunie 1914 se constituia la București Societatea "Prietenii Științei", care avea ca scop "să întrunească pe toate persoanele care doresc răspândirea cunoștințelor teoretice și practice ale tuturor științelor". Din societate putea face parte "orice persoană doritoare de cultură"¹.

De la înființare, noua societate și-a propus, alături de obiective ca : fondarea de biblioteci științifice, organizarea de cursuri populare; cercetări botanice, geologice, astronomice; fondarea unor "Case ale științei" și extinderea ei prin crearea de filiale în principalele localități ale României.

Craiova a avut cinstea de a fi prima localitate a țării în care s-au pus bazele următoarei filiale ale Societății "Prietenii Științei". Referindu-se la acest moment al vieții culturale craiovene "Arhivele Olteniei" din 1922 consemnau: "A fost o adevărată sărbătoare pentru craioveni momentele memorabile de la Teatrul Național, unde s-a ținut prima adunare. Ne mai amintim cuvintele președintelui activ, dl. prof. Gheorghe Țițeica, ale ilustrațiilor săi colaboratori, reputatul V. Anestin, dr. Stănculescu, I. Jianu, ș.a., cuvinte de îndemn la muncă și de profeție pentru reușită"². Sărbătoarea culturală craioveană la care se referă documentul amintit avea în vedere întrunirea de joi, 29 ianuarie 1915, din cancelaria Liceului "Carol I" unde principalele personalități culturale ale orașului au constituit comitetul Secțiunii locale a Societății "Prietenii Științei" format din : Președinte de onoare, generalul dr. I. Vercescu, președinte activ, dr. Charles Laugier, vicepreședinți ing. C. Mateiescu și dr. Voiculescu; secretari: prof. C. D. Fortunescu și Nicolae Popescu, bibliotecar prof. Marin Demetrescu și casier dr. F. G. Mayer³.

Ziua de 29 ianuarie 1915 constituie momentul fondării Filialei Craiova a Societății "Prietenii Științei", a cărei activitate a debutat la 8 februarie prin deschiderea seriei de conferințe și prelegeri săptămânale susținute de ilustre personalități ale vieții culturale și științifice românești. Conferințele se țineau săptămânal duminica între orele 11-12, în Anfiteatrul Liceului "Carol I", prima fiind "Boalele ce însoțesc armatele : Ciurma" susținută de dr. Charles Laugier.

Perioada februarie 1915-1916 reprezintă prima etapă a activității complexe pe care filiala craioveană a desfășurat-o răspunzând unor cerințe de anvergură națională, culturală și politică, obiective care au vizat pregătirea populației în vederea desfășurării unității naționale a poporului român. Cele 50 de conferințe susținute în această perioadă în anfiteatrul Liceului "Carol I" din Craiova reflectă diversitatea temelor abordate, prezența unor personalități reprezentative ale științei și culturii românești; ecoul larg al manifestărilor ca trăsături definitorii ale activității filialei nou înființate: "Arta și războiul" susținută de C. D. Fortunescu; "Etnografia Daciei și expansiunea poporului român" de prof. Șt. Mircea; "Patriotism" de prof. Gh. I. Bușilă; "Monumente istorice" de prof. Șt. Ciuceanu; "Viața și opera lui Pasteur" de prof. I. Jianu; "Pictorul Rafael" de prof. A. Metzulescu; "Viața și opera pictorului N. Grigorescu" de prof. C. D. Fortunescu; "Oltenia și Serbia" organizată în beneficiul sârbilor refugiați în România și susținută de prof. univ. Nicolae Iorga; "Însemnări din cultura ardeleană" de C. Șaban Făgețel; "Mihai Viteazul" de avocat C. M. Ciocazan; "Isus Hristos ca om și Dumnezeu", de preot P. Drăghici; "Unire" de prof. Gh. I. Bușilă; "Războiul, pregătire și conducere", de cpt. Zătreanu "Arta noastră religioasă, origine și evoluția ei" ultima înaintea declanșării războiului, fiind prezentată la 12 iunie 1916 de prof. Ștefan Ciuceanu.

Referindu-se la această primă etapă a existenței și activității sale, președintele Charles Laugier, sublinia în 1924 că : "preocuparea Filialei <<Prietenii Științei>> a fost aceea de pregătirea sufletelor pentru marea încercare ce cu toții simțeam că trebuie să vie, războiul întregirii naționale. Avem mândria și credem, că munca noastră n-a fost zadarnică. Mulți vor fi fost cei ce și-au reamintit și au folosit în timpul războiului cele auzite la conferințele noastre, și mulți sunt cei dintre noi care, constienți de

sacrificiul ce-l făceau, s-au dat istoviți pământului, neavând, pentru a trece în întunericul de veci, altă candelă, decât văpaia idealului ce necurmat purtau în inimile lor"⁴.

În anul 1916, odată cu intrarea României în război, Filiala Craiova a Societății "Prietenii Științei" a fost obligată să-și întrerupă activitatea, fiind supusă în timpul ocupației dușmane, asemeni tuturor instituțiilor culturale, societăților științifice, personalităților politice naționale, unor măsuri de represiune deosebit de dure : sediul, arhiva și biblioteca devastate, militanții de frunte arestați, înțemnițați și deportați, activitatea prin conferințe interzisă. Dar în pofida terorii instaurate de trupele de ocupație, "bătrânii ca și copiii, intelectualii ca și muncitorii, orășenii ca și sătenii, toate clasele sociale deopotrivă în raport cu puterile și aptitudinile lor - declara Gh.D.Pencioiu în 1918 - și-au dat cu prisosință tributul lor pentru realizarea idealului Unirii și dezrobirii fraților noștri"⁵.

După încheierea războiului, la 22 ianuarie 1919, la chemarea dr.Charles Laugier, s-a întrunit adunarea generală a Filialei Craiova a Societății "Prietenii Științei". Au luat parte: Maria Mișu Popp, Al. Ludwig, Fr. Mayer, Poenaru, Ștefan Ciuceanu, M. Stăureanu, C. M. Ciocazan, Mihail Popescu, C. Sescioreanu, maior I. Demetrescu, Ionescu Bujor, general Gr. Marcu, Marius Metzulescu, Constantin Negreanu, I.B. Georgescu, Dem. Stoenescu, etc. După comemorarea membrilor societății morți în timpul războiului: dr. general I. Vercescu, general D. M. Vișoreanu, Mircea Constantinescu, V. Anestin, cpt. Zătreanu, dr. Militiciu, Ionel Pârăianu, ing. Teodorini, Al. Bărbulescu, prof. C. Mateiescu, Tiberiu Constantinescu, avocat Petre Georgescu, dr. Constantinescu-Slatina, dr. Giuniade, dr. Vulpescu, dr. Chiriacescu, dr. Landes, dr. Lucia Polichron, preot Constantinescu, ofițerii Traian Constantinescu și P. Ioachimescu, s-a ales noul comitet avându-l ca președinte pe dr. Charles Laugier iar vicepreședinți pe C. D. Fortunescu și Marius Metzulescu ⁶.

De asemenea, s-a adoptat noul statut al Societății care își propunea printre altele, "ținerea de conferințe și cursuri populare, atât în Craiova cât și în toate centrele din Oltenia unde s-ar putea constitui o secțiune a acestei societăți, înființarea unei biblioteci, a unui muzeu științific, excursii istorice, botanice, geologice, industriale etc, sub conducerea specialiștilor, înființarea unei publicații periodice a "Prietenilor Științei", formarea unei secțiuni muzicale, artistice a societății, înființarea unei case a "Prietenilor Științei" în Craiova. Societatea va purta numele de Societatea "Prietenii Științei" Craiova ⁷.

Până la 22 ianuarie 1919 activitatea Societății a avut la bază statutele celei din București.

Prima conferință după război, "Regina și Țara mea", a avut loc la 27 ianuarie 1919 și a fost susținută de Dem. D. Stoenescu⁸.

Împlinirea a 4 ani de la înființarea societății s-a sărbătorit printr-un grandios "festival", luni 11 martie 1919, compus dintr-un program special susținut de elevele de la Școala secundară de fete și elevii Liceului militar, 1a care și-a adus contribuția și orchestra societății⁹.

Activitatea desfășurată de Societatea "Prietenii Științei" între 1919-1940 corespunde, din punct de vedere istoric, cu etapa consolidării, recunoașterii internaționale și a puternicei dezvoltări democratice a statului național unitar român. Societatea s-a aliniat organic obiectivelor culturale, științifice, politice și economice ale societății românești interbelice, a beneficiat de participarea unor personalități de prestigiu ale vieții universitare și academice din țara noastră ca: Gh.Țițeica, Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Ion Pillat, Constantin Angelescu, George V. Brătianu, George Maiorescu, Ion Andrieșescu, Ionescu Argetoiaia, I.C.Filliti, D.P.Panaiteescu, O.Tafrali, C.Rădulescu Motru, George Fotino, Nichifor Crainic, general Rudeanu etc. Atrăgând un larg auditoriu în amfiteatrul Liceului "Carol I", în sala Teatrului Național care în scurt timp a devenit și ea neîncăpătoare, în Sala cinematografului "Select" și în Sala "Renașterea"¹⁰. Totodată, societatea a organizat și patronat numeroase vizite și manifestații de înfrățire între bănățeni și olteni, au susținut conferințe la Caransebeș, Oradea, Lugoj, Timișoara, Arad.

Rămâne memorabilă vizita efectuată la Craiova în zile de 1 și 2 iulie 1922, de "Reuniunea Română de Cântări și Muzică" și "Reuniunea Filarmonică" din Caransebeș, când bănățenii au fost primiți cu cele mai înalte onoruri în vechea Cetate a Băniei. La intrarea trenului în gara frumos împodobită, muzica a intonat imnurile "Deșteaptă-te române" și "Pe-al nostru steag". Timp de două

zile orașul Craiova a fost în sărbătoare. La banchetul, de la Liceul Militar, dat în onoarea oaspeților, dr. Charles Laugier le-a urat un călduros bun venit: "Mai potrivit cu sentimentele noastre adevărate ar fi fost să vă spun nu bine ați venit, ci, Bine că ați venit în fine! Bine că a dat Dumnezeu să veniți în fine, căci de mult vă așteptăm! Au trebuit 20 de veacuri de așteptare și doi ani de epopee - declara președintele Societății - ca să se poată aduna în fine de pe căi străine fiii acestei țări"¹¹. La 27-28 mai 1923 craiovenii au întors vizita, fiind primiți la Lugoj cu același entuziasm, iar conferințele susținute audiate cu viu interes.

Ca urmare a activității susținute pe care au desfășurat-o în cadrul Societății, Nicolae Iorga, Gheorghe Țițeica, generalul Rudeanu, Constantin Argetoianu, G. Marinescu, C. Rădulescu-Motru, au fost aleși membrii de onoare ai societății¹².

Intrarea în cel de-al zecelea an al existenței societății a fost marcată printr-un "Festival Beethoven" desfășurat la Teatrul Național. Cu ocazia conferinței festive, președintele Societății Charles Laugier preciza: "Faptul că o societate culturală să poată trăi nouă ani în Craiova e îmbucurător desigur, e unic și merită să fie relevat; dar ceea ce este mai remarcabil nu e durata, cât calitatea acțiunilor inspirate de societatea noastră"¹³.

Răspunzând nevoilor de cultură ale unor largi categorii socio-profesionale atât din Oltenia cât și din alte zone ale țării, societatea a fondat numeroase secțiuni locale, și "case de citire" afiliate "Prietenilor Științei" în orașe și comune. Prima filială a Societății "Prietenii Științei", a fost înființată la 11 decembrie 1926 în comuna Dăbuleni, sub președenția dr. Gabor. "La întemeierea acestei societăți culturale, - se preciza în Darea de seamă pe anul 1935 - ne-a fost îndemn, nu numai grija ce ne-a inspirat-o lipsa de cultură a consătenilor noștri, cât și exemplul ce ni-l dau alte țări, ce fac eforturi considerabile, prin înființarea de societăți la sate cu scop educativ și instructiv"¹⁴. "Case de citire" au fost înființate în comunele: Gogoșu, Coțofenii din Față, Argetoaia, Măceșu de Sus, Baia de Aramă, Negoești, Teasc etc, ale căror biblioteci au fost dotate cu cărți.

Cu toate că Societatea din București și-a încetat activitatea în 1921, filiala din Craiova și-a continuat-o, cu rezultate apreciable, decenii în șir.

În condițiile în care învățământul românesc nu reușise să cuprindă în procesul de instruire întreaga populație a țării, iar Craiova nu beneficia de instituții de învățământ superior, Societatea "Prietenii Științei" a avut un rol deosebit în culturalizarea și instruirea unor largi categorii sociale, a suplinat lipsa instituțiilor universitare revendicate de Oltenia încă din timpul revoluțiilor de la 1848.

Definitiv pentru rolul cultural-științific, pentru locul pe care l-a ocupat în viața culturală națională, filiala Craiova a Societății "Prietenii Științei" este Apelul publicat în 1920 prin care se solicita necesitatea înființării "Universității Libere". "Dacă arta și știința, dacă civilizația, deci - se arată în Apel - ar pătrunde în orașele și satele noastre oltenești, olteanul, prin însușirile sale alese, ar fi fără îndoială primul român din România Mare.

Este dar o datorie patriotică, este o chestiune de ambiție ca noi oltenii, și în această privință capitala, Craiova, trebuie să dea exemplu și să ia inițiativă, să ne unim, să ne încordăm puterile pentru a face din Craiova nu numai un centru de negustori și de rentieri, dar un centru industrial și cultural, un, centru creator de viață, a cărui lumină să iradieze nu numai în cuprinsul Banatului Oltenesc, dar în întreaga Românie Mare"¹⁵. În ședința din 6 aprilie 1922 se hotărăște înființarea "Universității Libere" din Craiova, care și-a început cursurile la 1 Mai în cadrul Liceului "Carol I", sub denumirea de Universitatea Liberă "Prietenii Științei". "Scopul acestei Universități Libere - se preciza în Actul constitutiv - este de a răspândi cultura generală și de specialitate printre cei dornici de instrucțiune, dar care n-au avut și n-au posibilitatea de a și-o completa la școalele oficiale. Învățământul acestei Universități va fi de preferință de ordin practic și în legătură cu problemele actuale ale vieții noastre politice, sociale și economice, completând astfel cunoștințele și însușirile potrivit realităților de azi"¹⁶.

Consiliul Societății "Prietenii Științei" format din Charles Laugier, N. Enculescu, Dem. D. Stoenescu, A. Vasulescu, G. M. Demetrescu, V. Sandulian, C. M. Ciocazan, Carianopol, Brădețeanu, A. Metzulescu a hotărât, la 26 noiembrie 1925, să facă demersurile necesare pentru înființarea unei universități la Craiova solicitându-se în acest sens sprijinul parlamentului, "Oltenia" este cel mai prielnic

mediu social în mijlocul căruia trebuie să se înalțe un mare centru de cultură "Universitatea din România de apus". Odată creată Universitatea Olteniei, - aprecia generalul Rudeanu - ea se va ridica desigur cu o rezeziune uimitoare, și va deveni curând cel mai de seamă templu de știință și de energie românească, fiindcă din lăuntrul său în afara lui și din afara lui spre înlăuntrul său, va clocoti, printre puternicele sale raze de lumină, o nețărmită și fierbinte dragoste de țară și de neam"¹⁷.

Activitatea Societății "Prietenii Științei" nu s-a redus doar la conferințe. Ea a fost cel mai prodigios for cultural-științific din țară, punând bazele unor instituții și publicații care, răspunzând multiplelor cerințe culturale ale populației, au îmbogățit și au diversificat întreaga viață publică a Craiovei. "Din frumoasele și nețărmiturile orizonturi de cultură și știință - se arăta în apelul "Craioveni fiți prietenii științei", publicat cu ocazia celei de-a 120-a conferință - trebuiește să mai desprindem și să mai sădim, aici, în Craiova, altceva decât conferințe, biblioteci, muzee, grădini zoologice și botanice, publicațiuni periodice, reviste, publicațiuni de popularizare, dar mai cu seamă și în prima linie cinematografia instructivă și educativă"¹⁸.

Adunarea generală a Societății pe anul 1934 a ales președinte pe profesorul C. D. Fortunescu, în locul avocatului Dem. D. Stoenescu și a hotărât să aloce fondurile necesare pentru realizarea a două opere de artă dedicate profesorilor George M. Fontanini și Mihail Strajan, busturi realizate de sculptorul S. Severin și dezvelite printr-o impresionantă solemnitate, în ziua de 27 noiembrie 1938, după oficierea unui serviciu religios, ce s-a săvârșit în prezența d-lui Rezident Regal al Ținutului Olt, gen. R. Scărișoreanu; a persoanelor oficial invitate, a membrilor Societății "Prietenii Științei" a profesorilor Colegiului Național "Carol I", a membrilor familiilor defuncților și a elevilor colegiului. După sfințirea busturilor de către preotul Gh. I. Ghia, paroh al Bisericii Sfânta Treime și membru în comitetul Societății "Prietenii Științei", au urmat discursurile d-lui C. D. Fortunescu, președintele Societății și al comitetului de inițiativă; A. Voiculescu, C. Iliescu, directorul Colegiului Național "Carol I", care a primit în păstrare aceste busturi ridicate prin subscripție publică din inițiativa Societății"¹⁹, opere de artă care se află și astăzi în rotonda Colegiului "Carol I" din Craiova.

Societatea a adus la îndeplinire vechea dorință a membrilor săi de a ridica o cruce pe mormântul lui Victor Anestin, unul din întemeietorii societății, al cărui mormânt se află la cimitirul Bellu din București. Costul crucii a fost plătit din fondurile societății iar lucrarea executată de arhitectul I. Mayer din București ²⁰.

Durata existenței și activității societății din 1915 până în preajma celui de-al doilea război mondial, amploarea și diversitatea manifestărilor organizate, nu s-ar putea explica fără entuziasmul cu care aproape totalitatea intelectualității craiovene a susținut material și moral acțiunile desfășurate, fără sprijinul permanent al prefecturii, primăriei și al celorlalte instituții craiovene, fără interesul larg al locuitorilor zonei. La 30 decembrie 1921, Societatea "Prietenii Științei" număra 471 de membri activi care cotizau, participând alături de subvențiile instituțiilor județene și municipale, la constituirea fondurilor necesare societății. Veniturile provenite din conferințe, abonamente, cotizații, festivaluri, donații și dobânzi cresc an de an, ridicându-se la 3.390 lei în 1919; 896.898,25 lei în 1926 și la 94.700 lei în 1930²¹.

Manifestările prilejuite de sărbătorile celei de a 500-a conferință au evidențiat capacitatea organizatorică și numărul științific deosebit al membrilor Societății.

Articolul "O aniversare culturală", publicat în ziarul "Presa" din februarie 1932 arată: "Societatea "Prietenii Științei" din Craiova a serbat, duminică 21 februarie a.c., activitatea neîntreruptă de 17 ani împliniți cât și evenimentul cultural, - așa de rar, a celei de a 500 conferință ținută, în acest oraș" conferință susținută de Gh. Țițeica și intitulată "Rolul culturii în dezvoltarea noastră națională". Festivitățile au început printr-un parastas oficiat la biserica Sf. Treime de preotul Gh.I.Ghia, pentru pomenirea foștilor membri ai societății, de unde numeroasa asistență s-a îndreptat spre sala Teatrului Național pentru a asculta conferința academicianului Gh. Țițeica²². Cu acest prilej președintele Dem. D. Stoenescu a prezentat o dare de seamă asupra întregii activități a societății, mulțumind publicului craiovean, colaborator cu vorba și fapta la activitatea societății, pe care a sprijinit-o în mod dezinteresat pentru desăvârșirea operei culturale ceea ce a dus la creșterea numărului ascultătorilor acestor conferințe.

"Societatea - preciza președintele - este cunoscută nu numai în Oltenia, dar și în întreaga țară. Activitatea intensă a societății este o frământare a minților cuminți și cinstite, care doresc ca tot ce iese din rodnicia lor să fie consolidat temeinic și după nevoile viitorului. Fiindcă de acum înainte, aproape totul este de refăcut, de la mare la mic, de la sat la oraș, de la pământ la cer. Și acestea, nu se pot înfăptui, decât printr-o încordată muncă de la care noi nu ne putem da înapoi, fiindcă cei de la "Prietenii Științei", sunt din marea armată, a muncii sănătoase, a muncii creatoare, a muncii de îndreptare sau chiar de renaștere, a muncii din greu, a muncii cu spor și bine pentru viitorul acestui neam. Să facem un jurământ de legătură în lupta ce o ducem pentru o înaltă moralitate: muncă, peste tot muncă! Munca, pentru stârpirea neghinei aruncată pe ogor! Muncă pentru o solidaritate adevărată între cei buni! Muncă pentru ca lumina să străbată adânc între cei ținuți în întuneric! Muncă, muncă și numai muncă, fiindcă cum spunea și M. S. Regele Carol al-II-lea la Cluj în octombrie 1930: <<Munca nu este numai o cheltuială de energie fizică sau intelectuală, ci o credință și o disciplină">>²³.

După încheierea conferinței, academicianul Gh. Țițeica "conferință de o atât de aleasă formă și bogată concentrare de idei cu privire la viața noastră culturală și la rostul acestei vieți în dezvoltarea națională a poporului românesc", membrii Societății "Prietenii Științei" s-au, întrunit la Școala de menaj "Dimo Popovici" spre a sărbători atât pe Gh. Țițeica cât și pe C. M. Ciocazan și C. D. Fortunescu.

"D-l. prof. Gh. Țițeica răspunzând celor ce l-au sărbătorit -preciza documentul - arată recunoștința sa față de orașul Craiova, 'deși de origine severinean, totuși viața domniei sale sufletească este formată aici la Craiova și legată de acest oraș în timpul celor opt ani petrecuți în școala craioveană" unde și-a luminat mintea și și-a format cultura. Aici s-a renăscut d-sa, profesorilor de aici de la Liceul "Carol I", își datorește d-sa cultura, și acestora le arată d-sa toată recunoștința! Afirmă că orașul Craiova trăiește pe un plan intelectual superior, dovada este toată manifestarea culturală de astăzi, dovadă că orașul a dat artelor românești un Stoenescu, iar diplomația pe Titulescu. Ca fiu adoptiv al Craiovei și fondator al Societății "Prietenii Științei" urează acesteia să ajungă la cea de-a 1000 conferință și să țină sus drapelul culturii în acest oraș. Ne așteptăm la vremuri grele, dar am convingerea că aici se va ține piept tuturor greutăților"²⁴.

La festivitate au luat parte: Gh. Țițeica, C. D. Fortunescu, M. Paulian, părintele Popescu-Breasta, Preot Gh. I. Ghița, Brădățeanu, Eugen Ciolac, dr. F. Mayer, G. Mil. Demetrescu, arhitect Anastasescu Maria Ghioculeseu, Dem. Stoenescu, C. M. Ciocazan, general Pașalea, general S. Dimitriu, M. Nenoveanu, Petre P. Andreescu, Dr. Metzulescu, Șt. Ciuceanu, Dr. Albu, Dr. Eskenasy, Constantin Jormescu, M. Steureanu, Mișu Puțoreanu, C. Iliescu, arh. T. Oanță și "două domnișoare franceze sosite din Franța și aflate la serbare, cărora C. D. Fortunescu le urează bun venit în mijlocul intelectualilor craioveni și închină pentru Franța"²⁵.

A 500-a conferință a constituit un eveniment cultural deosebit nu numai în activitatea societății ci și în cea a Craiovei și a Olteniei.

Una dintre cele mai importante realizări ale societății "Prietenii Științei" a fost apariția în ianuarie 1922 a primului număr al revistei "Arhivele Olteniei", prestigioasă publicație din, perioada interbelică: "Înseamnă însă aceasta că ne vom limita numai la publicații referitoare exclusiv la Oltenia? Desigur că nu - se preciza în Apelul lansat în 1922 - suntem o părticică dintr-un tot, o regiune dintr-o țară și tot ce atinge țara, toate programele științei, toate mișcările și manifestările sociale ne ating și pe noi; regionalism nu înseamnă exclusivism. Asemenea nu vom exclude subiectele care, fără a trata chiar despre Oltenia, sunt totuși o manifestare a spiritului oltenesc și vom reproduce cu bucurie tot ce se va mai scrie cu privire la olteni și de către alții decât oltenii..."

Apariția îndelungată a revistei "Arhivele Olteniei" (1922-1943), tematica diversă și complexă, nivelul științific și literar al studiilor și comunicărilor publicate, renumele național și internațional al colaboratorilor au făcut din această publicație unul din titlurile de mândrie ale intelectualității românești interbelice.

Caracterul enciclopedic a situat "Arhivele Olteniei" în rândul celor mai prestigioase publicații de profil din țară, mai ales prin materialul istoric, etnografic și literar publicat. Ion Bianu vedea în "Arhivele Olteniei", "neprețuită comoară pentru istoricii prezenți și viitori"²⁶

Un alt deziderat al societății a fost cel al înființării unei tipografii proprii pentru a da viață conferințelor și studiilor întreprinse de oameni de cultură din Oltenia. Astfel în anul 1926 societatea înființează "Tiparul Prietenii Științei".

Societatea "Prietenii Științei" a militat, de asemenea, pentru înființarea în Oltenia a Universității cu profil de economie, științe juridice, agronomie, care corespundea cerințelor sociale ale dezvoltării Olteniei. În memoriul înaintat Ministerului Instrucțiunii la 26 noiembrie 1926, se preciza : "masele mari atât din Craiova cât și din întreaga Oltenie se arată profund averse de cultură, de lumină. Aceasta explică de ce Societatea "Prietenii Științei" din Craiova, în numele căreia am onoarea a vă adresa această cerere, a reușit să se mențină și să obțină de 12 ani de când ființează un succes pe atât de desăvârșit pe cât de neașteptat în activitatea sa culturală. Societatea vine să vă solicite respectuos înființarea și în Craiova a unui început de învățământ universitar care s-ar putea traduce de odată prin o Academie agricolă, industrială și comercială printr-o acțiune de științe politice și administrative, pentru pregătirea viitorilor funcționari ai statului, printr-un institut electrotehnic, o școală pregătitoare de medicină sau altele"²⁷.

Participanți la manifestările prilejuite de sărbătorirea a 25 de ani de existență a "Cercului Medico-Farmaceutic" din Craiova, la 18 decembrie 1927, Dr. C. Angelescu, Ministrul Instrucțiunii Publice și Dr. C. Argetoianu, Ministru al Domeniilor, și-au manifestat adeziunea la inițiativa înființării la Craiova, "a unui centru universitar unde studenții ar putea să-și asimileze un capital și de cunoștințe și de suflet românesc", la "construirea unui Palat cultural cu o sală de conferințe, săli de muzee, biblioteci etc, indispensabile culturii poporului"²⁸.

În cuvântul său, C. Angelescu a declarat că "va înscrie în programul său de activitate înființarea în Craiova, deocamdată a unui Institut de Înalte studii Agricole și Comerciale; că va dona din bugetul Ministerului Instrucțiunii suma de 500.000 lei, pentru Palatul Cultural, iar din averea personală suma de 100.000 lei, tot în acest scop". La rândul său, C. Argetoianu afirma că "una din dorințele sale intime, dintre cele mai arătoase este de a vedea capitala Olteniei înzestrată dacă nu cu o universitate completă, dar cel puțin cu o facultate de medicină - și va ști să aleagă căile pentru a ajunge la acest scop"²⁹.

Prin întreaga activitate culturală Societatea "Prietenii Științei" fiind elementul cel mai dinamic al acesteia, Craiova era considerată "în afară de Iași, singurul oraș din vechiul regat a cărui viață intelectuală nu este complet umbrită de București și se manifestă prin cercuri și publicații cu caracter științific și estetic, teatre, muzee, bănci mari, comerț de cereale, mori, fabrici ceramice și de conserve"³⁰.

Continuând și ridicând pe un plan superior preocupările culturale ale altor societăți care au activat la Craiova la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, răspunzând nevoilor stringente de informare și educație ale unor largi categorii socio-profesionale și subliniind absența simțită a unor instituții de învățământ superior Societatea "Prietenii Științei" a desfășurat de-a lungul a mai multor decenii o prolifică activitate de răspândire a cunoștințelor științifice, de cercetare pe diverse profiluri, impunându-se ca cea mai reprezentativă asociație culturală a Olteniei interbelice.

NOTE

¹ Arhivele Olteniei, I, nr. 2-3, 1922, p. 191

² *Ibidem*, p. 192

³ *Idem*

⁴ Arhivele Olteniei III, nr. 12, 1924, p.161-162

⁵ *Istoria Ilustrată a Craiovei*, Ed. Dova, 1996, p. 202

⁶ Muzeul Olteniei, Fond Societatea "Prietenii Științei"

⁷ Statutul Societății "Prietenii Științei", Craiova, Ramuri, 1919, p. 3-4

⁸ "Democrația olteană", I, nr. 1 Craiova, 15 martie 1919, p. 16

⁹ *Ibidem*, nr. 2, 15 aprilie 1919, p. 37

¹⁰ Muzeul Olteniei, Fond Societatea "Prietenii Științei"

¹¹ Arhivele Olteniei I, nr. 2-3, 1922, p. 396

¹² Muzeul Olteniei, Fond Societatea "Prietenii Științei"

¹³ Arhivele Olteniei I, nr.12, 1924, p. 161

- ¹⁴ Dare de seamă, 1935, Filiala Dăbuleni - Romanai, Caracal, 1936, p. 5
¹⁵ Arhivele Olteniei I, nr. 2-3, 1922, p. 256-257
¹⁶ *Ibidem*, p. 258
¹⁷ *Ibidem*, p. 261
¹⁸ Muzeul Olteniei, Fond Societatea "Prietenii Științei"
¹⁹ *Ibidem*
²⁰ *Ibidem*
²¹ *Ibidem*
²² "Presa" II, nr. 19, 22 februarie 1932
²³ Muzeul Olteniei, Fond Societatea "Prietenii Științei"
²⁴ *Ibidem*
²⁵ *Ibidem*
²⁶ Florea Firan, *Profiluri și structuri literare*, Scrisul Românesc, 1986, p. 345
²⁷ Muzeul Olteniei, Fond Societatea "Prietenii Științei"
²⁸ *Ibidem*
²⁹ *Ibidem*
³⁰ *Istoria Ilustrată a Craiovei*, p. 234

STATUTUL SOCIETĂȚII „PRIETENII ȘTIINȚEI” CRAIOVA

Scopul societății, numele, durata.

Art. 1.—Se înființează în Craiova o societate care să întrunească toate persoanele dornice de răspândirea cunoștințelor teoretice și practice ale tuturor științelor.

Art. 2.—Mijloacele pentru ajungerea acestui scop sunt: a) ținerea de conferințe și cursuri populare, atât în Craiova cât și în toate centrele din Oltenia, unde s’ar putea constitui o secțiune a acestei societăți; b) înființa-

Statutul Societății "Prietenii Științei"
adoptat la 22 ianuarie 1919

CARTE DE MEMBRU

Nr. _____
 a D. lu
D. Aprescu
 domiciliul Craiova

valabilă pentru anul 1939.

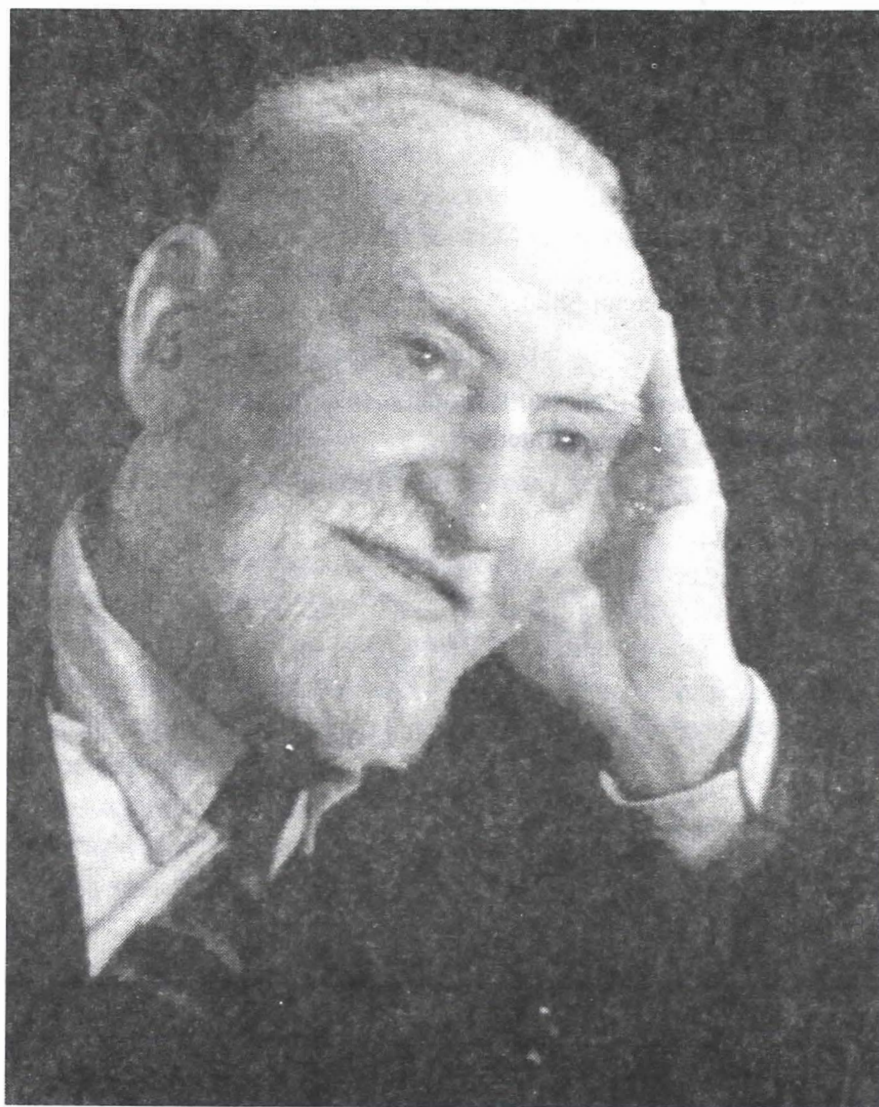
Președintele Societății

C. D. Fortuna
 Secretar General,

Cartea de față servește pentru identificarea membrilor Societății, întru folosirea drepturilor ce această calitate le conferă. Ea se va arăta la cerere.

Carte de membru al Societății
"Prietenii Științei"

C. D. Fortunescu, președinte al Societății "Prietenii Științei"

SOCIETATEA „PRIETENII ȘTIINȚEI”
ȘI
BAROUL DE DOLJ

vă roagă să binevoiți a lua parte Duminică 13 Ianuarie
1929, orele 11 a. m., în sala Teatrului Național, la
conferința D-lui

GEORGE FOTINO

Doctor și Laureat al Facultății de Drept din Paris,
care va vorbi despre:

*„VECHILE INSTITUȚIUNI JURIDICE ȘI POLI-
TICE ROMÂNEȘTI.—ORIGINI ȘI INFLUENȚE”.*

Serisul Românesc, Craiova

Invitație la Conferința susținută de George Fotino

Societatea «Prietenii Științei»

DIN CRAIOVA

INFINTĂTĂ ÎN ANUL 1914

PERSOANĂ MORALĂ ȘI JURIDICĂ

Stimate Domn,

Societatea culturală „Prietenii Științei” și Colegiul Național „Carol I” din Craiova, au luat inițiativa eternizării memoriei a trei din vechii noștri profesori, anume :

GEORGE M. FONTANIN

G. P. CONSTANTINESCU

MIHAIL STRAJAN

ridicându-le, monumente de piosă și recunoscătoare amintire, câte un bust de bronz, care să fie așezat la loc de onoare în școala pe care aceștia au servit-o cu credință și devotament.

Întru acest scop, facem un călduros apel la alesele D-lor voastre sentimente, rugându-vă să vă alăturați osteelelor noastre, și să ne ajutați ca să putem înlăptui ceea ce ne-am propus, înscriind pe lista de mai jos sumele, or cât de modeste ar fi, cu care puteți contribui D-voastră, ca și amicii și cunoștințele D-lor voastre.

Primul fond care s'a subscris până acum este suma de 15.000 lei a Ministerului Instrucțiunii Publice, prin bunăvoința titularului actual, d-l ministru Dr. C. Angelescu, fost școlar al Colegiului craiovean. Deschidem cu ea lista noastră de subscripție, în speranță că aceasta ne va fi de bun augur.

În numele Comitetului de inițiativă

Președintele Soc. „Prietenii Științei”

Prof. C. D. Fortunescu

LISTA DE SUBSCRIPTIE No. 6. -

No. corent	NUMELE ȘI ADRESA SUBSCRIITORULUI	Suma subscrisă	SEMNATURA
1	<i>N. Coculescu</i>		
2	<i>Infanta Vampata</i>	<i>1000 lei</i>	<i>N. Coculescu</i>
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			

Listă de subscripție pentru ridicarea busturilor profesorilor

G. M. Fontanin, G. P. Constantinescu și M. Strajan

TEATRUL NAȚIONAL

Palatul Colegiului Național Carol I

A 596-a

Conferință

Societatea „Prietenii Științei” Craiova

Persoană morală și juridică - înființată în anul 1914

Duminică 29 Aprilie 1934, ora 11 a.m. precis

D-I General Radu Rosetti

Membru al Academiei Române

va vorbi despre:

Amintiri despre Regele Ferdinand I.

Conf. No. 597 Duminică 6 Mai va vorbi D-I Prof. Univ. Ch. Musceleanu

Tip. Caprița Piața Veche Craiova

TEATRUL NAȚIONAL

A 495-a

Conferință

Societatea „PRIETENII ȘTIINȚEI” Craiova

Persoană morală și juridică

— înființată în anul 1914

DUMINECĂ 17 IANUARIE 1932 ora 11 a. m. precis

SARBATORIREA POETULUI OCTAVIAN GOGA

D-L PROF. ILIE ION VA VORBI DESPRE : OPERA POETULUI OCTAVIAN GOGA

D-na Tantzî Constantinescu-Soprană și D-I G. Popescu-Basu precum și D-I M. Cosmin, D-I D. Rocoș și D-I P. Nove dela Teatrul Național vor citi și cânta din opera D-lui Octavian Goga.

No. 405 Duminică 24 Ianuarie va avea loc Sărbătorirea Unirii.

Vor conferența D-ii : Prof. univ. G. Țițeica, Prof. I. Simionescu, Petrovici, Părintele Popescu-Breasta, A. Vasulescu, Dr. N. Petrescu, Cruceru N., Niculescu, Conța, M. Paulian, Lungulescu, St. Cluceanu, T. G. Oanță, General Papalega și alții

Cursurile Universității Libere vor reîncepe la 3 Februarie și au loc în sala de Conferințe a Liceului Carol I în ora 6 seara—intrarea liberă

Marti va vorbi D-I Prof. D. Dăneșcu: Din tainele cerului (cu proiecțiuni)

Miercuri „ „ „ „ Mihail Paulian: Din istoria literaturii române (Sec. XIX)

Joi „ „ „ „ C. S. Nicolaescu-Plopău: Din trecutul îndepărtat al Olteniei (cu proiecțiuni)

Biletele pentru conferințe se găsesc la Tiparul Prietenii Științei, str. Unirii 102.

7207.—Tiparul Prietenii Științei, Craiova

Afișe ale Societății "Prietenii Științei"

1. Principii generale

Începuturile civilizației noastre sînt strîns legate de cunoașterea și folosirea metalelor. De la cele 7 metale ale lumii antice - aur, cupru, fier, plumb, staniu, argint și mercur pînă la elementul metalic cu numărul atomic 105, au trecut multe milenii și pe măsură ce metalele au fost descoperite și cunoscute, omul le-a folosit în scopul satisfacerii nevoilor sale mereu crescînde și pentru progresul societății.

De cînd civilizația a intrat în era metalelor, acum aproape 5000 de ani, oamenii s-au preocupat de conservarea acestui tip de material care, cu timpul, are tendința de a se întoarce la starea sa primară: mineralul.

Arheologii, conservatorii, restauratorii, colecționarii dar și cei din industrie - metalurgiștii - caută să lupte împotriva acestei inexorabile și progresive distrugerii a patrimoniului metalic.

Pentru a găsi soluții care să permită prelungirea vieții obiectelor metalice trebuie studiate în primul rînd cauzele degradărilor.

Principalul factor care duce la degradarea obiectelor metalice fiind coroziunea, este important studiul ei în funcție de mediul în care a fost plasat obiectul pe parcursul evoluției lui.

Conform literaturii de specialitate coroziunea este definită ca fiind "procesul complex de distrugere a metalelor și a aliajelor metalice sub acțiunea chimică, electrochimică și microbiană a mediului".

Obiectele metalice scoase din săpătură sunt adesea, într-o stare avansată de degradare. Această stare este dată de o reacție între obiect și mediul său înconjurător. Într-adevăr, puține metale sunt native, majoritatea obținându-se prin transformarea minereului, căruia i se aplică procese succesive, fizice și chimice. Coroziunea poate fi considerată ca fiind un proces invers, care face ca obiectul finit să se reîntoarcă la unul sau mai multe tipuri de minereu, starea minerală fiind cea mai stabilă pentru un metal.

În cazul obiectelor arheologice, problema este puțin diferită întrucît nu putem decît constata efectele degradării progresive a metalelor și să încercăm să interpretăm motivele acestei degradări. Cunoașterea procesului de degradare prezintă, totuși, un avantaj, și anume acela de a evita conservarea ulterioară a obiectelor în condiții nefavorabile.

Sub acțiunea apelor de infiltrație, a oxigenului și a diverselor molecule chimice, obiectul arheologic abandonat în sol va avea tendința naturală de a se întoarce la starea de minereu, care este cea mai stabilă pentru el.

În funcție de agresivitatea factorilor externi și de starea metalului (pur sau aliat), reîntoarcerea la starea de minereu poate fi de mai lungă sau de mai scurtă durată. Acesta este motivul pentru care este absolut imposibil să fie determinată vârsta unui obiect metalic în funcție de starea sa de degradare.

Unele metale sînt mai sensibile decît altele la umiditate, la oxidare sau la clorurare. De exemplu:

- aurul poate rămîne timp de secole în pămînt fără să sufere nici cea mai mică schimbare;
- argintul are tendința de a se sulfura și clorura; în anumite cazuri extreme, poate să dispară complet;
- cuprul și aliajele sale sînt predispuse la transformări în oxizi, carbonați și cloruri; se vor conserva mai bine în mediu bazic sau neutru decît în mediu acid;
- fierul și aliajele sale sunt, de asemenea, sensibile atît la oxidare cît și la clorurare; sunt mai stabile în mediu slab bazic;
- plumbul are tendința de a forma carbonați, dar rezistă bine în soluri bazice.
- staniul se găsește mai puțin în săpăturile arheologice, deoarece nu suportă nici solurile bazice, nici solurile acide, ba mai mult, se degradează în solurile supuse schimbărilor mari de temperatură

1. Principii generale

Începuturile civilizației noastre sînt strîns legate de cunoașterea și folosirea metalelor. De la cele 7 metale ale lumii antice - aur, cupru, fier, plumb, staniu, argint și mercur pînă la elementul metalic cu numărul atomic 105, au trecut multe milenii și pe măsură ce metalele au fost descoperite și cunoscute, omul le-a folosit în scopul satisfacerii nevoilor sale mereu crescînde și pentru progresul societății.

De cînd civilizația a intrat în era metalelor, acum aproape 5000 de ani, oamenii s-au preocupat de conservarea acestui tip de material care, cu timpul, are tendința de a se întoarce la starea sa primară: mineralul.

Arheologii, conservatorii, restauratorii, colecționarii dar și cei din industrie - metalurgiștii - caută să lupte împotriva acestei inexorabile și progresive distrugerii a patrimoniului metalic.

Pentru a găsi soluții care să permită prelungirea vieții obiectelor metalice trebuie studiate în primul rînd cauzele degradărilor.

Principalul factor care duce la degradarea obiectelor metalice fiind coroziunea, este important studiul ei în funcție de mediul în care a fost plasat obiectul pe parcursul evoluției lui.

Conform literaturii de specialitate coroziunea este definită ca fiind "procesul complex de distrugere a metalelor și a aliajelor metalice sub acțiunea chimică, electrochimică și microbiană a mediului".

Obiectele metalice scoase din săpătură sunt adesea, într-o stare avansată de degradare. Această stare este dată de o reacție între obiect și mediul său înconjurător. Într-adevăr, puține metale sunt native, majoritatea obținându-se prin transformarea minereului, căruia i se aplică procese succesive, fizice și chimice. Coroziunea poate fi considerată ca fiind un proces invers, care face ca obiectul finit să se reîntoarcă la unul sau mai multe tipuri de minereu, starea minerală fiind cea mai stabilă pentru un metal.

În cazul obiectelor arheologice, problema este puțin diferită întrucît nu putem decît constata efectele degradării progresive a metalelor și să încercăm să interpretăm motivele acestei degradări. Cunoașterea procesului de degradare prezintă, totuși, un avantaj, și anume acela de a evita conservarea ulterioară a obiectelor în condiții nefavorabile.

Sub acțiunea apelor de infiltrație, a oxigenului și a diverselor molecule chimice, obiectul arheologic abandonat în sol va avea tendința naturală de a se întoarce la starea de minereu, care este cea mai stabilă pentru el.

În funcție de agresivitatea factorilor externi și de starea metalului (pur sau aliat), reîntoarcerea la starea de minereu poate fi de mai lungă sau de mai scurtă durată. Acesta este motivul pentru care este absolut imposibil să fie determinată vârsta unui obiect metalic în funcție de starea sa de degradare.

Unele metale sînt mai sensibile decît altele la umiditate, la oxidare sau la clorurare. De exemplu:

- aurul poate rămîne timp de secole în pămînt fără să sufere nici cea mai mică schimbare;
- argintul are tendința de a se sulfura și clorura; în anumite cazuri extreme, poate să dispară complet;
- cuprul și aliajele sale sînt predispuse la transformări în oxizi, carbonați și cloruri; se vor conserva mai bine în mediu bazic sau neutru decît în mediu acid;
- fierul și aliajele sale sunt, de asemenea, sensibile atît la oxidare cît și la clorurare; sunt mai stabile în mediu slab bazic;
- plumbul are tendința de a forma carbonați, dar rezistă bine în soluri bazice.
- staniul se găsește mai puțin în săpăturile arheologice, deoarece nu suportă nici solurile bazice, nici solurile acide, ba mai mult, se degradează în solurile supuse schimbărilor mari de temperatură

(la 13 °C se declanșează faimoasa "ciumă a staniului").

Variațiile de temperatură și umiditate predispun toate metalele la atacuri biologice.

2. Tipuri de coroziune

În funcție de modalitatea de acțiune a procesului de corodare întâlnim mai multe tipuri de coroziune:

- **Coroziunea perforată** (punctiformă) se prezintă sub forma unui număr mare de mici zone ale suprafeței obiectului care prezintă un aspect de înțepat, pișcat sau cocoșat. Este un tip de coroziune frecvent la aliaje.

- **Coroziunea uniformă** se dezvoltă în mod identic pe toată suprafața obiectului. Se întâlnește fie pe obiectele omogene, fie pe cele plasate într-un mediu omogen.

- **Coroziunea intercristalină** se dezvoltă chiar în interiorul obiectului antrenând o fragilizare a acestuia. În general, dezvoltarea acesteia are loc plecând de la limitele dintre cristale.

- **Coroziunea selectivă** se dezvoltă în aliajele binare și antrenază distrugerea uneia din cei doi constituenți ai aliajului. Acesta apare singur la suprafața. De exemplu la alamă (cupru + zinc) la suprafață va apare cupru poros.

- **Coroziunea galvanică** afectează toate obiectele care conțin mai multe metale puse în contact fizic. Metalul mai puțin nobil se va distruge înaintea metalului mai nobil.

- **Coroziunea în pete (cavernoasă)** se dezvoltă, adesea pe obiectele din metal plasate într-un mediu conducător, aproape de un alt metal mai electropozitiv, dar fără să fie în contact direct cu acesta. În locul în care cele două metale sunt cele mai apropiate, metalul care este mai puțin nobil va fi corodat pînă în profunzimea lui.

- **Coroziunea sub tensiune** afectează metalele care sînt supuse la solicitări mecanice (forțe de întindere sau de compresiune). Coroziunea ia adesea forma unei coroziuni intercristaline, dar nu generalizată.

Pentru o mai bună înțelegere a modului de dezvoltare al procesului de coroziune trebuie amintite patru tipuri mari de acțiune asupra obiectelor:

Acțiunea mecanică reprezintă totalitatea forțelor care acționează asupra unui corp. Forța rezultantă va genera, la suprafață sau în interiorul materialului deformări mecanice.

În mod concret pot fi date ca exemplu de acțiune mecanică eroziunea fluvială, eoliană sau marină cît și cea a apelor de infiltrație din sol sau aratul terenului.

Acțiunea mecanică trebuie avută în vedere deoarece poate fi punctul de plecare al unui alt tip de acțiune, cea electrochimică.

Acțiunea chimică poate fi definită ca un ansamblu de combinații între atomi ce aparțin unor corpuri identice sau diferite.

Atacul chimic depinde de 2 factori :

- obiectul însuși în funcție de structura corpurilor solide care este tridimensională;
- mediu înconjurător, una dintre caracteristicile sale importante pH-ul, unele metale nu sunt atacate de un mediu bazic chiar dacă reacționează la un mediu acid cum este cazul fierului dintr-un mediu sărac în fosfați.

Acțiunea biologică se dezvoltă cu precădere în sol și poate fi factorul principal al modificărilor ambientului în care se află obiectul. Acțiunea biologică are efect maxim la o temperatură de 25 - 30 °C și la o umiditate relativă mai mare decât 68% (condiții în care coroziunea se dezvoltă cel mai repede). Poate fi contracarată de agenți sterilizanți ca apa sărată.

Acțiunea electrochimică apare la contactul dintre metale diferite în prezența unor soluții bune conducătoare de electricitate (electroliti). Ea apare și la suprafața unui metal în contact cu electroliti datorită prezenței impurităților din structura oricărui metal.

Dintre două metale în contact, în prezența unui electrolit se corodează cel mai puțin nobil (cu potențial electrochimic mai negativ).

În funcție de potențial metalele pot fi ordonate într-o scară numită "scara potențialelor stan-

(la 13 °C se declanșează faimoasa "ciumă a staniului").

Variațiile de temperatură și umiditate predispun toate metalele la atacuri biologice.

2. Tipuri de coroziune

În funcție de modalitatea de acțiune a procesului de corodare întâlnim mai multe tipuri de coroziune:

- Coroziunea perforată (punctiformă) se prezintă sub forma unui număr mare de mici zone ale suprafeței obiectului care prezintă un aspect de înțepat, pișcat sau cocoșat. Este un tip de coroziune frecvent la aliaje.

- Coroziunea uniformă se dezvoltă în mod identic pe toată suprafața obiectului. Se întâlnește fie pe obiectele omogene, fie pe cele plasate într-un mediu omogen.

- Coroziunea intercristalină se dezvoltă chiar în interiorul obiectului antrenând o fragilizare a acestuia. În general, dezvoltarea acesteia are loc plecând de la limitele dintre cristale.

- Coroziunea selectivă se dezvoltă în aliajele binare și antrenează distrugerea uneia din cei doi constituenți ai aliajului. Acesta apare singur la suprafața. De exemplu la alamă (cupru + zinc) la suprafață va apare cupru poros.

- Coroziunea galvanică afectează toate obiectele care conțin mai multe metale puse în contact fizic. Metalul mai puțin nobil se va distruge înaintea metalului mai nobil.

- Coroziunea în pete (cavernoasă) se dezvoltă, adesea pe obiectele din metal plasate într-un mediu conducător, aproape de un alt metal mai electropozitiv, dar fără să fie în contact direct cu acesta. În locul în care cele două metale sunt cele mai apropiate, metalul care este mai puțin nobil va fi corodat pînă în profunzimea lui.

- Coroziunea sub tensiune afectează metalele care sînt supuse la solicitări mecanice (forțe de întindere sau de compresiune). Coroziunea ia adesea forma unei coroziuni intercristaline, dar nu generalizată.

Pentru o mai bună înțelegere a modului de dezvoltare al procesului de coroziune trebuie amintite patru tipuri mari de acțiune asupra obiectelor:

Acțiunea mecanică reprezintă totalitatea forțelor care acționează asupra unui corp. Forța rezultantă va genera, la suprafață sau în interiorul materialului deformări mecanice.

În mod concret pot fi date ca exemplu de acțiune mecanică eroziunea fluvială, eoliană sau marină cît și cea a apelor de infiltrație din sol sau aratul terenului.

Acțiunea mecanică trebuie avută în vedere deoarece poate fi punctul de plecare al unui alt tip de acțiune, cea electrochimică.

Acțiunea chimică poate fi definită ca un ansamblu de combinații între atomi ce aparțin unor corpuri identice sau diferite.

Atacul chimic depinde de 2 factori :

- obiectul însuși în funcție de structura corpurilor solide care este tridimensională;
- mediu înconjurător, una dintre caracteristicile sale importante pH-ul, unele metale nu sunt atacate de un mediu bazic chiar dacă reacționează la un mediu acid cum este cazul fierului dintr-un mediu sărac în fosfați.

Acțiunea biologică se dezvoltă cu precădere în sol și poate fi factorul principal al modificărilor ambientului în care se află obiectul. Acțiunea biologică are efect maxim la o temperatură de 25 - 30 °C și la o umiditate relativă mai mare decît 68 % (condiții în care coroziunea se dezvoltă cel mai repede). Poate fi contracarată de agenți sterilizanți ca apa sărată.

Acțiunea electrochimică apare la contactul dintre metale diferite în prezența unor soluții bune conducătoare de electricitate (electroliti). Ea apare și la suprafața unui metal în contact cu electroliti datorită prezenței impurităților din structura oricărui metal.

Dintre două metale în contact, în prezența unui electrolit se corodează cel mai puțin nobil (cu potențial electrochimic mai negativ).

În funcție de potențial metalele pot fi ordonate într-o scară numită "scara potențialelor stan-

dard" unde metalele sunt aranjate de la cele mai nobile până la cele mai puțin nobile.

- aur;
- platină;
- argint;
- bronz;
- alamă;
- cupru (cupric);
- cupru (cupros);
- staniu;
- plumb;
- fier;
- aluminiu;
- zinc;
- magneziu.

3. Influența timpului asupra coroziunii.

Timpul joacă un rol foarte important în dezvoltarea proceselor de coroziune. Un obiect îngropat într-un sol arheologic poate evolua foarte lent câteodată, timp de mai multe secole, ajungând în final la distrugere completă.

Schimbările climatice nu se produc decât în perioade foarte mari de timp dar influențează procesele evolutive care au loc în soluri, modificând astfel mediul obiectului.

Bibliografie.

- Hătăărăscu, O., Metalele în epoca actuală, Ed. Albatros, București, 1982;
- Akimov, C., Théorie et méthodes d'essai de la corrosion des métaux, Paris, 1957;
- *** Actes des Congrès de Comité pour la Conservation de l'ICOM;
- Mourey, W., La conservation des antiquités métalliques, de la fouille au musée, Draguignan, 1987;
- Hache, A., La corrosion des métaux, Paris, 1966.

RESTAURAREA OBIECTELOR METALICE COMPOZITE - SABIE SEC. XIX

DENISA BUZATU

Piese muzeale sunt documente ale trecutului, ca atare ele trebuie să păstreze maximum de informație posibilă. Orice intervenție ulterioară descoperirii se va face respectând unul din principiile fundamentale ale restaurării și anume "primul non nocere".

Metalele, ca oricare alt suport material, se caracterizează prin proprietăți fizice și chimice proprii. Întrucât sunt sensibile la corodare și sunt afectate în timp, pentru a fi păstrate cu minim de modificări din punct de vedere tehnic și artistic, a funcționalității și a informației, intervențiile de protecție și preservare se fac cu multă atenție și discernământ.

Un caz aparte îl constituie obiectele metalice compozite ce reprezintă un ansamblu format din părți componente care pot fi de natură organică și / sau anorganică.

Există trei modalități de bază pentru intervenția asupra obiectelor metalice compozite:

- a) componenta metalică este fixă, fiind tratată în prezența celorlalte suporturi;
- b) componenta metalică se detașează și se tratează separat;
- c) metoda mixtă ce combină primele două posibilități.

Aplicarea celei de-a doua modalități prezintă riscul ca prin detașare să se piardă amănunte

privind tehnica inițială de confecționare.

În cazul detașării componentelor pot interveni probleme în etapa demontării datorită tensionărilor și fragilizărilor cauzate de procesul de corodare.

Metoda aplicată se va alege de la caz la caz astfel încât să se acționeze nedistructiv asupra obiectelor.

Fiecare piesă, în funcție de componente, natura și numărul lor, starea de conservare și natura coroziunii are caracteristici proprii, deci cerințe de intervenții specifice.

Principiile de intervenție sunt o constantă, fiecare piesă este un caz aparte mai mult sau mai puțin singular, iar restauratorul este nevoit să ia decizii care de multe ori sunt un compromis ce oscilează între cerințele teoretice ideale și posibilitățile practice concrete.

Pentru exemplificare vom prezenta procesul de restaurare aplicat unei săbii confecționată din lemn, aliaj de fier (oțel), corn, argint, piele, fir de bumbac.

Sabie - sec. XIX

Sabia cu teacă de sec. XIX se încadrează în tipologia clasică a armelor albe ofensive ce au caracteristic lama curbă cu un singur tăiș.

Piesa a aparținut căpitanului de pompieri Pavel Zăgănescu, participant la luptele din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848. În prezent este proprietatea Muzeului Olteniei, secția Istorie-arheologie.

Elementele componente principale sunt : mâner, gardă, lamă și teacă.

1. Mânerul, confecționat din corn are o formă ușor curbată și dimensiunile aproximativ 13,5x3x3 cm. La capătul curbat este practicat un orificiu de prindere.

Înainte restaurării, în partea superioară sau constat lipsuri de cca 10 % din suprafață.

2. Lama, confecționată din oțel, prin forjare, are ca elemente descriptive caracteristice curbura ușoară și tăișul pe o singură parte. Dimensiunile aproximative sunt 82,4x3,3x0,5 cm. Capătul lamei dinspre mâner este fixat între cele două prăsele cu trei nituri iar îmbinările sunt acoperite cu tablă de argint decorată în motiv liniar.

Înainte restaurării s-a observat existența coroziunii perforate (ciupituri) cât și a coroziunii sub tensiune mecanică (exfolieri și fisuri). Suprafața lamei era acoperită cu o depunere neuniformă de produși de coroziune specifici fierului din aliaj de culoare brun - negru (oxid feroferic sau magnetită).

3. Garda sabiei, confecționată din argint în formă de cruce are dimensiuni aproximative 16x8x3,4 cm. Ca elemente caracteristice menționăm ornamentația cu motive geometrice și terminația în floare.

Investigațiile fizico - chimice ce precedă orice intervenție de restaurare au pus în evidență existența compușilor de coroziune sub formă de oxid de argint și clorură de argint pe toată suprafața, în mod neuniform.

4. Teaca sabiei, din lemn îmbrăcat în piele și argint are dimensiunile de 82,4x5,3x3 cm.

Partea metalică are ca elemente componente două ferecături și două inele de susținere, din argint :

- ferecătura dinspre gardă, cu o lungime de 8,3 cm, este decorată pe ambele fețe cu model în relief pozitiv geometric și floral obținut prin batere la cald iar îmbinările sunt decorate cu model în filigran și bandă ajurată;

- ferecătura dinspre vârful sabiei, cu o lungime de 45,6 cm este decorată pe ambele fețe cu motive geometrice și florale în relief pozitiv obținut prin batere la cald, iar îmbinările sunt decorate cu bandă ajurată.

Înainte restaurării, ferecăturile prezentau porțiuni lipsă din material și deformări mecanice la marginile de fixare pe lemn. Toată suprafața a fost acoperită cu compuși de coroziune de culoare gri - cenușiu și verde specifici argintului (oxid de argint și clorură de argint).

Cele două ferecături prezintă trei lipituri din tablă de argint, probabil datorate unei intervenții anterioare.

- Două inele din argint, cu două cârlige de prindere din același material ce susțin teaca sabiei decorate cu motive geometrice.

- Îmbrăcămintea din piele, de culoare neagră, cu o lungime de 15,5 cm este îmbinată prin cusătură cu fir de bumbac acoperit cu fir metalic (cupru).

Diagnosticarea făcută în urma investigațiilor fizico - chimice a evidențiat procesul continuu de degradare fizică și chimică la care este supusă piesa.

Intervenția asupra sabiei s-a concretizat în tratamente de stopare a coroziunii de pe componentele metalice, completarea porțiunilor lipsă, consolidări și conservarea generală a piesei.

Pentru solubilizarea produșilor de coroziune s-au aplicat următoarele tipuri de tratamente chimice :

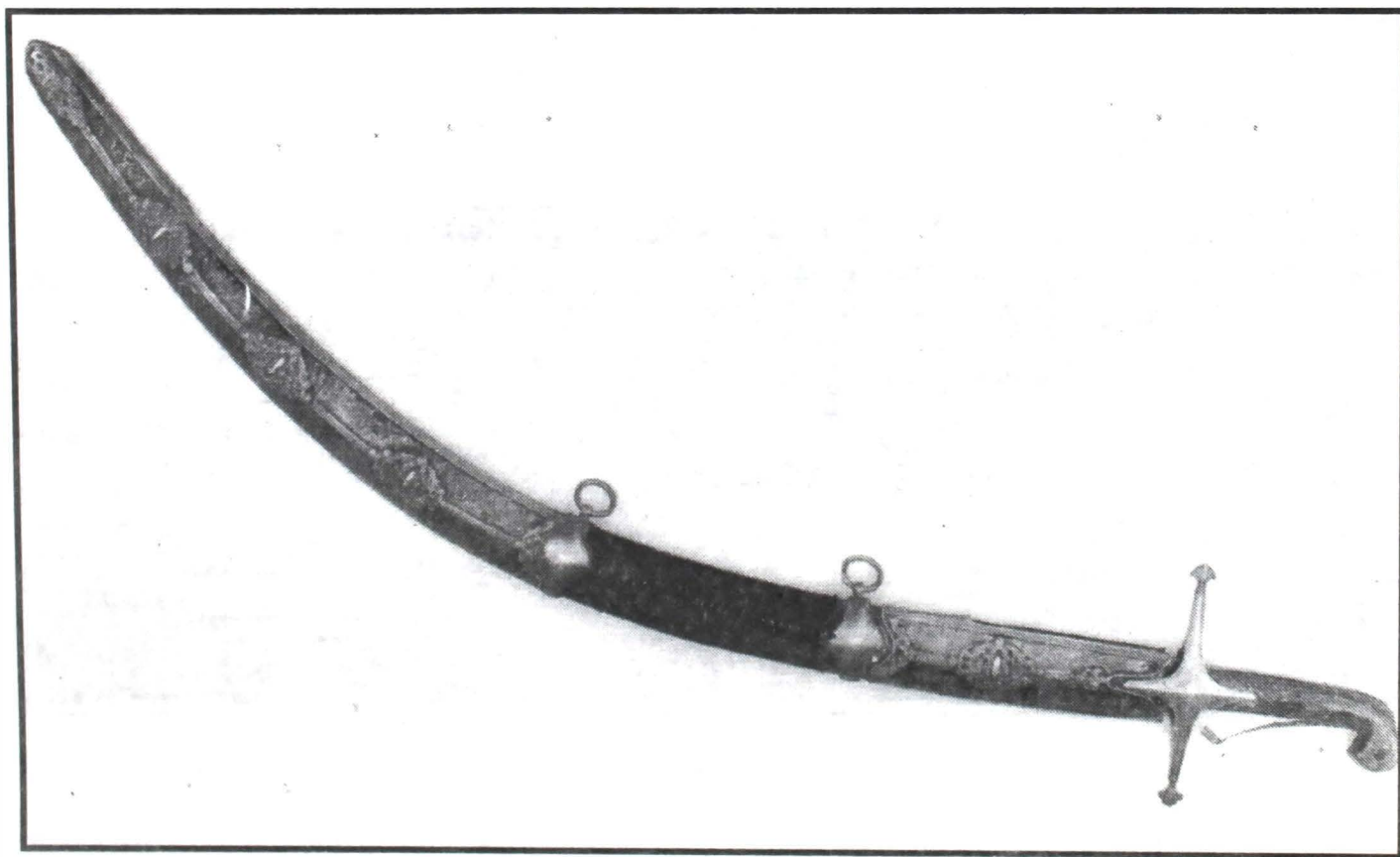
- oțel (aliaj de fier), imersiuni în baie de Titriplex cu corecție de pH (concentrație 3,72 %);
- argint, imersiuni și tratamente locale cu soluție acid citric 5 %, alternate cu uscări în alcool etilic și curățiri mecanice cu baton din fibră de sticlă.

Fixările și completările s-au făcut cu rășină epoxidică bicomponentă UHU.

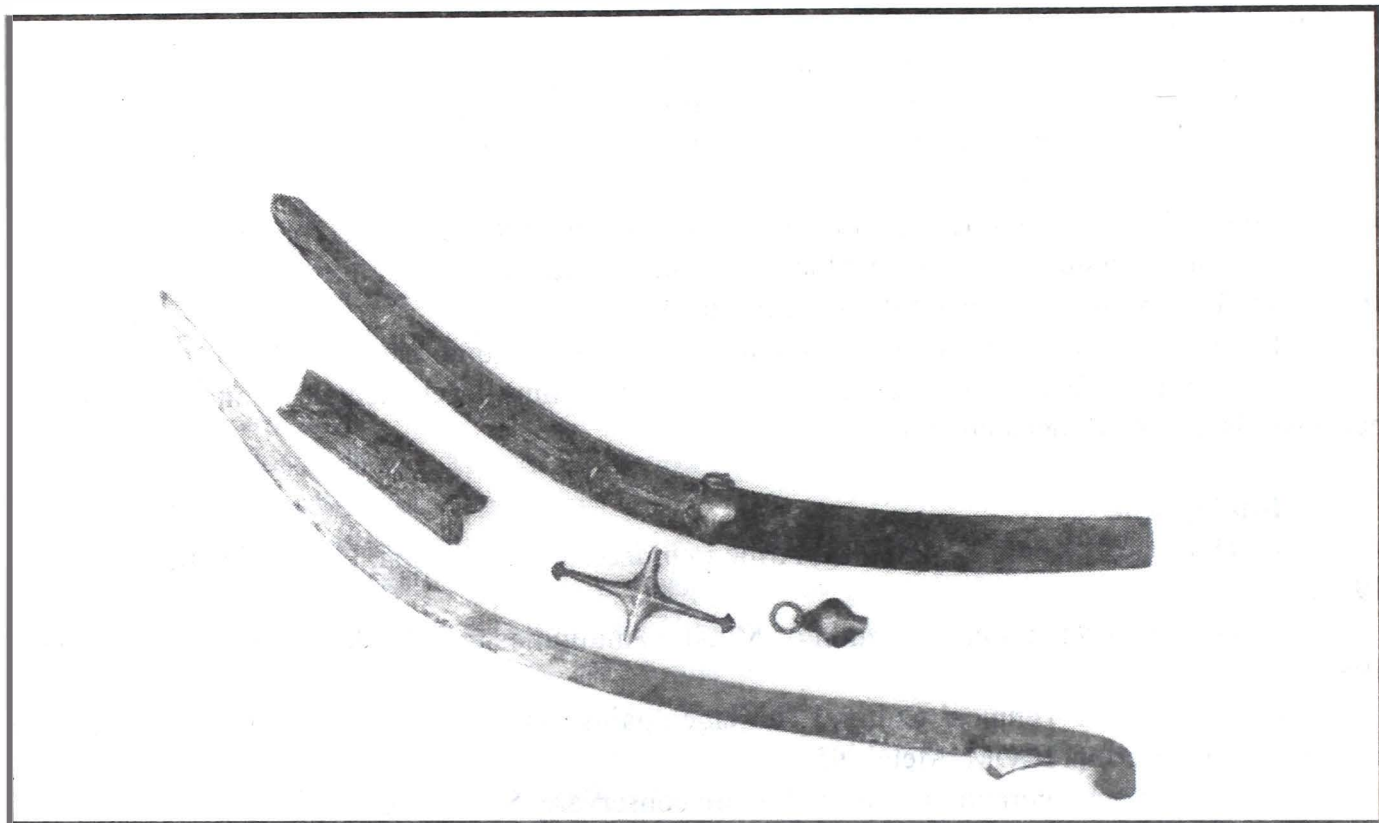
Conservarea finală s-a făcut cu Nitrolac prin imersiuni la elementele componente mici și pensulare la cele de dimensiuni mari.

Bibliografie

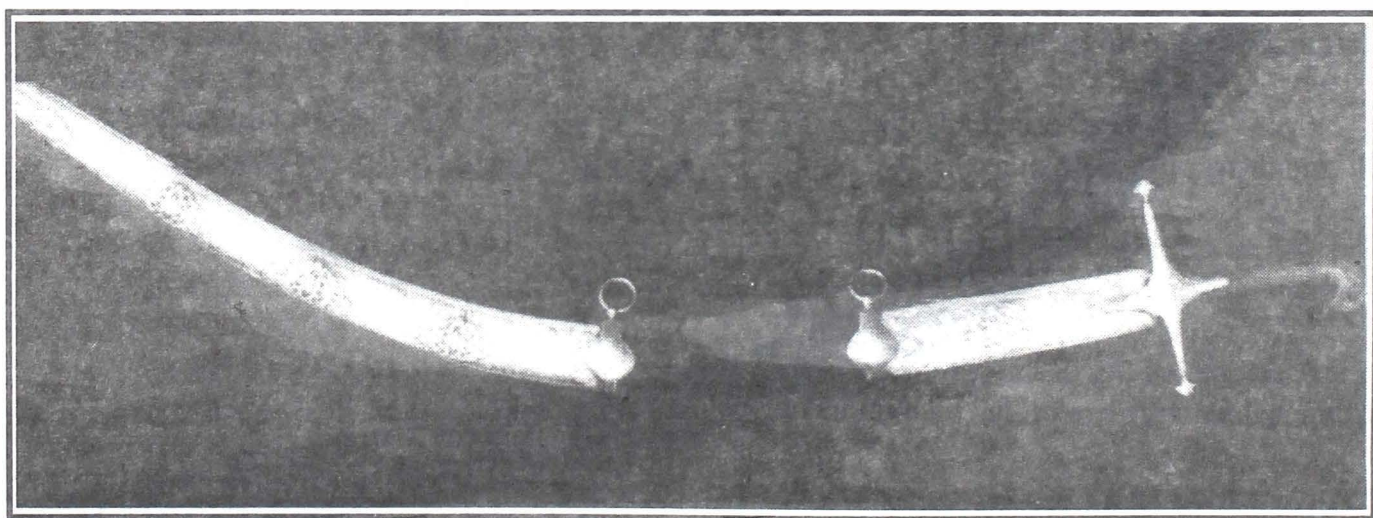
- Vlădescu C., Konig C., Popa D., Arme în muzeele din România, Ed. Meridiane, București, 1973.
- The Corrosion and conservation of Metallic Antiquities and Work of Arts - T. Stambolov, 1987.
- Protection of Technical Cultural Heritage against Atmospheric Corrosion - B. Seipelt and Bruggerhof, Conferința ICOM, Metal '95.
- *** Sesiunea internațională de restaurare conservare, Satu Mare, 1997

Înainte de restaurare

În timpul restaurării

După restaurare

APLICAREA UNEI METODE COMPLEXE ÎN RESTAURAREA UNUI MANUSCRIS DE SECOLUL XVIII DIN COLECȚIILE MUZEULUI OLTENIEI

CRISTINA GAȘPAR

Manuscrisele, documentele, tipăriturile reprezintă una din modalitățile principale de păstrare a datelor privind evenimentele istorice sau momente cu diferite semnificații.

Manuscrisul "Istoria Țării Românești de când au descălecat creștinii" inventariat la nr. 53, aparține Muzeului Olteniei și se constituie într-un document valoros pentru istoria țării noastre.

Deși este considerat o copie a unei istorii scrise valoarea manuscrisului este dată de faptul că nu s-au păstrat originalele manuscrite, ale unor încercări de realizare a istoriei românilor. Ele s-ar putea încadra într-o perioadă cunoscută în istoria Țării Românești, drept epoca brîncovenească.

Însemnările pe care le conține dovedesc că a fost lecturat și probabil comentat de multe persoane prin mâna cărora a trecut. El reprezintă de fapt copia unei istorii a Țării Românești, de la întemeierea orașului Curtea de Argeș până în anul 1653.

Pe baza însemnărilor făcute s-a putut stabili că a fost copiat în sec. XVIII până în anul 1760, când este datată cea mai veche însemnare. În anul 1760 manuscrisul se afla în posesia părintelui Moș Popa Paraschivei ot Slănic și era citit de Apostol Dascălul Ploieștean; acesta ne precizează că manuscrisul se afla în anul respectiv la Slănic, localitate în actualul județ Prahova. De acolo a circulat în multe părți dar date sigure sunt că în 1783 aparținea lui Nicolae Furduescă care probabil era din părțile actualului județ Dolj.

Manuscrisul s-a păstrat la Craiova în familia Furduescă până în sec. XIX, de unde a fost preluat de Muzeul Olteniei în anul 1948.

Manuscrisul a ajuns în colecția muzeului incomplet având lipsă începutul, sfârșitul, precum și file din interior. El conține 93 file grupate în 14 fascicule, ca material suport s-a folosit hârtie fabricată manual cu linii de apă orizontale și filigran vizibil la fila 50 în zona cotorului. Textul manuscrisului este scris în limba română cu caractere chirilice. A avut o stare de conservare precară, deoarece prezenta numeroase pete de murdărie grosieră, de ceară, halouri de umezeală, pierderi de material suport purtător de informație scrisă de cca 50% la unele file, franjurări, plieri, fisurări ale materialului în zona tranșei frontale.

De asemenea a fost prezent atacul microbiologic, pete de mucegai, găuri de zbor, etc.

Lucrarea de față își propune să arate modul în care s-a efectuat restaurarea și conservarea acestui manuscris în conformitate cu principiile unei restaurări științifice. Pentru stabilirea diagnosticului și fixarea tratamentului, lucrarea a fost investigată într-un laborator de analiză specializat, urmărindu-se:

1. Determinarea compoziției materialului suport, care a dus la concluzia ca manuscrisul este realizat pe o hârtie obținută din fibre textile.

2. Determinarea ph-ului hârtiei, factor ce influențează rezistența în timp s-a folosit metoda cu hârtie indicatoare tip MERCK. Determinarea ph-ului s-a realizat atât în zona sănătoasă unde $ph=6,8$, cât și pentru zona afectată unde $ph=5$.

3. Determinarea gradului de încheiere. În zonele afectate de umezeală și acelea intens colorate, determinările au pus în evidență la unele file o încheiere medie iar la altele un grad foarte mic de încheiere.

4. Testul solubilității cernelurilor folosite care a dus la concluzia că cerneala este de carbon și ferogalică și s-a determinat o solubilitate mare a cernelurilor în apă.

5. Analize biologice care au determinat prezența impurităților organice date de agenții biodeterioactivi (colonii de mucegai negru în zona cotorului), găuri de zbor de la atacul biologic.

Astfel s-a ajuns la concluzia că manuscrisul a suferit degradări fizico-chimice, mecanice, biologice (datorate insectelor). În urma acestor analize s-au aplicat următoarele metode de restaurare:

1. Curățirea fibrelor, operație ce urmărește îndepărtarea impurităților și petelor de pe hârtie. Această curățire s-a realizat într-o primă etapă printr-o curățire mecanică cu pensula și praf de gumă, iar într-o a doua etapă printr-o curățire umedă care a urmărit îndepărtarea impurităților și petelor de pe hârtie, corectarea ph-ului, revitalizarea hârtiei prin rearanjarea fizică a fibrelor de celuloză.

Datorită solubilității cernelurilor, curățirea umedă s-a realizat pe cristal cu soluție hidroalcoolică: 1:1 prin tamponare dinspre interior spre exteriorul filei în final au fost clătite cu apă curentă.

După aceasta operație s-a putut observa îndepărtarea petelor și impurităților și o corectare a ph-ului.

Operația de curățire prin metode umede duce la pierderea unei cantități importante a agentului de încheiere, de aceea se impune o primă metodă de consolidare a hârtiei: reîncheierea cu un adeziv corespunzător și anume NaCMC (sarea de sodiu a carboximetilcelulozei) în soluție de 2%, operație ce s-a realizat prin pensulare pe o placă de sticlă, mai întâi pe o parte a filei iar după uscare pe cealaltă parte a filei. După uscare filele au fost supuse unei presări intermediare fiind astfel pregătite pentru ultima operație de restaurare și anume: consolidarea fisurilor și a găurilor de zbor, completarea părților lipsă cu hârtie japoneză prin metoda la dublu.

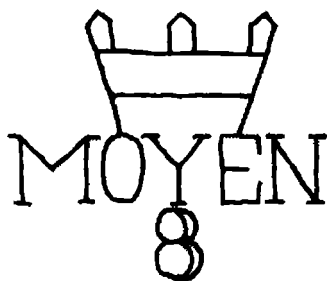
Aplicarea acestei metode cere respectarea anumitor norme de lucru și anume: păstrarea integrală a părților scrise, folosirea unei hârtii japoneze compatibilă cu hârtia originală, în cazul de față s-a folosit hârtie japoneză de 30 g / m² și vâl japonez, așezarea hârtiei de restaurat pe suprafața lipsă potrivit direcția fibrelor ei la fel cu cea a fibrelor manuscrisului.

Ultima etapă a operației de completare o reprezintă înlăturarea surplusului de material și vâl precum și fixarea marginilor cu adeziv și netezirea marginilor cu un fălțuitor de os. După toate aceste operații filele au fost introduse între hârtii de filtru în presă timp de 30 zile, aceasta având rolul de reasezare și întindere a fibrelor.

Procesul de restaurare a redat manuscrisului sănătatea, asigurând totodată menținerea în timp a durabilității lui, păstrat în condiții microclimatice adecvate.

Bibliografie:

- Lucrare efectuată în cadrul Laboratorului Zonal Craiova- program de perfecționare.
- Repertoriul manuscriselor de cronici interne (sec XV-XVIII) privind Istoria României.
- Probleme de patologie a cărții. vol.3
- Revista muzeelor și monumentelor, nr. 5, 1978.
- Analizele chimice și biologice au fost efectuate de chimist Lungu Teodora-Laboratorul Zonal de Restaurare.
- Cristina Bibire, Nicoleta Vornicu, Metode moderne utilizate în studiul documentar al tipăriturilor vechi și rare, în Știința, tehnica și arta conservării și restaurării patrimoniului cultural, vol. II, 1998, p. 175.
- Nicoleta Vornicu, Cristina Bibire, Studiul degradării microbiene a ligninei și celulozei, op. cit., p. 191.

- FILIGRAN -

"Istoria Țării Românești de când au descălecat creștinii"

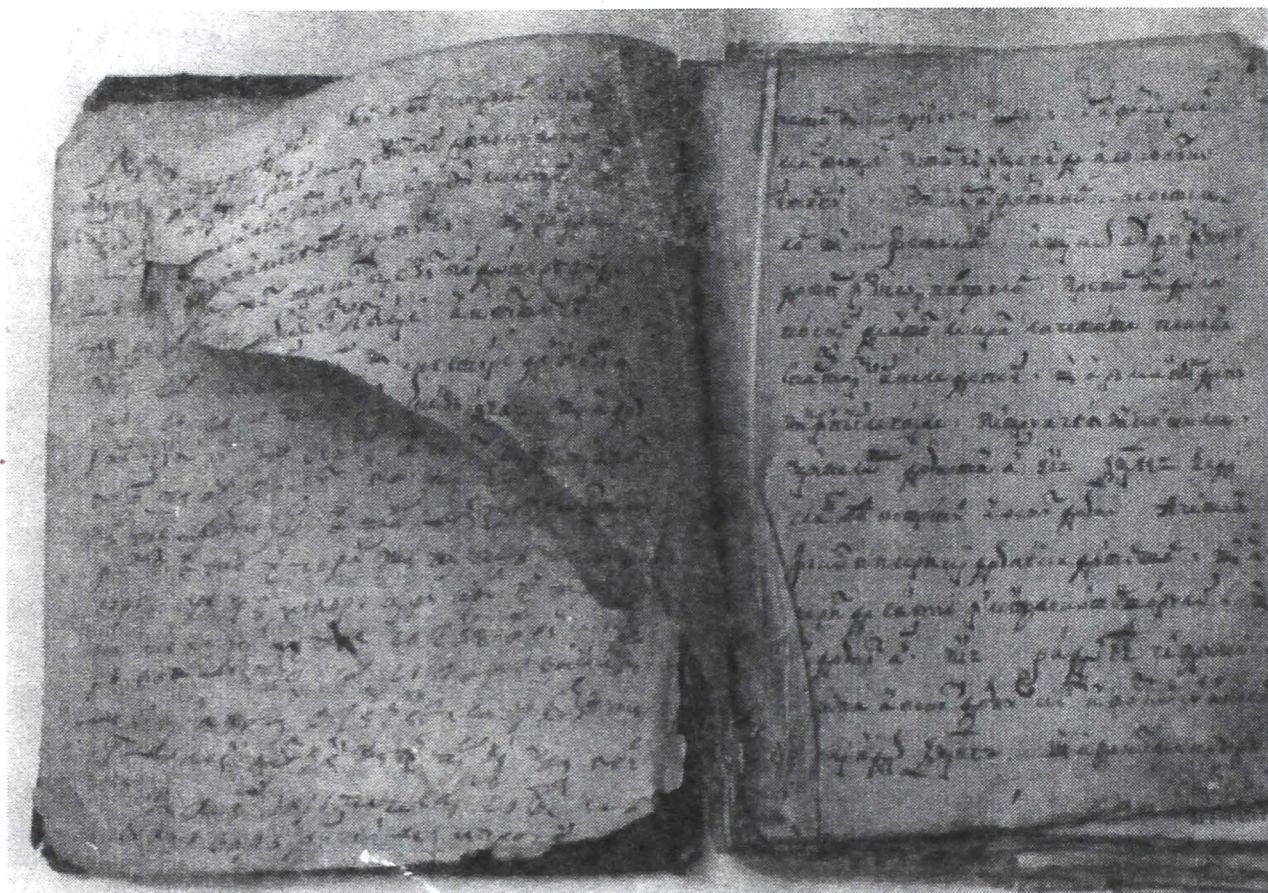

Istoria Țării Românești de când au descălecat creștinii
Fila 1. Înainte de restaurare

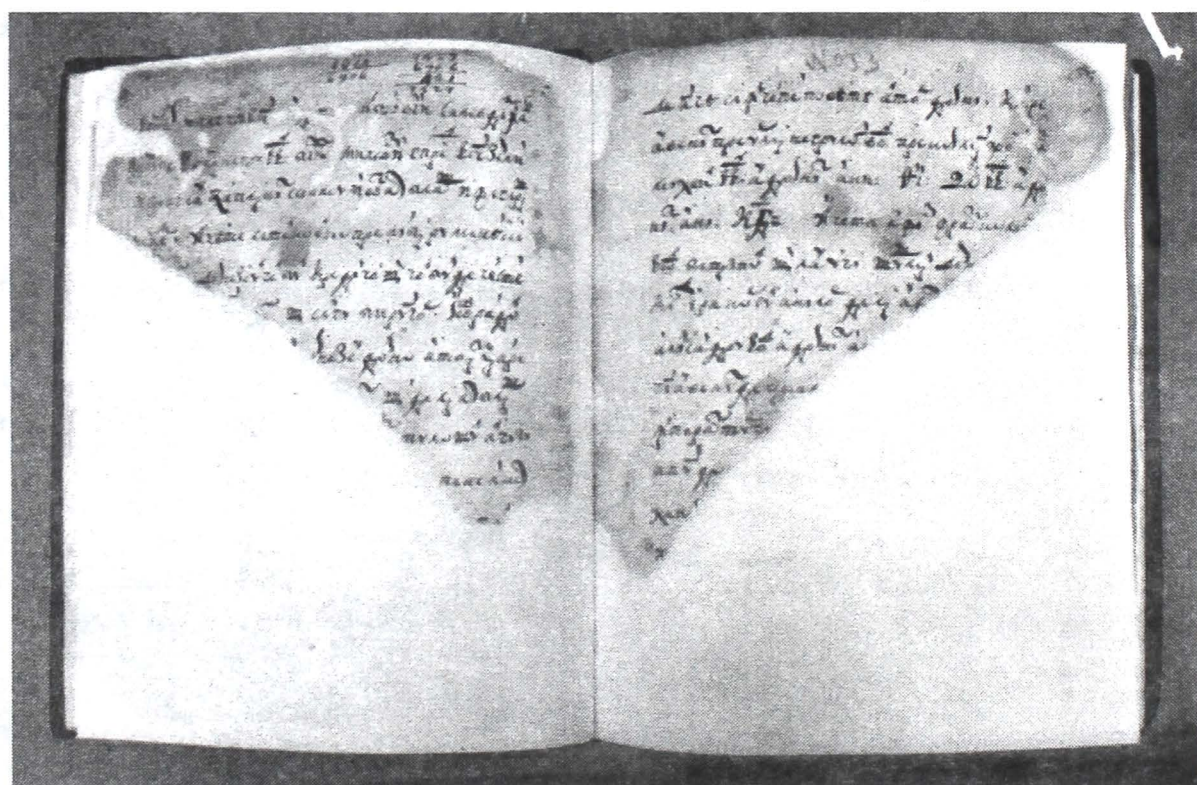

Istoria Țării Românești de când au descălecat creștinii
Fila 1. După restaurare

Istoria Țării Românești de când au descălecat creștinii
Filele 2,3. Înainte de restaurare

Istoria Țării Românești de când au descălecat creștinii
Filele 2,3. După restaurare

SUMAR

MARIN NICA, BOGDAN TĂNĂSESCU

Câteva date despre sistemul de protecție și apărare a așezărilor preistorice de la Cârcea, *Hanuri* și *Viaduct* 5

FLORIN RIDICHE

Câteva considerații preliminare privind periodizarea culturii Verbicioara 18

SIMONA LAZĂR

Ceramică hallstattiană timpurie din colecția Muzeului Olteniei 26

PETRE GHERGHE

Relațiile economice ale geto - dacilor din Oltenia cu lumea elenistică și romană .. 33

ROMEO AVRAM, LUCIAN AMON

Cercetările arheologice efectuate la Castra Traiana

(Sâmbotin, com. Dăești, jud. Vâlcea) 41

DOREL BONDOC

Cercetări arheologice de suprafață pe raza localității Bădoși, com. Bratovoiești, jud. Dolj 54

DOREL BONDOC

Colecția de arheologie a Muzeului Școlar Desa, jud. Dolj 65

DOREL BONDOC

Ceramică romană și romană târzie la Bechet, jud. Dolj 74

VASILE MARINOIU

Considerații generale privind situația Olteniei de nord în cadrul organizării administrative a provinciei romane *Dacia* 79

RODICA TANȚĂU

Formațiuni prestatale românești și constituirea statelor neatârmate 84

AURELIA FLORESCU

Documente necunoscute despre revoluția de la 1848 91

TOMA RĂDULESCU

Muzeul Aman, primul muzeu public craiovean 94

OTILIA GHERGHE, LUCHIAN DEACONU

Împrumuturi bancare și investiții străine - rolul lor în dezvoltarea și modernizarea orașului Craiova la pragul dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea 100

LUCHIAN DEACONU

Nicolae Titulescu. Trei discursuri inedite din anul 1919 105

ION GEORGESCU

Semne monetare de la începutul secolului al XX-lea 116

OTILIA GHERGHE

Societatea "Prietenii Științei" permanentă culturală de prestigiu în viața Olteniei (1915 - 1940) 123

DENISA BUZATU

Probleme de coroziune de la fabricare la distrugere 133

DENISA BUZATU

Restaurarea obiectelor metalice compozite - sabie sec. XIX 135

CRISTINA GAȘPAR

Aplicarea unei metode complexe în restaurarea unui manuscris de secolul XVIII din colecțiile Muzeului Olteniei 139

Tipar:

■SITECH■

Craiova, A. I. Cuza, bloc A, etaj 1

Telefon/fax: 051/414003

“O națiune nu poate renunța la trecutu-i, care e moarte dătătoare de viață, izvor de inspirațiuni pentru viitor. O generațiune care trăiește stăpânită numai de satisfacțiunile momentului, care uită moștenirea sfântă a trecutului, însemnează că renunță la toată gloria, înțelepciunea și experiența câștigată de înaintași, își reneagă istoria sa națională, se aseamănă unui copac fără rădăcini, pe care-l poate prăvăli cea mai slabă furtună. Avem o pioasă datorie să desmormântăm trecutul nostru istoric, să-l reconstituim cât mai bine din materialul rămas și cules, să-l luminăm până-n cele mai depărtate hotare ale vremii, să-l prețuim și să-l slăvim ca tot ce face parte din patrimoniul nostru național”.

*Ștefan Ciuceanu,
1915*